1988. Nr. 2 (14)
FEBRUĀRIS

AVOTS

ISSN 0235—1420

PROZA, DZEJA, PUBLICISTIKA, KRITIKA

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Avots 1988.02

Rakstniecība ; Andris Kolbergs, «Nekas nav noticis» (1. Ipp.). Uldis Bērziņš, dzejoļi (9. Ipp.). Intervija ar dzejnieku Uldi Bērziņu (11. Ipp. Juris Helds, «Aplausi mušām» (12. Ipp.). «Jauno dzejas antoloģija» (18. Ipp.). I Horhe Luiss Borhess, «Averroesa meklējumi» (20. Ipp.). Aivars Kļāvis, «Sapnis» (23. Ipp.). Jānis Škapars, «Triju tēva dēlu konflikts» (27. Ipp.). ; **Kultūra** ; Valdis Villerušs, «Par latviešu senajām ābecēm» (32. Ipp.). Eduards Kļaviņš, «Endijs Vorhols» (36. Ipp Aivars Migla, «Endijs Vorhols un rokmūzika» (41. Ipp.). Pits Andersons, «Bils Heilijs» (43. lpp.). Aleksandrs Bite, fotogrāfijas (45. Ipp.). Aleksandrs Minkins, «Ko saka festivāls» (47. Ipp.). Viktors Avotiņš, «Dzīvais un ūdens» (48. Ipp.). ; **Laikabiedra piezīmes** ; Oļegs Mihaļevičs, «Riņķošana pa spirāli» (52. Ipp.). Ināra Klekere, «Sākums» (55. lpp.). Jānis Baltauss, «Kabinettaisnes vai likteņlīnijas?» (58. Ipp.). Elga Freiberga, Maija Kūle, «Vientulība un komunikācija» (61. Ipp.). Manfrēds Šneps, «Dumpīgā Baložu dzimta» (66. Ipp.). Dace Terzena, «Nabagā māsa» (70. Ipp.). ; **Rakstniecība** ; Andrejs Platonovs, «Juvenilie ūdeņi» (72. Ipp

failu izveidojis Imants Ločmelis imantslochmelis@inbox.lv

LATVIJAS LKJS CENTRĀLAS KOMITEJAS UN LATVIJAS PSR RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS LITERĀRI MĀKSLINIECISKS UN SABIEDRISKI POLITISKS ŽURNĀLS JAUNATNEI. IZNĀK KOPS 1987. G. REIZI MĒNESI. IZDOD LATVIJAS KP CK IZDEVNIECĪBA RĪGĀ.

REDAKCIJAS KOLĒĢIJA:

AIVARS KĻĀVIS (galvenais redaktors), EDGARS BANS, ILMĀRS BLUMBERGS, GUNTARS GODIŅ5 (nodaļas redaktors), VLADIMIRS KAŅIVECS (galvenā redaktora vietnieks), STAŅISLAVA MARSONE, MIERVALDIS MOZERS, SERGEJS NIKOLAJEVS, MĀRIS OGA, JĀNIS PETERS, JĀNIS ROKPELNIS, BAIBA STAŠANE, ĀDOLFS ŠAPIRO, AIVARS TARVIDS (atbildīgais sekretārs), PAVILS VIŠNEVSKIS, IMANTS ZEMZARIS, ROSTISLAVS ZUBKOVS.

REDAKTORI: TATJANA FASTA, RUDĪTE KALPINA, OĻEGS MIHAĻEVICS, NORMUNDS NAUMANIS, EVA RUBENE. **KOREKTORE** INGRĪDA JAZIKOVA **TULKOTĀJA** TAMĀRA RINGA. **MĀKSLINIECISKA REDAKTORE** SARMĪTE MALIŅA. **TEHNISKĀ REDAKTORE** INĀRA JURJANE.

Manuskriptus pieņem divos eksemplāros mašīnrakstā, nerecenzē un atpakaļ neizsniedz.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИМ ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДЕЖИ «АВОТС»

|«РОДНИК»| НА ЛАТЫШСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ. ИЗДАНИЕ ЦК ЛКСМ ЛАТВИИ И СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ ЛАТВИЙСКОЙ ССР. ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ЛАТВИИ, РИГА. АДРЕС РЕДАКЦИИ: РИГА, БАЛАСТА ДАМ-БИС, 5. ОТПЕЧАТАНО В ТИПОГРАФИИ ИЗДАТЕЛЬСТВА ЦК КП ЛАТВИИ, 226081, Г. РИГА, БАЛАСТА ДАМБИС, 3. ИЗДАЕТСЯ С 1987 ГОДА РАЗ В МЕСЯЦ.

NODOTS SALIK5ANAI 7.12.87. PARAKSTĪTS IESPIEŠANAI 11.01.88. JT 00101. FORMĀTS 60X90/8. OFSETA PAPĪRS NR. 1. OFSETA TEHNIKA. 10 + 0,5 UZSK. IESPIEDI.., 21,5 UZSK. KRASU NOVILK.. 15,5 IZDEVN. L. METIENS 140 000 (LATVIEŠU VALODA — 115 000, KRIEVU VALODA — 25 000). PASŪT. NR. 1703. MAKSA 50 KAP. REDAKCIJAS ADRESE: PASTA INDEKSS 226081, RTGA, BALASTA DAMBI 3. ABONEMENTA KASTĪTE 35. TELEFONI: 461190, 465478. IESPIESTS LKP CK IZDEVNIECĪBAS TIPOGRĀFIJĀ, 226081, RĪGA. BALASTA DAMBĪ 3.

-
- ANDRIS KOLBERGS NEKAS NAV NOTICIS
- JURIS HELDS
- SAPNIS
- notes
  - 1
  - 2

Avots 1988.02

ANDRIS KOLBERGS NEKAS NAV NOTICIS

(5. turpinājums)

JURIS HELDS

Atraitnes Mīramas savrupmājas viesistaba. Pa kreisi *durvis uz* guļamistabu, pa labi — uz gaiteni un citām istabām. Uz *taburetes* telefons. Aizmugurē logs, pie sienām gleznas, vidū galds, *vairāki* krēsli un *šūpujzirg*s. *Atraitne pozē fotogrāfam.*

MUŠĀMˆ
APLAUS

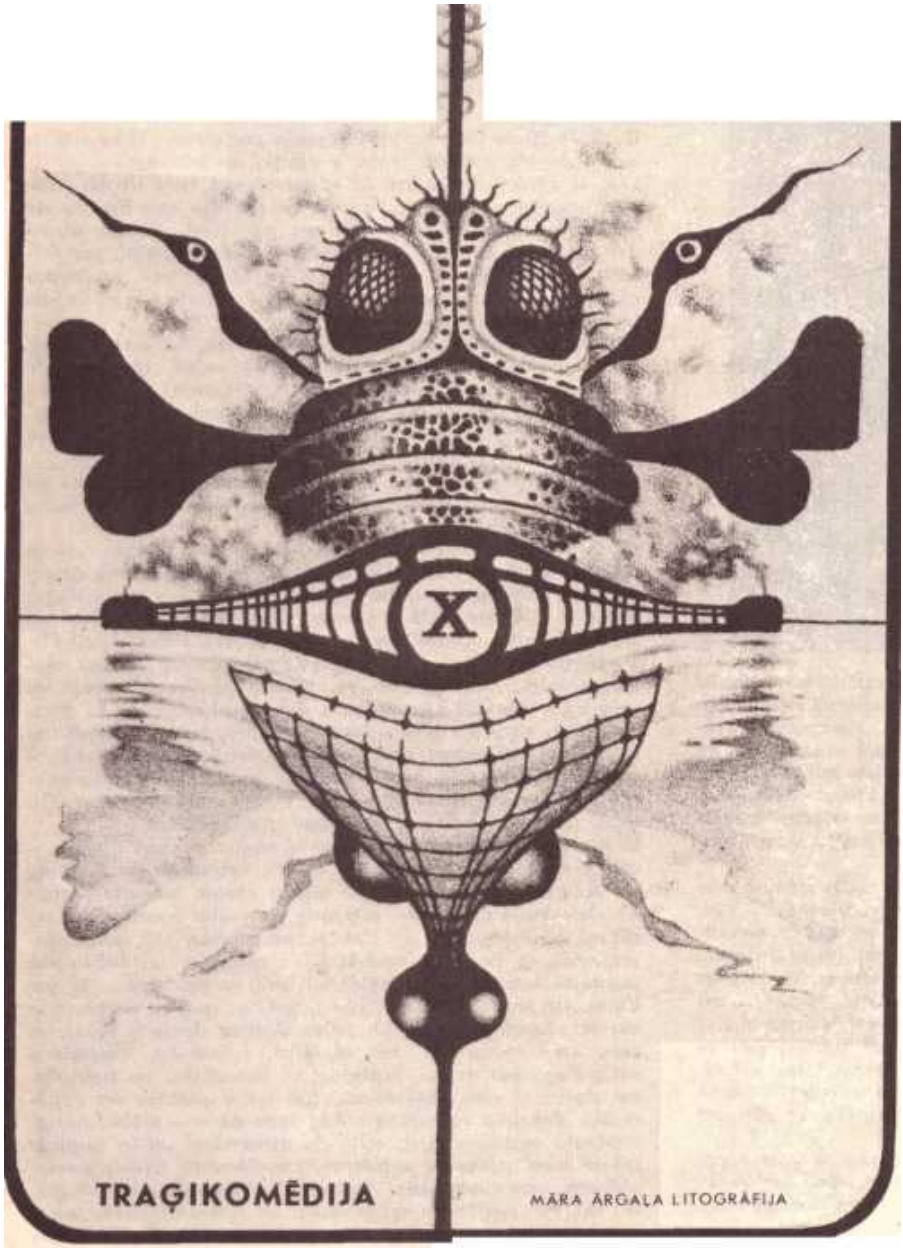

Fotogrāfs. Labi, mazliet *pa* kreisi, lūdzu, tā . . . ļoti labi, momento — paldies! Vēl viens vēsturisks kadrsl Tā . . . kur vēl varētu . . . Mīrama. Uz zirga.

Fotogrāfs. Kā lūdzu?

Mīrama. Es teicu — uz zirga!

Fotogrāfs. A, skaidrs! Brīnišķīgs zirdziņš! Tas laikam mazmeitiņai? Vai, piedodiet! Mīrama. Kādai mazmeitiņai?! Tas ir mans zirgs, mans vecais kaujas zirgs.

Fotogrāfs. Piedodiet . . . acumirkli, kundze, tūlīt turpināsim, es

tikai filmiņu pārlikšu. Mīrama. Labi, labi, es nekur nesteidzos. Fotogrāfs. Ja vēlaties, rītvakar bildītes būs gatavas.

Mīrama. Neesi tik tramīgs, ananasu jau saņēmi.

Fotogrāfs. Ko jūs, Mīrama kundze, vai tad es par naudu . . .

PERSONAS:

Mīrama kundze — atraitne, apm. 70 g. Penelope, saukta Peņa — viņas kalpone Gvido Voicehovskis — fotogrāfs Volfgans Štrams — ķirurgs 2anis Tauciņš — mākslinieks

Mīrama. Es skatos, tu esi veikls zēns, man vajadzēs tevi angažēt uz savām bērēm . . . Fotogrāfs. Ko jūs runājat, kundze . . . Mīrama. Es zinu, ko runāju . . . vārdu sakot, tev ir jābūt, bet sargies dezertēt, mana roka ir gara . . .

Fotogrāfs. Esmu jūsu rīcībā, kundze.

Mīrama. Tās būs varenas bēres, brālīt . . . Mani vēl atcerēsies.

Fotogrāfs. Kundze, es esmu kārtībā, varam turpināt.

Mīrama. Es arī esmu kārtībā.

Fotogrāfs. Lūdzu.

Mīrama. Alē-hopl (uzlec uz *zirga)* Mīrama ir atkal zirgā!

Fotogrāfs. Lielisks kadrs.

Mīrama. Uz priekšu! Zēni!

Fotogrāfs. Bravo! Jūs esat 2anna d'Ark! Mīrama. Zinu.

Fotogrāfs. Lieliski!

Mīrama. Mēs viņus satrieksim lupatās! Fotogrāfs. 2anna d'Ark!

Mīrama. Uz priekšu! Dra-pa-ta, dra-pa-ta-dra-pa-ta-drap!

Fotogrāfs. Jums padodas Marseļa!

Mīrama. Dra-pa-ta, dra-pa-ta, dra-pata-drap! Fotogrāfs. Padodas Liona!

Mīrama. Dra-pa-ta, dra-pa-ta, dra-pa-ta, drap! Fotogrāfs. Parīze!

Mīrama. Parīze . . . Londona . . . Roma . . . mēs uzvarēsim . . . iedod ūdeni ... Fotogrāfs. Lūdzu.

Mīrama. Paldies, manī atkal atgriežas dzīvība . . . mani vēl atcerēsies.

Fotogrāfs. Protams, ka atcerēsies . . .

Mīrama. Vajag tikai sevi uzlādēt ... tas ir ļoti svarīgi . . . tev patīk uzlādēties? Fotogrāfs. Ļoti patīk.

Mīrama. Tas ir labi, tas ir labi, vajag turēties . . .

Fotogrāfs. Protams, vajag turēties.

Mīrama. Nē! Kas tas par vārdu «turēties» . . .! Vajag cīnīties, saprati, cīnīties! Fotogrāfs. Es jau cīnos, kā redzat! . .. Mīrama. Eh, ko tu saproti, tev tikai nauda prātā.

Fotogrāfs. Piedodiet, es atļaušos mazliet iebilst, tā gluži nav, ka

tikai nauda . . . man ir arī citas intereses, es tomēr esmu saistīts ar mākslu.

Mīrama. Ar mākslu ... cik skaisti . . . par vienu desmitnieku tu dzīvu vardi norīsi. Fotogrāfs. Nu nē! Te nu jūs pārspīlējat! Mīrama. Bet ja došu simtnieku — norīsi? Fotogrāfs. Nē, kaut vai divi simti — nerīšu! Mīrama. Bet tu padomā, nesteidzies, varbūt pielikt vēl simtiņu?

Fotogrāfs. Apžēlojieties, kundze, es nesaprotu, ko jūs gribat no manis, es visu laiku jums godīgi kalpoju . . .

Mīrama. Man tu nekalpo ... es pati esmu tautas kalps ... Tu ananasu saņēmi? **Fotogrāfs.** Saņēmu.

Mīrama. Tad nerunā muļķības, mēs kalpojam sabiedrībai un sabiedrības labā, draudziņ, ne tikai vardi, bet kādreiz pat krupi vajag norīt, un turklāt par velti. Vai tad tā nav?

Fotogrāfs. Tā ir, kādreiz pat krupi vajag norīt. **Mīrama.** Un tas nemaz nav tik grūti. **Fotogrāfs.** Nemaz nav grūti.

Mīrama. Labi, tūlīt pārbaudīsim (pieiet pie *telefona).* Allo, vai zooveikals? Veltiņ, tā esi tu? Labdien, mazulīt, tā esmu es . . . vai tev vardītes ir? Ko tu saki, zaļās un brūnās! Brīnišķīgi! Klausies, mazulīt, vai tu nevari atsūtīt man kādu ducīti? Ziemā dārgākas? Nekas, nekas, es gaidu ciemos lielus gardēžus. Paldies, mazulīt, es parādā nepalikšu. **Fotogrāfs.** Ko jūs gribat darīt?

Mīrama. Nebaidies, ar varu mutē jau negrūdīšu. Man patīk eksperimentēt.

Fotogrāfs. Nevajag, lūdzu . . . tas . . . tas ir bīstami . . .

Mīrama. Bīstami? Man?

Fotogrāfs. Es domāju . . . jūsu veselībai . . . **Mīrama.** Par manu veselību tu nebaidies, man nekas nav bīstami.

Fotogrāfs. Mīrama kundze, varbūt es tagad varētu iet . . .

Mīrama. Uz kurieni?

Fotogrāfs. Uz mājām strādāt . . .

Mīrama. Nē, tu man būsi vēl vajadzīgs. Pagaidām pasēdi buduārā! Nē, tur nē! Ej virtuvē un pakavē Penelopei laiku, vari uztaisīt pāris bildītes.

(Fotogrāfs iziet.) Tā, tā . . . viens putniņš jau rokā, pagaidīsim pārējos *(pieiet pie* spoguļa). Hm . . . pirmais svaigums vairs nav, bet vispār nav nemaz tik slikti . . . dažas pārdomu rievas ... tā tam arī jābūt, uzacis lieliskas, un vēders kā jau vēders ... tā tam arī jābūt . . . viss ir savā vietā ... un tomēr žēl, ka es nepiedzimu par Kleopatru ... jā, tie bija zelta laiki . . . cēla tempļus un piramīdas, nu, mēs, protams, arī ceļam ... jā, Kleopatra . , . viņu laikam sadzēla čūskas . . . nabadzīte . . . nē, kāpēc ... tā tomēr ir skaista nāve, ļoti skaista . . . (zvans pie durvīm) Kā liekas, zvanīja? Jā . . . Peņa, zvana, vai tu nedzirdi? Peņa, ej taču ielaid! Galīgi kurla palikusi! *(Ienāk Peņa.)*

Peņa. Tas jums . . . lika nodot.

Mīrama. A, vardītes, ļoti jauki . . . Peņa, tu negribi nogaršot?

Peņa. Ko tad?

Mīrama. Vardīti.

Peņa. Fu! .

Mīrama. Nesaki «fu», tā ir delikatese. *(Peņa apjukusi skatās.)*

Mīrama. Labi, ej virtuvē. Pagaidi, ko tad kundziņš dara?

Peņa. Neko, tikai nagus graužot.

Mīrama. A, tas ir ļoti labi, lai graužot vesels. (Peņa prom.) Tā . . . dāvaniņu noliksim centrā .. . Centra uzbrucējs mirs rītausmā . . . Kur es esmu to dzirdējusi . . . būs jāpainteresējas . . . *(zvans pie* durvīm) Tas laikam būs doktors. *(Pēc* brīža parādās dr. *Štrams.)* **Štrams.** Labvakar, Mīram' kundze *(skūpsta roku).*

Mīrama. Labvakar, doktor, jūs kā vienmēr — spirgts un jauneklīgs.

Štrams. Ko jūs, ko jūs, sirds lec kā zaķim. **Mīrama.** Vai tad es izskatos tik briesmīga? **Strams.** Pasarg dievs! Jūs ļoti labi izskatāties. **Mīrama.** Profesionāli meli.

Strams. Jums melot būtu noziegums.

Mīrama. Baidāties gan tomēr . . .

Strams. Drosmīgi atzīšos, ka baidos gan. **Mīrama.** Tas ir labi, bailes attīra dvēseli. Un

ja bailes izjūt vēl tāda slavenība kā jūs . . . tad tas ir ļoti labi,

Strams. Kas nu par slavenību, Mīrama kundze, parasts dakterītis.

Mīrama. Jūsu rokās ir dzīvības . . .

Strams. Dzīvības . . . bet es arī neesmu dievs! **Mīrama.** Jūs esat ar kaut ko neapmierināts? **Strams.** Nē, kāpēc ... es ne par ko nesūdzos. **Mīrama.** Un tomēr . . .

Štrams. Nu ko, no jums tā kā tā neko nenoslēpsi, kā uz rentgena . . . viss redzams. **Mīrama.** Drošāk, drošāk, doktor.

Strams. Jūs zināt, man ir ģimene — sieva, divi bērni . . .

Mīrama. Un jūs dzīvojat trūkumā . . .

Štrams. Nē, ne jau trūkumā . . . man ir mājas, mašīna . . .

Mīrama. Un vasarnīca.

Strams. Jā, piedodiet.

Mīrama. Nekas, nekas, es jau saprotu, doktor. Diemžēl privātklīniku piešķirt mēs jums nevaram.

Strams. Ko jūs, ne uz to pusi, tas man pat prātā nav nācis, tikai . . .

Mīrama. Kas tad?

Štrams. Nē, nekas . . .

Mīrama. Skaidrs, tātad kaut kā tomēr trūkst, **štrams.** Jā, kaut kā trūkst ... Un briesmīgākais ir tas, ka es nezinu, kā man trūkst ... un tas tā nospiež, tā nospiež, ka izsacīt nevar, nervi galīgi beigti . . .

Mīrama. Jā, jūsu stāvoklis ir visai nopietns. Jums vajag atpūsties, pastaigas svaigā gaisā, uzturā pēc iespējas vairāk saknes un augļus, atturēties no gaļas ēdieniem un alkohola . . . Gribat, es jums uzdāvināšu kamieli? **štrams.** Kamieli?

Mīrama. Jā, labu arābu kamieli. Viņam benzīnu nevajadzēs, un bez ūdens ilgi iet. **štrams.** Jūs laikam jokojat?

Mīrama. Nebūt nē. Jūs taču zināt, kas bija mans nelaiķis vīrs, un kādu mantojumu viņš atstāja. Es varu veselu karavānu nopirkt, **štrams.** Es par to nekad neesmu šaubījies. **Mīrama.** Jums receptes ir līdzi?

Strams. Ir...

Mīrama. Iedodiet, lūdzu, es jums izrakstīšu kamieli.

Strams. Izrakstīsit?! . . .

Mīrama. Tieši tā — izrakstīšu. Jūs par kaut ko šaubāties?

Štrams. Nē, nē, es neparko nešaubos . . . lūdzu . . . bet ja atļauts vaicāt . . . kāpēc kamieli? . . .

Mīrama. Jums kamieļi nepatīk? **štrams.** Patīk, ļoti patīk, bet ko es ar viņu iesākšu? . . . Man nav tādu apartamentu, kur turēt kamieli!

Mīrama. Viņam pašam ir savi apartamenti, un viņš jūs gaida savā saulainajā dzimtenē, kur jūs varēsiet iegūt dvēseles mieru un harmoniju. Un neaizmirstiet — šī recepte nav domāta aptiekai . . . lūdzu, **štrams.** Paldies . . . (steigšus dodas uz durvīm).

Mīrama. Uz kurieni, doktor! **štrams.** Ne uz kurieni ... es tikai . . . **Mīrama.** Mūs vēl gaida kafija, **štrams.** Kafija?

Mīrama. Jau aizmirsāt? **štrams.** Nē, nebūt nē . . .

Mīrama. Uzgaidiet mani, lūdzu, zilajā istabā, man mazliet jāsakārtojas. (Strams *iziet, tele* fona zvans.)

Mīrama. Klausos ... jā . . . nu tad aizvāciet viņus, vai man būs jums ābeci jāmāca?! Kas? Mamontova mazdēls? Nevar būt ... Tā paša Mamontova. *(Pauze.)* Jā . . . man nav ko teikt . . . Jums vajadzēja zināt, ar ko viņš satiekas, ko domā . . . tāpēc jūs tur esatl Nē, nekādu izņēmumu! Ar vectētiņa vārdu tādā lietā nevar spekulēt! Vectētiņš viņus pats būtu pakāris! (Nomet *klausuli,* pauze.) Mamontovs ... jā, tas nu būs tagad kungiem kumosiņš ... fu, visa parūka sakarsa . . . *(atlaižas* krēslā). Te tev nu bija paaudžu maiņa, e, stafete! . . . pavisam uz citu pusi skrien mm . . . nosodīts ... un korsete arī spiež . . . pagaidi tu man, es tev uzlikšu korseti! *(Pauze.)* Ātrāk paietu tā ziema . . . atkusnis sāktos ... jā, atkusnis . . . varbūt es esmu tā sasalusi, ka pats velns vairs neat-kausēs . . . Var jau būt. *(Zvans pie* durvīm, pēc brīža ieveļas *mākslinieks* Tauciņš.) **Tauciņš.** Labvakar, labvakar, mīļādārgāzelta-vienīgā! Jūsu padevīgais kalps ir klāt! Vai! Es tikko dzīvs paliku! Iedomājieties tikai — suns — milzīgs, kā teļš, izlec no vārtiem un — bladāc — virsū! Es pat iekliegties nepaguvu!

Mīrama. šausmas! . . .

Tauciņš. Jā! Ja jūs būtu to redzējusi! es saku — kā teļš, un mēle kā šūplāde, būtu aprijis un paldies nepateiktul

Mīrama. Jā, ir tādi suņi ... un kā tad jūs izbēgāt?

Tauciņš. Ko jūs, es cīnījos! Ar portfeli situ! Bet kas tādam zvēram portfelis — ieķeras ar zobiem un velk! Es atkal pretī, nevar taču portfeli atdot, man tur iekšā lugas! **Mīrama.** Jūs domājat, viņš uz tām lugām? **Tauciņš.** Tak nē jau **—** uz desu! Atrāva portfeli vaļā, pakampa un prom. Puskilo pagalam. Es tagad lūgšu miliciju, lai man izsniedz kādu šaujamo.

Mīrama. Šaujamo ... jā, šaujamo gan vajadzētu.

Tauciņš. Skaidrs, ka vajadzētu, re kā, Amerikā — katram puikam pistole!

Mīrama. Un jūs varētu nošaut?

Tauciņš. Suni? Ja ir traks, tad noteikti, un tas bija traks, uz galvošanu!

Mīrama. Un kādu divkājaino — varētu? **Tauciņš.** Mēdz teikt: ar trakiem tikai pa labam . . .

Mīrama. Bet ir jau visādi trakie . . .

Tauciņš. Tas gan, vakar pat, eju uz tirgu un skatos . . . viens tāds šaubīgs tips gar televīzijas torni luncinās . . .

Mīrama. Tas būs bijis kāds dzērājkaķis. **Tauciņš.** Kā tad! Tikmēr dzērājkaķis, kamēr uzlaiž gaisā visu televīziju!

Mīrama. Tas būtu briesmīgi . . .

Tauciņš. Es nesaku neko, ja cilvēks ir kluss un miermīlīgs — lai dzīvo, bet ja sāk acīs lēkt, tad ir jāspundē iekšā ... un sabiedrība tikai paldies pateiks.

Mīrama. Gluži manas domas . . . (Pauze.) Vai, piedodiet, es nu gan esmu! . . . Skleroze, mīļais, skleroze, kafija būs jau aizbēgusi pie turkiem!

Tauciņš. Pie kādiem turkiem?

Mīrama. Pārvārījusies būs! Ak, dievs! Peņa, Peņa, nāc taču! *(Ienāk Peņa.)* Kafiju, kafiju nes, un fotogrāfu arī!

Tauciņš. Fotogrāfu?

Mīrama. Jā, es viņu pavisam biju piemirsusi! *(Peņa ienes kafiju un konjaku, pēc brīža* nedroši parādās *fotogrāfs.)*

Fotogrāfs. Labvakar . . .

Tauciņš. A, preses žurka! Simts gadu neredzēts! Sveiks, vecais! Ko tu tāds sašļucis, aknas sāp, vai? Re, kā es turos . . .

Fotogrāfs. Ko nu par tevi.

Tauciņš. Jā, man iet labumā! £d kaut vai salmus — viss iet labumā! Es vēl jaunajiem varu «pogas izgriezt»!

Mīrama. Mākslinieka šodien uzbruka suns. **Tauciņš.** Jā, kā teļš!

Milzenis! Nu, es viņam sadevu! Ko tu tā skaties? Domā, es meloju? sadevu! Ko tu tā skaties? Domā, es meloju? **Fotogrāfs.** Nē, kāpēc, var jau būt . . . **Mīrama.** Kungi, lūdzu pie galda! Ai, ai, ai — doktoru aizmirsām!

Tauciņš. Ko?! Doktors arī ir šeit? Kur tad? **Mīrama.** Man liekas, ka bēniņos . . .

Tauciņš. Bēniņos? Apžēliņ, ko tad viņš tur dara?!

Mīrama. Nē, bēniņos nebūs, bet kur tad viņš palika? . . . Varbūt pagrabā? . . . Arī ne, pagrabu es taču aizslēdzu . . . Ak, skleroze, skleroze! Doktor, doktor, mīļais, kur jūs paliekat, mēs visi jūs gaidām! *(Parādās Štrams.)* **Strams.** Labvakar . . .

Tauciņš. Doktors! Mans glābējs! Vai! Vai, cik labi! Cik labi, ka jūs visi esat šeit! Un Mīrama kundze man neteica ne vārda! Tas ir cietsirdīgi! Nesaka ne vārda, ka doktors tepat blakus!

Strams. Jā, es jau tepat blakus. . .

Tauciņš. Ak tu, vecais cirka zirgs . . . Ļauj nu — es tevi sabučošu . . . *(Pauze.)* Saguris esi? . . .

Štrams. Darba daudz.

Mīrama. Lūdzu pie galda, kungi!

Tauciņš. Vai, cik labi! Cik labi, ka mēs atkal esam kopā!

Mīrama. Bet doktors Strams un pans Voicehovskis nemaz tik priecīgi neizskatās. **Strams.** Es priecājos, tikai manas jūtas nav tik ekstravertas.

Fotogrāfs. Es arī tāpat . . . ļoti priecājos. **Mīrama.** Paldies par vienprātību, kungi! Gvido, draugs, nesēdi kā vardi norijis, piepildi glāzes, lūdzu . . . Paldies, es nedzeršu. **Tauciņš.** Bet kā tad bez jums, Mīrama kundze . . .

Mīrama. Es savās bērēs nedzeru. *(Pauze.)* Jā, mani kungi, varu paziņot, ka esmu uzaicinājusi jūs uz savām likumīgajām bērēm. Varbūt tās ir mazliet aizkavējušās, bet ko lai dara . . . labāk vēlāk nekā nekad. Atklāti sakot, mirusi esmu tik tiešām sen ... tā bija lēna un mokoša nāve. Tie, kas ir miruši tādā nāvē, mani sapratīs. *(Pauze.)* Ko jūs tā skatāties? Domājat, ka vecā ir sajukusi? Nē, mani kungi! Esmu pie pilna prāta un zinu, ko daru, tāpēc, lūdzu, papūlieties iejusties lomās. Es ceru, ka jūs manas cerības attaisnosiet un sagādāsiet man patiesu baudījumu.

Tauciņš. *(Ļoti piesardzīgi.)* Cienījamā Mīrama kundze ... es saprotu . . . mēs saprotam, ka jums ir oriģināls pasaules skatījums, dziļi filozofisks dzīves tvērums un spilgta fantāzija . . . bet es tomēr baidos, ka tas ... kā to teikt . . . nebūs visai ētiski, jo, redziet . . . mūsu mirušie biedri ... kā to teikt . . . mūsu patiesi mirušie biedri varētu justies neērti . . . un tāpēc varbūt nebūtu slikti, ja mēs varētu kādu citu spēli . . .

Mīrama. Manas bēres jums ir spēle?

Tauciņš. Nē, nē, es tā nedomāju . . .

Mīrama. Tad, lūdzu, sāciet.

Strams. Piedodiet, piedodiet, godājamā Mīrama kundze, bet es kā mediķis to nevaru pieņemt . . .

Mīrama. Ar mirušiem nestrīdas.

Strams. Es nevaru ... es atsakos . . . piedodiet, es neesmu klauns, es esmu mediķis, ķirurgs ... un — visu cieņu, bet āksta mici es galvā nevilkšu! Ardievu!

Mīrama. Pagaidiet! *(Pauze.)* Jūs aizmirsta-ties, doktor Stram! Āksta mice jums var vēl noderēt . . .

Strams. Piedodiet, es jūs nesaprotu . . . **Mīrama.** Padomājiet, padomājiet . . . Starp citu, jums rokas trīc. Sēdieties. (Strams *apsēžas.)* Kungi, es nejokoju, tāpēc lūdzu visus mobilizēties. (Pauze.) Un tātad — dārgā aizgājēja ir aizgājusi, un mēs varam mazliet sasildīties. Iedzeriet kafiju. *(Visi paklausīgi iedzer.)* Tā . . . tīri labi. Lūdzu, vēlreizīt . . . (visi *iedzer)* Labi, tikai nesēdiet kā sālstabi, atbrīvojieties, jūtieties mājīgāk, varat pačukstēt viens otram kaut ko . . . Nu, darbojieties taču. (Fotogrāfs *pieliecas pie doktora.)* **Mīrama.** Dzirdēju, balodīt, dzirdēju, tu teici:

— Laižamies lapās! — Nekas neiznāks. Sīs ir slēgtās bēres. (Peņa ienes kafiju *un maizītes.)*

Mīrama. Paldies, Peņa, nesteidzies, nesteidzies . . . Peņa, tu zini, kas mums šodien par dienu?

Peņa. Ceturtdiena.

Mīrama. Pareizi, ceturtdiena, un vai tu zini, kāpēc mēs te esam?

Peņa. Nē . . .

Mīrama. Redzi, Peņa, es nolēmu šodien sarīkot savas bēres.

Peņa. Bēres?

Mīrama. Jā, Peņa, es mirstu.

Peņa. Tā nevajag, tā nevajag runāt! Kundze ir laba, tā nevajag!

Mīrama. Nu, nu, nomierinies, visiem reiz jāmirst.

Peņa. Kundzei slikti? Es tūlīt aizskriešu pēc ārsta . . .

Mīrama. Nevajag ārstu, Penelope, tu mani nesaprati, es gribēju teikt, ka sen jau esmu mirusi . . .

Peņa. Es sapratu, es visu sapratu, bet tā nevajag, kundze ir tik laba, kundze man deva ēst, atceraties, toreiz . . . Toreiz arī bija ziema.

Mīrama. Atceros, mīļā, atceros, bet tagad ej, lūdzu, man ar kungiem vēl jāaprunājas, ej, es tev vēlāk pastāstīšu pasaku, to pašu . . . par Odiseju. Ej un gaidi mani.

Peņa. Gaidīšu, gaidīšu . . .

Mīrama. Kungi, mums vajadzēs sākt atkal ar kafiju. Tā ir laba marka . . . jums vajadzētu to novērtēt.

Tauciņš. Lieliska kafija.

Strams. Aromātiska.

Fotogrāfs. Ļoti garšīga.

Mīrama. Gvido, apkalpojiet taču savu dāmu. **Fotogrāfs.** Kādu dāmu . . .?

Mīrama. To, kas sēž jums blakus, ļoti simpātiska jaunava, es tikai neatceros, kur mēs būtu tikušies, bet tie ir sīkumi, viņa ir pagodinājusi mani, pavadīdama pēdējā gaitā.

Fotogrāfs. Piedodiet, es nepamanīju, biju aizdomājies.

Mīrama. Tiešām? Par ko tad, ja nav noslēpums?

Fotogrāfs. Par jums, Mīrama kundze. **Mīrama.** Aizkustinoši. Tad varbūt tu pirmais teiksi kādus vārdus?

Fotogrāfs. Es jau runāju . . . kapos.

Mīrama. Kapos tu slepus gremoji košļājamo gumiju un domāji, kaut ātrāk viss beigtos. Un tagad tu domā, ka nebūtu slikti šo meitiņu nokniebt, un nemaz neredzi, ka viņa savu tasīti jau izdzērusi.

Fotogrāfs. Es . . . es nemaz tā nedomāju! *(Pauze.)* Labi, var jau arī ieliet. *(Ielej* iedomātajai partnere*i* kafiju.)

Mīrama. Kurš tad pirmais iepriecinās aizgājējas dvēseli? Varbūt doktors?

Strams. Es esmu slikts orators.

Mīrama. Tad varbūt jūs, māksliniek?

Tauciņš. Es . . . es nemaz nevaru parunāt. Mīrama kundzes nāve man ir pārāk liels trieciens.

Mīrama. Izsaku visdziļāko līdzjūtību, viņa jums bija tikpat kā māte.

Tauciņš. Jā, viņa mums visiem bija kā māte. **Mīrama.** Jūs vienmēr esat bijis jūtīgs cilvēks. Atceros, reiz kādam nabadziņam jūs atdevāt savas pēdējās desmit kapeikas.

Tauciņš. Es?

Mīrama. Jā, tā ir patiesība. Jūs devāt viņam to monētu un teicāt: «Vecajā naudā tas ir rublis.» Diemžēl tas nelaimīgais bija tik nepateicīgs, ka jūsu dāvanu nepieņēma. (Pauze.) Es ticu, jums ir ļoti grūti runāt. **Tauciņš.** Man ir grūti, bet es briedinu sevī spēku.

Mīrama. Dariet to, mans draugs, mēs visi jums būsim pateicīgi. (Pauze.) Kamēr mākslinieks nobriest, varbūt uzspēlēsim kārtis? **Strams.** Es bērēs kārtis nespēlēju.

Fotogrāfs. Es arī ne.

Mīrama. Tās taču slēgtās bēres.

Strams. Arī slēgtajās es nespēlēju. Tāda

rīcība neatbilst manai morālei un stājai. Mīrama. O, tas ir interesanti! Tātad jūs esat

morālists?

Strams. Lūdzu — ja jums tā tīk.

Mīrama. Bet, mīļo doktor, vai tiešām jūs spējat atteikt arī mirušiem?

Strams. Ko nozīmē «arī mirušiem», it kā dzīvajiem es kādreiz būtu atteicisl **Mīrama.** Ja viņi maksāja! Bet ja nemaksāja . . . **Strams.** Ko? Ko jūs runājat?! Ar kādām tiesībām!

Mīrama. Ar mirušās tiesībām. Ar visu to mirušo tiesībām, kuri nespēja samaksāt un mira zem jūsu spožā ķirurga naža!

Strams. Jūs esat ārprātīgai

Mīrama. To vēl nevar zināt, kurš no mums ir ārprātīgs.

Strams. Jūs apvainojat mani slepkavībā?! **Mīrama.** Nevis slepkavībā, bet slepkavībās. Jums laikam gramatika klibo.

Strams. Nu vai zināt, dzīvotu mēs citā laikā . . .

Mīrama. Citā laikā es jūs liktu pakārt. **Strams.** Nevis jūs mani, bet es jūsl **Mīrama.** Bravo, bravo, tāds jūs man patīkat, īsts Hipokrāta māceklis! *(Pauze.)* Ko jūs, doktor, es tikai pajokoju . . . Vai tad tādu cilvēku drīkst turēt aizdomās? Neiespējami . . . **Tauciņš.** Pilnīgi neiespējami.

Fotogrāfs. Es pievienojos.

Mīrama. Lai dzīvo triumvirātsl **Tauciņš.** Lai dzīvo Mīrama kundze!

Mīrama. Paldies, bet mazliet par vēlu. **Tauciņš.** Piedodiet, vecuma aizmāršība. **Mīrama.** Laiks būtu atpūsties.

Tauciņš. Ko jūs! Ne mūžaml Tad es labāk pakaros!

Mīrama. Tiešām?

Tauciņš. Jā, cilpa kaklā un cauri! Es bez teātra nevaru dzīvot.

Mīrama. Un teātris bez jums?

Tauciņš. Ziniet, kundze, uz to man ir grūti atbildēt, bet domāju, ka teātris un Tauciņš ir nešķirami jēdzieni.

Mīrama. Un tomēr, mēs jums iesakām padomāt . . .

Tauciņš. Nē! Tikai ne to! Uz ceļiem krizdams, lūdzu: ļaujiet man darboties! Ļaujiet man nomirt uz skatuves dēļiem!

Mīrama. O, jums ir temperaments . . . bet ja nu jūs nomirstat komēdijā?

Tauciņš. Es taču esmu traģiķis!

Mīrama. Traģiķis ... jā, kā, es to nepamanīju.

Tauciņš. Tātad ... es varu cerēt . , . jums nav nekādu iebildumu ... ja nē — es tiešām pakāršos vai arī izlēkšu pa logul **Mīrama.** Jūs taču dzīvojat pirmajā stāvā! **Tauciņš.** Vienalga! Es varu izlēkt arī no piektāl **Mīrama** *(rezignēti).* Tas nebūs vajadzīgs. Darbojieties, māksliniek, darbojieties. Tā kā tā nāve jūsu darbošanos neapturēs. Es nešaubos, ka viņā saulē jūs būsit tikpat enerģisks.

Tauciņš. Paldies . . . paldies, es to nekad neaizmirsīšu. Jūs esat, jūs bijāt un būsiet kā māte, kā māte mums visiem, es zinu to! *(Pauze.)* Draugi! Mūsu dārgā aizgājēja bija universāla personība! Universāla un dziļi cilvēciska personība, un nekas cilvēcisks viņai nebija svešs. Viņas

dzīves credo varētu izteikt ar Sent-Ekziperī vārdiem: «Pasaulē ir tikai viena īsta greznība, cilvēcisko attiecību krāšņums! »

Mīrama. Pietiek, mīļais, pietiek. Jūsu repertuārs ir ar tādu bārdu, ka tā varētu nosegt visas Eiropas kapsētas. *(Pauze.)* Es gribu dzirdēt kaut ko patiesāku. Tātad — nevis to, kas uz mēles, bet to, kas aknās. Dodiet man savas aknas, kungi!

Tauciņš. Bērēs **—** aknas?

Mīrama. Tieši tā. Vismaz bērēs es gribu nobaudīt kaut ko jēdzīgāku.

Tauciņš. Mēs jums atdodam sirdis!

Mīrama. Nekļūstiet banāls!

Strams. Gulieties uz galda, maestro, es jums tūlīt izņemšu aknas un pie reizes arī visu pārējo. Sagādāsim Mīrama kundzei mazas, pikantas vakariņas!

Mīrama. Es šaubos, vai mākslinieks būs ar mieru tā uzupurēties.

Strams. Viņš ne tikai būs ar mieru, bet ar vislielāko prieku pats sev uzšķērdīs vēderu. **Tauciņš.** Kaunieties jel! Kas tā runā!

Strams. Es tā runāju, es — Volfgangs Strams! Klausieties, jūs — impotentais mīkstmiesi, es jūs uzšķērdīšu kā vardi! Man tagad jr apetīte uz griešanu! Es jums parādīšu attiecību krāšņumu!

Tauciņš. Ko jūs darāt!? Palīgā! Nenomār-lais . . . laidiet mani va| ā!

Strams. Nē, mīļo māksliniek! Uz galda, uz galda! *(Uzvelk* Tauciņu uz galda.) Paskatīsimies, kāds tur Ekziperī sēž iekšā!

Tauciņš. Kundze, palīgā! . . . Viņš mani nožņaugs!

Mīrama. Pietiek! (Strams atlaiž Tauciņu *un atkrīt krēslā.)*

Strams. Es ceru, jūs esat apmierināta . . . **Mīrama.** Tas bija efektīgi.

Strams. Visus jūs vajadzētu uzšķērst . . . Pie velna! Pats sev rīkli pārgrieztu . . . roka vēl neceļas. Ha . . . Ekziperī . . . mīkstmieši . . . visus uzšķērst kā vardes . . . (Pauze.) Slēgtās bēres . . . pareizi, loģisks finmāls. (Mīrama *ielej* glāzē *konjaku.)* Paldies, kundze ir ļoti laipna . . . mirušie vienmēr ir laipni . . . prozīt, par to, kas aknās!

Mīrama. Par to.

Tauciņš. Mīrama kundze, atļaujiet, lūdzu, atvadīties.

Mīrama. Nekādā gadījumā. Es gaidu jūsu pašatklāsmi.

Tauciņš. Vai tad jums nepietiek visa šī ārprāta!

Mīrama. Nav nekāda ārprāta, es tikai alkstu ieņemt patiesību.

Tauciņš. Ieņemt patiesību? Kā . . . bet jūs taču esat mirusi.

Mīrama. Arī mirušiem tā ir vajadzīga. **Tauciņš.** Bet kā . . . es nesaprotu, kas man jādara?

Mīrama. Savādi ... jūs tā gribējāt darboties, un pēkšņi — tāda bezpalīdzība . . . **Tauciņš.** Jums taisnība ... es darbojos, bet citos apstākļos . . . Sādā situācijā es esmu pirmoreiz.

Mīrama. Apsveicu pirmizrādē.

Tauciņš. Paldies . . . Varbūt es varētu kādu pantiņu noskaitīt?

Mīrama. Lūdzu.

Tauciņš. «Saule, spožāk iededz savus starus, Novakars lai atnāk rēns!

Priecāties pēc darba varu,

Jo es esmu oktobrēns!»

Mīrama. Paldies, puisīt, var redzēt, ka tu esi čakls bērns, par to tu dabūsi konfektes. Lūdzu. (Paņem no galda sūtījumu.)

Tauciņš. A! Vardes! Tās taču vardes! **Mīrama.** Delikatese.

Tauciņš. Es vairs nevaru, es vairs nevaru, tas ir pāri cilvēka spēkiem.

Mīrama. No vardītēm nobijāties . . .

Tauciņš. Jā, nobijos ... un es nemaz no tā nekaunos.

Mīrama. Bet varbūt jūs no manis baidāties? **Tauciņš.** Arī no jums.

Mīrama. Kāpēc?

Tauciņš. Nezinu.

Mīrama. Ir taču jābūt kādam iemeslam. Bailēm ir cēloņi.

Tauciņš. Tā jau ir, bet dažkārt man liekas, ka es pats no sevis baidos. Liekas, pēkšņi uznāks drosme, un es kaut ko tādu izdarīšu . . . **Mīrama.** Nu tad izdariet vienreiz «kaut ko tādu»!

Tauciņš. Ko jūs . . . tas tikai tā pa retam uznāk, citādi es esmu saprātīgs cilvēks.

Mīrama. Skaidrs, jums aknās ir bailes. **Tauciņš.** Nenoliedzu . . . bet tas nav nekāds trūkums.

Mīrama. Sēdieties. *(Pauze.)* Tā, tagad, jūsu kārta, pan Voicehovski.

Fotogrāfs. Ar ko varu pakalpot?

Mīrama. Jūs izdarījāt to, ko es teicu? **Fotogrāfs.** Protams, pēc vislabākās sirdsapziņas.

Mīrama. Redz ko, man atkal likās, ka jūs visu laiku tikai gumiju gremojat.

Fotogrāfs. Tas man netraucēja veikt savu uzdevumu.

Mīrama. Kapličā daudz uzņēmumu izdarījāt? **Fotogrāfs.** Daudz.

Mīrama. Jums patīk fotografēt?

Fotogrāfs. Foto ir mans bizness.

Mīrama. Jautrs bizness?

Fotogrāfs. O, jā! Ir bijuši gadījumi! Nesen pat — man piedāvāja oriģinālu darbiņu. Jāsaka, es pat biju mazliet šokā.

Mīrama. Nu, nu . . . atkal kaut kas ar miroņiem?

Fotogrāfs. Kāpēc ... vai tad es kāds kapsētu krauklis? Eleganta lietiņa, jūs neticēsiet, bet tā ir svēta patiesība.

Mīrama. Tiešām?

Fotogrāfs. Nu, lūk, kāda labi situēta meitiņa man piedāvāja taisīt kāzu bildes. Viņas scenārijs ir diezgan pikants, un proti: tad kad notiks līgavas zagšana, viņa grib izmantot gadījumu un visā kāzu tērpā atdoties kādam zadzējam. Un es tiku uzaicināts šo svinīgo aktu iemūžināt jaukās bildītēs. Nu, kā jums tas patīk? Meitene ar fantāziju, vai ne? **Mīrama.** Un jūs piekritāt sadarboties? **Fotogrāfs.** Jā, kāpēc gan lai es nepiekristu? Nenobildēšu es, nobildēs kāds cits. Bizness paliek bizness.

Mīrama. Es padodos.

Fotogrāfs. Padodaties? Tik ātri? Nesen jūs vēl teicāt, ka vajag cīnīties!

Mīrama. Cīnīties . . . pret ko? Pret iedzimtu kretīnismu?

Fotogrāfs. Bet kur tad paliek sabiedriskā audzināšana, to jūs nemaz neņemat vērā? **Strams.** Sterilizēt vajadzētu, oficiāli sterilizēt! **Fotogrāfs.** Ak, doktor, kādi fašistiski murgi! Es jums izsaku sabiedrisko nievu.

Strams. Jūs pašu arī vajadzētu izrūnīt. **Fotogrāfs.** Apžēlojieties, kāpēc tad mani, es nemaz netaisos atstāt pēcnācējus!

Mīrama. Kāpēc ne?

Fotogrāfs. Neredzu nekādu jēgu.

Mīrama. Jums nepatīk bērni?

Fotogrāfs. Kāpēc nepatīk, dažkārt pat ļoti patīk, bet iedzimtība ... No tās nekur neizbēgsi.

Mīrama. Nekad nevar zināt, kāds būs turpinājums. Kādreiz pat sātanam gadās dieva bērns.

Fotogrāfs. Jūs sakāt **—** dieva bērns? Labi, bet ko šajā pasaulē darīs tas dieva bērns? Viņš nepaspēs ne muti atplest, kad būs jau nolin-čots.

Mīrama. Viņus nevar nolinčot.

Fotogrāfs. Var! Un kā vēl! Es pats esmu redzējis . . . *(Pauze.)* Beigsim šīs diskusijas! Mēs esam bērēs . . . neparedzētās bērēs. **Strams.** Tā vēl ir tikai uvertīra.

Mīrama. Jums ar to nepietiek?

Strams. Pilnīgi pietiek.

Fotogrāfs. Es gan gribētu vēl kaut ko piedzīvot.

Strams. Gan jau kaut ko piedzīvosiet. **Fotogrāfs.** Diez vai ... no atombumbas es nebaidos, mēris arī nav gaidāms, ja nu vienīgi kuņģi sabeidzu, nokļūstu uz operācijas galda, un doktors Strams mani aizlaiž uz elli.

Strams. Tur jūs nonāksit arī bez manas palīdzības.

Fotogrāfs. Ceru, ka jūs būsiet jau priekšā un mūs visus sagaidīsiet.

Strams. Klausieties, fotogrāfiņ, jūs taisiet savas bildītes un sēdiet rezervē.

Fotogrāfs. O! Vai tikai godājamais doktors nav mūsu menedžers? Nu, protams, kā es uzreiz jūs nepazinu! Starp citu, vai jūs man kā rezervistam nepateiktu, kāds ir rezultāts? Mūsējie vadībā? Nu, protams, mūsu puiši ir lieliskā formā, malači! Un kas par taktiku, ģeniāli! Gadsimta mačs! Totālais futbols pa visu laukumu! Mēs ejam uz priekšu, piespēle centrā — gols! Gols! Malači! Totālais futbols! Nepārtraukts spiediens! Sitiens pēc sitiena! Sitiens ar galvu, sitiens pa galvu, piedodiet — soda sitiens! Nav ko svilpt, tiesnesim taisnība, soda sitiens! . . . Gols! Gols! Laidiet mani laukumā, es vairs nevaru, laidiet, es darīšu visu, kas būs manos spēkos, es cīnīšos! . . . Kā, lūdzu? Jūs teicāt «rezervists»? Jā, jā, bet sakiet, lūdzu, kādu spēli mēs spēlējam? Tas man nav jāzina? A, paldies, tagad es to zināšu . . . bet cik vēl līdz spēles beigām? Cik ilgi mums vēl jāspēlē? *(Pauze.)* Diemžēl jūs nezināt? Bet varbūt mēs visi esam rezervisti? Kā jūs domājat, Mīrama kundze? **Mīrama.** Varbūt.

Fotogrāfs. Jūs dzirdējāt, doktor, Mīrama kundze teica: «varbūt», tātad — varbūt arī jūs esat rezervists? Ja ne šodien, tad rīt. Dialektika, vai ne? ... Jā, mīļo doktor, es taisu bildītes, skaistas bildītes, tā ir mana profesija, tāds ir mans spēles stils, un es pie tā konsekventi pieturos. Es ticu, ka arī jums ir savs stils, bet neiedomājieties, ka jūs esat centra uzbrucējs . . . Sajā spēlē mēs visi esam rezervisti, mūžīgie rezervisti.

Mīrama. «Centra uzbrucējs mirs rītausmā» . . . Šī frāze mani ir sākusi vajāt.

Fotogrāfs. Frāze?

Mīrama. Jā. Un ko jūs domājāt?

Fotogrāfs. Neko. Arī frāze var vajāt.

Mīrama. Jums nav ko uztraukties, kungi. Jūs vēl ļoti ilgi spēlēsiet, kaut arī rezervē. **Tauciņš.** Es vairs neko nesaprotu.

Mīrama. Pietiks, draugi mīļie, pietiks, iesim labāk rotaļās.

Tauciņš. Rotaļās? Šodien?

Mīrama. Tieši šodien. «Aklās vistiņas» spēlēsit?

Fotogrāfs. Spēlēsim.

Strams. Spēlēsim.

Tauciņš. Spēlēsim.

Mīrama. Lieliski. Es būšu «vistiņa», bet jūs mani cāliši, kuru noķeršu — galvu nost! Ar mieru?

Fotogrāfs. Lai iet!

Mīrama. Un jūs, doktor?

Strams. Man vienalga.

Tauciņš. Pagaidiet, pagaidiet, kas tad tās par «vistiņām» ... Ko tas nozīmē «galvu nost»! **Mīrama.** Tas nozīmē, ka turpmāk būs jādzīvo bez galvas. Manuprāt, tas nemaz nav tik grūti. **Fotogrāfs.** Vajag tikai iemanīties. Sākumā būs mazliet neomulīgi, bet tas nekas, var pieteikties kursos.

Tauciņš. Kādos kursos?

Fotogrāfs. Augstākajos antigalvju kursos. **Tauciņš.** Nekā nesaprotu.

Mīrama. Ļoti vienkārši, tas, kuru es noķeršu pirmo, tas tiks upurēts dieviem.

Tauciņš. Piedodiet, ko nozīmē «upurēts»? Jūs taču nedomājat kādam pārgriezt rīkli! **Mīrama.** Mazliet pacietības, gan jau redzēsim.

Tauciņš. Nu, kur tas redzēts, ka, «vistiņas» spēlējot, kaut ko upurē!

Mīrama. Dievi ir neapmierināti un prasa upuri.

Tauciņš. Neapmierināti? Ar ko tad?

Mīrama. Ar mums.

Tauciņš. Ar mums?! Kā . . . un jūs pieļaujat tādu domu?

Mīrama. Esmu par to pārliecināta. *(Pauze.)* Sāksim, kungi! Aizsieniet man, lūdzu, acis . . . Pagaidiet!

Fotogrāfs. Kas jums notika?

Mīrama. Nekas, nekas . . . sieniet. (Fotogrāfs *aizsien viņai* acis.) *(Pauze.) (Mīrama* pieceļas un *lēni,* it kā sperot *kāju uz* svešas *planētas, iet uz priekšu. Pārējie lēni* atkāpjas istabas *stūros.)*

Mīrama. . . . Kur es esmu . . . kas tie par cilvēkiem baltās drēbēs? . . . visi sveši ... es nevienu nepazīstu ... un visiem tik bālas sejas ... un kas tie tādi . . .? koki ...?... nē, tā ir dzelzs . . . kaut kādas sarūsējušas stieples . . . vai tas esat jūs, doktor... nē, tas nav ārsta tērps . . . viņi nav ārsti . . , kur es esmu . . . kas tas par krustu debesīs ... jā, es redzu debesīs milzīgu krustu . . . kur jūs aizejat . . . (Fotogrāfs *sasit plaukstas)* pagaidiet ... es neko nedzirdu . . . kur es esmu . . . (Strams sasit plaukstas) kas tās par stieplēm . . . nē, nepazīstu . . . nepazīstu ... es atnācu spēlēt «vistiņas» . . . bet viņi visi aizgāja . . . aizgāja . . . tur . . . pāri klajumam . . . **Fotogrāfs.** Kundze!

Mīrama. (Kā atmozdamās no sapņa) . . . Kur es esmu . . . ā, tie esat jūs . . . jūs mani gaidījāt?

Fotogrāfs. Mēs . . . mēs taču gribējām spēlēt «aklās vistiņas», atceraties?

Mīrama. Aklās vistiņas? A, jā, jā ... tā ir jauka spēlīte, es tikai esmu to aizmirsusi. *(Pauze.)* Dzeriet kafiju, kungi, stiprinieties . . . *(Pauze.)* Ko jūs tā apklusāt pēkšņi, vai kaut kas noticis?

Fotogrāfs. Nekas nav noticis.

Tauciņš. Viss kārtībā.

Fotogrāfs. Lieliska kafija.

Strams. Aromātiska.

Tauciņš. Es ilgi neesmu dzēris kaut ko tādu. **Mīrama.** Bet jūs drebat, mans draugs. **Tauciņš.** Es? Nebūt nē . . .

Mīrama. Tad uzdziediet, lūdzu.

Tauciņš. Tagad?

Mīrama. Tieši tagad.

Tauciņš. Es tiešām nezinu . . . man ir aizmirsušies visi vārdi.

Mīrama. Dziediet bez vārdiem, drošāk, drošāk . . .

Tauciņš. (Pauze.) Labi, es dziedāšu. Dziesmu bez vārdiem. (Tauciņš sāk *dziedāt.)*

Bē-ā-bā, bē-ē-bē, bē-ī-bī, babebī, Bē-obo, babebībo, bē-ūbū- babebibobū, babebibobū, cē-ācā, cē-ēcē, cē-ī-cī, cacecī, cē-o-co, cacecīco, cē-cū-cū, cace-cicocu, cacecicocū, de-ā-dā, dē-ē-dē, dē-ū-du, dadedīdodu, dadedidodū.

Mīrama. Bravo, bravo, tā ir universāla dziesmiņa.

Tauciņš. Tik tiešām universāla! Ja tā padomā — to var dziedāt visā pasaulē . . . gan melnie, gan baltie.

Mīrama. Gan melnie, gan baltie, gan rītā, gan vakarā, gan pirms dzimšanas, gan pēc nāves . . . *(Pauze.)* Ko jūs tur hipnotizējat, doktor? *(Pauze.)*

Strams. Muša . . .

Fotogrāfs. Kur?

Strams. Tur. . .

Tauciņš. Tu re ko, pamodusies ... un kā kustas . . . būtu gulējusi dieva mierā, bet nē — jālien laukā . . . tiš!

Fotogrāfs. Nemaz nebaidās.

Tauciņš. Ak, tu mūdzis tāds! Tiš! Aizlaidās . . .

Mīrama. Nevajadzēja dzīt prom.

Tauciņš. Jums viņas patīk?

Mīrama. Patīk vai nepatīk . . . nevajadzēja. **Tauciņš.** Nu, piedodiet, es domāju, ka mušai jūsu viesistabā nav ko darīl.

Mīrama. Kā jūs nācāt pie tādām domām? **Tauciņš.** Piedodiet, es nesapratu . . .

Mīrama. Kā jūs nācāt pie tādām domām, ka viņai manā viesistabā nav ko darīt? **Tauciņš.** Es domāju, ka tas taču loģiski . . .

mušas pārnēsā baciļus, te ir ēdiens, un vispār — tas nav estētiski.

Mīrama. Cilvēki arī pārnēsā baciļus. **Fotogrāfs.** Tā tomēr ir cita suga.

Mīrama. Pārāka par mušām?

Fotogrāfs. Kā to ņem . . . mušu var gluži vienkārši samīt.

Mīrama. Un cilvēku nevar?

Fotogrāfs. Nu, ne tik vienkārši, cilvēks, tā sakot, ir garīga būtne, viņš var cīnīties. **Mīrama.** Var jau . . . tikai nesāciet man stāstīt par visiem cilvēces mocekļiem, tā ir nodrāzta tēma.

Fotogrāfs. Jums laikam šie mocekļi nedod miera?

Mīrama. Tāpat kā jums.

Fotogrāfs. Paldies, paldies . , . *(Pauze.)* Cienījamā Mīrama kundze, godājamie , . . viesil Atļaujiet man, Centrālās Insektu Apkarošanas biedrības vārdā, kā arī visu klātesošo vārdā, izteikt

visdziļāko pateicību sakarā ar mūsu kopējā ienaidnieka kaunpilno padzīšanu. Kopš vien cilvēks sevi atceras, viņš atceras cīņu ar mušām. No šūpuļa līdz kapam cilvēks ir šo parazītisko insektu apdraudēts, bet viņš varonīgi cīnās un uzvar. Tiesa, ŠT visai cilvēcei naidīgā suga vēl pastāv, bet mūsdienu zinātne ir pilnā kaujas gatavībā, un es nešaubos, ka nav vairs tālu tā diena, kad mēs gūsim uzvaru pilnīgi un pavisam! Uz to tad arī uzaicinu pacelt glāzes!

Tauciņš. Par uzvaru!

Mīrama. Uz jūsu glāzes sēž muša.

Tauciņš. Tišl Tiš! Velns tādsl **Strams.** Tur ir vēl divas.

Tauciņš. Kur?

Strams. Centrā.

Tauciņš. Tiš! Nu vai nav mūdži! Un vēl ziemas laikā!

Fotogrāfs. Te ir diezgan silts.

Tauciņš. Silts! Man mājā arī ir diezgan silts, bet nevienas mušas navi **Strams.** Tās visas būs nosprāgušas, skatoties jūsu izrādes.

Tauciņš. Ak tāl . . . Nu, paldies, doktor Stram, paldies par vaļsirdību! Es tikai brīnos, ka **jūs** esat vēl palicis dzīvs pēc tām izrādēm! **Strams.** Ārsti ir izturīgāki.

Tauciņš. Nevis ārsti, bet . . .

Fotogrāfs. Mieru, lūdzu mieru, nesāksim kauties mušu dēļ.

Tauciņš. Nav runa par mušām, bet par mākslul **Fotogrāfs.** Tie ir nedalāmi jēdzieni.

Tauciņš. Ko jūs ar to gribat teikt?

Fotogrāfs. To, ko pateicu.

Tauciņš. Neko jūs nepateicāt!

Fotogrāfs. Kā tad neko, es teicu, ka tie ir nedalāmi jēdzieni, jums ar to nepietiek? **Tauciņš.** Nē, nepietiek! Kā tad mušas un māksla var būt nedalāmi jēdzieni! Muļķības! Māksla pārdzīvo gadsimtus!

Fotogrāfs. Mušas arī.

Tauciņš. Bet tas nav viens un tas pats! **Fotogrāfs.** Es neesmu teicis, ka tas ir viens un tas pats.

Tauciņš. Kā tad ne! Nupat jūs teicāt, ka tie ir nedalāmi jēdzieni!

Fotogrāfs. Teiktais «nedalāmi jēdzieni» nebūt nav tas pats kas teiktais, ka «māksla un mušas ir viens un tas pats». Loģika nav jūsu stiprā puse.

Tauciņš. Mana loģika ir mana loģika, un jūs man neaizrādīsiet, un vispār, es varu arī pārtraukt mūsu sakarus!

Strams. O! Jums ir romāns?

Tauciņš. Pietiek! Es aizeju! (Pēc brīža atgriežas.) Lūdzu, izlaidiet mani laukā. **Mīrama.** Pagaidiet ... vai tad durvis ir aizslēgtas?

Tauciņš. Jā, aizslēgtas.

Mīrama. Jūs tiešām gribat mūs atstāt? **Tauciņš.** Es esmu spiests to darīti Man māksla ir svēta lieta.

Mīrama. Es jūs saprotu, bet nedusmojieties uz viņu. Gvido ir mazs provokators, piedodiet, lūdzu.

Tauciņš. Nekas, nekas. . .

Mīrama. Peņa, nāc pavadi viesus. Peņa, vai tu nedzirdi, ko es saku? . . . Nav viņas.

Tauciņš. Kā nav? Durvis taču ciet.

Mīrama. Būs mūs ieslēgusi.

Tauciņš. Otras atslēgas jums nav?

Mīrama. Nav, mēs iztiekam ar vienu. **Tauciņš.** Nu, to es nesaprotul Kā var aizslēgt durvis, kad miji tik daudz cilvēku! **Mīrama.** Viņai tas ti gadās, mani arT ieslēdza. **Tauciņš.** Uz kurieni tad viņa aizgāja? **Mīrama.** Laikam uz kapiem.

Taudņi. Uz kapiem? Tik vēlā stundā?! **MTrama.** Viņai tas nav svarīgi.

Strams. Kas tad tur apglabāts?

Mīrama. Nekas nav apglabāts. *(Pauze.)* Viņa tur uzgāja kādu pamestu kapiņu ... ne krusta, ne akmens, nekā . . . viss aizaudzis. Tad nu viņa tur aizstaigā, kādu puķīti aiznes, vai arī tāpat vien . . .

Tauciņš. Kaut kas nenormāls, dauzās pa kapiem un vēl durvis slēdz ciet.

Fotogrāfs. Jā, kaut kāda novirze tā ir. . . **Strams.** Nav nekādas novirzes, viss normāli. **Tauciņš.** Ha! Normāli ... ir gan jums loģika! Man varētu piemaksāt , . , nesaprotu, kā jūs to pieļaujat!

Mīrama. To es nevaru aizliegt.

Tauciņš. Nu jā . . . bet pieskatīt gan vajag. **Strams.** Nevajag, velns lai parauj, neko nevajag 1

Tauciņš. Nekliedziet, lūdzul MTrama kundze pati zinis. . . vajag vai nevajagl **Fotogrāfs.** Cerams, ka viņa tais kapos nepaliks uz visiem laikiem.

Mīrama. To nevar zināt. *(Pauze.)* Viņa saka, ka tur esot labi.

Fotogrāfs. Miers un vienlīdzība, bet biznesa nekāda.

Mīrama (mīli norājot). Ak, tu mazais biznesmens, par tādām runim mēs tevi varam izslēgt no pionieriem.

Fotogrāfs. Lūdzu piedodiet, es vairs ti nedarīšu, es labošos.

Mīrama. Jā, pagājušo reizi tu arī teici, ka labosies, bet sāki spekulēt ar pornogrāfiskām bildītēm,

Fotogrāfs. Es nespekulēju, es godīgi pārdevu.

Mīrama. Kur tu tās dabūji?

Fotogrāfs. Atradu . . .

Mīrama. Kur tad?

Fotogrāfs. Parkā, pēc tautu draudzības svētkiem.

Mīrama. Melo! Parkos tādas bildītes nemē-tājasl

Fotogrāfs. Pioniera goda vārds! parkā atradu.

Mīrama. Nu, labi, mēs tev ticam ... Ja tu vēl atmestu smēķēšanu,

no tevis iznāktu ērglēns īsts. Jūs esat brīvs, pan Voicehovski. **Fotogrāfs.** Pateicos, kundze. (No*liecas, lai noskūpstītu roku, bet pēkšņi atraujas.)* **Mīrama.** Kas notika mīļais?

Fotogrāfs. Cik jums auksta roka . . .

Mīrama. Dabiski, ka auksta.

(Pauze.)

Strams. Mušas . . .

Tauciņš. Skaties, vesels bars!

Fotogrāfs. Interesanti . . .

Tauciņš. Tur jau būs kāds simts!

Fotogrāfs. Jūs pārspīlējat.

Tauciņš. Nemaz ne, skatieties tačul **Fotogrāfs.** Mušas kā mušas . . .

Tauciņš. Bet no kurienes?!

Fotogrāfs. Acīmredzot viņām te būs kāds salidojums.

Tauciņš. Beidziet taču gvelzt vienreiz! **Fotogrāfs.** Ja jums nepatīk mana hipotēze, tad noskaidrojiet pats — no kurienes nāk, uz kurieni iet un tā tālāki **Tauciņš.** Mīrama kundze, sakiet kaut kol

Mīrama. Mieru, kungi, tikai mieru! Tas, protams, ir ļoti nepatīkami, ka manās bērēs tik daudz insektu sanācis, varētu domāt, ka esmu jau galīgi sapuvusi, bet, manuprāt, es vēl tīri labi esmu saglabājusies. Pan Voicehovski, vai tad tā nav?

Fotogrāfs. Kundze ir ļoti labi saglabājusies. **Mīrama.** Lūdzu, man ir alibi.

Strams. Alibi . . .

Mīrama. Jums nepatīk šis vārds?

Strams. Nepatīk.

Tauciņš. Tiš! Tiš! Velni tādi! A! . . . Iekoda .. . *(Pauze.)* Tās nav mušas . . .

Fotogrāfs. Kas tad, ziloņi, vai?! O, velns lai parauj!

Tauciņš. Aha! Nu, ko tagad teiksit? Ziloņi, ja?

Fotogrāfs. Beidziet celt paniku! Kā liekas, ziemā viņas ir niknākas.

Tauciņš. Ziemā viņas parasti guļ!

Fotogrāfs. Nu, tad vienreiz būs pamodušās, te ir ļoti silts.

Tauciņš. Nemaz nav tik silts, mērena temperatūra.

Strams. Alibi . . .

Mīrama. Apklustiet!

Strams. Alibi . . .

Tauciņš. Biedri, vajag kaut ko darīt, tādi kodieni nav joks, mēs varam saindēties! **Strams.** Saindēties . . .

Tauciņš. Protams! Jums to vajadzēja labāk zināt.

Strams. Mēs vairs nevaram saindēties. **Fotogrāfs.** Kāda bezcerība.

Tauciņš. Biedri, man ir ideja! Mīrama kundze, vai jums, lūdzu, dihlofoss ir?

Mīrama. Es ķīmiskos ieročus nelietoju. **Fotogrāfs.** Es arī esmu pret tāda veida iznīcību, vajag kaut kā vienoties.

Tauciņš. Vienoties? Ar parazītiem?

Fotogrāfs. Varbūt viņas grib medu?

Strams. Viņas grib asinis.

Tauciņš. Ko jūs murgojat!

Strams. Pēc divdesmit minūtēm jūs murgosiet vēl labāk.

Tauciņš. Doktor, viņas ir indīgas?

Strams. Protams.

Tauciņš. Nevar būt.

Strams. Varat neticēt.

Tauciņš. Kā? ... Un jūs tik mierīgi runājat? **Strams.** Kā redzat.

Tauciņš. A, jūs gribat mūs izjokot, vai ne? Pats droši vien slepus ienesāt un pēc tam palaidāt . . . Nu, atzīstieties, doktor, jūs gribējāt izspēlēt komēdiju . . .

Fotogrāfs. Sākums nav slikts.

Strams. Beigas būs vēl labākas.

Tauciņš. Beidziet, beidziet tā runāt, es esmu ģimenes cilvēks, ar mani tādus jokus netaisiet, ģimeni aizsargā valsts.

Strams. Prieks dzirdēt, bet ko jūs no manis vēlaties?

Tauciņš. Padomu, tikai padomu. Ko darīt? **Strams.** Nožēlot grēkus.

Tauciņš. Jūs atkal jokojat . . .

Strams. Ne prātā nenāk.

Fotogrāfs. Klusu! Jūs dzirdējāt? . . .

Tauciņš. Ko tad?

Fotogrāfs. It kā bērns kaut kur raudātu . . . **Tauciņš.** Bērns?

Strams. Muļķības.

Fotogrāfs. Tā izklausījās . . .

Tauciņš. Jums būs licies.

Fotogrāfs. Var jau būt.

Mīrama. Tas viss ir ļoti iespējams.

Tauciņš. Jūs arī dzirdējāt?

Mīrama. Nē, bet vispār . . . esmu dzirdējusi, diezgan bieži . . . *(Pauze.)* Pirmoreiz tas bija briesmīgi ... tā nevarētu raudāt ne sieviete, ne bērns . . . likās, ka vējā vaid kāds aizlūzis koks ... es gribēju bēgt, bēgt . . . bet mani ielenca tumsa un bailes saslēdza rokas. Kādreiz liekas, tā skan tik tuvu, ka varētu notvert un apklusināt, bet nekā . . . tikai skaties — pulkstenis apstājies ... un atkal klusums, tāds klusums kā kapā.

Strams. Beidziet! Beidziet taču! Nav te nekādu bērnu, ko jūs murgojat!

Mīrama. Valdieties!

Strams. Es neko nezinu! Beidziet mani spīdzināti Es jūs lūdzu! Es jums pavēlu! **Mīrama.** Viņš ir slims,

Strams. Jā, varbūt, varbūt es esmu slims . . . bet jūs . . . jūs arī esat piedalījusies, kundze . . . visi ir piedalījušies, gan ķirurgi, gan asistenti . . . visi! Un nekur jūs neaiziesiet, mēs paliksim kopā, plecu pie pleca, vai ne? Bē-ā-bā, bē-ē-bē, bē-ī-bī, babebī, bē-o-bo, babebībo, bē-ū-bū, babebibobū, babebibobū!

Tauciņš. Skaties tikai, viņš vēl mēdīsies! Vajag izsaukt ārstus! Trako mājā vieta atradīsies!

Mīrama. Neko nevajag. Tas bija gaidāms. **Tauciņš.** Tad vismaz izolēt vajag, viņš ir jau bīstams!

Mīrama. Gluži otrādi, viņš vairs nav bīstams. **Fotogrāfs.** Viens vairāk vai mazāk . . . tam nav nozīmes . . . mēs turpinām «operēt» . . . vismaz asistējam . . .

Mīrama. Man šī spēlīte ir beigusies. **Fotogrāfs.** O! Žanna d'Ark padodas? **Mīrama.** Zanna ... jā, kādreiz man likās, tā esmu es, bet tie bija meli, meli un bailes. Es gribēju būt tāda kā viņa, gribēju . . . bet mans zobens ātri vien pārvērtās par pātagu, un seju uzveica maska.

Tauciņš. Ak dievs . . . ātrāk atnāktu tā kalpone.

Mīrama. Viņa nav kalpone.

Tauciņš. Man vienalga, es vairs nevaru, es gribu, lai man atslēdz durvis!

Fotogrāfs. Ja nemaldos, jūs viņu saucat par Penelopi . . .

Mīrama. Viņa arī ir Penelope . . . diemžēl tagad viņu ir grūti pazīt ... un tomēr viņa vēl kaut ko gaida . . .

Tauciņš. Nu ko tāds radījums var gaidīt?! **Fotogrāfs.** Varbūt augšāmcelšanos?

Mīrama. Varbūt.

Tauciņš. Bet mēs te sēžam, un laiks iet! **Fotogrāfs.** Mans trauksmainais draugs, vai jums neliekas, ka mēs esam kaut ko aizmirsuši?

Tauciņš. Ko tad?

Fotogrāfs. Redzat, viņu skaits ir pieaudzis . . .

Tauciņš. Ak, dievs . . . nosegušas visu logu . . . vajag tomēr kaut ko darīt.

Fotogrāfs. Pamēģiniet.

Tauciņš. Kā, un jūs ne?

Fotogrāfs. Nav ko trakot. Pamazām, palēnām . . .

Tauciņš. Esat gan jūs eksemplārs! Labi, es iešu viens. (Lēni tuvojas logam.) Tiš ... tiš .. . ejiet ārā . . . ejiet ar labu, ja nē, es jūs visas apsitīšu . . .

Fotogrāfs, letinieties vispirms baltā palagā. **Tauciņš.** Klusu, zaķapastala! Tiš, tiš . . . ejiet ar labu, ejiet lauciņā ... A . . . ā! Palīgā . .

. palīgā . . . mani nokodīs! (Tauciņš *ierāvis galvu* pabēg zem galda.) Slepkavas . . . jūs mani pametāt vienu . . .

Fotogrāfs. Es teicu, nevajag aiztikt!

Tauciņš. Teicāt, teicāt . . . Viss bars man metas virsū, bet jūs . . . Tas taču ir kaut kāds nenormāls spiets!

Fotogrāfs. Būs jāpagaida, kamēr atslēgs durvis.

Strams. Neatslēgs. Neviens vairs tās neatslēgs.

Tauciņš. Kāpēc neatslēgs ... kā jūs zināt, ka neatslēgs . . .

Strams. Zinu.

Fotogrāfs. Atradies pravietis . , .

Strams. Sīs durvis aizslēdza nāve.

Tauciņš. Jūs, jūs viņas aizslēdzātl Es tagad

esmu galīgi sakosts! Jūs par to atbildēsiet! **Strams.** Man nevienam nav jāatbild! Es atvērtu durvis visas pasaules himērām! **Fotogrāfs.** Beidziet te tēlot pārcilvēku! **Strams.** Jūs, lupatas, visi jūs drebat par savu ādu, visi!

Fotogrāfs. Un jūs — nedrebat?

Strams. Nē! Un vēlreiz nē! Man pietiek! Jūs dzirdat? Man beidzot pietiek! Es tagad arī pie karātavām varu izkliegt — «Dzeriet kakao «Van-Hutens»!»

Mīrama. Bravo, bravo . . . Beidzot viens . . . **Tauciņš.** Mīrama kundze, ko tas nozīmē . . . kāpēc jūs aplaudējat?

Mīrama. Es aplaudēju sev, es aplaudēju savam māceklim, es aplaudēju mušām. **Tauciņš.** Tas ir ārprāts, tas ir ārprāts! Biedri, ko mēs darām ... es sūdzēšos ... es esmu oficiāla persona . . . esmu vairākkārt apbalvots, mani mīl, mani ciena, mani pazīst . . . es lūdzu, izlaidiet mani laukā ... es apsolu atgriezties . . . man nav nekādu pretenziju ... es saprotu, var būt dažādi viedokļi . . . dažādas pozīcijas. . . man nav nekas pret mušām, nekādu pretenziju . . . atļaujiet man, lūdzu, iziet, mazliet iziet laukā . , . es jūs lūdzu, kungi, esat saprātīgi, es jūs mīlu, es jūs cienu ... un ja šajā pasaulē ir kāds, kam es gribētu līdzināties, tad tā ir mūsu Mīrama kundze . . .

Mīrama. Paldies, mans draugs, es par jums nešaubījos.

Tauciņš. Man nav nekādu pretenziju ... es jums pilnīgi piekrītu . . . galvenais ir paškritika . . . mēs visi esam par mieru . . . vainīgi esam mēs visi . . . galvenais ir paškritika . . . kungi, esiet modri . . .

Mīrama. Pietiks, pietiks . . .

(Fotogrāfs *metas pie telefona, bet* momentā *atsprāgst atpakaļ.)*

Fotogrāfs. Tiš! . . . maitas . . . tiš! *(mēģina* pretoties) . . . nekas nebūs ... es zem galda nelīdīšu! ... tiš . . . ū . . . maitas! . . . nekas nebūs ... es neesmu Tauciņš . . . tas jums neizdosies, neizdosies ... tiš . . . ā! . . . nolādēts . . . vācieties prom . . . pietiek, pietiekl (Bezspēkā *nokrīt uz grīdas.)*

Strams. A, pans Voicehovskis, ļoti patīkami ... kā ar biznesu?

Fotogrāfs. Lieliski . . .

Strams. Prieks dzirdēt . . . žēl, ka tādam **ta**lantam jākaujas ar mušām . . .

Fotogrāfs. Es jūs visus nodošu tiesā . . . **Mīrama.** Seit tiesu spriežu es.

Fotogrāfs. Varbūt, bet rīt spriedīs citi . . . **Mīrama.** Par vēlu, pan Voicehovski.

Strams. Jūs taisot smukas bildītes, pan . . . Kāda ir jūsu takse? Divdesmit kapeikas, trīsdesmit?

Fotogrāfs. Par velti . . . šoreiz tas būs par velti . . . *(Ātri izdara vairākus* uzņēmumus.) **Mīrama.** O, mēs ieejam vēsturē!

Fotogrāfs. Jā, vēsturē . . . mēs ieejam vēsturē! *(Turpina fotografēt.)*

Tauciņš. Nevajag, lūdzu, nevajag, es esmu sakosts . . . Kungi, es jūs lūdzu mākslas vārdā . . .

Fotogrāfs. Visus! Visus — par velti! Lai bērniņi redz, lai priecājas! Es viņiem atstāšu bildītes, tādas bildītes! ... Lai skatās un priecājas . . . atstāsim kaut ko vēsturei . . . **Strams.** Jūs aizmirsāt pats sevi.

Fotogrāfs. Sevi? Nekādā gadījumā . . . lūdzu, te es esmu . . . ņemiet bildīti . . . iemūžiniet . . . mums vairs nav, ko zaudēt . . . nāciet, mušas, nāciet, rijiet mūsu dārgās miesas, miesas bez kauliem un asinīm, rijiet, mirušie beidzot ir tīri ... es jums aplaudēju . . . aplaudēju . . , aplausus, lūdzu, dzīvībai . . . aplausus mušām.

Lugas beigas

1978

JANĪNA KURSĪTE

JAUNO DZEJAS ANTOLOĢIJA

3

Vairumam pagājušā gadsimta astoņdesmito gadu dzejnieku laika gaitā ir pievienojies apzīmējums: «tautiskais epigonis», «salkanu peršu taisītājs», «rīmjkalis» u. tml. Bet kaut kā tiek aizmirsts, ka, jo spilgtāks ir kāds literārais virziens, jo vairāk tam sekotāju. Un, jo ilgāk dzeja iet vienās un tajās pašās sliedēs, jo izdreijātāks kļūst šis mākslinieciskās izteiksmes veids. Tā tas notika arī ar mūsu romantismu. Auseklis, A. Pumpurs, Fr. Brīvzemnieks, Kr. Barons sešdesmitajos—septiņdesmitajos gados deva latviešu romantiskajai dzejai ļoti spēcīgu impulsu. Bet jau astoņdesmitajos sākās neglābjams romantisma virziena noriets. Gan vēl kā pēdējais uzliesmojums, kā rezumējošs noslēgums šīs desmitgades beigās parādās A. Pumpura «Lāčplēsis» (1888) un viņa dzeju krājums «Tēvijā un svešumā» (1889), kur

apkopoti galvenokārt agrākos gados rakstīti dzejoļi. Taču jau J. Lautenbaha-Jūsmiņa dzejiskā darbība kļūst par nākamā — reālisma virziena pārstāvju pastāvīgu izsmiekla objektu.

Astoņdesmito gadu jaunienācēji dzejā pārstāv galvenokārt romantisma jaunāko atzaru — individuālo romantismu. Tieši šajos gados sakuplo t. s. jūtu dzeja, kuras spilgtākais pārstāvis ir Jānis Esenberģis. Šai rindā vēl var minēt Vensku Edvartu, Pavasaru Jāni, J. Frīdenbergu-Mieriņu. Individuālā romantisma lirika uzplaukst tajā brīdī, kad 19. gs. beigu romantisms lielā mērā jau ir izsmēlis savas māksliniecisķās iespējas. Tāpēc pat spēcīgākā šo gadu individuālās lirikas pārstāvja J. Esenberģa dzejā jūt diezgan stipru epigonisma piegaršu.

Savukārt reālisms astoņdesmitajos gados vēl tikai meklē savu ceļu. Pirmie mēģinājumi saistās ar to, ka romantisma jūsmīgo, piepacel-to dzejas toni sāk nomainīt lietišķāks, piezemētāks. Sākas reālismam raksturīgo dzejas žanru satīras, epigrammas, arī fabulas, parodijas apguve (Persietis, Doku Atis, E. Veidenbaums). Tautisko vai mīlas, individuālo pārdzīvojumu motīvu vietā dzejā arvien biežāk tiek apcerēti sociālie motīvi. No dzejas kā jūtu izteicējas un atspoguļotājas astoņdesmitajos gados notiek pakāpeniska pārorientēšanās uz dzeju kā filozofiju. Šī jaunā tipa dzeja visspēcīgāk un visspilgtāk parādās E. Veidenbauma daiļradē. Astoņdesmito gadu nacionālās kultūras veidotāji, pat tie radikālākie, acīmredzot vēl nav gatavi uztvert šo jauno dzeju. Tā, piemēram, no E. Treimaņa-Zvārguļa liecības izriet, ka E. Veidenbaums astoņdesmito gadu beigās ir mēģinājis iesūtīt savus dzejoļus dažādiem periodiskiem izdevumiem, taču — bez atbildes. Paiet praktiski tikai nieka pāris gadi, un E. Veidenbauma dzeju visi kā ķertin izķer, jo ir pienācis tai laiks. Var, protams, pārmest «trulajiem mietpilsoņiem», ka viņi nespēja uzreiz novērtēt E. Veidenbauma talantu. Bet tad tas pats būtu jāpārmet visiem laikiem un lielajam cilvēku vairumam. Redzams, tā ir jauna ceļa uzsācēju mākslinieku dzīves un daiļrades traģika. Lapas Mārtiņa dzeju lasīja un mīlēja viņa dzīves laikā, E. Veidenbauma — pēc dzejnieka nāves. Pirmā dzeja nomira līdz ar pašu tās autoru, otrā — laikam būs vajadzīga lasītājam, kamēr vien mūsu literatūra pastāvēs. Grūti pateikt, vai dzejnieks pats var izvēlēties — pa kuru no šiem diviem ceļiem iet, jeb laiks (liktenis?) izvēlas viņu, neatkarīgi no paša gribas.

Astoņdesmitie gadi ir pārejas laiks mūsu literatūrā, tāpēc te arī jauno dzejā bieži līdzāspastāv aizejošā (romatiskā) un atnākošā (reālistiskā) virziena iezīmes.

JĀNIS ESENBERĢIS (1862—1890)

J. Esenberģa dzejas lielāko daļu sastāda mīlas lirika, jo, kā raksta viens no labākajiem viņa dzejas pazinējiem Plūdons: «. . mīlestība, šis saldais neprāts, bija tā sērga, no kuras, tāpat kā no diloņa, nelaiķa

dzejnieks līdz pēdējam elpas vilcienam nevarēja atkratīties.» Apjomā neliela, tomēr mākslinieciski spēcīga ir viņa satīriskā dzeja.

Mīlestība

Mežā

Vējš tumšās priedes loka Un viņu zarus glaud, Tāpat kā mana roka Tev matus, kad tu snaud.

Te koki šalc it drūmi,

Un putni skaļi dzied — Te zaļo mētru krūmi,

Un puķes slepus zied.

No augšas stari laistās Un mitrās sūnās slīd,

Kā zelta puķes skaistas Visapkārt spīdēt spīd.

Te staigādams es jūtu,

Ka jautris top mans gars, It kā man krūtīs būtu Ar' slīdējs saules stars.

Kritiķiem

Kaut gan manus dzejoļus Zaimojiet un smejiet, Pataisīt tos labākus Jūs tak neiespējiet.

Teic, mīlestība īsu brīdi Tik aplaimo un drīz mēdz zust —

Es gribu tak šo laika sprīdi Tos priekus un tās bēdas just.

Ikkatris zin, ka puķes, lauztas,

Kam brīvi zaļot neatļauj,

Drīz novīst, mums pie krūtīm spraustas, Un tomēr katris iet un rauj.

Perpetuum mobile

Ka lieta līdz šim atrasta nav vis,

Kas kust vienmēr tā agri, kā ar vēli,

Tas, kas to teicis, laikam, domājis Gan nav uz manas līgaviņas mēli.

Es domāju, ka pasaulē

Es domāju, ka pasaulē Nav prātīgs it nekas,

Un mūsu dzīves nozīme Ir tīrās muļķības.

Bez mērķa cilvēks blandās te, Par gudrām lietām spriedelē,

Bet galā dumjš ir viss,

Jo vēders — dievs visaugstākais, Un katris pats sev tuvākais, Tiklīdz kā izsalcis.

Atbilde M. M. jaunkundzei

Vai akmins man uz kapa būs, vai ziedi, Tas man viss viens, kad iekšā gulēšu,

Ar asarām tik lūdzu neaplieti Par daudz, jo es vēl peldēt neprotu.

Vecums

Kādēļ gan teic, ka vecums mūs Mēdz darīt bērniem līdzīgus?

Lūk, tādēļ vien, man šķiet,

Ka mēs kā bērni, labu prāt'

Vēl negribam pie miera iet.

Vecās parunas ļaunā veidā

Silts nāk ar sildīšanu un reformas ar gaidīšanu.

EDUARDS VEIDENBAUMS (1867—1892)

Veidenbaumu mēs vienlaicīgi i zinām, i nezinām. Par viņu sarakstīts neskaitāmas reizes vairāk, nekā sarakstījis viņš pats. Skolās viņš nereti pārāk virspusēji tiek tēlots gandrīz vai par apzinātu revolucionāru cīnītāju, marksisma ideju popularizētāju un pārlicēju dzejas valodā. Revolucionārs viņš bija gan, bet tādā mērā, kādā par revolucionāru (no latīņu: revolutio — apvērsums) var uzskatīt lielu dzejnieku, jauna ceļa iezīmētāju. Tāds revolucionārs mūsu dzejā ir arī J. Alunāns, protams, Rainis, arī Aspazija, A. Caks . . .

Man var iebilst — Veidenbaums interesējās par marksismu. Bet kurš tajos gados neinteresējās, kaut vai pavirši, par šo jauno mācību? Vismaz Tērbatas universitātē, kura tajā laikā izdevīgi atšķīrās no pārējām Krievijas augstskolām ar relatīvi brīvu garu, marksisma idejas virmoja gaisā. Bet tās nebūt nebija vienīgās, kas nodarbināja studentu prātus. Studentu vidē populāras bija arī narodņiku idejas, interese par A. Šo-penhauera, F. Nīčes mācību utt.

E. Veidenbauma traģika ir katra patiesi liela dzejnieka traģika: izvirzītā lielā ideāla absolūta nesaskaņa ar dzīves īstenību. Bet kādā laikā, kādos apstākļos iespējama šī saskaņa? Un vainot tikai vienu laiku, vienus cilvēkus nespējā saprast talantu nozīmētu vulgarizēti pieiet mākslai.

P. S. No pēdējā laika publikācijām par E. Veidenbaumu ieteiktu izlasīt K. Skujenieka rakstu («Literatūra un māksla», 1987, 2. oktobris).

Kam velti dārgo laiku terē

Kam velti dārgo laiku tērē Un dzejām papīri tu smērē?
Sen beidzies liras laikmets svēts, Pēc maizes tagad cilvēks brēc.
Jo mūsu prozaiskās dienās Nav žēlabainām dzejām cienās:
Ēst salkušam tās neprot dot,
Un paēdis tās nesaprot.
Tu raksti romānīšus vieglus Un saprātīgi zobojies,
Lai plašai publikai ceļ smieklus — Tu redzēsi, kā tad tev ies:
Būs slava liela, kaudzēm naudas, Un dzīvi baudīsi, cik jaudas.

Vai karš būs ar vāciešiem, krieviem
Dažs visu mūžu nomocās
Par spīti grūtiem laikiem

Dažs visu mūžu nomocās Sev mantas kaudzēm raust;
Tam mati reizēm sirmojas Un zagļi neļauj snaust.
To mūžīgi kalpina rūpes un darbs,
Un galā tak kapenēs grauž viņu tārps.
Cits svētai dzīvei nododas,
Tik pātaro un lūdz,

Ik svētdienas iet baznīcā Un grēkus dievam sūdz.
Tam dzīvojot bailību sirds tikai jūt,
Un galā tāpat viņš nomirst un trūd.
Vai karš būs ar vāciešiem, krieviem To atļauju citiem es spriest Un ziedoju jautrības dieviem;
Nav bēdas, kas spētu man' spiest
No rīta līdz vakaram vēlam, Kad nogrimis saules rats,
Es kalpoju Gambrīnam cēlam Un dievībai līdzinos pats.

Kas staigājot pa košām puķu lejām

Kas, staigājot pa košām puķu lejām, Tik apskata, cik siena viņas dos,
Lai mani nelasa. Pie manām dzejām Tik piktu prātu viņš sev iemantos.
Par spīti grūtiem laikiem Dzied jautri mūsu bars,
Prieks spīd uz visiem vaigiem Kā gaišais saules stars.
Un alus glāzēs laistās,
Un strauji runas plūst.
Lai glābjam dienas skaistās,
Kā sniegs tās ātri kūst.
Es dzīvoju kā vieglais plauks Un blandos pasaulē,
Ikkatris klenderis man draugs,
Kas alu nesmādē;
Un katram novēlu dziedāt un smiet Un dzīvoju projām, lai iet kā iet.
Man visa manta: kaļķīts mazs Un tabakas biezs maks.
Es nebīstos no burlakas,
Ka tas man viņu zags.
Un varu tādēļ dziedāt un smiet Un dzīvoju projām, lai iet kā iet.

VENSKU EDVARTS, IST. UZVĀRDĀ SKUJENIEKS (1856—1897) PERSIETIS, ĪST. VĀRDĀ KĀRLIS ZEMĪTIS (1862—1901)

Pirmais Vensku Edvarta dzeju krājums «Dziesmu pavasaris» iznāk 1880. g. Ar šo un vēlākajiem krājumiem viņš kļūst par vienu no redzamākajiem t. s. individuālā romantisma pārstāvjiem. Iemīļots žanrs viņa dzejā — romance. Var rasties jautājums, kāpēc Vensku Edvarta un citu astoņdesmito gadu jauno dzejnieku lirikas tematika stipri ierobežota — mīla, vientulība, patvēruma meklēšana dabā. Pilnu atbildi īsā ieskicē-jumā nav iespējams dot, tomēr viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc šo gadu dzeja gandrīz pilnībā pārslēdzas uz mīlestības un dabas apdziedāšanu, ir kultūras klajas administrēšanas, birokratizēšanās un rusifikācijas tendenču ievērojama pastiprināšanās Baltijā. «Rižskij vestņik» par fantastiem apzīmē tos, kas domājot un cerot, ka latviešu tauta var pastāvēt. Vidzemes krievu valdības pārstāvis gubernators Zinovjevs raksta: «Latvieši un igauņi ir gan mums vērtīgs elements, bet tikai tādā gadījumā, ja tie vairs nav

latvieši un igauņi, bet paliek par krieviem.» Vensku Edvartam vistiešākā veidā nākas uz savas ādas izjust līdz ap-surdam novesto «činopočitaņije» principu valsts birokratizētajā sistēmā. Augstākstāvoša priekšnieka nepatiesi denunciēts, viņš nokļūst cietumā. Par galvojuma naudu dzejnieku izlaiž ārā. Taču, lai otrreiz nenokļūtu turpat, Vensku Edvarts izdara pašnāvību.

Sāk kā tautiskais romantiķis, tomēr pakāpeniski viņa daiļradē arvien vairāk jaušama tiekšanās uz reālisma dzejas poētiku. Un vispirms tas parādās kā pāreja no romantismam raksturīgās romances, dziesmas, elēģijas žanra uz reālismam raksturīgo — epigrammu, satīru, bet it īpaši fabulu. Mūsu dzejas vēsturē viņš iegājis galvenokārt kā fabulu meistars.

Es tevi par milža garu turu

Es tevi par milža garu turu,

Tu — mani par sīku, kā katru kuru . . . Bet tomēr lai tiepties valdāmies,

Jo varbūt abi maldāmies.

Cik miljoni dēļ brīvības

Bija ziedons

Bija ziedons, vecā liepa Ziedu pilna līgojās,

Bija ziedons, mīlestībā Mūsu sirdis iedegās.

Nu ir rudens, vecai liepai Vēji lapas rāvuši,

Nu ir rudens, mūsu sirdīs Mīlestība vītusi.

X

Mēs sēdējām

Mēs sēdējām vītola ēnā, No nākotnes sapņojām Un kokā zīmīgas zīmes Un burtus iegriezām.

Sen izgaisuši mūs' sapņi, Sen zīmes jau zudušas Un viņu apzīmēs, skaistā, No Tevis sen aizmirstas!

Cik miljoni dēļ brīvības Nav zaudējuši dzīvības! Bet vai tie visi sapratuši, Ko patiesībā gribējuši?

Duksis un Britāns

Duksīts skrej,

Duksīts rej,

Ēdas augu dienu.

Britāns snauž,

Kaulus grauž,

Neaiztiek nevienu.

Tiklīdz Duksēns aiztiek ko Viņu pašu nomizo; Britānam kas piedltrsies, Tas par stilbiem žēlosies.

Tik slauk' iz acīm asaras

Ko gaudo, bālais jaunekli,

Ka mīļākā tev pievīla?

Kad pirmos ziedus noplūci, Vai puķe tādēļ novīta?

Aiz pirmās mīlestības mēs, — Tik slauk' iz acīm asaras, — Vis nemirstam, to tici man, Mēs mirstam tik aiz pēdējās!

Kā kara vīram karoga

Kā kara vīram karoga,
Tā katram cilvēkam kaut kā vajaga, Pie kā turēties svēti un cieši;
Jo citādi — diemžēl — bieži Mēs esam dragātas laiviņas,
Kas iras, kas nezina, kurp,
Un tādēļ viļņi kā saiviņas Tās mētā šurp un turp.

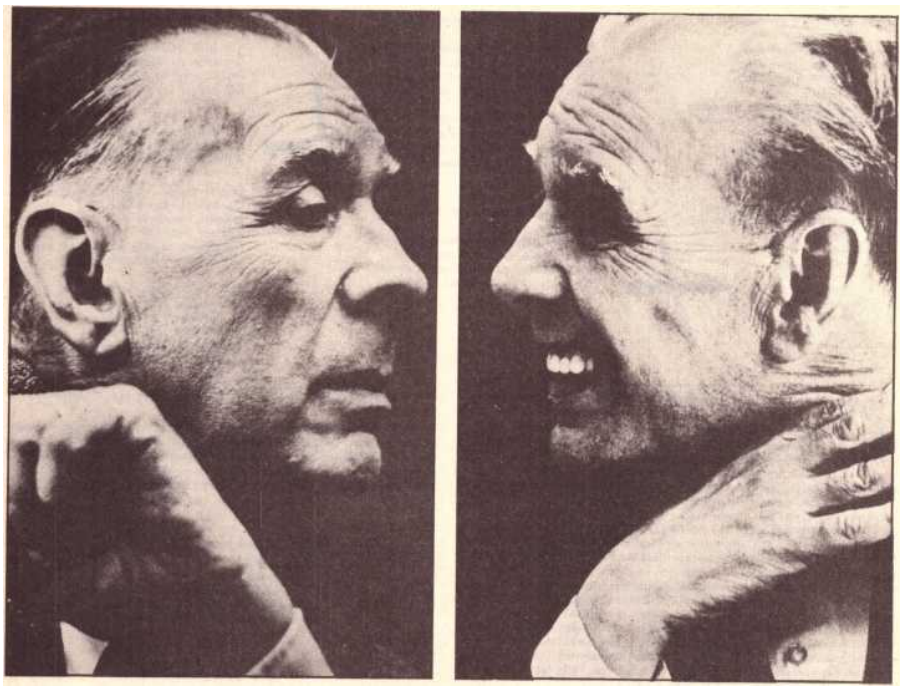

JAŅA EIDUKA FOTOREPRODUKCIJAS

HORHE LUISS BORHESS

Averroesa meklejumi

S'imaginant que la tragédie n'est autre **chose** *que l'art de louer. . .* Ernest Renan: Averroés, 48 (1861)*

«Sājos rudajos Londonas labirintosI atklāju, ka esmu izvēlējies! dīvaināko starp cilvēku arodiem,*1* **taču jāpatur prātā, ka ik arods savā ziņā ir dīvains,» — raksta argentīņu literāts Horhe Luiss Borhess dzejolī «Roberts Braunings izšķiras kļūt par dzejnieku». Patiešām, Dzeja (meli, vēstule, romāns, vārdnīca, valoda, ilūzija) ir Borhesa pasaules pats vidus. Taisni tas**

lepnums, ar kādu Borhess jo bieži nostāda savas pasaules vidū vārdu, iedomu, varbūtību, mani visvairāk piesaistījis daudziem viņa darbiem, visvairāk sagādājis prieka un uztraukuma. Vai tā būtu «autotematika», t. i., rakstīšana par rakstīšanu! Nē, atšķirībā no tiem daudzajiem, kuri raksta «par realitāti», un no tiem, kuri raksta, kā viņi taisās rakstīt «par realitāti», Borhess reālo apstrīd, jo izsludina to tikai par vienu no daudzajiem esmes variantiem un lūko tai pretstatīt «esmes Dzeju». Daudzi saskata viņa daiļradē gandrīz vai dievišķas jaunu pasauļu radītāja pretenzijas, daži — agrīna veča eleganto nespēku, ģeniāla snoba laisko «nevēlēšanos» noticēt radītajam.

Dažos stāstos Borhess ir atsaucies uz paša izdomātajām autoritātēm, bet šoreiz gandrīz visus pieminētos avotus un autorus atradu uzziņu literatūrā; paskaidrojumus nolēmu nerakstīt, jo tādu nav izdevumā, no kura tulkoju. Stāsta ieceri analizē un kritizē pats Borhess (pēdējā rindkopā. Tikai vakar sapratu virsraksta gramatisko divdabību — Averroess meklē, Averroesu meklē.)

—--TULKOTĀJS

Iedomādamies, ka traģēdija nav nekas cits kā slavētmāksla . . .

(franču vai.)

Abulvalīds Muhammeds Ibn Ahmeds Ibn Muhammeds Ibn Rušds (gadsimtam vajadzēja paiet, iekams šis garais vārds saruka par Ben-raistu, Avenrizu, citur — par Aben-Rasadu un Filius Rosadis, un beidzot guva vispārpieņemtu skanējumu: Averroess) rakstīja vienpadsmito nodaļu savam sacerējumam «Tahāfut-ul-tahāfut» («Atspēkojuma atspēkojums»), kurā viņš apgalvo, ka, pretēji sacerējuma «Tahāfut-ul-falāsifa» («Filozofu atspēkojums») autora persiešu askēta Gazālī uzskatam, dievība pārzin vienīgi pasaules vispārējos likumus, kad tie skar nevis atsevišķus īpatņus, bet gan veselas kategorijas. Viņš rakstīja ar nesteidzīgu pašpārliecību, no labās puses uz kreiso, siloģismu veidošana un pagaru fragmentu saliedēšana nemaz netraucēja tam apjaust apsev kā īpašu svētību vēsā un plašā nama dzelmi. Dienasvidus dzīlēs sēca iemīlējušās dūjas; augšup no kāda skatienam slēpta pagalmiņa plūda strūklakas murdoņa, un Averroess, kura senči bija dzīvojuši Arābijas tuksnešos, juta kaut kur miesas audos pateicību par ūdens ne-mitību. Lejā bija puķu dobes, augļu dārzi, tālāk — rosīgā Gvadalkvivira, vēl tālāk — brīnišķā Kordovas pilsēta, tikpat slavena kā Bagdāde vai Kāhira, līdzīga sarežģītam un smalkam mūzikas rīkam; un visapkārt (Averroess izjuta arī to) līdz pat debesu malai sniedzās Spānijas zeme, uz kuras gan nav pārāk daudz visa kā, taču it visam piemīt pamatīgums un mūžīgums.

Niedra slīdēja pa lapu, neapstrīdamie argumenti virknējās, taču Averroesa svētlaimi aptumšoja tādas kā vieglas raizes. Tās neizraisīja

vis «Tahāfut», nejauša rakstura sacerējums, bet kāda filoloģiska problēma, saistīta ar lielo darbu, kuram jāattaisno viss viņa mūžs ļaužu acīs: ar komentāru Aristotelim. Sis grieķis, visas filozofijas pirmavots, bija sūtīts mācīt cilvēkiem visu, ko vien iespējams izzināt; skaidrot viņa grāmatas, tāpat kā ulemi izskaidro Korānu — tāds bija Averroesa smagais uzdevums. Vēsture nevar nosaukt daudz tāda, kam piemistu vēl vairāk skaistuma vai cildenuma nekā šā arābu ārsta pašaizliedzīgajai nodošanās tāda cilvēka domām, no kura viņu jau šķīra četrpadsmit gadsimti. Vēl jo grūtāks Averroesa uzdevums izrādījās tādēļ, ka, neprazdams ne sīriešu, ne grieķu valodu, viņš bija spiests strādāt pie tulkojuma tulkojuma. Iepriekšējā vakarā divi neskaidri vārdi apstādināja viņu «Poētikas» pašā sākumā. Šie vārdi bija «traģēdija» un «komēdija». Averroess bija sastapies ar tiem jau pirms vairākiem gadiem «Retorikas» trešajā grāmatā; ko šie vārdi izsaka, to neapjauta neviens visā Islāma Pagalmā. Velti viņš izšķirstīja Afrodīsijas Aleksandra rakstītās lappuses, velti salīdzināja Huneina Ibn Ishāka un Abūbašāra Matas versiju, šie divi vārdi «Poētikas» tekstā atkārtojās tik bieži, ka izlaist tos nekādi nevarēja.

Averroess nolika niedru. Viņš sacīja sev (gan bez pārlielas ticības), ka mēs bieži meklējam to, kas ir tepat līdzās, noglabāja rokrakstu un piegāja pie plaukta, kur nošķi-rus stāvēja persiešu kaligrāfu pārrakstītie aklā Abensidas «Mankama» daudzie sējumi. Smieklīgi būtu domāt, ka viņš kļūmīgos vārdus tur vēl nebūtu meklējis; taču tagad Aver-roesu visvairāk vilināja tīkamā iespēja atkal pāršķirstīt šīs lappuses. No zinātniskās izklaides viņu iztraucēja kāda dziedoša balss. Viņš paskatījās caur balkona režģi: lejā šaurajā nebruģētajā pagalmiņā rotaļājās puskaili puisēni. Viens, uzkāpis otram plecos, redzams, izlikās par muedzinu — cieši aizmiedzis acis, tas skandēja: «Nav cita dieva, kā vien Dievs!» Viņa turētājs stāvēja gluži nekustēdamies, jo izlikās par minaretu, bet vēl viens uz ceļiem rāpoja putekļos, izlikdamies par ticīgo draudzi. Rotaļa neturpinājās ilgi, jo visi vēlējās kļūt par muedzinu, un neviens par draudzi vai torni. Averroess dzirdēja viņus strīdamies «prastajā mēlē», tas ir, pussalas musulmaņu plebeju agrīnajā spāņ-valodā. Viņš atvēra Halīla «Kitāb-ul-ain» un nodomāja ar lepnumu, ka visā Kordovā (bet varbūt pat visā al-Andalūsā) nav cita šā lieliskā darba noraksta kā vien viņējais, un to viņam atsūtījis emīrs iākūbs al-Mansūrs no Tanžēras. Šīs ostas vārds atgādināja viņam, ka ceļotājs Abulkāsims al-Ašarī, kurš atgriezies no Marokas, šodien vakariņos kopā ar viņu Korāna zinātāja Faradža namā. Abulkāsims sacījās sasniedzis pat Šinas valsts īpašumus (Ķīnu). Viņa nelabvēļi — ar to īpatnējo loģiku, kādu rada naids, — zvērēja, ka tas ne-savmūž nav spēris kāju uz Ķīnas zemes, taču pie tam ir zaimojis Allāhu minētās zemes tempļos. Protams, tikšanās turpināsies vairākas stundas; Averroess steidzīgi atsāka darbu pie sacerējuma «Tahāfut».

Viņš strādāja līdz pat vakara krēslai.

Saruna Faradža namā vispirms skāra viet-valža un vēlāk — viņa brāļa emīra ne ar ko nesalīdzināmos tikumus. Pēc tam, dārzā, viņi sāka runāt par rozēm. Abulkāsims, kurš tām patiesībā netika ne aci uzmetis, apgalvoja, ka nekur pasaulē neesot jaukāku rožu nekā Andalūzijas dārzos. Tomēr Faradžs nebija uzpērkams glaimiem; viņš tūliņ atzīmēja, ka Ibn Kuteiba aprakstījis kādu brīnumainu mūžamziedošās rozes paveidu, kuru nes Indostānas zeme un kuras ugunssarkanajās ziedlapās redzami burti, kas veido vārdus: «Nav cita dieva, kā vien Dievs, un Muhammeds ir Dieva pravietis». Viņš piebilda, ka Abulkāsims noteikti būšot šīs rozes skatījis. Abulkāsims nu palūkojās uz saimnieku ar bažām. Ja viņš sacītu: «Jā!», tad visi gluži pamatoti uzskatītu viņu par nožēlojamu un mazdūšīgu meli. Ja viņš sacītu: «Nē!», tad viņu uzskatītu par bezdievi. Tādēļ Abulkāsims nomurmināja, ka noslēpumu atslēgas ir Kunga rokā un nava virs zemes nekā zaļoksnēja, nedz vītuša, kas nestāvētu atzīmēts Viņa Grāmatā, Šie vārdi skan vienā no pirmajām sūrām, un tie izraisīja godbijīgus čukstus. Lepns par vārdu cīņā gūtajiem panākumiem, Abulkāsims grasījās jau apgalvot, ka Kungs ir tikpat neizzināms, cik pilnīgs savos darbos. Tobrīd Averroess, apsteigdams vēl tikai attālā nākotnes iespējā pastāvošo Hjūma argumentāciju, paziņoja:

— Man liekas vieglāk pieļaut augsti mācītā Ibn Kuteibas vai viņa pārrakstītāju kļūdu nekā iedomāt, ka zeme varētu nest rozes ar ticības apliecinājumu ziedlapās.

— Tik tiešām! Tie ir diži un patiesi vārdi, — piekrita Abulkāsims.

— Kāds ceļotājs, — atcerējās dzejnieks Abdelmeliks, — stāsta par koku, kura augļi ir zaļi putni. Tie man izliekas daudz ticamāki nekā rozes ar burtiem.

— Minēto putnu krāsa, — sacīja Averroess, — varētu šīs neparastās dabas parādības izcelšanos atvieglot. Pie tam gan augļi, gan putni pieder dabas valstībai, kurpretim raksti ir mākslas veids. Vieglāk nonākt no lapām pie putniem nekā no rozēm pie burtiem.

Kāds viesis ar sašutumu noraidīja iespēju uzskatīt rakstus par mākslas veidu, jo Korāna pirmtēls — Grāmatas Māte — ir senāks par pasaules radīšanu un glabājas debesīs. Cits pieminēja Džāhizu no Basras, kas teicis, ka Korāns ir būtība, kura spēj pieņemt arī cilvēka vai dzīvnieka veidu — šis uzskats šķiet sakrītam ar mācību, kura piedēvē svētajai Grāmatai divas sejas. Faradžs visai plaši izklāstīja īstenticības viedokli. Korāns, viņš teica, ir viens no Dieva atribūtiem, tāpat kā Viņa žēlsirdība. Tas var tikt ierakstīts grāmatā, izsacīts mutiski, sirdī iegaumēts — jo valoda un rakstu zīmes ir cilvēku radītas, taču Korāns paliek nemainīgs un mūžīgs.

Averroess, kas savā laikā bija rakstījis komentārus «Valstij», varētu piebilst, ka Grāmatas Māte ir kaut kas līdzīgs tās pirmvei-dam

Platona filozofijā; taču viņš saprata, ka teoloģija ir Abulkāsimam gluži nepieejams novads.

Arī pārējie jau bija pamanījuši to pašu un pieprasīja, lai Abulkāsims pastāsta par kādu svešzemju brīnumu. Tāpat kā tagad, arī tajos laikos pasaule bija nežēlīga; drosmīgie uzdrīkstējās to apceļot — bet arī tie gļēvie starp gļēvajiem, kuri bija gatavi nolaisties pavisam zemu . . . Abulkāsima atmiņa patiesībā bija kā slepenu nekrietnību spogulis — kuru no tām viņš drīkstēja atklāt? Pie tam no viņa vēlas dzirdēt brīnumstāstus, bet brīnums nav pārstāstāms; Bengālijas mēness nemaz nav tāds pats kā Jemenas mēness, kaut gan tos abus varētu aprakstīt vienādiem vārdiem. Abulkāsims brīdi šaubījās, tad sāka stāstīt:

— Tie, kuri apceļo septiņu pasaules klimatu pilsētas, — viņš paziņoja ne bez svinīguma, — pieredz daudz ko atzīmēšanas vērtu; tad lūk, šo stāstu esmu izstāstījis tik vienīgi Turku zemes valdniekam. Tas notika Sin Ka-lanā (Kantonā), kur Dzīvā Odens upe ieplūst jūrā.

Faradžs jautāja, cik jūdžu atstatu šī pilsēta būšot no mūra, kuru Iskanders Zulkarneins (Maķedonijas Aleksandrs Dujradzis) tika cēlis pret Gogu un Magogu.

— Tuksneši šo nošķir no tā, — ar netīšu augstprātību atbildēja Abulkāsims. — Četrdesmit dienas aizsteigtos, iekams kāfila (karavāna) ieraudzītu tā torņus, un stāsta, ka otrtik vajadzētu, lai turp nokļūtu. Sin Kalanā es nepazinu neviena, kas būtu to redzējis, vai būtu redzējis kādu, kas redzējis to.

Bailes no skarbi bezrobežīgā, no nepiepildītās telpas, neapdvašotās vielas uz mirkli pārņēma Averroesu. Lūkodamies uz samēros veidoto dārzu, viņš pats jutās vecs, nevajadzīgs, neesīgs. Abulkāsims stāstīja:

— Kādu vakaru Sin Kalanas musulmaņu tirgoņi aizveda mani uz krāsotu koka namu, kurā iemita pulka ļaužu. Nespēšu izstāstīt, kāds izskatījās šis nams, vai, patiesību sakot, šī viena telpa ar galerijām un balkoniem, kas rindojās cits virs cita. Šajās ielodzēs bija cilvēki, kuri ēda un dzēra, un tāpat uz grīdas, un tāpat uz īpaša paaugstinājuma. Tie, kuri uzturējās uz paaugstinājuma, sita bungas un spēlēja kokles, izņemot kādus piecpadsmit vai divdesmit purpursarkanās maskās, kuri skaitīja lūgsnas, dziedāja un sarunājās. Tie nonāca ieslodzījumā, taču tur nebija cietuma, tie jāja seglos, bet viņu zirgi nebij ieraugāmi, tie karoja, taču vienīgi niedru zobeniem, tie mira un vēlāk cēlās no jauna.

— Vājprātīgo izrīcība, — sacīja Faradžs, — var tālu pārsniegt saprāta pare-dzes iespējas.

— Viņi nebija vājprātīgi, — nācās skaidrot Abulkāsimam. — Viens no tirgoņiem teica man, ka tie tēlojot stāstu.

Neviens viņu nesaprata un nevēlējās saprast. Pavisam samulsis, rokas vēzēdams, Abulkāsims nu ķērās pie neveikliem salīdzinājumiem:

— Iedomāsimies kādu nevis stāstām, bet gan rādām notikumu. Pieļausim, lai tas būtu stāsts par Efesas Gulētājiem. Mēs ieraugām, kā viļii ieiet alā, kā lūdz Dievu un iemieg, kā dus atvērtām acīm, kā tie miegā aug lielāki, kā tie mostas pēc trīssimt un deviņiem gadiem, kā sniedz tirgonim senlaiku naudas gabalu, ieraugām, kā tie atmostas paradīzē, ieraugām, kā viņu suns mostas reizē ar tiem. Kaut ko līdzīgu mums tovakar attēloja cilvēki uz paaugstinājuma.

— Vai viņi runāja? — iejautājās Faradžs.

— Protams, ka runāja, — atbildēja Abulkā-sims; viņam tagad nācās aizstāvēt izrādi, kuru tas gandrīz pavisam neatcerējās un kura bija viņu pamatīgi garlaikojusi. — Viņi tērzēja, dziedāja un turēja runas!

— Sādā gadījumā, — teica Faradžs, — nemaz taču nevajadzēja visu divdesmit. Arī viens pats stāstītājs var pasacīt jelko un jelcik sarežģītu.

Visi piekrita šim spriedumam. Tika atzīmētas arābu valodas izcilus īpašības, jo tā ir valoda, kurā savus eņģeļus izrīko Dievs. Pēc tam sprieda par arābu dzeju; Abdelmeliks, pienācīgi to uzteicis, tomēr apzīmēja par novecojušiem dzejniekus, kuri mājo Damaskā vai Kordovā, taču spītīgi turas pie ganudzīves ainām un beduīnu leksikas. Viņam liekoties bezjēdzīgi, ja cilvēks, kura acu priekšā veļ viļņus Gvadalkvivira, ņemas apdziedāt ūdeni tuksneša akā. Dzejnieks aizrādīja, ka visbiežāk vērts aizstāt senierastās metaforas ar jaunām. Kad Zūhairs salīdzināja likteni ar aklu kamieli, tas varēja pārsteigt klausītājus, taču pieci apjūsmas gadsimti šo tēlu paguvuši nodeldēt. Visi piekrita spriedumam, kuru bija jau daudzkārt dzirdējuši no daudzu mutēm. Averroess klusēja. Pēc brīža viņš ierunājās, drīzāk vērsdamies pie sevis paša nekā pie citiem:

— Ne tik daiļrunīgi, taču izmantodams radniecīgus argumentus, arī es reiz aizstāvēju viedokli, kuru nupat izteica Abdelmeliks. Aleksandrijē ir reiz skanējuši vārdi, ka vien tas ir drošs no grēka, kurš jau ir to darījis un ir jau nožēlojis; piebildīsim, ka izvairīties no kļūdas vieglāk tad, ja pats tajā sevi pieķēris. Zūhairs savā muallakā min, ka astoņdesmit ciešanu un godības gados ir daudzkārt redzējis likteni līdzīgi aklam kamielim notriecam cilvēkus zemē. Abdelmeliks uzskata, ka šis tēls vairs nespēj sajūsmināt. Tādai ierunai varētu pretnostatīt daudzus pretiebildumus. Pirmkārt, ja dzejas uzdevums būtu pārsteigt, mēs nemērotu tās mūžu gadsimtos, bet gan dienēs un stundās vai pat minūtēs. Otrkārt, slavens dzejnieks nav tik-daudz izgudrotājs kā slēptā atsedzējs. Cildinot Ibn Serafu no Barkas, daudz reižu atkārtots, ka tikai viņš varējis iedomāties zvaigznes rītausmā lēni birstam kā lapas no kokiem; ja tā būtu taisnība, tad tā vispirms liecinātu, ka šis tēls ir gauži mazvērtīgs. Jo aina, kuru iedomāt spēj tikai viens cilvēks, nevarēs saviļņot nevienu citu. Zemesvirsū ir bezgala daudz esību, un

ikvienu varētu salīdzināt ar visām pārējām. Salīdzināt zvaigznes ar lapām nav mazāka patvaļība nekā salīdzināt tās ar zivīm vai putniem. Kurpretim nav tāda cilvēka, kurš nebūtu kaut reizi izjutis, cik liktenis ir varens un nesaprātīgs, cik tas ir nevainīgs, taču arī nežēlīgs. Dēļ šīs izjūtas, kura var būt īslaicīga vai ilgstoša, taču kuras it neviens vēl nav pratis izvairīties, dēļ tās ir sacerēts Zūhaira dzejolis! Labāk, nekā pateikts tajā, vairs nepasacīs neviens. Turklāt (un tas varbūt ir manās pārdomās galvenais) laiks, kurš noposta cietokšņus, toties spodrina vārsmas. Kad Zūhairs sacerēja šīs savas vārsmas Arābijā, tajās tika salīdzināti divi tēli — vecais kamielis un liktenis. Atkārtotas šodien, tās atgādina mums Zūhairu un liek salīdzināt mūsu pašu raizes ar šā sen mirušā arāba rūpestiem. Sim salīdzinājumam bija divas sastāvdaļas, taču nu to jau ir četras. Laiks paplašina vārsmu ietverību, un es zinu vairākas tādas, kuras līdzīgi mūzikai kļuvušas par itin visu it visiem. Tā pirms daudziem gadiem Marakešā, kur mani tirdīja ilgas pēc Kordovas, es guvu remdinājumu kādā uzrunā, ar kuru Abderrahmāns reiz Rusafas dārzos vērsies pie Āfrikas palmas:

Arī tu esi, ak palma,
Svešiniece šai zemē . . .

Tāda ir dzejas neatkārtojamā balva — vārdi, kurus rakstījis valdnieks, kas alka pēc Austrumiem, palīdzēja man Āfrikas trimdā izsacīt ilgas pēc Spānijas.

Pēc tam Averroess runāja par pirmajiem dzejniekiem, kuri Neziņas Laikmetā pirms Islāma ir jau it visu izsacījuši bezrobežīgajā tuksnešu valodā. Uztraukts, un ne bez pamata, par Ibn Serafa izsmalcināto blēņošanos, viņš paziņoja, ka senatnes dzejnieki un Korāns jau ietver dzejas pilnību, un nosodīja kā analfabētiskus un vieglprātīgus jebkurus tīkojumus dzeju jaunināt. Pārējie klausījās viņā ar patiku, jo viņš aizstāvēja sen-ierasto.

Muedzini jau aicināja rītausas lūgšanai, kad Averroess atgriezās savā bibliotēkā. (Tumšmatainās verdzenes harēmā bija mocījušas kādu rudmatainu verdzeni, bet to viņš uzzinās tikai pievakarē.) Kaut kas bija licis viņam nojaust divu neskaidro vārdu jēgu. Stingriem, rūpīgiem glītburtiem viņš uzrakstīja sekojošas rindas: «Aristū (Aristotelis) nosauc slavinājumus par traģēdijām, bet satīras un nopēlumus par komēdijām. Brīnumjauku traģēdiju un komēdiju netrūkst Korāna un svētnīcas muallaku lapās.»

Viņam nāca miegs, un viņam bija nedaudz vēsi. Noritinājis turbānu, viņš palūkojās metāla spogulī. Es nezinu, ko viņa acis tur ieraudzīja, jo neviens vēsturnieks nav viņa vaibstus aprakstījis. Zinu, ka viņš piepeši pazuda, it kā neredzamas uguns aprīts, un reizē ar viņu pazuda nams un skatienam apslēptā strūklaka, un grāmatas, un rokraksti, un dūjas, un daudzās tumšmatainās verdzenes, un drebošā rudmatainā verdzene, un Faradžs, un Abulkāsims, un rožu krūmi, un

varbūt arī Gvadalkvivira.

Sajā stāstā es gribēju parādīt kādas sakāves norisi. Sākotnēji es tiku domājis par to Kenterberijas arhibīskapu, kas taisījās pierādīt Dieva vienesamību, vēlāk — par alķīmiķiem, kuri meklēja filozofu akmeni, tad — par veltīgajiem leņķa trisekcijas un apļa kvadratūras meklējumiem. Taču beidzot es izlēmu, ka pats dzejiskākais stāsts var iznākt par cilvēku, kura nosprausto mērķi gan varētu sasniegt kāds cits, tikai ne viņš ... Es atcerējos Averroesu, kas Islāma Pagalmā ne-bij atradis iespēju izzināt vārdus «traģēdija» un «komēdija». Es aprakstīju šb gadījumu; rakstīšanas gaitā es jutos taisni kā tas Bērtona minētais dievs, kurš taisījies radīt vērsi, taču radījis bizoni. Dzirdēju, kā mans sacerējums par mani smejas. Jutu, ka Averroess, kurš nopūlas iztēloties, kas ir luga, taču pat nenojauš, kas ir teātris, nav daudz neprātīgāks par mani, kurš nopūlos iztēloties Averroesu, vadīdamies no dažām Renana, Leina un Asina Palasjosa darbu druskām. Rakstīdams pēdējo lappusi, es sapratu, ka mans stāsts atspoguļo mani pašu, kāds es biju, kamēr to sacerēju, ka, lai šo stāstu sacerētu, man bija jābūt taisni tādam, ka, lai par tādu kļūtu, man bija jāuzraksta šis stāsts, un tā līdz bezgalībai. (Tikko es pārstāju **tādam** sev ticēt, «Averroess» izgaist.)

Tulkojis ULDIS BĒRZIŅŠ

AIVARS KLAVIS

SAPNIS

STĀSTS

Jau trešo menesi viņš cēlas pusseptiņos no rīta. Samiegojies pabaza galvu zem krāna, tad pavirši nobraucīja seju ar dvieli, ieslēdza elektrisko tējkannu un nesteigdamies sāka smērēt sviestmaizes.

Jāatzīstas, ka pēdējā laikā brokastis kļuva arvien pieticīgākas. Šonedēļ viņš varēja sev atļauties tikai maizi, kartupeļus, biezpienu un kādu gabalu asinsdesas. Arī sviests, ko fļūdolfs bija nopircis pagājušajā pirmdienā, tuvojās bei-

fām, tāpēc to viņš zieda sevišķi rūpīgi — plānu jo plānu ārtiņu.

Tējkannā sāka burbuļot ūdens.

— Interesanti, kas šodien par dienu? — Rūdolfs vaicāja pats sev un, kā atbildi meklēdams, pārlaida skatienu virtuvei.

Bet kalendārs pie sienas nu jau kādu pusgadu rādīja martu. Un kādu pusgadu Rūdolfs par to nebija licies ne zinis. Toties tagad tas viņu kaitināja, jo laukā dzeltēja tapas un strauji tuvojās rudens, un kāda jēga no kalendāra, kas tik bezdievīgi atpalicis no dzīves.

Paēdis, īsi pirms septiņiem, Rūdolfs kā parasti iegāja istabā un ajjsēdās pie rakstāmgalda. Pievilcis sev tuvāk rakstāmmašīnu, viņš paņēma baltu papīra lapu un, pirms ķerties pie rakstīšanas, pāris sekundes kustināja pirkstus. Apmēram tāpat kā pa televizoru bija redzējis darām Paulu, kad tas sēdās pie klavierēm.

Tad, nedauaz saliecies uz priekšu, viņš sāka enerģiski bungot pa taustiņiem.

«Un tātad sākam.» Rūdolfs rakstīja. «Un tātad . . . Un tātad . . . Sākam! Sākam ar tātad . . . Tātad . . .»

Šos vārdus visdažādākajās kombinācijās viņš atkārtoja reizes divdesmit, līdz pamazām temps noplaka.

«Tātad un sākam. Un sākam tātad. Un .. . tātad . .. sākam . . .»

Vairāk neko izdomāt nevarēja, tāpēc, beidzis rakstīt, Rūdolfs paskatījās laukā pa logu. Bet ārā viss bija tieši tāpat kā ik rītus. Cilvēki steidzās uz darbu. Mātes veda bērnus uz bērnudārzu, izgrūzdami melnus dūmus, pie pieturvietas apstājās autobusi, un, riepām švīkstot, ielas līkumā pazuda vieglās automašīnas.

Novērsis skatienu no loga, viņš paņēma aizvakar iesākto stāstu. Nepilnas piecas mašīnraksta lapas. Rūdolfs gan šaubījās — vai to maz var nosaukt par stāstu. Pats lāgā. nezināja . . . Nejauši, nezin kāpēc bija uzpeldējis atmiņā, kā reiz viņi abi ar brālēnu tika slīcinājuši kaķēnus.

Tas notika sen. Viņiem bija septiņi astoņi gadi. Prātā palikusi skaista, saulaina vasaras diena. Viņi stāvēja uz tilta un, elpu aizturējuši, skatījās, kā brūnā kokvilnas zeķe ar kaķēniem nogrimst netīrajā, rāvainajā ūdenī. Iemesta upē, vispirms tā smagi noplunkšķēja, tad sagriezās ar smago galu uz leju, kā dīvaina čūska pretī tumsai vēl aizvijās pati zeķe virs mezgla, un jau pēc mirkļa kuļķene izgaisa acīm. Sīki vilnīši no tās vietas, kur slīka kaķēni, laiski veļās uz krastu, skalodamies pret koku saknēm. Smaržoja pēc govju mēsliem, pēc siena. Kaut kur lejāk, sizdamies pret akmeņiem, čaloja ūdens. Bet viņi tikai stāvēja un skattjas, par-kārušies tilta margām. Klusēdami skatījās vēl labu laiku, it kā gaidīdami, ka tur, ūdenī, teju teju kaut kas notiks. Nekas nenotika. Saule karsēja pakaušus, un Rūdolfs atcerējās, ka viņiem abiem ar brālēnu bija zilas mutes, jo pirms tam ēda mellenes.

To visu gribējās uzrakstīt.

Gan to, kā spīdēja saule, gan to, ka viņi tur stāvēja uz tilta, gan to, kā iemeta upē kaķēnus, iesietus vecāsmātes zeķē. Vecāmāte kokvilnas zeķes sauca par bomeļzeķem. Un ari to gribējās uzrakstīt, vienīgi nekādi neizdevās, tapec Rūdolfs nocīnījās ar nieka desmit vārdiem vismaz pāris stundas. Bet visgrūtāk tomēr bija aprakstīt izjūtas, kas toreiz parņē-ma, kas neļāva ne pakustēties un lika abiem ar brālēnu, mellenēm notrieptās mutes mulsi pavērušiem, lūkoties tumšajā ūdenī. Vēl tagad viņš lāga nezināja, kas tas īsti bija. Satraukums, bailes, zēlums vai ziņkāre? Varbūt tikai vilšanās? Jo nekāds brīnums nenotika, un īstenība negaidot izrādījās primitīvi neželīga. No rīta viņi taču vēl spēlējās ar kakeniem, bet tagad tie gulēja kaut kur dūņās zem ūdens un bija beigti. Skunītī ieslegta, ņaudēdama skrāpējās kaķene.

— Ko viņa tur ārdās, muļķe, — paklusi noteica brālēns.

— Rūdolfs piekrītoši pamāja ar galvu, un abi klusēdami turpināja skatīties ūdenī, līdz pamazām satraukums, bailes, žēlums un ziņkāre norima. Kļuva skaidrs, ka vairāk nekas nenotiks.

Brālēns nospļāvās. Arī Rūdolfs nospļāvās. Straume negribīgi sagrieza siekalas, aiznesdama lejup zem tilta, kur, sizdamies pret akmeņiem, čaloja ūdens.

Lūk, to visu viņš gribēja uzrakstīt. Aprakstīt tieši tā, kā tas notika. Pats lāga nesaprata — kāpēc? Kāpēc īsti?

Iesākumā Rūdolfu vienīgi pārsteidza, ka atmiņa notikušo saglabājusi tik neizdzēšami spilgti, reižu reizēm uzvilnīdama to vienlaikus ar sīkiem drebuļiem, it kā tas būtu risinājies nupat, pirms mirkļa. Vēlāk viņam šis notikums sāka likties zīmīgi svarīgs, savā ziņā pat simbolisks. Izskatījās, ka tur varētu iznākt tīri labs stāsts.

Tagad, pārlasot uzrakstīto, Rūdolfs saprata, ka nekas tur neiznāks.

«Kāds no tā labums? Kam tas vajadzīgs?» viņš murmināja pie sevis. Turklāt, to sakot, lūpas savilkās nicīgā smīnā, jo, lai nu kā, bet simbolikas tur tiešām netrūka.

Ja labi padomāja, arī Rūdolfs pats taču līdzinājās tādam nožēlojamam kaķēnam, kurš grima pretī tumsai, nezinādams, kurp īsti, un nekādi nespēdams sev palīdzēt. Atlika vienīgi paļauties uz nejaušību, uz aklu laimi. Jau trešo menesi viņš ceļas katru dienu pusseptiņos no rīta un rakstīja, bet uzrakstīts vēl arvien nebija tikpat kā nekas. Parasti dienas trīs cītīgi strādājis — ceturtajā vai piektajā pārlasīja sacerēto un secināja, ka tas nekam neder. Tāpat kā šodien. Pēc tam iegrūdis sašvīkātās papīra lapas rakstāmgalda atvilktnē, atkal sāka no sākuma.

Toties naktīs . . . naktīs uzradās tie nolādētie sapņi. Un arī pa sapņiem viņš rakstīja. Bet rakstīja pavisam savādāk nekā dienā. Nebija nedz šaubu, nedz mokošās neziņas, nedz neapmierinātības ar sevi. Nevajadzēja spītīgi sēdēt pie rakstāmgalda, truli veroties laukā pa logu un mēģinot izdomāt kārtējo teikumu. Sapnī teikumi raisījās cits aiz cita. Viegli un brīvi. Ik situācija, ik vārds ieguva dziļu jēgu. Un arī viņš pats jutās apgarots un brīvs. It kā nebūtu ne laika, ne telpas, it kā nekas, pilnīgi nekas viņu neierobežotu un nesasaistītu, it kā viņš būtu pacēlies augstu pāri pasaulei ar tās nožēlojamiem niekiem un ikdienišķajiem sīkumiem. Lūk, tāds bija šis sapnis. Tā bija tāda putna brīvība gaisā vai arī rūpju nenomākta cilvēka brīvība tepat uz zemes. Tāda cilvēka, kurš vienlīdz apzinās gan savu cēlo misiju, gan neierobežotās spējas.

Domas — vērienīgas, mērķtiecīgas, skaidras. Vārdi virknējās teikumos. Teikumi ieplūda stāstījumā. Un viņš aizgūtnēm rakstīja, rakstīja, rakstīja. Līdz pat pusseptiņiem no rīta, kad iezvanījās pulkstenis un Rūdolfs, kā parasti, pamodās apskaidrots, pilns apņēmības turpināt iepriekšējā dienā iesākto. Jocīgi, bet cita ceļa viņs nereazeja. Nemaz necentās saskatīt, nemaz negribeja redzet. Patiesībā tieši šis nolādētais sapnis lika viņam augas dienas pavadīt pie rakstāmmašīnas un aizmirst visu pārējo. Pirmāk nevainīga aizraušanās. Tagad . . . nemanot viņš bija kļuvis par sava sapņa vergu.

Kā tas iesākās?

Vēlreiz pārlasījis vakar uzrakstīto, Rūdolfs ar plašu vēzienu vienu pēc otras pārsvītroja lapas un iemeta rakstāmgalda atvilktnē.

Jā, kad un kā tas iesākās?

To viņš atcerējās lieliski.

Pirms pieciem gadiem. Pēc tam kad, braucot ar velosipēdu, salauza kaju un nokļuva slimnīca. Ieģipsēts līdz gurnam, viņš nogulēja traumās turpat trīsarpus mēnešus. Pa to starpu divas operācijas.

Palātā, kurā Rūdolfu ievietoja, nejaušība bija savedusi kopā vienus vienīgus tehnikas upurus. Piemēram, pa kreisi no viņa gulēja profesionāls šoferis. Cietis autokatastrofā. Atšķirībā no Rūdolfa, viņam bija ieģipsēta ķermeņa augšdaļa. Savukārt pa labi gulēja divdesmitgadīgs puisis, kurš, kā pats mēdza lielīties, bija nolidojis pa gaisu vismaz piecpadsmit metrus un palicis dzīvs pateicoties tam, ka motociklista ķivere izturējusi to baigo triecienu. Gultā pie loga garlaikojās pensionārs Ļoša. Piedzēries vadītājs

bija uzstūrējis viņam savu braucamo tieši virsū, un, atšķirībā no motociklista, Ļošu bija glābusi nevis ķivere, bet gan mazs betona stabiņš, kas patrāpījies pašizgāzējam ceļā. Iepretim Ļošam braši izslējies sēdēja autoamatieris Andris. Slimnieks ar stāžu. Runāja, ka dakteri šo salikuši kopā pa gabaliņiem, pēc tam, kad viņš naktī uz Jūrmalas šosejas ticis izvilkts no sadauzītas automašīnas. Lai gan autiņš bija pārverties lūžņos. Andris nezin kāpēc ar to lepojās, tāpat kā ar to, ka, neskatoties uz visu, palicis dzīvs. Un Rūdolfs nosprieda, ka viņam no trieciena smadzenēs kaut kas atāķējies.

Maiga, Rūdolfa sieva, uz slimnīcu nāca reti. Turklāt tikai un vienīgi apmeklētājiem paredzētajā laikā. Bērni toreiz vēl gāja bērnudārzā. Reizēm Rūdolfu apciemot ieskrēja kāds draugs vai darbabiedrs, bet tas, protams, nespēja izkliedēt sūmnicas dīko vienmuļību un garlaicību.

Galvenais runājamais drīz tika izrunāts, tāpēc neatlika nekas cits kā lasīt vai, vienaldzīgi pētot griestus, apcerēt šo dzīvi. Bet dzīve bija jocīga. Piemeram, reizēm pārejie sirsnīgi ņēmās zobot Rūdolfu tā paša nelaimīgā divriteņa dēļ. Istabas kaimiņiem šķita varen smieklīgi, ka, pateicoties tik arhaiskam braucamrīkam, Rūdolfs nokļuvis turpat kur viņi — nesalīdzināmi varenākas tehnikas pielūdzēji un vienlaikus arī upuri.

H-ha-ha! Pastāsti vēlreiz! Kā tur īsti bija? Tātad tu brauc un redzi, ka tev iet garām viens smagais?

— Jā, un tad viņš nolemj, kas bus, bus, taranēs to draņķi.

— Ei, velosipēdist! Arnis saka taisnību?

— Ha-ha-ha, — viņi smējās, cenzdamies izklaidēt paši sevi.

Bet reiz, guļot un skatoties griestos, Rūdolfam iešāvās prātā, kā būtu, ja šajā palātā sastaptos divi. Piemēram, smagās automasīnas vadītājs un viņa nejaušais upuris. Kas tad notiktu? Kā viņi izturētos? Ko teiktu? Rūdolfs to iztēlojās tik spilgti, ka beigās neizturēja — ņēma papīru un uzrakstīja visu, ko bija iedomājies. Divas dienas viņš cītīgi rakstīja, trešajā nolasīja uzrakstīto pārējiem. Uzmanība, ar kadu tie klausījās, glaimoja.

Nē, kas to būtu domājis, viņš taču esot īsts rakstnieks, un tas esot viens feins gabals. Kaut vai tūlīt varot sūtīt uz «Dadzi», lai drukājot nost.

Vēlāk Rūdolfs ņēmās aprakstīt savus slimnīcas bēdubrāļus. Tādus, kāaus 'tos pazina. Uzcepa vienu tādu gabaliņu par sievieti, par mīlestību, varētu teikt. Vakaros uzrakstīto lasīja pārējiem priekšā un tie, zobodamies cits par citu teica, ka viss esot uz mata kā dzīvē, lai taču viņš no tiesas to aizsūtot kādai avīzei. Tur nodrukāšot uz galvošanu. Vel paldies pateikšot. Šitādus taču esot interesantāk palasīties nekā vienu otru ūdensgabalu, kuru drukājot un no kura ne velna nevarot saprast. Skat, beigās Rūdolfs vēl kļūšot slavens, un viņi varēšot stāstīt, ka reiz, slimnīcā guļot, izskolojuši vienu tipu par rakstnieku.

Rūdolfs piecēlās un, izgājis virtuve, nogrieza rupjmaizes šķēli, kuru, staigādams pa dzīvokli, apēaa.

' «Jāraksta, jāraksta, jāraksta,» ka lietuvēns pa galvu jaucās šī

uzmācīgā doma. «Jāraksta, jāraksta!»

Jautājums tikai — par ko?

Nekādi nevarēja tikt skaidrībā.

Rudenī, atgriezies no slimnīcas, Rūdolfs vēl mēnesi nodzīvoja pa mājām. Gāja uz procedūrām, nīka poliklīnikā. Aiz gara laika viņš četrus no slimnīcā uzrakstītajiem gabaliņiem glīti pārrakstīja un aizsūtīja uz literārā žurnāla redakciju. Tāpat joka pēc — ne uz ko neceredams. Bet pagāja vēl daži mēneši. . . Rūdolfs jau bija iejūdzies darbā, kad negaidot saņēma vēstuli. Taja bija teikts, ka divus no stāstiem (jā, tieši stāstiem) žurnāls publicēšot tuvākā pusgada laikā. Otri divi pagaidām vēl neizturot literāro konkurenci, tāpēc uzskatāmi vienīgi par savdabīgiem spalvas vingrinājumiem, bet ar jauno autoru šaja sakarā labprat vēlētos iepazīties prozas nodaļas redaktors tads un tads. Ja iznākot laika, lai ieskrienot Preses namā vai piezvanot. Ar rakstāmmašīnu uzdrukātā teksta nopietnību apstiprināja gan redakcijas veidlapa, gan it labi pazīstama rakstnieka pašrocīgs paraksts.

Nākot mājās no darba, Rūdolfs nopirka šampanieti. Vakarā, kad bērni aizmiga, kopā ar Maigu to izdzēra un no priekiem tik tikko otrreiz nesalauza kāju.

Tagad, staigājot pa dzīvokli, viņš domāja, ka tas būtu bijis pats labākais. Bet nekā! Jau pēc pāris dienam aizskrēja uz Preses namu, it kā viņu tur nezin kā gaidītu. Negaidīja taču, lai gan uzņēma itin laipni. Vienīgi rakstnieks, kurš bija parakstījis vēstuli, izskatījās vīlies.

— Ak, tad jūs ... jūs esat tas ... — viņš teica un pēc mirkļa piebilda, — ... censonis. Gribēju teikt jaunais, — rakstnieks turpināja, — bet pašlaik, kad prozā nāk iekšā divdesmitgadīgie, par jaunu jūs .. . hmm ... Jā ... Mēs te redakcijā gan domājām . ..

Tikai daudz vēlāk Rūdolfs uzzināja, — viņa stāstus lasot, redakcijā nez kāpēc nosprieduši, ka autors ir gados jauns. Tā teikt, no uzbrūkošās paaudzes. Ņemot vērā, ka pēdējā laikā katra redakcija uzskatīja par savu goda lietu un pienākumu atklāt vismaz vienu jaunāku par jaunu un ģeniālāku par ģeniālu autoru, Rūdolfa sacerējumu liktenis gandrīz vai gluži automātiski tika izlemts pozitīvi.

— Cik jums gadu? — vaicāja rakstnieks.

— Trīsdesmit divi.

— Nu ko .. . ari tas nav daudz. Sen jau rakstāt?

Rūdolfs izstāstīja visu kā bija. Vienīgi nedaudz piemeloja, ka jau kopš bērnības aizrāvies ar literatūru, daudz lasījis un interesējies par rakstniecību.

— To var redzēt, — sacīja rakstnieks. — Stāstiņiem nav nekādas vainas. Nav jau arī nekādi šedevri, bet jūsu, teiksim, mazliet vienkāršotais pasaules redzējums izraisa simpātijas. Piedevām vēl tematika. Tas arī daudz no svara. Un tematiski jūs trāpāt precīzi. Kā naglai uz galvas. Kas pietrūkst? Pietrūkst. . . varbūt plašāka skatījuma, varbūt nedaudz ari

tēlainības, pietrūkst problemātiska dziļuma, sociāli psiholoģiskas analīzes. Tieši pēdējais ... to gan atcerieties . . . psiholoģisks nopamato]ums . . . sociāla analīze. Bez tās šodien literatūrā .. . Bet citādi jūs rakstīt protat. Nav divu domu.

Atklāti sakot, tas, ka Rūdolfa stāstiņi bija tik vienkārši, pat primitīvi, naca tiem par labu. Jo galvenais redaktors jau sen uzstāja, ka nepieciešamas publikācijas arī mazāk prasīgiem lasītājiem. Cilvēki esot paguruši no mūžīgajām problēmām, no tukšas filozofēšanas, no neatrisināmām pretrunām, kas dzīvē vienalga ir un būšot simtreiz vairāk nekā jebkurā daiļdarbā$_L$ Tāpēc lai nekavejoties meklējot kaut ko vienkāršāku, citādi žurnāls pazaudēšot daļu lasītāju. Tos, kas pagaidām vēl ar literatūru īsinot laiku. Diemžēl rezervē nekas tamlīdzīgs nebija, tāpēc Rūdolfa sacerējumi nāca kā saukti. Bet arī to viņš uzzinaja krietni vēlāk.

— Jūs domājat, ka man vērts turpināt?

— Varbūt, — izvairīgi noteica rakstnieks. — Literatūra ir nežēlīga. Un neviens . . . nezina ... ir vērts vai nav vērts. Laiks rādīs. Ja jums pietiek izturības, gribasspēka, ja spējat atteikties no visa pārējā, tad mēģiniet. Kas cits atliek . ..

— Bet talants! — Rūdolfs pārsteigts iesaucās.

— Talants . .. Kas tas ir — talants? — gurdi noteica rakstnieks. — Vai jūs viņu esat redzējis? Vai es viņu esmu redzējis? Varbūt tā ir tikai spēja piemēroties? Bet varbūt tā ir spēja maksimāli mobilizēt sevi darbam? Rakstiet, rakstiet un vēlreiz rakstiet — tas ir viss, ko es varu pateikt. Strādājiet pa desmit, divpadsmit stundām dienā. Uzrakstiet simts stāstus kā Alberts Bels jaunība. Aizsūtiet tos uz visām redakcijām pēc kārtas. Iespējams, ka jūs nedrukās, ka no jums, rupji sakot, kratīsies vaļā . .. Tomēr jūs vienalga rakstiet! Rakstiet gadu, divus, trīs . .. Nedomājot par panākumiem . . . nedomājot par slavu un naudu. Lai gan kāda tur nauda ... — Viņs bezcerīgi atmeta ar roku.

— Galvenais — rakstiet. Ko es citu varu pateikt. Pats redzēsiet, no cik daudz kā nāksies atteikties. Un tad . . . pēc gadiem pieciem ... Ja izturēsiet. . . Pēc gadiem pieciem . . .

Rakstnieks spēji aprāvās, tā arī nepateicis, kas notiks pēc gadiem pieciem. Brīdi viņš klusēja. Pēc tam, it kā taisnodamies, piebilda:

— Lai gan es saprotu — trīsdesmit gadu vecumā tas ir gandrīz neiespējami. v

Un tieši šī piebilde uzjundīja Rūdolfā spītību. To viņš atcerējās labi. Atcerējās, kā toreiz vēl nodomāja:

«Kas neiespējami, kāpēc neiespējami? Viņam taču ir tikai trīsdesmit divi gadi. Ko tas vecais muļķis iedomājas? Ka pats ir nemirstīgs, vai?»

— Jums ir ģimene? — rakstnieks gribēja zināt.

— Jā, — Rūdolfs apstiprināja.

— Tad vel jo vairāk, — rakstnieks sacīja. — Bet nekas — turieties. Vēlu sekmes un ceru, ka mēs tiksimies.

Diemžel viņi vairs nesatikās. Pagājušajā pavasari rakstnieks nomira. Rūdolfs par to uzzināja ar novēlošanos — pārskatot vecas avīzes, nejauši uzdūrās nekrologam. Nevarētu teikt, ka tas viņu pārāk uztrauca. Drīzāk gan neuztrauca nemaz, jo viscaur jau bija pārņemts ar rakstīšanu, un pa šo laiku iemācījies no dauaz kā atteikties. Viņš citu neko nedarīja, kā tikai rakstīja, rakstīja un vēlreiz rakstīja. Pa desmit, pa divpadsmit stundām dienā.

Uz fotogrāfijas sēru rāmī rakstnieks izskatījās tāds kā norūpējies un mazliet nobijies. Toties abu sarunu Rūdolfs atcerējās vārds vārdā, kaut arī bija pagājuši četrarpus gadi.

Iesākumā gaja tīri labi, bet vēlāk uzradās tas nolādētais sapnis, un viņam pat naktīs nebija miera. Jo tālāk, jo tapa skaidrāks, cik tālu no pilnības ir paša sacerējumi. Tiesa, drīz vien pēc publikācijas literārajā žurnālā vēl divus stāstus nodrukāja «Lauku Dzīve» un vienu jaunatnes žurnāls. Pagaidām tas arī bija viss.

Apēdis maizes šķēli, Rūdolfs no jauna apsēdās pie rakstāmgalda. Troksnis uz ielas pieņēmās spēkā. Slīpi atvasaras saules stari, izlauzušies cauri koku lapotnei, krita uz ietves. Cilvēki gāja galvas nepaceldami. Tuvojās pusdienas laiks. Rūdolfu pārņēma īgnums. Puse dienas jau pagājusi, bet viņš atkal neko nav padarījis.

Kāpēc naktīs, pa sapņiem, viss notika it kā pats no sevis. Domas raisījās pašas no sevis, un roka pati no sevis rakstīja. Reizēm, no rītiem pamodies, Rūdolfs steigšus mēģināja uzmest uz papīra tikko nosapņoto. Bet nekas tur netz-naca. Sīs brīnišķīgās izjūtas un notikumi, šie lieliskie vardi un teikumi likās dzimuši citā pasaulē un neiederējās te, kur aiz loga ducināja automašīnas, kur no rīta cilvēki brauca uz darbu un pusdienlaikā slāja pa ielu, galvu uz augšu nepaceldami. Jebkura burvība pēkšņi izgaisa, izkusa, izplēnēja.

No Preses nama toreiz Rūdolfs atgriezās ar dzelžainu apņemšanos: viņš parādīs tam vecajam sakārnim, ka nav ar pliku roku ņemams. Viņš rakstīs! Par spīti.

— Ko tev teica? — gribēja zināt Maiga.

— Neko, — Rūdolfs vienaldzīgi nomurmināja, apjēgdams, ka dzīvē notikušas pārmaiņas.

Gluži kā filmā vai romānā.

— Un tomēr — ko viņi tev teica? — uzstāja sieva.

— Ko teica, ko teica! Teica, ka jāstrādā. Jāraksta, draudziņ!

— Tu domā, ka tev ir talants?

— Kas tas ir — talants? Vai tu viņu esi redzējusi? Vai es viņu esmu redzējis? Neviens, dzirdi, neviens to nav redzējis. To tavu talantu.

Maiga izbrīnījusies paskatījās uz vīru.

— Ja reiz drukā, tad acīmredzot gluži bez talanta neiztiek, — Rūdolfs izlīdzinoši noteica.

Viņam šķita, ka pirmo reizi abu kopdzīves laikā sievas acīs pavīdēja

apbrīns.

Vakarā Rūdolfs apsēdas pie galda, skaidri apzinādamies savu mērķi. Viņam jāraksta, un viņš rakstīs. Ko un kā — tas likās mazāk svarīgi. Tajā pašā gadā arī uzradās tas nolādētais sapnis. Sākumā retu reizi, bet pēc tam arvien biežāk un biežāk.

Rakstīšana prasīja laiku. Ar pirmsdarba un pēcdarba stundām nepietika. Turklāt, atgriežoties no darba, nāca miegs, un kamēr izgulējās, kamēr piecēlās, kamēr tika pie galda. Izrēķinājis, ka mājās mēneša laikā uzrakstījis mazāk, nekā slimnīcā dažās dienās, Rūdolfs, daudz nedomādams, aizgāja no darba konditorejas cehā un iekārtojās par kurinātāju. Maiga bija nikna.

— Vai tu maz padomāji, kā mes tagad iztiksim, ko?

— Gan jau iztiksim, — viņš atteica.

— Pareizi — ar maniem simtdivdesmit un taviem simt-piecdesmit. Četri cilvēki, — Maiga nelikās mierā.

— Man jāraksta, — Rūdolfs sacīja.

— Prātam neaptverami — astoņu gadu laikā sestā darbavieta.

— Piektā.

— Vienalga! Es gribu zināt, kas tev pie konditoriem nekaitēja?

— Z.ini, man tagad ir jāraksta.

— Nu labi — nakts maiņas. Bet citādi? Alga normāla, arī savs labums atlēca. Milti, sviestiņš, olas, maizītes. Kurš šodien no algas vien var iztikt?

— Man jāraksta.

— Atradies Blaumanis. Un tas, kā mēs dzīvosim, tev ir pilnīgi vienalga?

— Netraucē — man jāraksta.

— Slimais! — Maiga noskaldīja.

Tā viņa turpināja vairākas dienas pēc kārtas. Jo tālāk, jo Rūdolfa atbildes kļuva strupākās. Izglāba tas, ka žurnāls publicēja apsolīto stāstu. Kioskā viņš nopirka piecus eksemplārus, parradies mājās, ar blīkšķi 'nometa tos uz galda un teica:

— Nu, tagad tu redzi!

— Redzet jau redzu, bet no tā vēl paēdis nebūsi, — Maiga atbildēja, paceldama žurnālus pret gaismu, it kā gribēdama pārbaudīt, vai tie nav viltoti.

«Cik nožēlojami,» Rūdolfs toreiz nodomāja. «Cik tas ir stki un nožēlojami. Visi šie milti, sviestiņi, olas un maizītes. Šīs nemitīgās rūpes par vēderu, par apģērbu, par naudu, par to, ko teiks raai un paziņas. Tādi paši aprobežoti ļautiņi. Tūkstošiem nieku kareivīgi uzbrūk no visām pusēm, un cilvēks, nespēdams ar tiem cīnīties, labprātīgi padodas. Kada tuvredzība!»

Tomēr biezo žurnālu Maiga izlasīja gandrīz no vāka līdz vakam.

— Tā nekas, —pēc tam viņa teica un nevarēja saprast, vai tas attiecas tikai uz vira stāstiem vai arī uz žurnālu kopuma.

Vēlāk, kad viņš saņēma honorāru un stāstus apsolījās publicēt ari

«Lauku Dzīve», Maiga, šķiet, samierinājās. Pat ar tādu kā pašaizliedzīgu lepnumu centās, lai Rūdolfam vairāk laika atliktu rakstīšanai. Jā, toreiz viņš strādāja dūšīgi, nevis augām dienām nodirnēja pie rakstāmgalda. Ik sīkums likās aprakstīšanas vērts. Viņš sacerēja vienu stāstu pēc otra. Kā pats uzskatīja — citu par citu labākus. Reizēm rakstot pārņēma bezgala dīvaina sajūta. Kaut kas netverams un neizskaidrojams, un vārdiem neizsakāms. It ka nepiepildītas ilgas. It kā neskaidras priekšnojautas. It kā cerības, kas uzjundīja dvēselē savādu smeldzi. Viss bija tepat līdzās un tomēr nesasniedzams. Viss bija atkarīgs tikai no viņa, un tajā pašā laikā tieši no viņa bija atkarīgs gluži maz kas.

Apmēram tāda sajūta Rūdolfu tika pārņēmusi jaunībā — siltās augusta naktis, kad gaiss bija smaržu pārpilns, un viņš stāvēja zem zvaigznēm nosētajām debesīm. Ne viņš tur daudz ko domāja, nekā, vienīgi stāvēja un, galvu atgāzis, skatījās ka nohipnotizēts. Tik skaistas un tik tālas bija zvaigznes. Bezgala tālas.

Citreiz atkal līdzīga sajūta uzjundīja agros pavasara rītos, kad virs namu jumtiem paradijās pirmie saules stari, kad ielas izskatījas kā nolakotas, un tālumā sētniece bez trokšņa vicināja slotu, bet vēl tālāk rīta dūmakā rē-gaini aizslīdēja tramvajs. Cik pasaule bija neviltoti tīra un skaista!

Rakstot Rūdolfs brīnījās, kā viņš spējis nodzīvot visus šos gadus. Cik šaura, cik niecīga bija tā dzīve, ar ko viņš labprātīgi samierinājās. Vel nesen . . . viņam taču bija viens vienīgs sapnis — izklāt guļamistabā grīdu ar vorsalīnu.

Rūdolfs uzrakstīja dažus teikumus. Atkal sagribējās ēst. Lai arī ka centās par to nedomāt, izsalkums lika sevi manīt.

Diena ietiecās pēcpusdienā. Drīz cilvēkiem vajadzēja atgriezties mājās no darba.

Rūdolfs piespieda sevi uzrakstīt vēl dažus teikumus. Tad piecelās, ar troksni atgrūda krēslu un devās uz virtuvi. Kamēr virs gāzes liesmas sila ūdens, viņš sameklēja plauktā zupas koncentrāta paciņu. Rūpīgi to atplēsis, iebēra saturu ūdenī. Harčo bija bezgarsīgs ar sāji ieskābenu smaržu, kas ēdot sitās degunā. Rūdolfs gribēja sameklēt kādu kiploku, bet tad atcerējās, ka pēdējo apēda pirms nedēļas, kad bija apaukstējies.

«Ķiplokus vajadzētu nopirkt,» viņš nodomāja. «Ķiploki ir veselīgi. Tagad rudenī tie nemaksā dārgi un vēsumā tos var uzglabat līdz pavasarim.»

Pec tam viņam iešāvās prātā, ka patiešām — drīz taču sāksies ziema. Bezgala gara, auksta un draņķīga ziema. Sals skrapstināsies aiz loga. Vējš auros pažobefē. Turklāt viņam nemaz nebija kārtīga ziemas mēteļa. Arī siltos zābakus pavasarī aiznesa uz komisijas veikalu. Domāja — dabūs naudu, nopirks jaunus. Bet nenopirka.

«Nē, ķiploki noteikti jāiegādājas. Kamēr vēl lēti un kamēr var dabūt,» nosprieda Rūdolfs, ielikdams tukšo šķīvi izlietnē pie citiem netīrajiem

traukiem, kas tur krājās jau vairākas dienas.

«Nu gatavā cūku kūts,» Rūdolfs vēl secināja, iedams uz istabu.

Tiesa, kopš Maiga ar bērniem bija aizgājusi, viņš par tamlīdzīgiem sīkumiem daudz neuztraucās. Vai nav vienalga! Bet Maigai, lūk, nebija vienalga. Paķēra bērnus un aizskrēja.

— Tu esi ķerts! — viņa kliedza. — Es taču neiešu dzīvot kopa ar nenormālo.

— Tad nedzīvo, — Rūdolfs vienaldzīgi atteica, jo pēdējā laikā no sievas to vien dzirdēja.

— Paskaties labāk, kāds tu izskaties!

— Kāds tad?

— Būtu vismaz sevi apkopis, bardu nodzinis.

Tas skanēja tā, it kā bārda būtu viens no lielākajiem cilvēku netikumiem, kura pieminēšana vien jau dara negodu.

Rūdolfs strīdos neielaidās.

— Man nav laika. Man jāraksta.

Pirmo gadu sieva vēl izturēja. Arī otro — ar dievu uz pusēm. Trešajā sākās šie pārmetumi, šī lamāšanās, jo nevienu stāstu viņam nepublicēja, bet Rūdolfs turpināja rakstīt tāpat kā agrāk. Viņam jau tuvojās trīsdesmit seši. Un rakstīsana arvien vairāk pārņēma savā vara, kļūdama par galveno nodarbošanos un likdama aizmirst visu pārējo. Un, naktīs aizmiegot, Rūdolfs gan baidījās, gan gaidīja to sapni, kas viņu padarīja visvarenu, kas viņu pacēla pāri ikdienai. Patiesībā pēdējā laikā jau viņš dzīvoja tikai šī sapņa dēļ. Toreiz, kad sāka, ne iedomāties nevarēja, ka tas šādi paverslsies. Toreiz, neskatoties uz saviem gadiem, viņš bija pilns naiva optimisma un smieklīgas romantikas. Domāja — nu rakstīs, nu kas tur liels . . . Redz, citi nevar, redz, viņš var. Viņu publicēs, viņš pelnīs krietnu naudu, varbūt vēl kļūs slavens. Jā, arī par slavu, par to viņš diezgan daudz domāja. Bet uzradās tas nolādētais sapnis un pakļāva Rūdolfu savai varai, no kuras nu vairs nekādi nevarēja atbrīvoties. Tā bija daudzreiz stiprāka par viņu pašu.

— Man nav laika. Man jāraksta, — Rūdolfs atkartoja jau uzstājīgāk.

— Pārsmieties var! Ko tu esi uzrakstījis, un kads labums no tavas rakstīšanas?

Rūdolfs nenoteikti paraustīja plecus.

— Laiks rādīs.

— Laiks . . . laiks ... Ko tad šis tev parādīs? — Maiga mēdījās. — Es skaidri zinu, ka dzīvoju tikai vienreiz, un tas notiek pašlaik. Diemžēl! Tikai tā jau nav dzīve, tās ir mokas. Un man te jānīkst četrās sienās un jāplēšas pušu no rīta līdz vakaram. Ne mēs kur ejam, ne arī kāds nāk pie mums. Jau gadiem. Vai tu maz atceries, kad mēs pēdējo reizi bijām uz kino?

Rūdolfs neatcerējās. Maigai bija taisnība. Pēdējā laikā viņi patiešām nekur negāja un arī ciemos neviens nenaca. Jo tas traucēja, no tā vajadzēja atteikties, ja gribēja nopietni rakstīt.

— Pārsmieties var! — Maiga turpināja. — Ko tu tadu ģeniālu esi uzrakstījis? Tādu dižu un varenu. Neviens taču tevi neņem par pilnu. Skatās kā uz drusku jocīgu, un tu to labi zini.

Rūdolfs to zināja.

— Man tik un tā jāraksta, — viņš sacīja. — Lai pārējie domā, ko grib. Man jāraksta, jo vienīgi tā es varu kaut ko pierādīt.

Rūdolfa balsī atkal ieskanējās pirmītēja pārliecībā.

— Ja tev manis nav žēl, tad padomā vismaz par bērniem, — teica Maiga.

— Kas tur daudz ko domāt?

— Bērniem vajadzīgs tēvs.

— Kāpēc? Lai viņi izaugtu, apprecetos, mocītos tapat kā mēs? Līdz vienā jaukā dienā saprastu, ka velti dzīvojuši, un tad ņemtu un nomirtu.

— Fui! — sacīja Maiga. — Ka tu vari tā runāt?

— Es negribu būt nulle šai pasaulē. Un arī bērniem nav vajadzīgs tāds tēvs, kas tikai izliekas dzīvojam, bet patiesībā mērkakojas pakaļ citiem. — Rūdolfs piecēlās un, staigādams pa istabu, sāka plātīties ar rokām.

— Nē, tu esi vājprātīgs, — sieva konstatēja.

— Varbūt daudz vājprātīgāki par mani ir tie, kuri tikai dzīvo nost, daudz nedomādami, kuru dzīvei nav nekādas jēgas, kuri nonīkst gadu pēc gada, pamazām aptaukodamies. Gan bērni paaugsies un to sapratīs.

— Kad viņi sapratīs, viņi tev nepiedos.

— Ko nepiedos! Ko! — Rūdolfs sāka kliegt. — To, ka es gribu dzīvot cilvēka cienīgi, to, ka es esmu atradis savai dzīvei jēgu un gribu, lai arī viņu dzīvei būtu jēga. Saproti, ja es ... ja es neko nedarīšu, tad arī viņi dzīvos ka tadi nabagi, piedevām vel kaunēsies par mani, un kaunesies tapec, ka viņiem jākaunas. Tu to gribi! — Rūdolfs kliedza.

— Nē, ar tevi nav iespejams runāt. Tu patiešām esi sajucis. — Un Maiga, paslēpusi seju plaukstās, sāka raudāt.

— Tu esi sajucis, sajucis, sajucis.

— Varbūt, — Rūdolfs strupi atbildēja. — Varbūt es esmu sajucis.

Nedēļu vēlāk sieva sakravāja savas mantas, paņēma bērnus un aizgāja.

Ienākusi istaba, viņa tā arī pateica:

— Rūdolf, es aizeju.

Un Maigas balsī pat nebija niknuma vai nicinājuma. Tikai nogurums. Rūdolfs sēdējā kā apstulbis. Kaut arī iekšeji tam sagatavojies, viņš nedomāja, ka tas notiks tik drīz. Ārdurvīm aizkrītot, prātā ienāca, ka varbūt tā labāk. Gan viņam, gan viņai, gan bērniem.

Tonakt Rūdolfs pa sapņiem rakstīja kaut ko traģisku. Viņš rakstīja un raudāja. Raudāja un rakstīja. Bet nāko-šaja dienā, apsēdies pie galda, nevarēja izdomāt nevienu teikumu. Maiga bija aizgājusi. Maiga bija paņēmusi bērnus un aizgajusi pie savas matēs. Cik elementāri! Pat kārtīgs stāsts tur neiznaca. Pēc tam viņš iesniedza atlūgumu, pameta darbu un

tagad, jau trešo mēnesi, nekur nestrādāja. Cēlās pusseptiņos no rīta un mēģināja rakstīt.

Aiz loga saka krēslot. Vakars. Pa ielu apskāvušies klaiņoja vientuļi pārīši. Reizem garām pabrauca kāds trolejbuss. Pa zalaju majas priekšā skraidīja suņi. Rūdolfs piecēlās un ieslēdza gaismu. Tad pārlasīja uzrakstīto. Daudz tur nebija. Nepilna mašīnraksta lapa. Tas pats stāsts par kaķēnu slīcināšanu, tikai tagad viņš mēģināja to uzrakstīt, it ka no šodienas skatoties.

«Tā nekas,» Rūdolfs secināja. «Varbūt, ka izdosies.»

Nolicis lapu uz galda, viņš iedomājās, ka vajadzētu pa-staigaties. Jau dienas trīs vai četras nebija izgājis no dzīvokļa. Gluži ka cietumnieks. Tikai ar to atšķirību, ka pats labprātīgi uzņemies šo ieslodzījumu. Pats sevi ieslodzījis. īstiem cietumniekiem bija vismaz cerības uz amnestiju, galu galā, arī ieslodzījuma termiņš tiem kaut kad beidzās. Rūdolfam nebija nekādu cerību.

Apģērbies Rūdolfs izgāja uz ielas. Gaiss bija rudenīgi vēss. Smaržoja pēc kritušam lapām. Viņš gāja uz labu laimi, apstādāmies pie afišu stabiem un cenzdamies ieskatīties sejās retajiem pretimnācejiem. Ielās iedegās spuldzes. Atgāzis galvu, Rūdolfs paskatījās debesīs. Zvaigznes tur, augšā, neredzēja. Spuldžu gaisma tās nomāca. Pie veikala atradās avīžu dēļi. Avīzes bija rakstīts par notikumiem, kas risinājās valsti un ārpus tās.

«Jauna iniciatīva», «Kam izdevīga bruņošanās?», «Pārkārtošanās — katra saimnieciska darbinieka pienākums», «Atklātībās gaisotne», «Kooperatīvi — par un pret», «Radošo speķu krustpunktā» — vēstīja virsraksti. Vārgajā gaisma Rūdolfs vienu pēc otra tos rūpīgi izburtoja. Lai izlasītu pašus rakstus, bija pārāk tumšs. Tāpēc viņš lasīja vienīgi virsrakstus. Stāvēja uz ielas zem vārgajām dienasgaismas spuldzēm un lasīja avīžu virsrakstus.

«Autoostas problēmas», «Rudens darbu bilance», «Sasniegumi elektronikā», «Spēkus nežēlojot», «Es balsoju par!»

«Par ko īsti? Par ko īsti es balsoju?» Rūdolfs vaicāja sev.

Un tajā brīdī prātā iešāvās doma, ka viņš taču neko nezina par šo milzīgo valsti. Neko nezina par šo dzīvi, kuru jau piecus gadus neveiksmīgi mēģina aprakstīt. Pat par sevi viņs neko daudz nezināja, par sev vistuvākajiem cilvēkiem, kur nu vēl par **visu** *parejo. Tiesa, pēdējā laikā Rūdolfs diezgan daudz lasīja. Gan daiļliteratūru, gan enciklopēdijas, va.rdnīcas, memuārliteratūru. Tomēr arī tā vairāk vai ma-zak attiecas uz pagātni. Ko viņš zināja par šodienu? Par to sarežģīto un dīvaino šodienu, par tās mērogiem.*

Savā mūžā Rūdolfs bija nomainījis piecas darbavietas. Pēc tehnikuma viņu, speciālistu ar vidējo izglītību, aizsūtīja uz mebeļkombinātu asināt zāģus. Teica — pagaidām speciālistu pietiekot, bet zāģu asinātāju trūkstot. Līdzko atbrīvošoties vieta, un vieta atbrīvošoties drīz, jo kadru mainība esot liela, Rūdolfs to dabūšot. Viņš negaidīja. Viņš nospļāvās un aizgāja. Ja reiz

nav, tad nav. Sāka strādāt par ekspeditoru. Baze iepazinās ar Maigu. Apprecējās. Piedzima bērni. Vajadzēja naudu. Pārsviedās uz maizes kombinātu. Tur varēja labi nopelnīt. Pēc tam uz konditorejas cehu. **V < s-** *beidzot par kurinātāju. Bet tas notika vairāk nejauši nekā likumsakarīgi. Tapat ka tas, ka viņš apprecējās, ka piedzima bērni. Tās bija šīs lielās pasaules mazās nejaušības, nevis likumsakarības. Tikai kur lai meklē likumsakarības?*

*«Kāpēc citi tas atrod, bet man neizdodas? Kāpēc, kāpēc?» Rūdolfs pie sevis murmināda*ms *pagriezās un gaja uz mājam.*

Par visu vairāk gribējās pēc iespējas ātrāk paēst vakariņas un aizmigt. Gulēt gribējās. Un rakstīt pa sapņiem ta, ka nomodā nekad nespēja un netika rakstījis. Tik brīvi, tik viegli, it kā tas butu pats par sevi saprotams. Viņš rakstīs . . . Rakstīs stāstu, par kura eksistenci šobrīd vēl nemaz nenojauta.

Jo tuvāk mājam, jo ātrāk viņš sāka soļot. Beigās jau Rūdolfs skrēja gandrīz skriešus, un pa gabalu izskatījās, it kā viņš no kāda bēgtu.

JĀ MIS ŠKAPARS

Triju tēva dēlu konflikts

Raksta mērķis nav iztirzāt konflikta *teoriju, tam šobrīd* nav *laika, un tas nav arī mans aicinājums. Taču* neatliekama *ir nepieciešamība apzināt konflikta* iedabu *latviešu literatūrā, neatliekama vairāku apstākļu dēļ. Latviešu literatūrā pēdējos desmit piecpadsmit* gados *konflikts sarucis,* zaudējis *asumu vai izplēnējis. Pavisam izzudusi traģēdija. Nīkuļo satīra. Arī kritika ir pamanījusies šo bīstamo zonu apiet, šinī desmitgadē par konfliktu periodikā ir publicēti* kādi divi *vai trīs raksti (A. Kubuliņa, B. Tabūns).*

Taču ne jau nu *literatūra* vienīgā *būtu vainojama šajos grēkos. Arī dzīve. Dzīve bija sākusi hameleonēt. Pārāk ilgus gadus mēs dzīvojām iluzorā pasaulē. Bija reālā īstenība, kur pretruna strēga aiz pretrunas, viens problēmu slānis klājās* pāri *otram, bet mēs midzinājām sevi ar ilūzijām, «dzīvojām» tribīnes un papīra īstenības pasaulē. Partijas* CK *janvāra Plēnumā M.* Gorbačovs *teica: «Dzīvais* darbs *tika aizstāts ar* administrēšanu, *ārišķīgu lietišķumu, papīta plūdiem.» Sabiedriskās zinātnēs sāka valdīt «sholastiska teoretizēšana», «izzuda dzīvā diskusija un radošā doma», «sociālā struktūra attēlota kā tāda, kurā nav pretrunu». Bet, ja nav pretrunu, nav arī konflikta.*

Atcelt *jau neatcēla konfliktu. Tas* nebūtu *reāli. Taču «debesu valstību» visbiežāk iemantoja pozitīvais, harmoniskais, stabili iedibinātais, tā pakāpeniski radot sastingumu. Pret traģisko, satīrisko un grotesko konfliktu oficiālais* interesents un *elitārā kultūrvide allaž ir bijusi nīgra* un *noraidoša, aizmirstot, ka bieži vienīgi traģiskais spēj iztrūcināt letarģijā*

grimušos, *taranējot* negācijas, *šķīstīt* dvēseles. Nē, mēs arī šos *konfliktus* neatcēlām, *bet visbiežāk tos izvadījām* dzīvē *vai pievērām durvis ar ļoti vienkāršu* dogmatu *— dzīvē tā nav, tātad dzīve ir* nomelnota, *aizmirstot, ka mākslas dabā ir* dzīves *pretrunu aizmetņus dramatizēt un kāpināt līdz galējai traģikai. Arī padomju cilvēka laimes vārdā esam prasījuši — apstājies! Bet varbūt, ka* laime *ir noturīgāka* cīņā *un pārvērtībās? Tāpat harmonija* vien *tad ir ko vērta, ja tā rūdīta dramatisma un disharmonijas* ugunīs. *Māksla laužceļu uz harmonisko caur disharmoniju. «Pretmeti* vienmēr */* no *līdzsvara pazaudēšanas / (tīra) atbrīvo garu / no cērmēm.»* (O. *Vācietis.)*

Neteiksim arī, ka būtu atdzimusi *bezkonflikta teorija. Nē, sakompromitēto nelaiķi tīrā* veidā *atdzemdināt neviens neiedrošinājās, taču bezkonflikta koncepcija ienāca mūsu literatūrā pār-kūņojusies. Ienāca harmonijas, svētku un jubileju patētikas, kā arī pozitīvā varoņa togā tērpusies. Ienāca ar masu kultūru — uzfrizētu, smaidošu, bet vēl biežāk — apdullinošu. Uzblīda viduvējība, reproduktīvā un reflektējošā literatūra. Tāda ir pamatintonācija 80.* gadu latviešu *literatūrā un* lielā *mērā arī visā mākslā.*

Tāpēc nepieciešamība pēc dzīves pretrunu kolīziju drosmīgāka *un skarbāka* uzvērsuma šo-*laik latviešu literatūrai ir pati asākā un neatliekamākā. Arī revolucionāro pārkārtojumu laikmets ir pārpilns ar pretrunām, konfliktiem un kolīzijām. Rau, kā vecais birokrāts, smagi tusnīdams, klunkuro pa trauslajiem demokrātijas stādiņiem, kā dogmatiķis* stīvu *mēli skandē revolucionāras frāzes, kā agrākais patērētājs trauc iedibināt sev vietiņu zem pārkārtojumu saules!*

Gribu apjēgt revolucionāro *pārkārtojumu būtību. Gribu apjēgt mākslas un šolaiku visbūtiskākās* sadures *zonas. Gribu reāli apjēgt agrāko cilvēku, kas tagad strādās, darbosies un* lems *radikāli citādos apstākļos. Par visām tehnoloģiskajām sistēmām, par visiem* supermo*dernajiem kausējumiem pats sarežģītākais būs cilvēks. Cilvēks gluži kā kristāls visas pārkārtošanās idejas lauzīs atbilstoši savai būtībai. Lauzīs perspektīvi, bet bezgalbieži — kroplīgi. Tāda ir pārmantošanas dialektika revolucionārās norisēs.*

Nav nekādu šaubu, ka laikmetu grieži — šis sociāli politisko vētru, *cilvēcisko dziņu un kaislību laiks — lauzīs aizspriedumu, normatīvu un dogmu varu ap mākslu un mākslā. Ka māksla atdzims tās dabiskajā — pravietiskajā izteiksmē. Jo īsta māksla dzimst pretrunās, sacērtoties laikmetiem un pasaulsuzskatiem. Tā dzīvi ne tik daudz atspoguļo, kā ir dzīves strīdā un* strīdā ar *dzīvi. Māksla pēc savas* būtības *ir revolucionāra,' tā ir atjaunināšanas, īstenības atjaunināšanas līdzeklis, kas veido vai tiecas veidot* vēl *nebijušu tikumības sistēmu, šinī nozīmē māksla ir dažādu tikumības sistēmu* sadursme. *Tādu viedokli par mākslu, it īpaši par* prozas *mākslu, ir izteicis V. šklovskis.' Tiesa, nedaudz manis brīvi interpretētā izvilkumā.*

Tātad, *mākslinieciskais konflikts ir dzīves pretrunu un kolīziju radīts. Man negribētos apgrūtināt lasītāju ar sarežģītām definīcijām, taču īsumā raksturot konflikta būtību ir nepieciešams. Mākslinieciskais konflikts ir pretešķīgu un pretdar-bīgu ideju, raksturu, notikumu, uzskatu mākslinieciska izteiksme.*[1] Tomēr *būtu aplami identificēt mākslinieciskо konfliktu ar* dzīves *pretrunām, bet it īpaši ar dzīves konfliktiem. Māksla, atkarībā no autora ieceres,* dzīves *pretrunas var pieklusināt, dramatizēt, sakāpināt* un *citādot līdz groteskai.*

Mākslinieciskā konflikta būtība un dramatiskā atspere ir dzīves apjēgsmē un vērtēšanā, vēl vairāk — pārvērtēšanā, vērtību revīzijā. Māksla dzīvi neatspoguļo, bet, pretstatā esošajam, rada jaunas ētiski estētiskās vērtības, *jaunu realitāti, māksla nekopē, bet apjēdz būtību. Jābūtību. Konflikta uzstādījums varētu būt arī stopsignāls vai robežstabs starp mākslu* un nemākslu, *starp to, kur beidzas dzīves apjēgsme, redzējums, jaunrade un sākas reproducēšana, reflektēšana, atpazīšana.* Lielu *ideju, jaunu ētiski estētisko patiesību, būtisku un sarežģītu raksturu un personību atklāsme neizbēgami ir saistīta ar atbilstoša dramatisma mākslinieciskо konfliktu.*

*Cik disharmoniski un traģiski nospriegoti ir C. Aitmatova un V. Astafjeva romāni «Pieresvie-*ta» *un «Skumjais* detektīvs», *taču tieši tāpēc* tie *fascinē, satrauc, modina, liek* domāt ne vien *par laikmeta idejām, cilvēciskās degradācijas perēkļiem, bet* vedina *pārvērtēt pašas mākslas sūtību. Dramatisks spriegums, traģiski pavērsieni ne vien dzemdē jaunus jēgu slāņus, tie spēj aizdegt* uguni arī *cilvēkā. «Ne* tēlojums *vien dara stāstu pievilcīgu —* to *vislielākā mērā dara* viņa *radītā* cīņa! *Cīņa ar sevi, cīņa ar dabu,* cīņa ar *apstākļiem, cīņa, cīņa liek lasītājam pa lapu pusēm drāzties uz priekšu ar aizturētu* elpu» *(R. Blaumanis).* Hēgelis *savulaik akcentēja* domu, *ka daiļdarba* dramatisma *dziļumu nosaka tā tikumiskais antagonisms.*

šinī nozīmē arī ikviens rakstnieks ir disharmonijā, strīdā un nemierā ar dzīvi. Vienalga, vai tās būtu Regīnas Ezeras prozas varoņu refleksijas, vai darbdienas *aritmija un tās konfrontācija ar vispārcilvēcisko un mūžīgo Visvalda Lāma daiļradē, Andra* Kolberga *romānu* antiva-roņu *kriminālie sirojumi, Imanta Ziedoņa pamatvērtības apliecinošā poētika —* vienalga, *rakstnieks ir konfliktā.* Disharmonija un *diskomforts ir talantīga rakstnieka lāsts un dieva dāvana.*

2.

Septiņdesmitajos gados padomju literatūras sava veida *atskaites punkts bija «lauku proza», arī «kara proza». Nu jau vairākus gadus spriež par šī virziena norietu vai pāreju citā* kvalitātē. *Manuprāt, simptomātisks ir apzīmējums «skarbā literatūra» (tā B. Pankins nosauca pat savu rakstu krājumu). «Skarbā literatūra» apvieno to* reālistiskās *prozas* daļu, *kas jau krietni pirms PSKP 27. kongresa patiesi, pilsoniski, ar lielu sāpi un trauksmi runāja par krīzes, stagnācijas un deformācijas perēkļiem mūsu*

sabiedrībā. Pēdējā laikā daudz debatēts par V. Rasputina stāstu «Ugunsgrēks» *un V. Astafjeva romānu «Skumjais detektīvs», īstās kritikas krustugunīs ir nonācis C. Aitmatova* romāns *«Pieresvieta».*

Minētie darbi ir iekšēji pretrunīgi, mākslinieciski *it kā nenobeigti. Filozofiskā doma, publicistika un socioloģija tajos ienāk lielās devās, «nepārkausēta». Kritika visvairāk pārmet tiem vēsturisko faktu un parādību patvaļīgu interpre*tāciju, literārās *tēlainības piesārņošanu un avīž-niecisku publicistiku, valodas kultūras lejupslīdi, struktūras paviršības.*

Taču nevar nepamanīt visas krasās pārvērtības «skarbās literatūras» *konflikta raksturā, tēlu sistēmā, struktūrā, personāžā. «Lauku prozā» konflikts galvenokārt risinājās starp* paaudžu *paaudzēs* iznēsāto *ētisko sistēmu, zemniecisko gudrību, saprātu un mūsdienu pragmatiski vien-dienīgā saimniekotāja, kā arī bezmāju klejoņa deformēto tikumību. Konflikta risinājums un no-svere gāja caur pagātni uz nākotni, reabilitējot pagātnes atmiņu un saasinot mankurtisma problēmu. Pozitīvo ideālu un vērtību nesēju visbiežāk reprezentēja vecākās paaudzes zemnieks. Varētu teikt — aizejošā paaudze.*

«Skarbās literatūras» jaunais vilnis nāk ar radikāli jaunām kvalitātēm, tik atšķirīgām no agrākā, ka tradicionālā *un kanonizētā kritika to nespēj apjēgt. Literatūras degpunktā globāla rakstura* idejas. *Idejas par cilvēka un cilvēces likteņko-pību, par apziņas* radikālu *pārkārtošanu, par revolūciju cilvēkā, par* cilvēces *kopdzīves jaunu ēru. Bet šīs idejas dzimst pašā ļaunuma peklē. Konflikta degpunktā — ļaunums. Kāpēc tas tā uz-milzis? Kāpēc* kļuvis *par visaptverošo spēku. Kāpēc sāk apdraudēt sabiedrību? Vēl vairāk — pasauli!* Cilvēci! *«Ugunsgrēka», «Skumjā detektīva» un «Pieresvietas»* varoņi *— Ivans Petrovičs, Soš-ņins un Bostons — atšķirībā no «lauku prozas» ir šolaiku* cilvēki *— godprātīgi, radoši, uzteicami sava darba darītāji. Taču trīs varoņi ir kā vientuļas saliņas. Darba un dzīves ētika ir* bīstami *izļodzījusies. Un visi trīs atrodas laiskās, nežēlīgās un atriebīgās apkārtnes pilnīgā ielenkumā. Viņu* radošo domu, taisnības *un patiesības balsi nokauj dogmatiķi un pragmatiskie saimniekotāji — viendieni. Sošņina un* Zvana *Petroviča izvēle dramatiska, pat traģiska: kā turpmāk dzīvot? Bostons iet bojā.*

Radikāli mainās konflikta struktūra un raksturs. Konfliktam ir ne tikai jāeksplodē sairšanas un *degradācijas* perēkļos. Ar *to vien nepietiek. Konfliktam jāuzplēš ļaunuma visaptverošās, sociāli globālās metastāzes. Turklāt konflikta* eksplozīvais *spēks ir daudzkārtīgi* jākāpina, lai *stiprinātu, vienotu un celtu cīņai godprātīgos, modinātu letarģiskos, atgrieztu dzīvei pagrimušos. Manis pieminētie* daiļdarbi *fiksē situāciju kā katastrofālu un izvirza hamletisko «būt vai nebūt» cilvēcei. Ja būt,* tad *neatliekama ir «augšāmcelšanās», atdzimšana, jauna domāšana. Tie ir darbi, kas rakstīti ar sirds asinīm. Ļaunums un tā cēloņi tiek tverti traģiskā, pat* apokaliptiskā[1] *kāpinājumā, konflikti dramatiski nostiegroti, to šķautnes asas, griezīgas, satriecošas.*

šinī nozīmē unikālākais un strīdīgākais no «skarbās literatūras» darbiem ir C. Aitmatova «Pieresvieta». Romāna konflikta saturisko kodolu veido Ideja, Garīgums, Tikumība. Vēl vairāk — Cilvēces Garīgie un Tikumiskie Postulāti. Vērienīgu un filozofisku ideju romāns. Idejas ir «līdzvērtīgs varonis», tās tiek apstrīdētas, zaimotas, kropjotas, galētas. Cingizs Aitmatovs traucas risinātr šķiet, mākslai un vienam cilvēkam netveramus globāla mēroga un kolosāla vēsturiska atvēziena konfliktus. Pēc būtības tas ir Mūsu Ēras traģēdiju rezumējums. Zeme divtūkstoš gadus ir griezusies kā «asiņainu drāmu karuselis», līdz nonākusi pie bezdibeņa kraujās malas.

Neapvaldāma ir Aitmatova dziņa iekļauties apokaliptiskās mākslas plūsmā. Situācija pasaulē traģiska — uzmilzis ļaunais un neuzticība, naids un nežēlība, varas un sagrābtdziņas. Cilvēces apziņu pārmāc visvarenākā no Mūsu Ēras reliģijām — militārā pārākuma reliģija. Supermoder-nā elektronika jau lēš, cik pasaulē veģetēs cil-vēkradību pēc kodoItrieciena. 0,13 vai 0,00 .. 13 miljardi. Katrā ziņā skaitlim būs velna un pekles apveidi. Pirms izskaitļos iespējamās cilvēkpalie-kas, pirms roka sniegsies pēc nāves agregāta slēdža, nenovēršami jānotiek kodolsprādzienam . . . cilvēku dvēselēs.

Izeja no strupceļa meklējama caur «cilvēka pašatdzimšanu», caur «revolūciju . . . kaut vai savas dvēseles mērogos». Taču ne tikai tas vien. Jāmeklē jauna cilvēces kopdzīves un izdzīvo-

sanas formula. Jāmeklē universāla ētiskā sistēma, Absolūts, Dievs-Rītdiena, kas uzturētu cilvēces kopdzīvi un pasargātu to no pašiznīcināšanas. Konflikta spriegumu un eksplozīvo spēku kāpina tas, ka Visaugstākās Idejas tiek «izspēlētas» cilvēka galējas degradācijas perēkļos. Pastarās situācijās.

«Pieresvieta» ir daudzslāņains un disharmonisks darbs ar sarežģītu un «nesaskanīgu» arhitektoniku. Pārlēcieni no vieniem struktūras mezgliem uz citiem noris bez jebkādām pārejām un tik spēji, ka līdzšinējā Iasītprasme un vēr-tētmāksla romānu vai nu nepieņem, vai «sagremo» ar īgnu pretestību. Strīdas par pašu galveno: ir vai nav romāns kā vienots mākslas darbs, kas uzsūc un saliedē sevī daudzās idejas, plūsmas un līnijas. Rakstniekam pārmet valodas piesārņošanu, viennozīmīgu publicistiskumu, raksturu un struktūras nepilnības. Citēju: «Tātad, romānā daudz tēmu un plākšņu, kuras rakstnieks sasaistījis vienkop gandrīz vai mākslīgi, ar salīmēs vai, zinātniski runājot, ar «kolāžas» metodi.»

Tā vai citādi, bet Aitmatovs ir uzspridzinājis snaudošo domu, izprovocējis tādas kaislības, kādas laikam padomju pēckara literatūra nebija pieredzējusi. Par «Pieresvietu» sarakstītais droši vien pārsniegs paša romāna apjomu, tāpat kā kritiķu, zinātnieku un interesentu radītie mīti, leģendas un versijas tiecas iziet ārpus romānā radītajiem «ciklopiem».

Taču man pašam vistuvākā ir A. Adamoviča (arī dažu citu autoru) saprastgribosā intonācija, tāpat viņa dotais kopsaucējs — «ciklopisko

bluķu» romāns. Tātad, kas saista un vieno šo «ciklopisko bluķu» *romānu? Atkārtoju — romāns pretrunīgs. Traucē kaut kas griezīgi rezonējošs,* disharmonisks. Taču visu laiku uz tevi dveš arī kāda *aitmatoviska maģija: no katra tēla,* katras *epizodes, katra «ciklopiskā bluķa». Kā tie klājas cits pār citu, pārkārtojas, hiperbolizē viens otru! Jā, pirmajā lasījumā romāns Šķiet kā nesaistītu situāciju un traģēdiju kolāža. «Pieresvieta» ir jālasa vēl un vēl. Tikai tad tu šinī nejaušību gūzmā* izjutīsi sakarības, katras *vietējās* kolīzijas *pastaro būtību.*

Tieši struktūra, aitmatoviskā struktūra ir neparasti cieši determinēta, šīs «ciklopisko bluķu» peripetijas dzemdē jaunus un jaunus jēgu slāņus, kāpina lokālo traģēdiju līdz pasaules problemātikas smailei. «Pieresvietā» visi struktūras mezgli, visi tēlu sistēmas elementi ir ieslēgti *ķēdē — dramatiski nospriegotā ķēdē, visi tie savstarpēji uzlādējas* un veido «garīgās enerģijas *lauku» — globālu, apokaliptiski satraucošu. Idejas un «garīgās enerģijas lauks» — lūk, kas* vieno *visas trīs* romāna *daļas un vijas tām cauri: kā sociālā disharmonija, kā ļ*aunā *valdonīgums.*

Nepārliecinošs liekas ieskats, ka *romāna galvenā līnija ir ekoloģiskā, ko simbolizē vilcene* Akbara. Sāda pārpratuma pamatā ir acīm redzamais un *rokām it kā taustāmais Akbaras un viņas uzticamā drauga Taščainara traģiskais «skrējiens cauri» romānam. Taču vilku tēls romāna pirmajās* divās *daļās ir pārāk epizodisks un trausls pavediens, lai dramatiski nostiegrotu un vienotu romānu. Akbaras caurviju līnija drīzāk gan simbolizē* dabas vides visuresamību, ekoloģiskās hierarhijas *pamatnišu. Bet cilvēka un dabas antagonistiskā divcīņa kulminē* romāna *trešajā daļā, tur tad arī Akbaras raksturs fascinē spēcīgi.*

Romāna pirmajās divās daļās un *vispār tā centrā, «zem giljotīnas» ir cilvēks un cilvēce. Cilvēces kopdzīves garīgais satvars. Ticumības filozofija.* Galvenais *pirmajās divās* daļās *ir* Avdijs *un viņa balstītās idejas. To kādā no savām* intervijām apstiprināja C. Aitmatovs: «No visām *romāna līnijām man, neapšaubāmi, galvenā ir Avdijs, viņa meklējumi.»*

Vairāki kritiķi errojas, ka Avdijs nav pietiekami individualizēts, «pārliecinoši un intelektuāli spēcīgs», ka tas «sairst mūsu acu priekšā». Aitmatova līdzšinējā daiļrades stihija ir mērķtiecīgais, sakņotais, sevī stiprais cilvēks — Orgāns, *Jedigejs, Bostons . . . Vairāk tradīciju turpinātājs un uzturētājs* nekā *lauzējs un jaundomātājs. Kāpēc romāna idejas manifestē neizteiksmīgais Avdijs, kura Golgāta pat īsti līdzcietību neizraisa? Par kuru latviešu mietpilsonis pavīpsnātu kā par «gaisā pasistu» dieva cilvēciņu. Kāpēc agresīvajām* padibenēm — grišaniem un oberkandalo-*viem — nestājas pretī Aitmatova stiprais varonis, kurā pulsē kamieļa Karanara, Ragainās Brie-žumātes un vilcenes Akbaras asinis? Austrumnieciskajā kultūrā un tradīcijās sakņotais varonis. Kaut Avdija izvēli Aitmatovs ir izskaitļojis precīzi, taču tā dvēseliskā būtība ir ārkārtīgi sarežģīta un, šķiet, šinī romānā vēl neuzminēta mīkla. Bet varbūt nebūsim tik kategoriski.* Varbūt *Avdija gadījumā nebija nepieciešams, nebija pat*

iespējams «izspēlēt» cilvēcisko kārti. Manā uztverē Avdijs Kallistratovs un Jēzus no Nacaretes *ir koptēli, kuri simbolizē un apvieno* cilvēces nomaldu, nožēlas un atdzimšanas idejas. Arī *pravietiskās ciešanu un upurēšanās idejas. Tāpēc romāna centrālajā* konfliktā, manuprāt, galveno *eksplozīvo spēku nes nevis Avdijs kā individuāls raksturs un viņa personīga traģēdija, bet gan viņa proponētās* jaundomāšanas idejas.

Avdijs Kallistratovs kaldina ideju par dieva kategorijas attīstību laikā *«atkarībā no cilvēces vēsturiskās attīstības». Turklāt Dievu viņš* reducē kā cilvēka garīgās esības augstāko būtību. Savu *ķecerīgo ētisko sistēmu Avdijs piesaka gan iekšējā monologa meditējumos, sarunā ar savu bijušo vēstures skolotāju Gorodecki, bezkompromisa strīdā ar baznīcas Koordinatoru un agresīvo* padibeņu *vadoņiem — Grišanu un Oberkandalovu. Gorodeckis viņu brīdina, ka jauna* Dieva meklēšana baznīcas kalpotāju uztverē *ir pats briesmīgākais noziegums. Vēl vairāk ķecerus necieš laicīgā* sabiedrība.

«Tu, nelaimīgais,» saka Koordinators, «iedomājies, ka Dievs — vienīgi tavas iztēles auglis, tāpēc cilvēks pats ir Dievs pāri Dievam (. .) Dod tev vaļu jaundomāšanai, un tu nosvītrosi tūkstošgadīgus iestādījumus un liegumus. Lūk, kur tu *tēmē, iestājoties par atsvabināšanu no dogmām.* Dogmas *ir dotas tā* Kunga labestībai. Bez domāšanas *baznīcas izdzīvoja un izdzīvos, bet bez dogmata ticības mācība nevar būt. Un, ja uz to ejam, atceries: dogmatisms* — tas ir *visu stāvokļu* un *visu varu visupirmais balsts.»*

Varas, naudas un ieraušanas alkatībai *pretī stāj garīgais, dvēseliskais, ideja* — šobrīd *kaila un* neapbruņota.Turklāt sastopasantipodi.Galējasga-lējīības. Vienā *polā sociālā deformācija, garīgais vakuums, finišs kādam sairšanas maratonam, «mikropastardiena», otrā — Avdija pieteiktais Dievs-Rītdiena, jābūtība, cilvēces kopdzīves ētiskie postulāti. Galējībām jāsastopas obligāti, tāda ir labā un ļaunā dialektika. Lasītājs pēc romāna* jau zinās, kā Avdijs nokļuva starp pusaudžiem — *narkotisko savvaļas kaņepju lapu (anašas) vācējiem. Lūk, Kallistratova* dialogs *ar grupiņas vadoni jeb mikrodiktatoru Grišanu.*

— Nu *tad zini, Kallistratov, tikai skaties, nesāc raustīt valodu* — man pie Dieva *ir cits ceļš, es pie viņa tieku no sētas puses.*

— Un ko tu *panāc,* nokļuvis pie Dieva no sētas puses*1*

— Ne jau nu mazāk *kā tu.* Es *palīdzu cilvēkiem izjust laimi, atpazīt Dievu kaifā.*

Tad, kad stepē bija apturēts preču vilciens un anašas *dzinēji sarausušies vagonā, tad, kad pusaudži* bija apdulluši no *anašas dūmiem, tad,* kad Avdijs sāka *protestēt un sprediķot dieva mācību,* vagonā *uzvirda naida un dūru stihija.* Jaunā *Dieva* meklētāju sita zvērīgi, galvu spārdīja kā *futbola bumbu, izgrūda no ejošā vilciena. Turklāt Grišans sēdēja uz kastes (lasīt: troņa) un «bezkaislīgi» noraudzījās pavalstnieku trakošanā. Principā līdzīga, kaut arī vēl nežēlīgāka un traģiskāka ir Avdija otrā*

Golgāta Mujunkumas stepē. Abi šie reģionālie konflikti — galēja pagrimuma perēkļi — modelē cilvēces pastaro situāciju. Tie ir *daļiņa no planetārās traģikas.*

šīm it kā vietējām Golgātām romāna nākamajā nodaļā *pāri klājas augstākas idejiskās kategorijas ciklopiskais veidojums — Jēzus Pirmsgolgātas dialogs ar Ponciju Pilātu, kas hiperbolizē Avdija pravietojumus* un *lokālo konfliktu, piešķir* tiem globālu enerģiju, paceļ līdz Cilvēces un *Mūsu Ēras problemātikai, šie ciklopiskie bluķi veido romāna serdi un simbolizē pastaras situācijas gan mūsu zemē, gan pasaulē. Atrodoties daudzējādo romāna konfliktu epicentrā, tie kondensē dažādo līmeņu traģēdijas līdz cilvēces pašiznīcināšanās smailei.*

Man šķiet, ka vēsturiskajās paralēlēs reizēm *rakstnieks tevi pārāk tieši un neatlaidīgi brīdina: rau, cik sakritīga ir Romas vietvalža, anašas «dzinēja» un Oberkandalova huntas ētiskā stihija. Poncijs Pilāts mazgā rokas nevainībā. Grišans un Oberkandalovs sēd «tronī» un neitrāli noraugās savu «pavalstnieku» asins orģijās. Tur, kur* valdīt sāk publicistiski viennozīmīgs tiešums, *zūd vēsturiski telpiskais plastiskums, krītas romāna* dinamiskais spriegums, *atslābst* «garīgās *enerģijas» lauks.*

Neslēpšu, ka sākotnēji ļoti sarežģītas bija manas attiecības ar romāna trešo daļu. Savulaik, izlasot žurnālā «Novij mir» pirmo un otro daļu, šķita, ka romāns beidzies. Arī galvenais varonis Avdijs Kallistratovs iet bojā un līdz ar to no tālākās *līdzdalības izstājas. Trešo* daļu *uztvēru ar neuzticību. Gandrīz vai kā pārpratumu. Domāju, ka rakstniekam grūti ir* nācies *pārapdzīvotajā romāna struktūrā iespīlēt šo, tik atšķirīgo «ciklopisko bluķi». Taču romāna superieceru un globālo arhiideju īstenošanai tas bija nepieciešams.*

Ja «ešafota» pirmajās divās daļās tika «*izspēlēts» degradācijas procesu rezultāts, izkliegtas apokalipses priekšnojautas, traģiski* meklētas cilvēces *atdzimšanas un augšāmcelšanās idejas, trešajā daļā uzsvērti cilvēka sairšanas un* degradācijas *ceļi, cēloņi, perēkļi, turklāt ikdienā, nelielajās ganu apmetnēs, bet apokalipse — viena cilvēka nozīmē.* Bostons ir Avdija un *Jēzus prototips. Avdijā prevalē ideja, Bostonā — raksturs,* notikumi. Taču Bostona un Avdija Golgāta ir *analoga. Pasaule gandarī savus praviešus, sitot tos krustā vai «visvairāk soda savus dēlus par vistīrākajām idejām un gara dziņām». Paradoksāli — romāna trešajā daļā pozitīvos spēkus pārstāv Bostons* un Akbara, *taču ekoloģiskajā plānā «būt vai nebūt» izcīņa notika tieši starp* viņiem. *Ap* Bostonu maz pamazām savilkās divi kolīziju loki: *antagonistiskas pretrunas ar deformēto sociālo vidi un, otrkārt, ar Akbaras pārstāvēto dzīvo pasauli.*

Romāna finmāls ir «bezcerīgi» traģisks. Gadījās Bostona puisēnam *pabūt nostāk* no vecāku acīm, un *viņš jau* atradās uz *Akbaras skausta.* Bostons satraukumā šāva: ar *pirmo viņš caururba sava dēla krūtis, ar otro — noguldīja Ak-baru. Izmisuma neprātā viņš nogalināja* šīs *traģēdijas galveno izraisītāju Bazarbaju. Trīs reizes nogalinot, viņa paša dzīve*

zaudēja jēgu. «Tā arī bija viņa lielā katastrofa, tas bija viņa pasaules gals.»

Kādēļ tik traģisks ir krietnā darba cilvēka mūžs? Bostons *nebija ļaunu darījis ne Akbarai, ne KoČ*-korbajam, nedz arī Bazarbajam. Labajam tikumības nesējam, *pravietim jāuzņemas pasaules grēku nasta. Jāuzņemas atbildība, ciešanas, krusts. Arī par oberkandalovu, grišanu un bazarbaju ļaundarībām. Domāju, ka tāda ir cilvēces nomaldu atdzimšanas dialektika, tāda ir* Kristus tēla būtība *romānā. Bet var būt, ka ar to arī* izskaidrojams Kristus'vēsturiskais fenomens?

3.

Beidzot būtu pienācis brīdis *iztirzāt arī dažas* latviešu literatūras *problēmas,* riskēt *un vismaz kādus darbus aplūkot ekstremālākos kontekstos.* Sastatos ar «skarbās literatūras» jauno vilni. Uz *to mani drošināja kāda asociācija. Kad savulaik Rīgas* vecišķās *vainas «uzsprāga» trīsdesmitgadī-gā salā, daudzi taisnojās: tāda spelgoņa Rīgai nav tipiska. Jā, tipiska nav, bet tieši tāpēc atklājās vājās* vietas. *Var gadīties, ka arī «skarbās literatūras» temperatūra, ētiskais imperatīvs* un sakāpinātie kritēriji nav tipiski latviešu pabiklajai *mentalitātei, taču līdzās atrašanās, vienlaicīga analīze var sekmēt problemātikas precīzāku un dziļāku uzsvērumu. Arī vainas kopplānā, it sevišķi šādā — ekstremālā, labāk saredzamas.*

Turklāt šobrīd, kad mākslas degpunktā ir cilvēces apokalipses problemātika, nebūtu prāta darbs pārāk intensīvi noņemties ar *žanris*ko, stilistisko *un reģionālo īpatnību preparēšanu, kaut novārtā atstāt arī to nedrīkst. Svarīgi* jo svarīgi *ir apjēgt latvisko instrumentējumu kopīgajā simfonijā, latviešu literatūras balss spēku un uzstādījumu kopkorī.*

Jautājums ir gan aktuāls, taču arī sarežģīts. No latviešu vārda mākslas «skarbās literatūras» jaunajam *vilnim radnieciska un līdzināties spējīga ir Ojāra Vācieša dzeja.* Krājums «Nolemtība», *kur apkopoti galvenokārt viņa divu pēdējo gadu dzejojumi, savā traģiskajā pasaules izjūtā ir tuvs Aitmatova «Pieresvietai». Taču latviešu literatūra kopumā Vissavienības kontekstā izskatās bikla un* provinciāla. Sarukusi *problemātika, izplēnējis konflikts. Traģiskais konflikts nupat sāk sevi reabilitēt, taču* vienīgi vēsturiskajā žanrā (P. Pēter-sona *«Tikai muzikants», G. Priedes «Sniegotie kalni», A. Bela jaunais romāns «Cilvēki laivās»).*

Bet bija taču, reiz bija . . . «Reiz bija» zīmējas uz piecdesmito gadu otro *pusi un sešdesmitajiem gadiem. Tas bija laiks, kad sabiedrība mēza vēstures mēslainē Staļina kulta atkritumus, kad* aizsākās sociāli politiskas un ekonomiskas reformas, *kas daudzējādi atgādina tagadējos pārkārtojumus.*

Tā tas allaž ir bijis, ka ikkatrs jauns laikmets dzemdē arī jaunus praviešus. 50. gadu otrā pusē latviešu *rakstniecībā spēji ielauzās liela grupa jaunu autoru.* Vizma *Belševica savā rakstā «Skrūvīšu laiks» («Avots», Nr. 7, 1987), lūk, kā raksturo rakstniecības pāreju no stafiniski*

normatīvās *literatūras uz jauno laiku: «Tad nāca 1956. gads.*

(. .) Skrūvītes pasaule sabruka. Uz tās drupām sākās cits laiks, tik loti cits, ka pēc 1956. gada literatūrā ienākušie ir pavisam cita paaudze.»

Degu nepacietībā pārfrāzēt Belševicas teikto un apgalvot, ka arī pēc 1986. gada literatūrā ienākušie ir pavisam cita paaudze. Fiksēt šo faktu, lai salīdzinātu *divu atstatu laiku estētiskos vaibstus. Arī skicējot nākotnes aizmetņus.* Tagadējie jaunie *ir suverēnāki, brīvāki* no *normatīviem un aizspriedumiem, viņi bez īpašas piesardzības un cenzora pārvar* agrākos *tabu.* Dzīves *dramatismu, asas, pat traģiskas* kolīzijas *jaunie tver fotografējoši, reizēm ērcināti, ironiski vai tādā pavisam* jaunā «čau» intonācijā. *Tā jau pro-zaiķu pirmajās grāmatās* pārsvarā *ir redzamās apkārtnes reproduktīvs tvērums,* vārga *savējās taisnības un patiesības balss, pavisam blāvs konflikts.*

Toreizējie jaunie maksimālistiski un frondējoši nāca ar saviem par un pret manifestējumiem, nereti — publicistiski tieši un viennozīmīgi. Tā *reizēm varbūt bija arī naiva, taču dziļi rūgusi vēlēšanās būt ar savu laikmetu, būt sava laikmeta praviešiem.* Ne *tikai Latvijā, bet' arī Vissavienības* mērogā *intriģējoši pulsēja I. Ziedoņa, V. Lāma, I. Auziņa, V. Belševicas,* G. *Priedes, E. Vilka, O.* Vācieša, R. *Ezeras . . . jaunrade. Viņu kohortai drīz vien pievienojās M. Čaklais, J. Peters, A. Bels* un *vēl, un vēl. Tas bija* vilnis, *kas 60. gados radikāli pārvērta literāro situāciju* republikā. Mēs kļuvām par *lasošāko no padomju tautām. Sešdesmitie gadi ir pēckara latviešu literatūras pats spilgtākais un dramatiskākais posms.*

«*Pieresvietas», «Skumjā detektīva»* un «Ugunsgrēka» *sakarībā kritika spriež par «revolūciju» literatūrā. Mēs* sešdesmitos *gadus mēdzām* dēvēt par *asiņu pārliešanas laiku dzejā. Un ne tikai dzejā vien. Tas bija šaubu un ticības,* jaunu domu un *jaunu ideju laiks, kad dzima* Aitmatova *Avdijs Kallistratovs. Vēl vairāk. Astoņdesmito* gadu *«skarbās literatūras» traģiku un sešdesmito gadu latviešu literatūras konfliktu* vieno *kopīga pamatideja:* «Cilvēks *ir atbildīgs par visu, kas notiek pasaulē.» Sešdesmitie gadi daudzējādi ir tuvāki «skarbās literatūras»* jaunajam *vilnim nekā pašreizējā latviešu literatūra. Tāpēc manī ir nepārvarama vēlēšanās ieskatīties dažās šī laika problēmās. Neesmu uzskaitvedis, tāpēc neprasiet pārskatu vai precīzu bilanci. Netirdiet mani, kuru rakstnieku, kuros* darbos, kādās devās *asiņu pārliets. Tiecos diagnosticēt. Provocēt atmiņu. Tāpēc* aplūkošu *vienīgi dažu rakstnieku* eksplozīvākos darbus.

Koptoni ne vien *jauno, bet latviešu literatūrā* kopumā *tolaik izšķiroši noteica Ojāra* Vācieša *dzeja: ar krājumā «Elpa» apkopoto 60.* gadu *pirmās puses dzeju viņš ir mūsu literatūras* avangardā. *Fascinē kategoriskums, dramatiski sakāpināts, cilvēcei atvērts balss uzstādījums,* krāsaina, kontrastaina *poētiskā valoda, kas cērt līdz galam, līdz sirdij, līdz serdei. «Elpas» poētiski idejisko kodolu veido dzejojumi «Einšteiniāna», «Tarakāna* monologs» *un «Partijas piederība».*

Jautāts, par ko ir «Einšteiniāna», *es atbildētu ar paradoksu: par to pašu, ko «Pieresvieta». Tikai pirms gadsimta ceturkšņa, tikai Vācieša traģiskajā pasaules tvērumā, dzejas īsformā, latviskā intonācijā. Poēma ir par jaundomātāju un pravieti. Par cilvēces ģēnija traģiku. Par jaunrades un stagnācijas antagonismiem.* Kāpēc *«cilvēce pielūdz stinguma kultu»? Kāpēc «Lielumu* tulko par *nodevību»? Kāpēc* mūsu *Eru tik bezgalīgi ir plosījuši sārti, inkvizīcijas, krematorijas? Vienīgi tevis dēļ, pravieti un ģēniji Ka tu drīksti, ka tu domā, ka tu redzi, ka* tu *zini vairāk par* mumsl *Ka tu* Lorkal *Ka tu Einšteinsl Tā ir dziļi paraboliska poēma, kas sakņojas pēckulta garīgajā klimatā, taču iet pāri* robežām, *laikiem un laikmetiem. «Einšteiniāna» ir* poēma *brīdinājums, konfrontācija un lūgšana vienlaicīgi. Jau* te *ienāk Vācieša filozofiskajai dzejai tik raksturīgais ideju polifoniskums.*

Taču visasākās kaislības izprovocēja poēma «Potjomkina sādža». Kāpēc *dzejojumu oficiālais interesents (arī vairāki literāti) toreiz uzņēma ar* tādu *pretestību, pat naidīgi? Kāpēc poēma joprojām atrodama* vienīgi žurnālā *«Liesma»? Šķiet, ka* Vācietis *pirmais ielauzās «*svētumu svētumos».

«Potjomkina sādža» — tā *bija pasaule, kurā mēs tolaik mājojām un kura mājoja mūsos. No skarbās realitātes, no* dzīves *īstenības,* no *problēmām un pretešķībām šķirtu iedomu* un *ilūziju pasaule. Ilgi un rūpīgi* būvēta, *būvēta* no *puspatiesībām, cildināšanām, noklusēšanas un citiem* klucīšiem. *Nav ko reducēt* vainu uz *vienu, visi,* vismaz *daudzi to uzcēla.* Pārpušķoja *vēlamo īstenajā. Pēc kulta* liela *daļa rakstnieku ķeksēja ārā šo ļaundabīgo* magmu. Katrs pa *toverītim. Vācietis uzspridzināja tās serdi. «Potjomkina sādžai» tās sarkasmā var līdzināties* vienīgi «*Tarakāna monologs», kas nežēlīgi skalpē lakejisko iztaponi* un *sīrupaino mietpilsoni.*

Imants Ziedonis kurināja sešdesmito gadu *sociāli estētisko domu trejādi.*

Pirmkārt, ar modināšanas un *rītausmas* poētiku, *ar* nerimtības, *traukšanās* un *ceļa dramatismu krājumos* «Sirds *dinamīts» un «Motocikls». «Es tikai tā šai dzīvē dzīvot māku — I Lēkt stāvus baltā ūdenskritumā.» Jātiek ārā no rutīnas, mājām, no* dīka *miera. «Tā būs* izlaušanās,» *izlaušanās pasaulē, «Kur minūtei stundu vērtība ir* .» Tā būs *«Lielā dvēseles revolūcija».*

Otrkārt, ar frondējošo un konfliktējošo dzeju, kas gan *Ziedoņa poētikai ienāk vēlāk un fragmentārāk nekā* Vācieša, taču ļoti *asi tver laikmeta grimases. «Jūs, kas ar «urā!» citus barojat I Par ko* jūs *karojat? (. .) Mēs svinam jubilejas (. .) Auns pretī* mašīnu *straumei* iet.» *Jau šinī posmā šokē Ziedoņa paradoksi. Tie nāk pretsvarā, konfliktā ierastībai, stingumam un «normālajam». Žēl, ka šī spridzinošā, konfliktējošā* intonācija *ir pieklususi viņa astoņdesmito* gadu dzejā.

Taču *netusnīsim Ziedoņa dēļ. Viņa stihija ir trešajā lokā —* «tēzē — *antitēzē» un «es ieeju sevī» poētikā. Būtībā tā ir meditatīva koncentrēšanās,*

iešana dziļumā, uz iekšu, sevis apzināšana un *vērtību divesības apjēgsme. šī līnija vēlāk tika ievērojami izvērsta un* padziļināta.

Apmēram tanī pat *laikā, kad Vācietis uzrakstīja «Einšteiniānu»*, «*Karogā*» *tika publicēts Ēvalda Vilka stāsts «Divpadsmit kilometri». Vilks bija pirmais no* latviešu *rakstniekiem un joprojām arī vienīgais (taisnības labad* gan *jāsaka: ar Vācieti divvienīgie), kurš ar tik vienkāršu* atklātību, *ar tādu cilvēciskumu un smeldzi spēja uzdot visskarbāko* no tā *laika jautājumiem: kā varēja rasties personības kults un vai tas* neatkārtosies? Un viņš nenovēla *vainu un atbildību uz* kādu *vienu, bet, ja šis viens ar viena balsi varēja* lemt cilvēka, cilvēku, *pat* veselu tautu «būt *vai* nebūt», *ja šie* lēmumi *izšļāca cilvēku ciešanas, traģēdijas un asinis,* tad *atbildīgi esam mēs visi.*

Rakstnieks modelē tā laika sociāli ētiskos slā-ņojumus ar folkloriskajiem trīs tēva dēliem. Uz parasta, mašīnu *pieputekļota* lauku ceļa *tikās trīs kādreizējie skolas biedri: Jānis* Apalītis, *kas bija uzkalpojies līdz vidēja ranga priekšniekam,* Viktors *Jeruks — viņa tiešais padotais, Elmārs Zande — vienkāršs* strādnieks. *Elmārs* vienīgais bija *izgājis revolucionāra rūdījumu, viņa* seju vagoja kara *rētas.*

Galvenais konflikts *tad arī notiek starp Antiņu un* «vecāko tēva *dēlu» — Apalīti. Tas ir strīds par pagātni, par personības kultu, par nežēlību, par cilvēku, cilvēka* vainu *un* atbildību. Bezkompromisa dialogs, *kurā izšķiļas stāsta pamatkoncepcija: «Cilvēks ir* atbildīgs par visu, *kas notiek pasaulē.» Apalītis ir pavisam, pavisam cita kleķējuma cilvēks, viņš kategoriski noraida Zandes* «murgojumus». *Cilvēks ir zaldāts, kas bez ierunām un* šaubām *pilda augstākstāvošā pavēles un direktīvas. Pat aplamās. Citādi sabiedrība nenoturēsies. Visu, itin visu enerģiju viņš ir atdevis, lai peldētu uz konjunktūras viļņa, pielāgotos, pārkārtotos.*

Starp abām konfliktējošām pusēm sāpīgi klun-kuro Viktors Jeruks. Viņu varētu dēvēt par «vājo dzimumu», kas visu laiku ir spiests atdoties. Atdoties ne aiz mīlestības, bet aiz bailēm. Viņa «dvēselīte» ir *nepārtrauktā stresā. No stresiem pat kuņģa kaite piemetusies. Viņš uzsauc* tostu, *lai «uz zemes izzustu* liekulība», *bet tūlīt arī nobīstas. Kulta laikā nobijās aizstāvēt radu no izsūtīšanas, tagad bijājās Apališa priekšā. Tēva* otrais dēls dvēseliski *nepārtraukti kurnē un saceļas, taču patstāvīgai domāšanai un* rīcībai *ir par gļēvu.*

Taču konflikts *briest un kulminē vēl otrā līmenī. Nelielais ceļa* gabaliņš trīs *«draugiem» ir karstām* oglēm *kaisīts. Apalītis tiekas ar jaunības dienu* mīlestību saVas «meitas» *izskatā, Jeruks —* ar *kādreiz izsūtīto, bet tagad reabilitēto māsīcas vīru, Zande redz vietu, kur* viņš nošāvis *Bokalderu. Nav bezvainīga tiesātāja.* Jautājums *arī nav par to, bet par* sirdsapziņas *tiesu. Man imponē* tas, *ka latviešu Antiņš gadsimta ceturksni pirms «Pieresvietas» un kinofilmas «Grēku nožēlošana»* varoņiem *ir saklausījis šo* laikmeta dvēseles *balsi un nesis pasaulē vainas,* nožēlošanas, *piedošanas un cilvēkmīlestības idejas.*

Tas, ka pirmais dēls noraida *Antiņa idejas, tas, ka viņam* tik *tuvs ir* zaldāta *statuss, tas, ka jau pēcstaļinisma laikā* viņš savus *padotos nomainījis ar padevīgākām «*skrūvītēm», *tas liek satrūkties. Vai personības kults neatkārtosies? Satriecoši pravietisks jautājums! Kā jums tas labi zināms, dievs toreiz uzklausīja Apališa lūgšanas.*

E. Vilks pēc sava cilvēciskā satvara ir demokrātisks un *tautisks rakstnieks, viņa «trīs dēlu» konflikts* būtībā *ir tautas drāma. Arī Apalītis, kaut varas kults viņa dvēselē iecirtis* traģikomiskas *grimases, kaut viņš rautin raujas pie teikšanas un privilēģijām, tomēr pusceļu* vēl *pagāja* kopā *ar Antiņu.*

Priedes lugas «Smaržo sēnes» (uzrakstīta 1967. gadā) «varonis» *vairs ne mirkli nenolaižas tik zemu. šobrīd izbijušā patricieša plašajā savrupmājā Mežaparkā svin «izcilā» valstsvīra Kārļa Raubēna jubileju. Ir ministri, ģenerālis un ārzemnieki, ir oficiantu korpuss, orķestris un drošības* sargātāji. *Komforts, šiks un* goddevība *gluži kā pie agrākajiem šīs mājas saimniekiem.*

Taču pavisam «nejauši» jauko jubilejas gaisotni pārcērt nāves ēna. Būtībā traģika brieda jau ar to mirkli, kad lepnajā savrupmājā ieradās Mirdza Kēlerte — Raubēna cīņu biedre un pirmā sieva, lai godinātu jubilāru. Nē, ne godinātu, vecā pagrīdniece ieradās kā atgādinājums, pārmetums, brīdinājums: «Kārli Raubēn, tu esi aizmirsis, kā vārdā mēs *cīnījāmies, smakām cietumos, esi* nodevis *patiesības, taisnības un cilvēcības ideālus, esi uzblīdis augstmanībā un greznībā.» Taču to viņa nepaspēja pateikt, sirds neizturēja pārspriedzi. Tas mums pašiem uzminams kā paroles «smaržo sēnes» otrā puse. Lugas kontrasti antagonistiski, situācijas satriecošas: vadītāja dzīres* un vecās *pagrīdnieces nāve, revolucionāri ideāli un* aristokrātisks *šiks. Traģiskais murskulis aizvien vairāk samezglojas. Lejā kurinātāja telpā guļ mirusī Raubēna pagātne, augšā tosto un dzīro kā jau jubilejā, turpat blakustelpās* dumpojas *jaunatne. Viņi «danci uz* nāves *palaga»* uztver *kā pastaro situāciju, kā «pasaules galu».*

Raubēna konfrontācija ar *pagātni lugā* veidojas *spēcīgi un plastiski. Neviendabīgāks ir otrs idejiskais slāņojums — paaudžu konflikts. Tas savā* dziļākajā *būtībā vērsts uz nākotni. Priedes jauniešiem vēl nav* jaundievības *sludinātāja Av-dija, viņi* vēl *nepazīst arī narkomāniju un toksikomāniju. Mūsdienu skatījumā viņi ir tīri, mazliet naivi, maksimālistiski, frondējoši. «Mazbērni» inkriminē jubilāram dogmatismu,* duālismu, *politisko lakejismu. Bet par visu vairāk — bailes no patiesības.*

Latviešu kultūrā tolaik ar stipri savdabīgu balsi ielauzās Alberts *Bels. Visjaunākais no prozaiķiem pieteica sevi* eleganti, bez *bremzēm, bez aizturēm. Varētu likties, ka viņš ir pilnīgs pretstats Vilkam un Priedem. Viņi* laikmeta *grimases tver Raubēna un Apalītī,* Bela *romānos* dominē ideja, *koncepcija. Vērtību drāma. Taču tās galvenokārt ir* dzīves *izjūtas, stila un žanra* atšķirības. *Laikmeta intonācijas tvērumā visi trīs ir radnieciski.*

īsromānā «Bezmiegs», kas uzrakstīts tanī pat laikā, kad «Smaržo sēnes», Bels dara *nopietnai literatūrai darāmo — laužiesīkstējušus, turklāt būtiskus postulātus — apšauba viennozīmīgo cilvēka vērtējumu pēc tā sociālās* funkcijas, totālo *ticību* darbam. *Darbs. Darbs* — svētums. *Bet dzīvot? Dzīvot nozīmē baudīt. Tā domāja romāna* galvenais *varonis Dārziņš — kā jau daudzi latvieši, «atradenis* bez vārda, bez *tēvijas, bez pagātnes», taču ieaudzis ar «saknēm šajā tautā». Visu, visu sevi* darbam. Viņam nav ne *ģimenes, ne bērnu. Vienīgo «pili»* — savu *istabiņu komunālajā dzīvoklī, arī to viņš pakārtojis* darbam.

«*Bezmiegs» ir no* Bela *agrīnajiem darbiem, ieceres ne vienmēr realizējušās veiksmīgi, šķiet, aprāvusies ir tautas likteņlīnija, nepārliecina finmāls. Taču romānā krasi apjaušama kāda jauna šķautne, kas iezīmējas arī «Divpadsmit kilometros» un lugā «Smaržo sēnes» — konflikta vērtību centrs pārvietojas, pārvietojas no funkcionālā* cilvēka uz *cilvēku kā pašvērtību, uz cilvēku tā pretrunīgajā veselumā,* cilvēku — *personību. Cilvēciskais cilvēkā, patības un* sirdsapziņas *problēmas, lūk, kas vieno Belu, Priedi un Vilku.* Neraugoties *uz ārkārtējo gradāciju sociālajā hierarhijā, Raubēns, Apalītis un Dārziņš ir mūsu sociālie trīniši — viņi ir pazaudējuši savu «es», savu cilvēcisko kodolu.*

(Nobeigums sekos)

ANDREJS PLATONOVS

ZOJAS FROLOVAS ZĪMĒJUMI

J UVE NILIE ŪDENI

(Nobeigums)

Pēc tam Visokovskis visu pārrēķināja uz papīra, viņš uzzināja, cik realizējamās gaļas papildus dos teļi, par cik papildināsies gaļas ieguve, pateicoties pieaugušo dzīvnieku ķermeņa siltuma kāpumam un tūdaļ paziņoja skaitli — 300 tonnas tīras, dzīvas gaļas, neskaitot papildu piena un sviesta tonnas, ko dos sadzīves apstākļu uzlabošana.

— Gandrīz divdesmit vagonu! — priecīgi noteica Bostalojeva.

— Mēs to paveiksim, biedri Vermo! Vecmāmiņ, tu būsi celtniecības brigadiere . . . Vecmāmiņ, ķeries klāt ar veco krampi, kā saka, gluži kā pasaku milžu laikā . . .

— Pagaidi, meitenīt! — Federatovna gluži kā pasaku milžu laikā saskaitās. Milži, protams, bija stipri, bet prāta zinā jebkurš cālēns bija pārāks par tiem. Pagaidiet, jums saka ... Ja debesīs kluss, bet laukā sals būs trīsdesmit grādu pēc Reomīra, trīsdesmit septiņi pēc Celsija! Ko tad jūs darīsit?

Vermo apjēdza ātrāk, nekā savu sakāmo bija pateikusi māmulīte.

— Mēs, māmulīt, no govju «karašām» izgatavosim briketes rezervei. Lai Kemals uztaisa koka presi «karašu» ražošanai.

— Es jau divpadsmit reizes esmu teikusi viņam, muļķim, — Federatovna sacīja. — Ziemā pa visu saimniecību mētājas laba manta, bet lopi salst . . .

— Oportūnists Umriščevs man nelika to darīt, — Kemals taisnoi^s_- ~~ vairākkārt ziņoju: laiks, teicu, mums sagatavot koksnes blumingu, kas tā par būšanu. Govs vēderā rodas ne vien piens, gala, bet arī kurināmais! . . . Dod, es saku, man palīgā divus namdarus un vienu atslēdznieku, — un es tev no govs kuņģa satura ierīkošu centrālo apkuri . . .

— Kas griezīs jūsu brikešu presi? — Vermo jautāja.

— Divi vērši, — Kemals paziņoja.

— Nē, vējš, — inženieris nepiekrita. — Neizšķērdējiet dzīvniekus uz mirušās dabas rēķina.

Es mīlu jūs, pilsoni Vermo, — Visokovskis izmeta.

Federatovna tomēr nebija pilnīgi apmierināta — vina pieprasīja, lai Vermo izstrādā projekta ekonomisko pusi, bet vina to pārbaudīs no visiem aspektiem. Māmulīte bija tik skopa un piesardzīga pret

sociālismu, ka pat uzticamam draugam pieprasīja piekasīgu kontroli _

vai nu padomju sabiedrībā mazums izšķērdības bijis, pateicoties pārāk sirsnīgām jūtām?

Vermo piekrita projekta izstrādāšanai, bet Federatovna devās

parūpēties par padomju gaļas saimniecību; viņa pusgadu jau negulēja tikai rītausmas iesnaudās; šo grēku izskaidroja, ka imperiālisma laikā paspējusi izgulēties.

Pievakarē māmulīte iesēdās sovhoza divričos, lai apceļotu ganības, ganāmpulkus, kas pildīja savu vēderu stepes plašumos, arī tad, kad iestājās nakts, Federatovnas rateļi dārdēja stepē — šī večiņas divriču r* ol\.® dves5 šausmas nolaidīgo lopkopju prātos, neviens neko nespeja noslēpt no Federatovnas bezmiega radītas modrības, ko bija norudijusi ienaidnieka viltība šķiru cīņās. Labākās slaucējas nodrebēja kad māmulīte Federatovna kļuva par direktora vietnieci. Pāragri no dzīves aizgajusi Aina savā laika bija padarījusi vairāk nekā pārējās slaucējas viņa normas—125 litrus dienā — vietā diennaktī bija izslaukusi 190 litrus piena, māmulīte vienreiz stepes fermā nosēdēja trīs dienas un izslauca 700 litrus.

— Kuces, pucbudzes, — toreiz Federatovna bija aplamājusi divas slinkākās meičas. — To vien mīlat, lai jums pašām pupus paraustītu, bet govju pupi jums netīk . . .

Viņa zināja visas sovhoza ganāmpulka izcilākās govis, bet bullus — katru individuāli. '

Braukdama cauri ganāmpulkam, māmulīte vienmēr apstādināja

divričus, izkapā un apskatīja lopus, sevišķi buļļus, kurus aptaustīja ar

pātagas katu, pat aplūkoja to pavēderes. Vai vaisliniekiem visas lietas ir veselas un savā vietā.

Tagad tālumā skanēja Federatovnas divriči un arvien attālinājās, tāpēc ka māmulīte ar roku stūma važoni un no mugurpuses zāģēja ar saviem vārdiem,

Šajā naktī, kad debesīs pacēlās mēness, dzīvnieki pārstāja gremot un nolikās naktsguļā gravās un ieplakās, padzērušies ūdeni no akām; nenoēstā zāle arī noliecās lejup, jo bija nogurusi no saules, no karstuma un sausuma. 5ajā stundā Bostalojeva un Vermo uzsēdās zirgos un aizauļoja, siltu gaisa viļņu apvēdīti, pa zemeslodes atklāto telpu.

Vermo pārņēma aizmirstība, kad no acīm izzuda viss redzamais, un pārņēma mēness gaismas miglainās skumjas, kas cilvēka prātu novirzīja uz pasaules dzestro bezgalību, it kā neeksistētu trūcīga zeme.

Neprazdams dzīvot bez jūtām un bez domām, ik minūti pakļauts dažādām perspektīvām vai nenosakāmās kaislībās, Nikolajs Vermo pievērsās Bostalojevai un tūliņ, atstājis savu zirgu, uzlēca mugurā viņas zirgam. Viņš, apskāvis sievieti no aizmugures, noskūpstīja viņas biezos matus, tajā brīdī domādams, ka mīlestība ir izgudrojums, tāpat kā ritenis un cilvēks vai kāda cita pirmatnēja būtne, kas, ilgi apradusi ar mīlestību, beidzot izjutusi tās nepieciešamību.

Bostalojeva nepretojās — viņa ieraudājās, abi zirgi apstājās un

lūkojās uz cilvēkiem.

Vermo palaida vaļā Bostalojevu un nolēca no zirga. Bostalojeva jāja tālāk.

— Kāpēc jūs skūpstāt manus matus? — Bostalojeva iejautājās. — Man sen nav mazgāta galva. . . . Man jānomazgājas, jo drīz braukšu uz pilsētu — dabūt celtniecības materiālus.

— Vai celtniecības materiālus dod tikai tīrīgajiem? — Vermo jautāja.

— Jā, — Bostalojeva neskaidri apgalvoja, — es vienmēr visu dabūju, kad strādāju centrālajā bāzē . . . Vermo, norunājiet ar Visokovski, sastādiet sovhoza arodskolas tāmi, tehnika un zooloģija jāmāca strādniekiem. Pie mums neprot izrakt aku un nezina, kā jāciena dzīvnieki.

Taču Vermo jau prātoja tālāk; akas ir senatnes, tās ir govju kā sugas izcelsmes laikabiedres, vai viņš tiešām ieradies sovhozā, lai raktu zemē caurumus?

Ap pusnakti inženieris un direktore aizgāja līdz tuvākajām sovhoza ganībām — visbagātākajām un visizslāpušākajām. Austrumu pusē aiz ganībām sākās nepārtraukts tuksnesis, kura drūmajā versmē nekas neeksistēja.

Ganāmpulks — kādi trīsdesmit vāji lopiņi — nakšņoja uz atklāta paugura, tāpēc ka nekur nebija ne gravas, ne kādas citas paslēptuves zemes reljefa klusumā. Trūcīga aka bija nakšņojošā ganāmpulka centrs, un milzīgajā dzirdināšanas silē gulēja bullis, un tā krācieni skanēja pāri pierimušajām govīm.

Reta stepes zāle sedza šejienes paugurus, turklāt te auga daudz vērmeļu, dažādu mazvērtīgu un pat neēdamu zāļu. Vermo, gribēdams pārbaudīt, izvilka vindas spaini, tajā atradās malks ar duļķainu ūdeni, bet spaiņa pārējā daļa pildījās ar apbedītās augsnes nosēdām.

Bullis, pēc vindas spaiņa skaņām sajutis ūdeni, pamodās un apēda valgmi ar visām dūņām, bet govis līdzās pacietīgi aplaizīja savus slāpstošos purnus.

— Te ir tik slikti, — Bostalojeva skumji teica. — Skatieties — zeme kā sakaltusi rēta.

Vermo ar savu aso prātu, kas visu būtiski ietekmēja, saprata situāciju.

— Mēs dabūsim augšā matērijas ūdeņus. Mēs šeit, no pirmatnējiem ūdeņiem, kas guļ kristāla šķirstā, radīsim ezeru! Bostalojeva uzticīgi paskatījās uz Vermo; viņa saprata, ka ganāmpulks jāuzlabo, turklāt trests paredz palielināt «Dzimtajos Laidariņos» lopu skaitu par tūkstoti, taču visās ganībās, pat vistrūcīgākajās, ganās govis, bet visapkārt plešas tukši klajumi, kur zāle izaug tikai pēc ūdens saņemšanas. Un jau apgūtās ganības alkst ūdens, ja to dabūtu, tad lopbarība trīskāršotos, lopiem neslāptu un tagad pusdzīvo zemi segtu

dzīvinošas valgmes pilni augi. Ja kūtsmēslu pārvēršana briketēs un vēja izmantošana apsildei dos trīssimt tonnu gaļas pieauguma un divdesmit tūkstošus litru piena, no kurienes tad vēi dabūt septiņsimt tonnu piena plāna izpildei?

— Biedrene Bostalojeva, — Vermo sacīja, — visu Vidusāzijas stepi ar kristāldzidriem ezeru ūdeņiem. Mēs klimatam dosim maigumu un iauno ūdenskrātuvju krastos turēsim vismaz miljonu govju.

— Dariet tā, Vermo, — Bostalojeva teica. — Es jūs mīlēšu.

Abi cilvēki joprojām stāvēja pie akas, un bullis viņu tuvumā krāca. Pie akas pienāca gans. Viņš bija, tā teikt, uz saimnieciskā aprēķina. Viņam sāpēja sirds par divām pazudušajām govīm, un viņš pienāca apskatīties, vai atnācēji nav sveši cilvēki, kas var apmainīt vai izslaukt govis, viņš pats, lai izvairītos no pārpratumiem, nedzēra pienu.

Vermo ar lielu kaismi ganam pastāstīja, ka dziļumā, zemes tumsā guļ uz mūžiem apbedīti ūdeņi. Zemeslodes rašanās laikā un tagad, kad tā turpina eksistēt, daudzi ūdeņi bija kristālisko iežu ielenkti, un tur tad ūdens palika saspiestībā un mierā. Daudz ūdens izdalījās no matērijas, kad tā mainījās, pakļauta ķīmiska rakstura cēloņiem, un šis ūdens akmens kapos uzkrājās nesķartā, pirmatnējā veidā.

— Kā būdā aizsēdējusies meiča, — gans no savas puses paskaidroja inženierim, — izlaid viņu laukā, tūlīt sāks dzemdēt citu pēc cita.

Vermo nedzirdēja, viņš vēroja, kā austrumos trīsuļo pirmatnējās rītausmas viļņi, un apziņas tumsā mocīja sevī knapi dzimstošu dzīvu domu, kas vēl neapzinās savu pastāvēšanu, taču jau saistīta ar jaunās dienas ausmu. Taču ar vienu roku atstutējies pret gulošo bulli, Vermo bija paspējis uzdot sev vēl vienu mīklu; vai nav pienācis laiks atsacīties no dzīvnieku vecajām formām un to vietā radīt sociālistiskus gigantus, līdzīgus brontozauriem, lai no tiem vienā slaukšanas reizē varētu iegūt cisternu piena?

Vermo atpakaļceļā iegrima sava nerimstošā, miglainā prāta stadijā un iztēlojās istabu ar zemiem griestiem, pilnu ar tabakas dūmiem, kurā kāvās sarautās tehnikas un dabas dialektiskās būtības. Nebija priekšmeta vai pat īpašības, kuru likteni Vermo jau nebūtu pārdomājis; tāpēc viņš Bostalojevā redzēja būtni, ko vasaras dienā apstaro sociālisma spožā, noslēpumainā gaisma, kas rimst savu mežu zilgmē, piepildītā ar nezināmu dziņu jūtīgo troksni.

Kad Vermo lūkojās uz konkrēto Bostalojevas veidolu un uz citiem cilvēkiem, kas izrāvušies no ilgās vēstures un nāves mocībām, tad cieta viņa sirds un viņš bija gatavs uzskatīt ļaunumu un visus dzīvojošo ļaužu trūkumus par vislaimīgāko dzīves esību.

Rītausmā atgriežoties «Dzimtajos Laidariņos», Vermo un Bostalojeva satika akas racējus, un Bostalojeva lika, lai viņu

brigadieris pievakarē apmeklē inženieri Vermo, jo jāizlemj jautājums par pazemes jūru apguvi.

Jaunais brigadieris bijīgi pieskārās zirgā sēdošās Bostalojevas kājai un atbildēja:

— Biedre direktore, pērn bija rajona kongresa lēmums par urbšanu līdz dziļajam ūdenim. Es toreiz ziņoju, un manu runu radio pārraidīja visiem kolhoziem un sovhoziem. Es panācu, ka tiek atzīts fakts — mums nav ūdens, un tā nepietiks sociālismā, mums vienīgi ir mitrums, vienīgi zemes sviedri ... Es vakarā atnākšu.

Bostalojeva noņēma hidrotehniķim cepuri un sabužināja viņa matus.

Pēc tam inženieris un direktore jāja pa svešu, toties īsāku ceļu, un drīz vien viņu priekšā pavērās dīvaina ainava, abi cilvēki izjuta piemirstu sapni, jo neparastā zeme izvietojās nevis platumā, bet biezumā, un viscaur bija skatāma savdabīga augsnes uzbanga, no kuras šajā pasaulē kļuva skumji un smacīgi, neskatoties uz svaigās dienas burvīgumu.

«Jāizmanto planētas svars,» norūpējies sprieda Vermo, vērodams šīs vietējās augsnes biezumu. «Ar nogruvumu iespaidīgo spēku varēs apsildīt ganu būdiņas vai ar mūžsenu iežu nogulšņu noslīdņu enerģiju gatavot ēdienu . . .» Sīks cilvēks ar lielu bārdu stāvēja netālu no biezā zemes plāna un rītausmā lasīja grāmatu. Sirsnīgais Vermo nolēma, ka šis cilvēks ir iemīlējis teoriju un droši vien domā par proletārisko kosmogoniju, vienlaicīgi raudzīdamies tieši saulē. Taču Bostalojeva tūlīt iesmējās:

— Tas ir Umriščevs, — viņa teica. — Viņš domā par to, kas te bija Jāņa Bargā laikā: vai tikai nebija labāk?

Un tiešām, dziļās pārdomās nogrimis, stāvēja Umriščevs, turēdams rokā seno grāmatu, viņš nevērīgi skatījās uz gulošo dabu un domāja par kaut ko maz zināmu: viņa seja bija mazliet novājējusi, apaugusi gariem rugājiem, un acīs mita pastāvīgās dzelmes — rūpe par cilvēku sabiedrības pamatprincipiem un visu pašreizējo pasauli.

Viņu neieinteresēja jātnieki, atbildējis uz Vermo sveicienu, viņš sniedza paskaidrojumu; no šejienes viņa kolhozs esot netālu — pat dūmi redzami — gatavojot rīta maltīti, ka viņš tur, varot sacīt, kolhozējot un jau pilnīgi ticis galā ar nekrietnu īpatnību likvidēšanu, tagad domājot par uzskaites pārkārtošanu: uzskaite! — Umriščevs pēkšņi iemīlēja savlaicīgo saullēktu, nākošu pretim kalendārdienai, jebkuram ciparam, tabelei, paragrāfam, mājienam, precizējumam; un tagad rītausmā lasīja «Universālo Aprēķināšanas Zinātni», izdotu 1844. gadā, kas piederēja Holandes Apkurināšanas un Stimulēšanas Biedrības priekšsēdētāja barona Korfa prātam. Umriščevs vienlaicīgi interesējās par pasaules matērijas principiālo būtību un arī šajā virzienā spēra kaut kādus filozofiskus soļus.

Bostalojeva nevērīgi un dusmīgi paskatījās uz Umriščevu un palaida zirgu straujā riksī; šī sieviete neticēja ļaužu muļķībai, viņa ticēja to nelietībai.

Vermo no tālienes paskatījās uz Umriščevu — cilvēks joprojām stāvēja uz biezās zemes, vēsturiskā nozīmē kaitīgs un neprātīgs. Vermo tūdaļ Bostalojevai ierosināja sapulcināt visus rajona nenoskaidrotos un izpētāmās personas un noorganizēt vēsturiskā idiotisma ražošanu lielā vai pusfabrikas mērogā tādā nolūkā, lai nākošajām paaudzēm savlaicīgi uzceltu atmirušās šķiras biedru pieminekļus; taču arī Umriščevs, kā jau tikumiska un saprātīgi kulturāla būtne, ļoti vēlējās ieņemt vietu vēstures štata vienību sarakstā.

Bostalojeva atbildēja, ka pamācoši brīdinošus pieminekļus vajadzētu uzstādīt pēc naidīgo būtņu bojāejas, — tagad jārūpējas vienīgi par viņu nenovēršamo nāvi. Vermo pieliecās no segliem, lai saskatītu, šķirisko naidu Bostalojevas acīs, taču tā bija laimīga, un pelēkās acis

(Turpinājums 12. **Ipp)**

KULTURA

Līdz 19. gadsimtam vienīgas mācību grāmatas latviešu valodā bija ābeces.

Senāk grāmatiesējēji vāku papes darināšanai bieži izmantoja makulatūru. Tā no bojāejas paglābās daudzi iepriekšējo gadsimtu izdevumi, arī vecākās latviešu ābeces (iespiesta 1680. gadu pirmajā pusē) fragmenti, kas atrodas Tartu universitātes bibliotēkā.

DIVAS LAPPUSES NO VECĀKĀS LATVIEŠU ĀBECES (RĪGA, STARP 1680 UN 1685).

ABECE (RĪGA, AP 1690).

Vairāku seno ābeču lapām apdrukāta tikai viena puse. Tādu lapu varēja «pie sienas . .. uzkārt, ka tā bērniem ar-vienu priekš acīm ir» (F. E. Stolls). Dažas tabeļveidīgas ābeces pēc K. F. Launica ieteikuma bija «uz dēlīti jāuznaglo un bērnam stāvu priekšā jāceļ».

Senākās latviešu ābeces ir nelielas grāmatiņas, parasti ar 16 lappusēm. Pāris no tām veltītas burtiem un zilbēm, tālāk lūgsnas

(piemēram, «Māsu tēvs debesīs», «Lūgšanas pirms ēšanas», «Lūgšana pēc ēšanas»), baušļi un vēl pa kādam ticības mācības obligātajam tekstam. Bieži vien bērni tos «iekala» no galvas, lasīt-prasmi tā arī neapgūstot. M. Kaudzīte stāsta: «. . grāmatas mācīšana izšķirās no pātaru mācīšanas tikai caur ābeci bērna kreisā un caur iesmiņu labā rokā. Citādi tā pati pakaļrunāšana vien bija, kālab dažs iemācījās no galvas veselus gabaliņus, nepazīdams grāmatā neviena vārda, pat neviena burta.»

17., 18. un bieži vēl 19. gadsimta nogalē lasīt mācījās burtojot jeb, kā toreiz teica, — boksterējot. Tas nozīmē, ka bērni vispirms nosauca lasāmās zilbes vai vārda burtus. Piemēram, vārdu «suns» izburtoja: esse — ū — enne — esse. Pēc šāda skaņu virknējuma bērnam bija jāizsaka vārds pareizi. Tas padevās ar lielām grūtībām. «. . bērns to dara, kamēr tas jau ausīm un prātam riebj. Kad nu tas pats vārds atkal nāk, un bērns to, ko viņš neprot, lēti aizmirsis, tad skol-meisteris jau ar niknumu viņam uzbrēc . . . Bailīgs bērns drīz satrūkstās. Jau acis pilnas asarām un nevar bokstābus izšķirt. Samaisīdamies sāk bokstābus grābt. Ko nu skolmeisteris dara? Apnicis ilgāki pūlēties, sāk nabaga bērnu kult. Un kad citi tādi grūti vārdi vairāk ronās, tad kūleni uz kūleņiem nāk, un tā skola top par bendesnamu.

Un kad bērns uz tādu vīzi nevar izmācīties skaidri lasīt, tad tā vaina uz nabaga bērna cietu galvu mesta top.» (G. F. Stenders).

VALDIS VILLERUSS

PAR LATVIEŠU SENAJĀM ĀBECĒM

atsevišķām rakstu zīmēm. Šie jauninājumi burtošanu tuvināja skaņošanai un stipri atviegloja lasītmācīšanos.

G. F. Stenders sagatavoja divas ābeces. 1782. gadā iznāca «Jauna ABC» — pirmā laicīgā satura ābece latviešu valodā. Tajā bija vairāki desmiti ētiski audzinoša satura pamācību. Ieskatam viena no tām:

«Ko apsoli, to cieši tur',
Sev pašu cienīdams,
Tad tiešām būs tavs vārds visur Ar godu uzņemams.»

Grāmatiņas sākumā bija iespiests pagarš didaktisks dzejolis, kurā autors aicina atturēties no «brandvīna» un dzeršanas vietā, kas «velk uz dibeni», «prātu cilāt». Pēdējās rindās Stenders saka:

«Ej labāk skolā mudīgi Un mācies labprāt grāmatas, Tas vadīs tev' uz laimības.» Tā ir racionālistu ideju kvintesence (racionālisti — apgaismības laikmeta inteliģences pārstāvji, kas zināšanas un izglītību atzina par cilvēku dzīves apstākļu galveno uzlabošanas līdzekli).

1787. gadā iespieda populāro «Bildu ābici», kurai Stenders bija gan

teksta, gan attēlu autors. «Bildu ābice» bija pirmā bagātīgi ilustrētā laicīga satura latviešu grāmata. Tajā ievietotas nelielas bildītes un tām atbilstoša satura divrindes, kas sākas ar mācāmo burtu. Pie burta M, piemēram, lasāms pantiņš:

«Magons smird, lai zelta puķe ir; Vēl kad jauna meita maita ir.»

Tāpat kā Stenders, arī vairāki citi autori savas ābeces iesāka ar didaktiskām vārsmām. Tā K. F. Launics «Jaunās skolu ābeces» (1827) titullapā raksta vēlāk tik populāro dzejoli: «Skolā! Skolā! Iesim skolā!

Ko mēs mājās darīsim?

Skolas gudrību mums sola; Mājās muļķi paliksim.

Līdz pat 19. gadsimta vidum lielākā daļa latviešu bērnu lasīt mācījās mājās. Tādēļ vairums seno ābeču bija paredzētas mājmācībai. Skolotāja pienākumus parasti veica mātes. G. F. Stenders par ābeces mācīšanu saka:

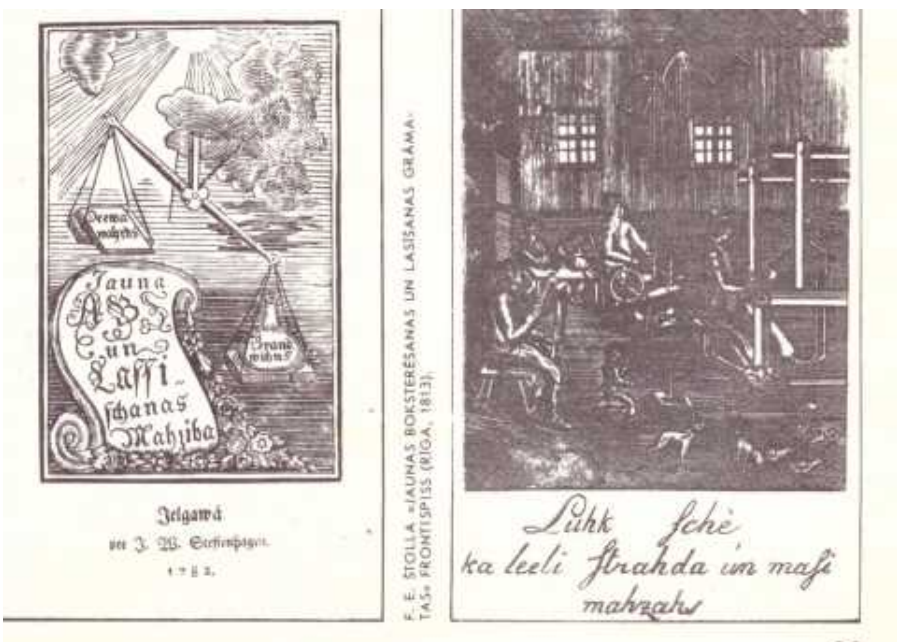
Jelgawā
F. E. STOLLA «JAUNAS BOKSTERĒŠANAS UN LASĪŠANAS GRĀMATAS» FRONTISPISS (RĪGA, 1813)
Lūk Iche
ka leeli Strahda un masi
mahzahs

jj

«Gods mātei, kas to mīļi dar',

Ko tēvs dēļ darbiem tā nevar.»

F. E. Stolla «Jaunā boksterēšanas un lasīšanas grāmatā» (1813) ievietotajā frontispisā «Lūk še, kā lieli strādā un mazi mācās» redzama zemnieku mājas istaba, kurā pieaugušie veic savus ikdienas darbus, bet bērni mācās tasīt un rakstīt. Domājams, ka šo attēlu darinājis kāds latviešu tautības mākslinieks.

18. gadsimta beigās G. F. Stenders ieteica lasītmācīšanu sākt ar burtu un skaņu sakarības noskaidrošanu. Viņš mācīja arī, ka burtkopas,

piemēram, tsch (tai mūsdienās atbilst burts č), izsaucamas ar vienu skaņu, nevis pa

Ap 18. un 19. gadsimta miju ābecēs tekstu saturs strauji dažādojās. Tajās bieži iespieda ari reizrēķina tabulu. Interesanta ir K. A. Berkholca «Ope-kalna draudzes mazo skolas bērnu pirmā lasīšanas grāmatiņa» (1838) ar ziņām par novada ģeogrāfiju un dabu. Par ābeces mācīšanā senāk lietotajiem valodnieciskajiem terminiem zināmu priekšstatu mēs varam gūt no skolotājiem adresētās metodisko norādījumu tabulas Launica «Jaunā skolas ābecē»:

SKOLMEISTARAM BŪS JAUTĀT:

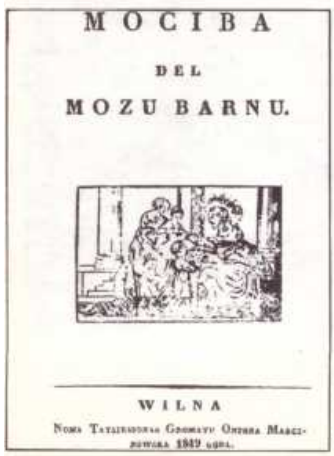
MOCIBA

DEL

MOZU BARNU.

WILNA

Nomâ Tatſchkowskas Grahmatu Ohtrawâ Mahzîjumâ 1849 gadâ.

«ĒISAS MÕCEIBAS DEL MOZU BARNU» TITULLAPA (VIĻŅA, 1849).

BÕKVERIS.

Tâs mâzâs bõkſtabes (bõkſtabî):

А Б В Г Д Е Ж З
a b w g d e ž z

І К Л М Н О П Р
i k ł m n o p r

С Т У Ц Ч Ш Щ
s t u c cz sz szcz

Ь Ъ Э Ю Я Ю.
. ye e ju ja jo.

Tâs mazâs bõkſtabes:

а б в г д е ж з і к
л м н о п р с т у ц
ч ш щ ь ъ э ю я ю.

1) Cik ir bokstābi?
2) Cikkārtīgi ir bokstābi?
3) Kas ir skandinieks?
4) Cik ir skandinieki?
5) Cikkārtīgi tie skandinieki?
6) Kas ir jumis?
7) Cik ir jumi?
8) Kas ir neskanis?
9) Cik ir neskaņi?
10) Pie kā var garu skandinieku pazīt?
11) Pie kā var strupu skandinieku pazīt?
12) Kur atron garus skandiniekus?
13) Kur atron strupu skandinieku?
14) Kur top lieli jeb sākami bokstābi likti?
BĒRNAM BŪS ATBILDĒT:
1) Divdesmit deviņi.
2) Divkārtīgi: skandinieki un neskaņi.
3) Tāds bokstābs, kas bez cita (pats ? par sevi) izsaucams.
2 *4) Pieci. I*
< 5) īsi, gari un strupi.
< 6) Divi skandinieki blakām, kas reizē j *top izsaukti.*
~ 7) Seši.
£ *8) Tāds bokstābis, ko bez skandinieka > nevar izsaukt.*
13 *9) Divdesmit četri.* y *10) Pie garuma zīmes h, kas tam bla-*
< ku stāv.
3 *11) Pie cepurītes* a , *kas skandinie*S *kam virsū stāv.*
’ 12) Vārdu sākumā voi vidū.
13) Vārdu galos.
14) Runas jeb raksta iesākumā.
1803. gadā tika laista klajā pirmā
lasāmā grāmata latviešu valodā —

< G. G. Mīliha «Jaunā skolas grāmata» 5 *ar ābeci tās sākuma daļā. Šāda tipa ž. mācībgrāmatas plašu popularitāti ieti mantoja gadsimta vidū (piemēram,* 2; *P. E. Šaca «Pirmā lasīšanas grāma-*g *ta») un tiek lietotas arī mūsdienās.* £ *Mīliha darbā iespiesta visai inte-*3 *resanta «Mācība»:*

«Ja tu kā prāts cilvēks un ne kā muļ-| *kis gribi grāmatu lasit, tad ņem vērā*

*< šās zīmes: (,;:.?!). Tā pirmaja zī-*o *me (,) ir starpa-zīme, ko vācieši kom-o ma sauc. Līdz tai pašai ir tev bez at-*o *pūšanās vienā gabalā projām jālasa;* z *bet pie šās kommas, kā arīdzan pie* g *šām zīmēm (; :), vari tu drusciņ dvašu* K *vilkt. Un tad lasi atkal tālāk līdz tai* | j *gala-zīmei (.), kas punkts top dēvēts,* 52 *kur tev brīvība ir jau ilgāki pakavē-*

ties un balsi nolaist, kā jādara šinīs vārdos: cilvēks, kam nepatīk to mācīties, sliktāks ir ne kā lops. Kur šī zīme (?) stāv, kas ir jautāšanas-

zīme, tur jālasa tā, kā mēdz runāt ko jautādams, kā proti, ar šiem vārdiem: ko tu gribi? kur iesi? ko man laba teici? Un pie tās izsaukšanas-zīmes (!) iegrozi savu balsi uz augšu, it kā tu dari sacīdams: vai dieviņ! ak manu sūru dienu! kas tas par nelaimi! lai man mierā! nāci šurp! Bet ja tu tādas zīmes () ieraudzi, kur vēl vārdi starpā, kā še: (es esmu to sacījis), tad ir tie sveši vārdi, kas jeb pavisam lasot pārlecami, jeb tomēr citā balsī nolasāmi ir, ne kā visi citi.»

19. gadsimta vidū latviešu valodas mācīšanas metodikā nostabilizējās uzskats, ka lasīt un rakstītprasmes apgūšanu mērķtiecīgi jāsaista. Plašāk šis princips ievērots, sākot ar G. Bitnera «ABC-Buch fiir die Schlecksche Schule» (1841; ābece adresēta latviešiem).

<
o
LU

Tschuhstas.

Tschuhstas ir gaiſigaas. Zilweſ-kam ne wiſmas labargas, jo zitreiſ wiſmas ohſi nahwejaſ.

Bungas.

Bungas derigas preekſch muſikas ſpeeleſchanas.

Baſnizas.

Baſnizā eet wezi un jauni, arī behrnus weſ uhdeni Uſ ſwehtu!

Malta.

Malka nederiga preekſch kurinaſchanas.

Dſirkles.

Ar dſirkleem gehrbj aitas, iedſeſ-mu auſmas. Agrakos laikos iſdſih-dſini jaunumeklus un jaunuecſes zirpſchu ſtuklu bej dſirkleem.

LAPPUSE NO K. DAVJA «BERNU DRAUGA» (RIGA, 1914).

LAPPUSE NO R. PEIKAS «ABECĒS» (RĪGA, 1909).

J. SAULIŠA «GAILA ABECES» VĀKS (RĪGA, 1936).

SERGEJA DAVIDOVA FOTOREPRODUKCIJAS

Ar 1844. gadā izdoto A. Spāģa ābeci «Bērnu prieks» latviešu skolās sāka nostiprināties skaņošanas metode, bet tas notika gaužām lēni. Latviešu valodas mācīšanā šo metodi ieviesa gandrīz vienlaicīgi ar tās izplatīšanos Rietumeiropā. A. Spāģa ieteiktie principi savu nozīmi lielā mērā nav zaudējuši arī mūsdienās.

1860. gados Latgalē sākās aizlieguma periods, kad šī novada latviešu tautības iedzīvotājiem adresētajās grāmatās nedrīkstēja lietot latiņu burtus (Kurzemē un Vidzemē bija nostiprinājusies tradīcija rakstīt ar gotiskajiem burtiem, Latgalē savukārt izmantoja antīkvu — klasiska tipa latiņu burtus). Šajā laikā latgaliešiem vairākas grāmatas iespieda ar kirillicu — krievu alfabēta burtiem. Viena no tādām ābecēm ir N. Sokolova «Латышскиӥ букварь. Латвешу бокверис» (1864). Šīs ābeces popularitāti neguva.

19. gadsimta nogalē latviešu grāmatniecībā bija vērojami īsti triviālās literatūras «plūdi». No trivializācijas nepaglabās arī ābece. Daudzi izdevēji laida klajā mazas, ar banāliem (parasti daudzkrāsainiem) attēliem ilustrētas lasītmācīšanas grāmatiņas. To sastādītāji ignorēja jaunākos sasniegumus metodikā. Šīm ābecēm bija maza nozīme mācību darbā, tās bija galvenokārt izklaidēšanās un rotaļāšanās objekts. Progresīvo autoru darbos konsekventi tika attīstīta skaņošanas metode. Daudz jauninājumu lasītmā-cīšanā 19. gadsimta pēdējos gados savās ābecēs sniedza J. Dāvis un P. Abuls. 20. gadsimta sākumā nozīmīgi darbi bija J. Rītiņam, Ķ. Dēkenam, L. Paeglem u. c. Ābeču ilustrēšanai pieaicināja izcilus latviešu mākslinieku. Daudzām šī laika latviešu valodas pirmmācības grāmatām ir paliekoša nozīme mūsu grāmatniecībā.

EDUARDS KĻAVIŅŠ

Andy Warhol

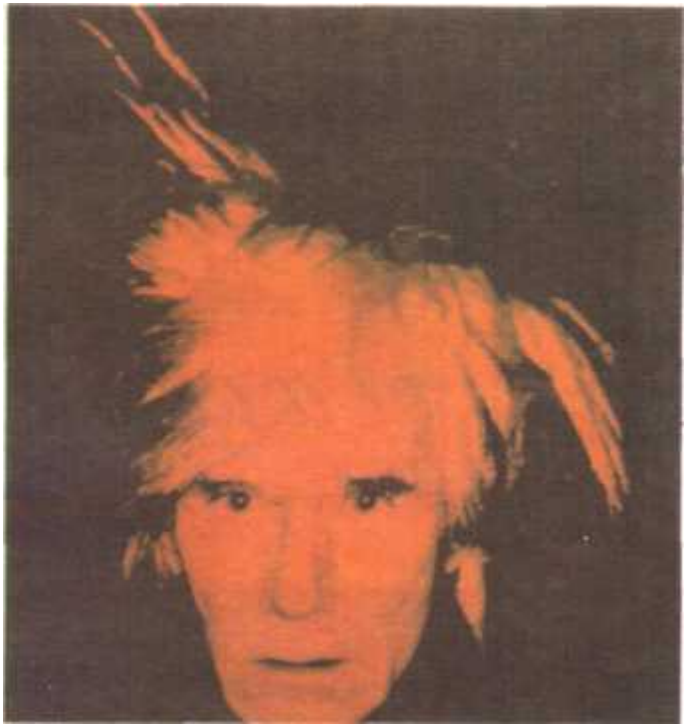

ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS

ZVAIGZNES NEKROLOGI

Tieši pirms gada 22. februārī Ņujorkas Kornela medicīniska centra klmika pec žultspušļa operācijas negaidīti mira vispopulārākais no popartistiem — Endijs Vorhols. Nākamos menešos Rietumu mākslas (un ne tikai mākslas) pasaule Hgi reaģeja uz pēdējo un šoreiz traģisko šoku, ko tai sagadaia 60. gadu avangarda klasiķis. Pacēlās vēl viens «Vorhola literatūras» vilnis presē (biogrāfiskas zinās, vērtējumi, rezumejumi, «Vorhola mīklas» minējumi, t/raugu atmiņas, sensacionālās karjeras vēlreizējie pārskati). Viļņa un, tatad, rezonanses plašumu varam sajust, ja lasām izsmalcinātu un fundamentālu Vorhola agro darbu analīzi, kuru, izmantojot modernākās mākslas zinātnes paņēmienus, veicis T. Kravs (Art in America, 1987, maijs) un tūlīt pēc tam po-parta varoņa krasainās dzīves iztirzājumu tīneidžeru žurnālā «Rolling Stone» (1987, 9. aprīlis). Un kā gan citādi, — Vorhols ir ne

tikai elitārās mākslās fenomens, kas iegājis jau visas jaunakās 20. gs. modernisma vēsturēs, bet arī masu kul-turas «zvaigzne» ar savu leģendu un imidžu. Liekas, neviens no pēdējo gadu desmitu tēlotājas mākslas un citu mākslas veidu avangardistiem nav spējis tik talu iespiesties visplašākās Rietumu publikas apziņā (visvairāk ASV) kā Vor-hols. Jau 1964. gada Filadelfijā vairāki tūkstoši lauzās viņa retrospektīvās izstādes divās telpās, un gleznas vajadzēja drošības dēļ novākt; ar kliedzieniem (kā rokkoncertā) sagaidītie Endijs un viņa filmu aktrise Edija Sedžvika kļuva par vienīgiem vernisāžās eksponātiem un aizvadīja to, izdalot autogrāfus. Tai laikā Vorhols negribēja ticēt, ka ķaut kas tads var notikt mākslās izstāde ar mākslinieku, bet vēlāk viņš jau apzināti uzturēja spēkā savu «zvaigznes» reputāciju, izmantojot visus masu informācijās līdzekļus.

VORHOLS — MIKLA

Atšķirībā no dažiem citiem iepriekšējo paaudžu modernās mākslās līderiem, kuri pakāpeniski ieguva vismaz vārdu, ja ne īstu piekrišanu plašākā publikā (kurš nav dzirdējis par Pikaso?), un kuru vērtība pazinējiem ir pašsaprotama (kas tagad iedrošināsies apšaubīt Pikaso?), Vorhola reputacļja paliek kaut kāda merā divdomīga. Tas atspoguļojas pat pēcnāves rakstos, turklāt epiteti, vērtējumi, salīdzinājumi, gan slavējot, gan noliedzot, ir efektīgi un bezatbildīgi: «nozīmīgākais amerikaņu mākslinieks pēc Polloka» (K- Silvers), «ar Vorholu un Boisu zudušas divas lielākās mūsu laika personības» (S. Bertons), «Rokenrola Leonardo» (L. Elo-vejs), un blakus — «šarlatāns» (G. Mozers), kas vēl pirms naves bijis «daudzos kvartālos norakstīts kā sekls (labākajā gadījumā svārstīgs), bezkaunīgi veikalniecisks, ārdošs mākslinieks . . .» (Č. Stakejs). Protams, Vorhols bija bubulis tiem I960.—1970. gadu padomju kritiķiem, kuru rakstu nemainīgais virsuzdevums bija (gribi vai negribi, bet viņi gribēja) kārtējo reizi nosaukt to gadu Rietumu avangardu par buržuāziskās kultūras pagrimuma produktu. Vorhola gleznotas konservu kārbas «fenomenoloģija» kļuva par aprēķināti kaisHgas M. Ļifšica kritikas vadmotīvu, bet I. Kuļiko-va vienkārši apgalvoja, ka Vorhols palielinājis monopolistu ienākumus, «piedzenot cilvēku apzinu ar preču reklāmu».

Tikai 1978. gadā lielai ASV māksias izstādei Ermitāžā bija pielikti lieliem burtiem rakstīti komentāri, kuri, mierinot samulsušos skatītājus, skaidroja, ka hiperreālisma un popar-ta kompozīcijas (tai skaitā Vorhola «Merilina Monro» un «Elviss Preslijs») kritiski

atspoguļojot amerikāņu masu kul-turas parādības.

Un zīmīgi — Vorhols tiek «skaidrots» vēl tagad, to dara arī Rietumu mākslas kompetenti pārzinātāji, kuri pieredzējuši visādus «fenomenus» un kuri Vorhola savdabīgo šokējoši monotono aktivitāti varēja vērot vairāk kā gadsimta ceturksni. Kas ir bijis Endijs Vorhols? — īsi un skaidri jautā viņa apbrīnotājs, Kolumbijas universitātes profesors un mākslās kritiķis A. Danto (Art News, 1987, maijs), bet solīdā žurnāla «The Burlington Magazine» autors R. Sons solīdi un atturīgi urdzina: « . . kāds pastāvīgs viņa (Vorhola — E. K.) glezniecības un tēlniecības novērtējums . . liekas cilvēkiem grūti formulējams» (1987, aprīlis).

Pats Vorhols vorholiski strupu vienkaršojumu stila noraidīja vajadzību meklēt viņa personībā un darbos slēptu jēgu: «Ja gribat zināt kaut ko par mani, tad vienīgi jāapskata manu gleznu un filmu virspuse . . un manis paša . . aiz tas nekas neslēpjas» (cit. pēc: C. Ratkliff. Andy Warhol, 1984). Sekosim aicinājumam un, ja jau ļauts, uzmetīsim acis viņa pēdējo gadu fotoportretiem. Pirmais paviršais iespaids: musu acu priekšā novecojis 60. gadu amerikaņu kreisās inteliģences pārstāvis — askētiski kalsns, milzīgām brillēm uz deguna, izspūrušienv, sirmiem matiem, demokrātiski un jauneklīgi tērpts. Bet tūlīt pat redzam, ka pozu, izteiksmju nekustīgums ir demonstratīvs, ka tērpa dizains izmeklēts, ka bikšu un jakas tumšie sēru toņi kontrastē ar neslēpti dekoratīvu sudrabaino parūku; Vorhols ir «spokains un smalks» (Šons), un kļūst skaidrs, ka tas viss iederas mākslinieciski organizētā imidžā — vēlā Vorhola «poparta pāvesta» (pope of popart) tēlā. Imidža vēsturi nojaušam, bet ar ārienes aprakstu nepietiek.

VORHOLS — REKLĀMAS MĀKSLINIEKS

Endijs Vorhols (Endrjū Varhola) dzimis Pensilvānijas mazpilsētā čehu emigranta ogļrača ģimenē 1930. gada 28. septembrī (tiesa, ir vēl citi dati, pats Vorhols uzskatīja, ka

oficiālā dzimšanas izziņa ir neīsta). 1949. gadā Pitsbur-gā viņš beidza Karneģī Tehnoloģisko institūtu, specializējies lietišķajā grafikā. Tajā pašā gadā kopā ar draugu, vēlāk pazīstamo gleznotāju reālistu Filipu Pērlsteinu pārbrauca uz Ņujorku, lai tur gutu panakumus sava aroda. Dzīvojot noliktavas telpā virs garāžas, Endijs meklēja pasūtījumus un kārtīgi tos pildīja, viņš bija darba apsēsts (F. Pērl-steins: darba alkoholiķis — workaholic). Smaga darba vajadzība palikusi arī vēlāk, kad Endijs ir bagāts, kad viņam ir palīgi, kad ap viņu virpuļo apšaubāma bohēma. Vorhola protežējamā rokansambļa vadītajs atceras, kā viņu patrons dzinis tiem galvā savu ētiku, piekodinot, ka «darbs ir visa tā lieta». Šī darba ētika un, protams,

spējas atnesa Vorholam 50. gados panakumus kā reklāmās māksliniekam. Viņš darināja zīmējumus žurnāliem, skaņu plašu apvākus un apsveikuma kartiņas, iekārtoja skatlogus. Vorhols ieguva «Mākslas Direktoru kluba» godalgas, kas oficiāli apliecināja viņa reklāmas meistara autoritāti.

Tā gan pašu Vorholu neapmierinaja, un viņš jau 50. gados mēģināja iekļūt «augstās maksļas» sfērā: izstadī-ja Ņujorkas galerijas ilustrācijās dažadiem sacerējumiem (to skaitā — Trumena Kapotes) un, pārvēršot reklāmās motīvus par patstāvīgu grafikas temu, labprat zīmēja kurpes, traktējot tas humoristiski, rotaļīgi, bet sasniedzot arī pārsteidzošu, gandrīz dekadentisku izsmalcinātību, kas liek atcerēties gadsimta sākuma jūgendstilu. Šaja laika viņš kultivēja savdabīgu tušas monotipiju tehniku, kā iespiedformu izmantojot neabsorbējošu papīru.

Ap I960, gadu Vorhols, kas vienmēr labi jutis, kas briest sabiedrības mākslinieciskajā apziņa, saprata, ka viņa stunda situsi, ka tieši viņs ar savu pieredzi, ambīcijām un spējām var pievienoties dažiem novatoriem, kas jau bija satricinājuši Ņujorkas mākslas pasauli.

REAKCIJA UZ ABSTRAKTO EKSPRESIONISMU

Šajā mākslinieku, mākslas pazinēju, pateretaju, mākslas kritiķu un galeriju turētāju pasaule jau ilgāku laiku kā attīstības un gaumes noteicējs valdīja abstraktais ekspresionisms, kas t. s. Ņujorkas skolu izvirzīja Rietumu avangarda avangardā. Dž. Polloks, V. de Kūnings, F. Klains u. c. kopa ļoti konsekventu gleznieciības koncepciju, kas ka absolūta vērtība jau bija kļuvusi par šauru dogmu. Četrstūrainas, bieži

milzīgas gleznu plaknes tika nemitīgi un nemainīgi aizpildītas ar neregulāriem krāsu laukumiem, triepieniem, pilinājumu līknēm, kuru šķietami nejauši vai spontāni atrastā kvalitate un kopsakarības radīja ne tikai un ne tik daudz sensualus, dekoratīvus krāsu un faktūras efektus kā dramatisku un dinamisku («eksistenciālu») izteiksmību. Kompozīciju gleznieciskais dzīvums bija nenovēršami un reizē gribēti subjektīvi emocionāls («liriska abstrakcija» — viens no mākslas vēstures terminiem), un aiziešana no vizuālās īstenības bija principiāla. Ja mes skatam 20. gs. pirmās puses- Rietumu avangarda tēlotājās mākslās attīstību (ar atkāpēm, ar novirzēm) ka progresējošu tēlojuma abstrahēšanos no konkrēti jutekliskas realitātes, tad gadsimta pašā vidu bija sasniegts tas galējais punkts.

Amerikāņu abstraktais ekspresionisms iekaroja oficiālu atzinību muzejos, ieguva popujaritati Eiropa un kopā ar franču «tašismu», rietumvācu, itāļu gleznieciska abstrakcionisma variantiem kļuva par plašu virzienu, kas valdīja mākslas tirgū un diktēja modi. Pietiekami skaidrs, ka negatīva reakcija uz to ap 1960. gadu nebija atsevišķu mākslas kritiķu — «virzienu organizatoru», tadu kā angļa L. Eloveja, francūža P. Restanī vai galeriju īpašnieku (Ņujorkā — L. Kastei 1 i, S. Dženisa) mākslīgi radīta īslaicīga pretspēle. Kustība bija parak plaša, daudzveidīga un saistīta ar citām sociālas dzīves norisēm. Jaunie, kas auga abstrakcionisma un izsmalcinātās Parīzes skolas estētikas radītajā klimatā, tagad atzina, ka konkrēta dažādu aspektu realitāte (objektīva, priekšmetiska, intīmā, sociālā, politiskā, urbāniskā, ekoloģiska, ikdienišķa, ārkārtējā, briesmīgā, apjūsmojamā, pilnasinīgā, iztukšotā) ir jātēlo, jāiesaista mākslas darba, mākslās procesā, vai otrādi, māksliniecieskām aktivitātēm ir jaie-saistās realitātē. Tā nebija atgriešanas pie sociāli orientēta vai intīmi liriska reālisma, kads starpkaru pe-

ATA IEVIŅA FOTOREPRODUKCIJAS

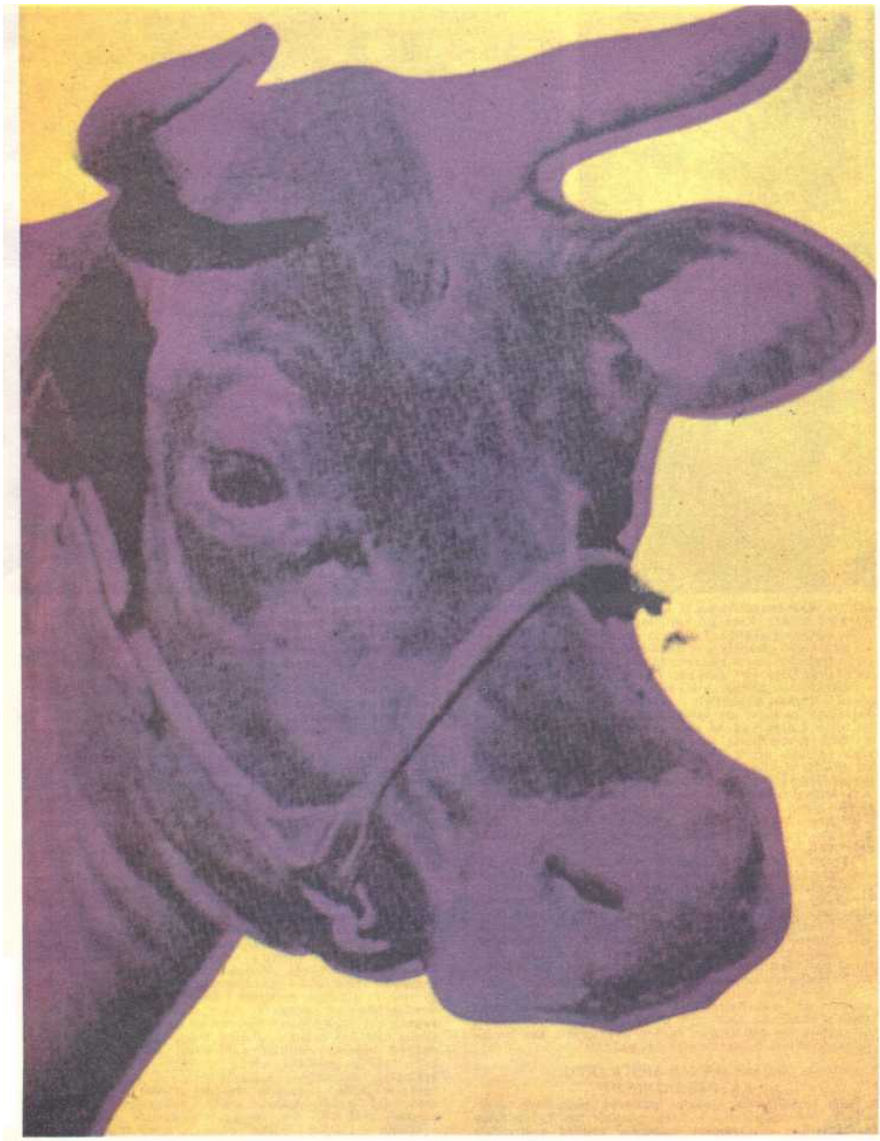

riodā un ari pēc otrā pasaules kara bija attīstījies gan Eiropā, gan ASV. 60. gadu «reālisti» pārņēma visus gadsimta pirmās puses avangarda atradumus izteiksmes līdzekļu, formas sfēra (kubistu kolāžas, dadaistu un sirreālistu *ready made* un akcijas), tradicionālās tēlotājas mākslas tehnikas un materiālus ljetoja līdzās moderniem, noārdīja sienas, kas šķīra dažādas mākslas un kultūras nozares, radot multimēdiju virzienu. Pats mākslas jēdziens tika analizēts un velreiz revidēts; mākslinieka īslaicīga, bet sabiedrību saistoša vai epatējoša akcija kjuva svarīgāka par iekonservētiem muzeju un galeriju eksponātiem. Šīs 60. gadu revolūcijas mākslā ir jāskata, paturot prāta grandiozo un raibo Rietumu sociālās, tehnoloģiskasˆ garīgas, ētiskas, filozofiskās dzīves fonu (kapitālistiskās ekonomikas bumus, politiskas

krīzes, kara draudus, kreisas inteliģences cīņu ar istеblišmen-tu un paterētaju sabiedrību, hipiju kustību un studentu nemierus, anarhismu un politisko angažētību, visu vērtību parvertēšanu, aizraušanos ar misticismu, «seksuālo revoluciļu», popmūzikas ekspansiju u. c.). Daudzo tai laika radusos virzienu — poparta, «jauna reālismā», he-peningu, envaironmentu, konceptuālās mākslas, hiperreā-lisma u. c. dalībniekus un viņu aktivitātes rezultātus javertē konkrēti un individuāli, ņemot vērā tagad jau patālo vēsturisko kontekstu.

POPARTS

Šai kontekstā skaidrojams arī Vorhols, viena no centrālajām poparta figūrām. Poparta sākumus atrod 50. adu vidu Anglija, bet poparta vispopartiskās parādī-as izauga ASV. No piecdesmito gadu vidus R. Raušen-bergs un Dž. Džons kļuva par šī virziena pionieriem, sešdesmitajos gados viņiem sekoja citi. Poparta kompozīcijas vieno plaša patēriņa tēli un motīvi, banāli, labi zināmi un viegli uztverami. Tie ir visur pie rokas un vienmer acu priekšā — ikdienas sastāvdaļa, kurā valda universālveikals, reklāmā, prese, kino, televīzija. Bagātīgais materials uzmācās un prasīt prasījas to mākslinieciski interpretēt. Poparts ka reakcija uz abstrakto ekspresionismu nozīmēja pievēršanos priekšmetam (protams, banalam), — tik priekšmetiskam priekšmetam, ka nepieciešams to apjomā, krāsā, faktūrā atdarināt, vai vienkārši izmantot *ready made* — gatavus, rūpnieciski ražotus objektus, kurus jāizrauj no ikdienas apgrozības, jāpārveido vai jāsavieno ar citiem, jāpapildina un jāpārvērš par mākslinieciskū kompozīciju ar savu jēgu un funkciju. Popkultūras realitate varēja but nofiksēta arī divās dimensijās, zīmējot, gleznojot, līmējot, apstrādājot preses fotoreprodukcijas, lietojot sietspiedi, tieši imitējot vai transformējot reklāmas paraugus un komiksus. Poparts ir daudzdabīgs, katram popartistam* ir savas nosjieces, un katra kompozīcija, «objekts», izstādīšanās kā žests ir jāanalizē un jāvertē atsevišķi. Nav patreiz nepieciešamības, lai vieglāk «tiktu gala» ar kādreiz neērto virzienu, to vienkārši un tendenciozi traktēt vaj nu kā patērētāju sabiedrības kritiku, vai kā tās slavinajumu. Poparta varam atrast visu ko, un, protams, banalitātes aprādīšana, pārspīlēšana, distancēšanās no tās, ironiska spēle ar to ir kritiska skatījuma rezultāts. Bet nevar noliegt arī mākslinieku aizraušanos ar popkultūras materiāliem, tas apzinātu vai neapzinātu poetizāciju un estetizaciju. Jo vairak tapec, ka iegūtā, demokrātiskā, saprotamā tēlainība, primitīvi spirgtas krāsas un skaidras, robustas līnijas bija pretstats elitārajam, efemērajam, subjektīvajam abstrakcionismam vai Parīzes skolas izsmalcinātajai mākslas garšotaju tradīcijai. Mūsu «Vorhola mīklas» minējuma variantam būtiska ir vēl viena poparta īpatnība; lai kada butu mākslinieka tendence, tēlotam, kompozīcijā ietvertam objektam bija jārunā vispirms pašam, mākslinieka komentāri netika izvirzīti

priekšplānā; tāpēc šim virzienam piedēvē «vēsumu», bezpersonisku neitralitāti. Un tieši šāda poparta objektivitāte visvairāk no visiem piemita Endijam Vorholam.

VORHOLS — POPARTISTS

1960. gadā viņš, pielietojot elementāras krāsu attiecības un lietišķi rupjas līnijas, sāka atdarināt komiksu zīmējumus liela izmēra gleznas («Diks Tresī», «Supermens»). Pa to pašu tematisko ceļu (neatkarīgi no Vorhola) tai pat laika saka iet vel viens popartists — Rojs Lihtenšteins, kas gleznoja vecmodīgu komiksu stilā sentimentālas mīlestības vai heroiskas vardarbības ainas. Vorholam tas tomēr bija par sarežģītu. Viņa «laimīgā ideja» — izvēlēties vienu, pavisam ikdienišķu sadzīves elementu, tik parastu, ka tam neviens nepieverš uzmanību, un attēlot to racionāli, ar vidusmēra reklāmas mākslinieka līdzekļiem, turklāt atkārtot šo motīvu vienmuļi un uzstājīgi. Tā radās viņa skandalozi slavena «Kempbela zupas karba» (1961 — 1962) — sava veida visa poparta simbols. Audekli ar lineāri zīmētām, balt-sarkani iekrāsotam vienādām konservu kārbām (tikai uzraksti nedaudz variējas) rindojās uz izstādes telpas sienas viens aiz otra: Campbell s Soup Campbell's Soup Campbell's Soup Campbell's Soup Campbell's Soup Campbell's Soup Campbell's Soup Campbell's Soup Campbell's Soup Campbell's Soup Campbell s Soup Campbell s Soup . . . (32 reizes). Provocējošie bezizteiksmīgo kārbu attēli vēsi un priecīgi konstatēja, ka tā ir tehnoloģiskas civilizācijas realitāte ar visiem standartizācijas draudiem. Sava biezi citētaja intervijā Vorhols gandrīz vai fatāli pie-ņema šo īstenību ka neizbegamu. Konservu karba tikusi gleznota, jo Vorhols pats paradis to izdzert. «Man bija viens un tas pats lenčs katru dienu, liekas, 20 gadus, viena un ta pati lieta atkal un atkal. Kads teicis, ka mana dzīve pa-kļavusi mani; man patika šī ideja . . .» (Art News, 1963, novembris). Tomēr Vorhola emocionālā attieksme nebija uzsvērta, nebija uzkrītoša, nebija uzreiz nolasāma. Skatītāji un kritiķi, kas bija pieraduši pie tā, ka figuratīvā gleznā uzskatāmi atklajas autora «pozīcija» vai abstraktā kompozīcijā valda egocentriska pasizteiksme, nezinaja, ko iesākt ar poparta un īpaši ar Vorhola eksponātiem. Vēl jo vairāk tāpēc, ka ar 1962. gadu viņš pilnīgi pārgāja uz sietspjedes tehniku, pārnesot ar tas palīdzību uz audekla atlasītās fotoreprodukcijas. Bet Vorholam bija vienkārši cits priekšstats par leznieciību: «Mani mulsina tas, ka ļaudis gaida no poparta omentaru vai saka, ka tā piekritēji tikai akceptē vidi._. . Visa

glezniecība ir fakts, un ar to pietiek: gleznas ir uzlādētās pašas ar savu klātbūtni ...» (minētā intervija). Objektīvā un subjektīva attiecības viņa kompozīcijās bija cītas neka parasti. Darbu ekspresija atklajas elementos, kurus ka «nebūtiskas» nianses neievēroja. Tās bija kompozīcijas vienu un to pašu motīvu atkartojumi, to «pareizi», regulāri rindo-jumi un ritmiskas variācijas, citreiz atsevišķu attēlu sagāzu-mi un apvērsumi, motīvu aizpildīta un tukša laukuma kontrasti, suģestējoši spožas vai monohromas un vienmuļas krasas, šķietami neizmainītā reklāmas tēla vai fotoreprodukcijas deformācijās, — ar toņu saasinājumu vai izbalinājumu, ar slikta iespieduma imitāciju, ar apzinātiem nosmerejumiem.

60. gadu sākumā Kempbela kārbas gleznojumiem blakus radas citi banālās ikdienas motīvi, kuri rindojās vienā liela audekla («Koka kolas pudeles», «Divu dolāru naudas zīmes», 1962), mazliet vēlāk tika producēti apgleznoti koka kluči, kuri imitēja iepakojuma kastes («Brillo», 1964). Cita Vorhola tematiskā nozare bija slavenību tēli, kas tiražēti ar masu komunikāciju līdzekļiem. Ar sietspiedes palīdzību, kas ļāva viņam mehāniski pavairot atrasto un pārstrādāto attēlu, Vorhols darināja akrila krāsās gleznas, kurās portre-tiska aspekta parādījās publikas elki — kinozvaigznes Me-rilina Monro, Elizabete Teilore, Marlons Brando, rokenrola «karalis» Elviss Preslijs, prezidenta Dž. Kenedija sieva Žak-līna u. c. Vorhols pasniedza slavenību tēlus ar tādu pat šķietami bezkaislīgu objektīvu nošķirtību kā konservus vai iepakojumu, rindoja tos, pazudinot elka attēla vienreizību. Citreiz viņš veica pec nozīmes sarežģītākus darbus: iespieda trīskārtīgi vienu otram virsū, bet ar nelielām nobīdēm EJ-visa figuru, panakot vel futuristu gara dinamikas un vibrācijās efektu («Trīskāršais Elviss», 1962), uz zeltaina fona novietoja mazu, it kā zūdošu Merilinas galvu («Zelta Me-rilina Monro», 1962) vai veidoja monumentālu diptihu, kur kontrastēja spilgti krāsainu un melnbaltu, blāvu, nosmērētu Merilinas attēlu rindas («Merilina. Diptihs», 1962); pēdējam gleznam var pļedevet memoriālu funkciju (Vorhols saka Merilinas sēriju tūlīt pec aktrises naves). Citreiz viņš iztika ar Merilinas smaidošās krāsotās mutes atkārtojumiem

O:

n Monroe’s Lips Marilyn Monroe’s Lips Marilyn Monroe’s Lips Marilyn Monroe’s Lips Marilyn Monroe’s Lips Marilyn Monroes Lips Marilyn Monroe’s Lips Marilyn Monroe’s Lips Marilyn Monroe’s Lips Marilyn Monroe’s Lips Marilyn Monroe’s Lips... (168 reizes).

Asa kontrasta ar universālveikala precēm un zvaigznēm ir Vorhola «Nāves un nelaimes» — sērija, kas tapa starp 1962. ūn 1964. gadu. Tagad uz audekliem viņš pārnesa ar sietspiedi autokatastrofu, pašnavību, nēģeru demonstrācijas izklīdināšanas ainu fotoreprodukciias no preses, kurām klāt naca pec tehnikas līdzīgi

elektriskā krēsla attēla varianti., Preses sensācijās Vorhola audeklos paradījās kā sliktu, neskaidru, tumšgaišu nospiedumu atkārtojumi uz vienas krāsas fona, pilnīgi vienādu attēlu sablīvējumi kontrastēja ar nebutību vestosiem audekla tukšumiem. Bez jebkādām ilūzijām šī sērija apliecina nelaimju un nāves gadījumu šausminošu ikdienišķību rietumu masu informācijas ietvaros un līdz ar to masu cilvēka apziņā (bet kas mūsdienās ir pilnīgi brīvs no tās?).

«FABRIKA» UN FILMAS Atradis poparta koncepciju, ieguvis, kaut nesaprasts, panākumus (arī mākslas tirgū), Vorhols 60. gadu gaitā arvien izvērsa savas aktivitates. Viņa studija, kuru sauca par Vorhola «fabriku», ar asistentu palīdzību rika producēti gfez-nu varianti sietspiedes tehnika. Pec dramatiskajām «Navem un nelaimēm» radās idilliskāki un rotaļīgāki motīvi un kompozīcijas. Viņš iespieda ziedu sēriju (1964), veidoja izstādi «instalāciju» — noklāja sienas ar tapetēm, kuru ornaments bija robustas govju galvas («Govju tapetes», 1965), demonstrēja ar sudraba foliju pārklātus un ar hēliju uzpildītus plastikāta spilvenus, kuri lidinājās telpā («Sudraba spilveni», 1966). Svarīgākais bija tas, ka Vorhols arvien vairāk aizrāvās ar kino un centās realizet savas popartiskas ieceres ar šī mēdija palīdzību. Aizraujoša sižeta un neparastu varoņu, efektīgu kadru un montāžas vieta (citiem vārdiem, visā tā, ko visbiežāk gaida no «ah, kino») Vorhols

riiedāvāja ar fiksētu kameru filmētu nepārtrauktu un bana-u ikdienu, kādu vienmuļu procesu vaˆpat nekustīgu objektu, kura ilgstoša vērošana provocē velesanos sagaidīt izmaiņas, ko tā arī nesagaida. Skatītaja priekša 33 minutes tiek kādam griezti matj («Matu griešana», 1963), vai kāds 45 minūtes ēd seni («Ea», 1963); ja veļas, skatītājs var verot

lietās.

6 stundas aizmigušu vīrieti («Miegs», 1963) vai 8 stundas nekustīgu pasaules augstāko celtni («Empair», 1964). Vēlāk Vorhola filmas ienāk skaņa, kamera sāk kustēties, inscenējums arvien mānāmāks, akcentetas tēlotāju psiholoģiskās attiecības, uzņemtas seksuālas izdarības laikmeta aumē, ***tomēr*** viņa raksturīgākās lentes var traktēt ka ni-ilistisku dinamiska un saistoša kino noraidījumu. Tas gan

bija ieilgušas akcijas, par kurām, kā atzina pats autors, interesantāk ir runāt neka tas noskatīties (pēdēja intervija ar Vorholu, «Flash Art», 1987, aprīlis).

VORHOLS — SUPERSTAR

«Fabrika» kļuva arvien dzīvāka, kopā ar Vorhola asistentiem te apgrozījas viņa filmu «zvaigznes» un muzikanti. Tai bija sava atmosfēra un estētika, kuru noteica Endijs, šīs pasaulītes šķietami pasīvais un vienaldzīgais valdnieks. Viņš pats bija kļuvis par zvaigzni un pieredzēja visas popularitātes sekas. Atvērto durvju princips ļāva «fabrikā» uzrasties visvisādiem ļaudīm (viena no Vorhola pirmajām aktrisēm pameta studiju, jo tajā bijis pārāk daudz jukušo un parak daudz narkotikas). Vorholu piemekleja dažu amerikaņu politisko līderu un Dž. Lenona liktenis: 1968. g. viņš tika smagi sašauts, bet tomēr izdzīvoja. Vorhols bija spiests pārcelties uz citu, labi iekārtotu un arošu studiju un turpinaja spelet zvaigznes lomu visus septiņdesmitos un astoņdesmitos gadus, pastāvīgi nostājoties publikas priekšā blakus citam slavenībam: Elizabetei Teilorei un Lizai Mi-nelli, «Roling Stones» grupai un Eltonam Džonam, Muhamedam Ali un žurnāla «Vogue» izdevējai Daianai Vrē-landei. Viņš iekartoja izmekletu diskotēku, izdeva žurnālu («Inter/View»), ko aizpildīja ar slavenību aptaujām, piedalījās televīzijas parraides. Un, protams, bizness. «Fabrika» deva krietnus ienākumus (Vorhola mantojums ir 10 līdz 15 miljoni dolāru vērtībā, lielākā daļa no sīs poparta veterānā bagatības novēlēta viņa vārdā nosauktajam fondam, kura uzdevums ir sekmēt tēlotāju mākslu). Popkultūras zvaigzne un biznesmens Vorhols, kas prata izmantot reiz uzķerto mākslas tirgus konjunktūru? Vai aiz šīs fasādes saglabajas mākslinieks, kas ne tikai ražoja visur pieprasītu vorholiskas mākslas preci, bet bija arī radošs? Jāatzīst, ka Vorhols septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados attīstījās un mainījas. Viņš gan turpināja turēties pie savas slavenību tēlošanas tradīcijas (pazīstamā «Mao» portretu sērija, 1972) un sietspiedes tehnikas, bet kļuva stilā glez-nieciskaks un romantiskāks (ja to var teikt par Vorholu), izmantoja brīvāku līniju un triepienu («Muhameds Ali», 1978), labprāt lietoja naksnīgos negatīvu attēlus

S«Četras Merilinas», 1972), bagatinaja nospiedumus pat ar imanta putekļiem («Dimantputekļu kurpes», 1980). Analizējot šos darbus, jānonāk pie vēl vienas atziņas: Vorhola 1960. gadu sākuma darbu saturiskā un formālā viengabalainība ir zudusi.

EPILOGS

Vorhola fenomens aizgājis vēsturē, viņu un viņa iespaidu vēl droši vien pētīs un vērtēs ar laika distanci mākslas un kino zinātnieki, kulturologi un sociologi. Nav šaubu, ka Vorhols piederēja sešdesmito gadu Rietumu mākslas novatoriem, kuri paplašināja mākslinieciskо izteiksmes līdzekļu diapazonu, lai gan kā absolūtas un vienīgas estētiskās patiesības šī gadu desmita «revolūcijas» mākslā patreiz, postmodernisma gaisotnē, nav jēgas pretstatīt tradicionāliem veidiem un tehnikām, ilgstošai uztverei paredzētai stājmākslai. Visām mākslinieciskām formām ir tiesības pastāvēt, it īpaši, ja sasniegta augsta kvalitāte. Bet kādu mācību patreiz iespējams gūt no Vorhola darbu vēstījuma? Kādu varam gūt mēs, kas dzīvojam pilnīgi citos apstākļos? Domājams, Vorhola mantojums netieši var noderēt kā brīdinājums no lētuma, kas mums apkārt, no lētuma šī vārda ētiskajā nozīmē. Un ne tikai mākslās, bet arī citās

AIVARS MIGLA

ŠEIT — APVĀKS SKAŅU PLATEI «ANDY WARHOL'S VELVET UNDERGROUND»

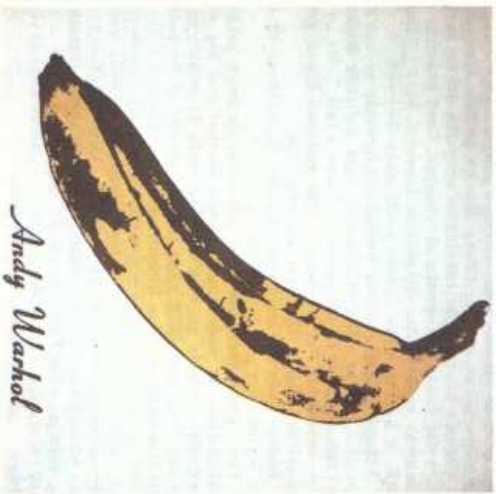

«THE ROLLING STONES» SKAŅU PLATES «STICKY FINGERS» APVĀKS — VARIANTS Nr. 1

SKAŅU PLATES «STICKY FINGERS» APVĀKA SPĀNIJAS VARIANTS

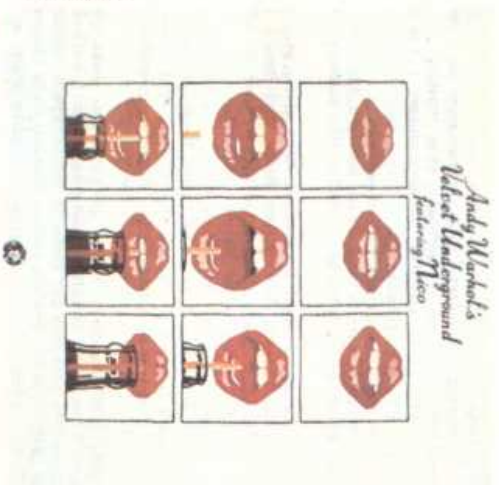

GVIDO KAJONA FOTOREPRODUKCIJAS

ENDIJS VORHOLS UN ROKMŪZIKA

Savu studiju Vorhols iekārtoja Ņujorkā, 47. Iststrītā, ēkā, kurā kādreiz bija atradusies neliela fabrika, un arī attiecīgi to nosauca — «The Factory» — «Fabrika». «Fabrikā» nodarbojās ne tikai ar poparta izstrādājumu izgatavošanu un filmu uzņemšanu. Vorhols bija organizējis «multi-media show» (varētu tulkot — «izrāde ar daudzveidīgu iedarbību», — tajā bija apvienota mūzika, deja, kinoizrāde, visdažādākie gaismas efekti). Šo «multi-media show» Vorhols nosauca par «The Exploding Plastic Inevitable show» — «Eksplodējošā Plastiskā Neizbēgamā izrāde». Viņa redzeslokā nejauši nokļuva grupa «The Velvet Underground».

Grupu «The Velvet Underground» 1966. gadā izveidoja Lou Rīds (Lou Reed) — ģitāra, balss un Džons Keils (John Cale) — basģitāra, vijole. Vēl grupā spēlēja Sterlings Mori-sons (Sterling Morrison) — ģitāra un Morīns Takers (Maureen Tucker) — sitamie instrumenti. Viņu pirmā uzstāšanās vieta — «Cafe Bizarre» Grīnvičvilidžā. Rīds atceras: «Viņi teica: «Vēl vienu tādu pašu dziesmu kā šī, un jūs tiksit atlaisti.» Mēs nospēlējām vēl vienu tādu pašu dziesmu un, protams, tikām atlaisti.» Tad pēkšņi kā *deus ex machina* grupai nāca Endija Vorhola piedāvājums. Vorhols grupas sastāvu papildināja ar aktrisi un dziedātāju Niko (Nico, īstajā vārdā Krista Pēfgena — Christa Pāffgen), kura bija strādājusi par aktrisi un fotomodeli Rietumvācijā un 1965. gadā guvusi nelielu ievērību Londonā, iedziedot kādu dziesmiņu televīzijas uzvedumam.

Ar grupu «The Velvet Underground» Vorhols plašāku sabiedrību iepazīstināja savas filmas «The Bed» («Gulta») pirmizrādē. Filmēti divi baltā apakšveļā ģērbti vīrieši, kuri pa pusei sēž, pa pusei guļ gultā un ēd ābolu. No viņu dialogiem noprotam, ka filmas darbība risinās divu dienu laikā.

Filmas pirmizrāde var kalpot kā ilustrācija Vorhola «multimedia show». Grupas «The Velvet Underground» uzstāšanās tapa daudzveidīgāka: punktotā kleitā tērpta meitene skraidīja pa zāli šurp turp ar projekcijas aparātu rokās un projicēja filmu uz zāles sienām, skatītāju mugurām un arī viņiem tieši acīs.

Grupa koncertēja ASV un Kanādā, un visur, kur vien parādījās, izsauca diametrāli pretējus viedokļus. Džons Keils par kādu koncertu Ohaio rakstīja, ka cilvēki to esot klausījušies apdullinošā klusumā. Savukārt tā laika amerikāņu prese atsauksmēs par grupas muzicēšanu apgalvo: « . .disonējoša mūzika, pulsējošas kadences, pulsējošs temps» — «Variety»: «montāža, kas vibrē starp draudiem, cinismu un perversiju. To pieredzēt nozīmē būt pazemotam, bezpalīdzīgam ...» —

«Chicago Daily News».

Uz tā laika rokmūzikas fona grupas spēlētā mūzika šķiet pārsteidzoši novatoriska. Tai raksturīgs elektriskās vijoles skanējums augstos reģistros, kurš sacenšas ar ģitāru, bas-ģitāras skanējums atgādina troksni, ar kādu nolaižas reaktīvā lidmašīna. Lou Rīda muzikālajam «primitīvismam» un liriskajam pasaulīgumam Džons Keils piekausēja klāt avangarda mūzikas elementus.

1967. gadā iznāca pirmais disks — «The Velvet Underground And

Nico». Tā producents — Endijs Vorhols. Viņš noformēja arī diska apvāku. Tur uzzīmētais banāns kļuvis par vienu no slavenākajiem rokmūzikas skaņuplašu apvā

kiem. Grupa savās dziesmās skāra vairākas tēmas, kuras masu informācijas līdzekļi bija pasludinājuši par tabu, — narkotikas («Heroin» — «Heroīns», «I'm Waiting For The Man» —«Es gaidu vīrieti»), sadomazohisms («Venus In Furs» — «Venēra zvērādās») u. c. Tika aplūkots arī pilsētas dzīves pagrimums, cilvēku atsvešināšanās.

Šis albums bija nācis klajā daudz par ātru, tāpēc nav brīnums, ka pēc pirmā šoka, ko tas radīja, tika nolemts aizmirstībai.

Drīz pēc pirmā diska iznākšanas Niko atstāj grupu, lai uzsāktu solokarjeru. Savu pirmo disku, kurš iznāca 1968. gadā, viņa nosauca «Chelsea Girl» («Meitene no «Čelsi-jas»»), pēc analoģijas ar Vorhola slavenāko filmu «Chelsea Girls» («Meitenes no «Čelsijas»»), kurā viņa filmējās.

Pēc Niko aiziešanas no «The Velvet Underground» Vorhols zaudē interesi par grupu. Tomēr tieši viņa vārds piesaistīja grupai masu informācijas līdzekļu uzmanību, tāpēc vēlāk arī tie kļūst remdeni pret «The Velvet Underground».

1967. gada decembrī iznāca grupas otrais disks «White Light/ White Heat» («Baltā gaisma/Baltkvēle»), kurš vēl joprojām tiek uzskatīts par vienu no tipiskākajiem rokmūzikā.

Bet 1972. gadā tiek tiražēts grupas pēdējais disks «Squeeze».

Grupas «The Velvet Underground» mūziku nebija ar mieru pārraidīt neviena no komerciālajām radiostacijām. Tomēr «The Velvet Underground» veikums ir ievērojams ar to, ka grupa paplašināja poētiskās un instrumentālās izteiksmes iespējas rokmūzikā ar dokumentāla reālisma agresīvu piejaukumu, sme|oties iedvesmu no Ņujorkas ielu dzīves.

Endija Vorhola ietekme uz rokmūzikas pasauli gan tiešāk, gan netiešāk saglabājās arī turpmākajos gados. Vorhols noformēja apvāku 1971. gadā iznākušajam «The Rolling Stones» diskam «Sticky Fingers». Grupa «The Rolling Stones» sešdesmito gadu beigās sarāva attiecības ar skaņu ierakstu firmu «Decca» un nodibināja savu firmu «Rolling Stones Records». «Sticky Fingers» bija pirmā lielā skaņu plate, kuru grupa izlaida ar savu firmas zīmi. Vorhola veidotais skaņu plates apvāks — džinsu fotogrāfija, kurā iemontēts īsts rāvējslēdzējs, — ārēji it kā «mīkstināja» grupas radošo krīzi, piešķirdams tai skolnieciskas nerātnības pieskaņu. Apvāks ir viens no iedarbīgākajiem tā saucamajiem «gimmick» («gimmick» — paņēmiens, kurš tiek lietots, lai piesaistītu pastiprinātu uzmanību kādai precei un tādējādi palielinātu tās noietu). Joks ļoti precīzi atbilda grupas noskaņojumam. Plate ar šādu noformējumu tika aizliegta Spānijā. Vorhols izgatavo «Spānijas variantu», uz kura redzama sīrupa kārba, no tās «izlien»

kustīgi pirksti.

Bet Deivids Bovijs savā diskā «Hunky Dory» Vorholam veltīja dziesmu un par skaņuplates «Transformer» producentu uzaicināja Lou Rīdu. Braiens Ferijs •(Bryan Ferry), kurš bija ticies ar Vorholu mākslas skolā Ņūkāslā, viņa ietekmē izstrādāja savas grupas «Roxy Music» pirmās koncepcijas.

Vorhola interese par rokmūziku neapsīka arī tai periodā, kuru var saukt par «panku eksploziju». Savā grāmatā «Exposures» viņš raksta: vislabākais koncerts, kurš jebkad noticis, ir grupas «The Clash» uzstāšanās Ņūjorkā.

Astoņdesmitajos gados Vorhols sadarbojās ar vairākām grupām, arī ar «Duran Duran». Viņa daiļrade ietekmēja arī tādas grupas kā «Psychedelic Furs», «Talk Talk» un «TV Personalities». Par Vorhola pēdējo veikumu kļuva grupas «Curiosity Killed The Cat» videovariants. «

Pēdējo godu šim izcilajam cilvēkam Niko atdeva 12. martā, veltot viņa piemiņai koncertu. •

1987. gada aprīlī Rietumu videoierakstu tirgū parādījās videokasete ar nosaukumu «Andy Warhol and his work»

(«Endijs Vorhols un viņa darbs»). Šajā 51 minūti garajā ierakstā iek|auta 1973. gadā tapusī intervija ar Vorholu, kā arī fragmenti no viņa filmām «Trash», «Chelsea Girls» un «Women In Revolt». Diemžēl ne ar vienu vārdu neesot pieminēta ne grupa «The Velvet Underground», ne tāda traģiska personība kā aktrise Edija Sedžvika (Edie Sedgewick). Filmā iekļauti kadri, kuros rādīta ar slēpto kameru filmētā dzīve studijas «The Factory» sienās. Intervijā Vorhols saglabā sev raksturīgo — ja ne noraidošo, tad vismaz ironiski vienaldzīgo — attieksmi pret žurnālistiem.

BILS HEILIJS

Ir jau banāli vēlreiz atgādināt, ka mūsu valstī, neskatoties uz visaptverošo pārkārtošanās procesu, jaunatnei līdz šim nav neviena sava periodiska mūzikas izdevuma. Tāds ir sen nepieciešams. Ari mūziķiem. Informācijas kripatas, kuras laiku pa laikam parādās šur un tur, nekādā ziņā nespēj apmierināt milzīgo interesi un aizpildīt zināšanu deficītu. Tieši tādēļ šoreiz apmainīšu ģitāru pret zīmuli. Būšu uzticīgs sev un runāšu atkal par rokenrolu, par pašiem tā pamatiem.

Skaņu plašu mūži ir īsi, parasti tās noveco un aiziet aizmirstībā labi ja sasniegušas pusgada vecumu. Retais izpildītājs vai komponists var lepoties, ka viņa plate vēl pēc 5 gadiem nav zaudējusi smaržu mūzikas oranžērijā. Par izciliem uzskatāmi darbi, kas pēc 10—15... gadiem spēj konkurēt, stāvēt blakus modes uzzie-dinātajām narcisēm. XX gadsimta sabiedrība tik ātri maina savus apstādījumus, ka pēc 30 gadiem visam «vecmodīgajam» ir jāaiziet.

Skaņu plate ar dziesmu «Rock Around The Clock», pamatojoties

uz «Ginesa rekordu grāmatas» datiem, līdz šim ir pārdota 27,5 milj. eksemplāros un jau vairāk nekā ceturtdaļu gadsimta paliek kā rokenrola himna, manifests.

Vai nav paradoksāli, ka dziesmu pazīst visā pasaulē jau no pirmajām taktīm, bet par viņas izpildītāju mēs nezinām gandrīz nekā? Tātad__

PIRMAIS . . .

Bils Heilijs (Bill Haley) dzimis 1925. gada 6. jūlijā kā Viljams Džons Klif-tons Heilijs juniors, Hailendparkā, Mičiganas pavalstī. Māte spēlēja ērģeles baznīcā, tēvs prata spēlēt bandžo un mandolīnu. 7 gadu vecumā ģimene pārcēlās uz Vilmingtonu, Delavēras pavalstī, kur mazais Bils savām rokām uzmeistaroja un sāka spēlēt savu pirmo ģitāru. Pirmo naudu viņš nopelnīja 13 gadu vecumā, laiku pa laikam uzstājoties vietējā ūtrupē par 1 dolāru naktī. Bilam derēja viss, kas bija saistīts ar mūziku. Viņš spēlēja dzimšanas dienu «pārtijās» un sestdienas vakaros dažādos klubos. Divus gadus vēlāk viņu ievēroja un uzaicināja uzstāties kā ***hillbilly*** stila dziedātāju Pensilvānijā. Ceļojot kopā ar dažādiem muzikantiem, viņš satikās ar country grupu «The Downhomers», kurā viņa priekšgājējs Kenijs Roberts braši aizmaršēja armijā. Kad 1944. gadā «Downhomers» ierakstīja dziesmu «We're Recruiting», Bils varēja piezvanīt uz mājām, lai pastāstītu šo priecīgo vēsti.

Šķīries ar «Downhomers», viņš iekārtojās darbā WSJVJ radio Bridžportā, Ņu-džersijā par dziedošu diskžokeju, kur viņu drīz iesauca par Jodelējošo Bilu.

1948. gadā Heilijs pārcēlās pāri Delavēras upei uz WPWA radio Česterā,

Pensilvānijā. Te viņš ieņem muzikālā direktora vietu līdz pat 1954. gadam. Ap 1948. gadu top arī pirmās plates ar viņa pirmo paša dibināto grupu — «Bili Haley & The Four Aces Of Western Swing» (muzikāls stils, kurš izveidojās 30. gadu beigās, sintezējot sevi svinga ēras bigbendu muzicēšanas elementus ar specifisko ***country*** instrumentu un ***hillbilly*** rotaļīgo kovboju dziedāšanu).

1949. gada beigās grupa maina nosaukumu uz «Bili Haley ***&*** The Saddlemen». Pirmie lielākie panākumi — ar divām paša sarakstītām sentimentālām dziesmām jau uz ***Atlantic Records*** Ņujorkā.

Visi viņa 1950. gada ieraksti pārsvarā bija ***country & western*** stilā. 1951. gadā Bils Heilijs novelk savu kovboja platmali un sāk kultivēt jaunu stilu. Pirmo reizi parādās viņa tagad visā pasaulē pazīstamā lokotā matu šķipsna uz pieres, spilgta, svinīga saietu pēcpusdienas žakete, parādās jauns, nebijis tēls. Parādās ari viņa pirmais hits ar rokenrola piegaršu —

«Rocket' 88».

Un tā blakus nēģeru R & B ***(Rhythm and Blues)*** izpildītājiem

1951. gadā droši uzstājās arī pirmais baltais — Bils Heilijs. Ledus ir sakustējies.

1952. gadā lielajā skaņu firmā ESSEX, Filadelfijā viņus jau pirmo reizi ierakstīja ar nosaukumu «Bili Haley and His Comets» — Bils Heilijs un viņa Komētas — tās pašas slavenās Komētas, bez kurām rokenrola sākums vispār nav iedomājams.

Pirmās ESSEX plates otrā pusē Bils pamanījās ieskaņot «Rock This Joint» — skaņdarbu, kuru vēlāk ievietos rokenrolu klasikas zelta fondā.

Kad Bils ierakstīja savu «Rock-A-Beatin' Boogie», Klīvlendas, Ohaio pavalsts diskžokejs Alans Frīds (1922— 1965) — pats kaislīgākais visu laiku rokenrola propagandētājs, izdzirdējis dziesmas sākuma vārdus:

«Rock! Rock! Rock everybody! Roll! Roll! Roll everybody!

etc.» —

nevarēja vien nomierināties, tie rosināja viņa fantāziju, līdz kādā jaukā dienā no Klīvlendas radio pārgalvīgā sajūsmā Ameriku pirmo reizi pāršalca jēdziens ***«Rock And Roll».*** To izdomāja Alans Frīds un savās pārraidēs tik bieži, tik pārliecinoši, tik izjusti lietoja, ka vairs neviens nešaubījās, kā nosaukt jauno mūzikas vilni. Tā radās muzikoloģijas termins, kurš vēlāk transformēsies par ***«Rock»*** ar bezgalīgi sazarotu ciltskoku.

Pirmais Bila Heilija īstais grāvējs «Crazy, Man, Crazy» parādās 1953. gada pavasari un momentāli uzlido hitpa-rādes «Hot 100» 15. vietā. Tas notiek periodā, kad popularitātes zenītā ir saldi melanholiskā, iežūžojošā Persija Feita «Song From Moulin Rouge». Tagad skaidri zināms, ka «Crazy, Man, Crazy» ir pats pirmais «baltais» rokenrola hits pasaulē.

1954. gada gigantiskais skaņu komercijas valis — firma DECCA vairs nevar iztikt bez Bila Heilija. Bils noslēdz kontraktu. Seko mēreni hiti («Dance With The Dolly» un «Patty Cake»).

1954. gada 12. aprīlī DECCA firmas ***Pythian Temple*** studijā Bils ar savām «Komētām» saņem spožu, melnu mazuli, savu lolojumu — bija piedzimis «(We're Gonna) Rock Around The Clock» — «Roks visu dienu». Pasaule vēl nenojauš, ka divu minūšu un desmit sekunžu ilgie Bila un Komētu sirdspuksti ari 30 gadus vēlāk dārdēs miljonos radioaparātu, magnetofonu, atskaņotāju un jauniešu sirdīs. Ari pats Bils Heilijs nenojauš, ka divu Ņujorkas elitāru komponistu — Maksa Fridmena (dz. 1885. g.) un Džimija De Naita nošu lapās 1953. gadā radies visu laiku grāvēju grāvējs.

Līdzīgi daudzām dižām parādībām, vēlāk leģendārais skaņdarbs uzreiz netiek pat pamanīts. Savu uzvaras gājienu tas uzsāka, kad Evansa Hantera novele «Melnās tāfeles džungļi» («Blackboard Jungle») tika pārvērsta filmā. Nu jau pāri visiem kontinentiem skanēja dobjā, it

kā neizteiksmīgā, bet tajā pašā reizē netverami šarmantā 28 gadus vecā Bila Heilija balss, kura personificēja jaunā mūzikas žanra, kā ari jaunatnes subkultūras triumfu visā pasaulē. Muzikologi uzskata, ka rokenrola ēra ir sākusies tieši ar šo skaņdarbu.

Jau 1954. gadā amerikāņu nēģeru mūzikas pasaule pārmet Heilijam, ka oriģinālos, visai bieži erotiskos tekstus viņš apšņāpj un pasniedz lietošanai gatavus balto ģimenēm. Pusaudžu interese bija sakāpināta, — aizliegtais auglis vienmēr saldāks. Tā Heilijs un viņa DECCA's menedžeri, patvaļīgi uzdrošinājušies cenzēt melno mūzikas kultūru, stimulēja balto mūziķu centienus sakņoties jaunajā, veselīgajā augsnē. ***Rhythm and Blues*** mūzikas ietekme gandrīz vai visos mūzikas žanros neiedomājami pieauga.

Bila Heilija radīto zelta fonda darbu saraksts papildinās ar Džo Tērnera «Shake, Rattle And Roll» un «Dim Dim The Lights» (1954). 1955. un 1956. gada ASV «Hot 100» sarakstu pirmajā desmitniekā ieiet vesela virkne pilnasinīgu klasisku, nemirstīgu rokenrola skaņdarbu, (skat. P. P. S.).

Neskatoties uz paniskam bailēm lidot ar lidmašīnu, Bils ar savām «Komētām» rīko diezgan daudz koncertturnejas pa visu pasauli. Jāsaka, ka vislabāk viņu uzņem vecajā labajā Eiropā. Rokenrola lielo notikumu skaitā ierindojamas viņa vizītes VFR, Francijā, Anglijā un Skandināvijas valstīs. Tās iezīmējās ar grandiozām sagaidīšanām, kuras sakās jau lidostā un visādā ziņā atgādināja lielu valstsvīru sagaidīšanas ceremonijas. Vienīgi karalisko gvardu sagaidītāju pulkā bija pamaz, toties dominēja visāda ranga ***teddy boys*** ar savām košajām draudzenēm, kuri korī skandināja sava elka mī|āko dziesmu pantus un vicināja visneiedomājamākos paštaisītos plakātus. Bils Heilijs ne vienu vien reizi savās atmiņās ar lielu sajūsmu par to stāstīja. Rokenrola entuziastiem viņa uzstāšanās reizēm bija tik dziļš pārdzīvojums, ka nereti to pavadīja dažādi kuriozi, kurus pēc tam ārkārtīgi rūpīgi apdziedāja žurnālisti gandrīz visos izdevumos. Bils Heilijs prata klausītājus uzlādēt ar tādu lādiņu, kura enerģija bieži vien vērsās neizmērojamās vienībās. Pēc viņa kaut ko līdzīgu izdevās atkārtot tikai Litl-Ričar-dam. Neskatoties uz milzīgo rokenrola kara|a ietekmi, jaunatnes vidū nespēja rasties neviens kaut cik vērā ņemams skolnieks, sekotājs, atdarinātājs.

Bils mīlēja Eiropu, un Eiropa dievināja to. Viņš koncertē tur arī 1968., 1972. un beidzot 1976. gadā, kad notiek viņa pēdējie priekšnesumi.

Jaunatne gaidīja skaistus, žilbinošus, apburošus elkus. Turpretī mūzikas industrija tagad piedāvāja ikdienišķu, kautrīgu ģimenes cilvēku, kurš pats nebija gatavs iejusties idola lomā.

Taču viņa mūzika darīja savu. Simtiem fotoaparātu zibsnīja ap Bilu visneiedomājamākos brīžos. Būt uzmanības centrā ne vienmēr ir patīkami. Pēkšņā slava nomāca viņu.

Bils Heilijs nekad nebija komersants. Viņš bija mūziķis caur un cauri. Viņš nemācēja un negribēja klanīties modei un maksāt nodevas pūļa gaumei.

Ar 1956.—57. gadu iezīmējās Heilija noriets. Rokenrola māksla Amerikā dzen jaunus asnus — parādās Elviss ...

Manas personīgās domas par Bilu Hei-liju ir cieši saistītas ar viņa ansambļa «The Comets» oriģinālsastāva fenomenu. Manuprāt, tas, ko viņš ir veicis, nekad nebūtu iespējams ar kādu citu muzikantu kolektīvu. Uzskatu par savu pienākumu minēt šo dižo mūziķu vārdus.

P. P. S. Statistikas cienītajiem klat pielieku ASV un Anglijas hitparažu rādītājus:

Pirmām kārtām saksofonists Rudijs Pompilli (Rudy Pompilli), kurš palika uzticīgs Bilam līdz pat viņa nāves dienai un bija blakus tam uz skatuves līdz pēdējai uzstāšanās reizei. Manuprāt, viņš ir pirmais pats īstākais vārda tiešā nozīmē roka saksofona meistars, paraugs visiem pēc viņa nākušiem ...

Viņa instrumentālā kompozīcija «Rudy's Rock» ir patiesi klasikas standarts.

Bundzinieks — Dons Reimonds (Don Raymond). Viņam piemita prasme izmantot Džina Krupas (Gene Krupa), džeza bungu ekvilibrista-virtuoza, solo bungas rafinētus, smalki niansētus piesitienus pret «kanti» kombinācijā ar ***backbeat*** — rokenrola pamatritmu (ar uzsvaru uz 2. un 4. takts daļu), lieliski koordinētā

svētku iluminācijā, «feijer-verkā».

Kontrabass — Els Reks (AI Rex), viens no slēpa ***(slap)*** kontrabasa tehnikas pamatlicējiem. Vēlāk šī tehnika iegāja arī rokenrola basģitāristu arsenālā.

Ģitāra — Frensis Bīčers (Francis Beecher), smalks, savdabīgs, apdāvināts ģitārists, neskaitāmu virtuozu pasāžu autors. Daudzkārt tiek citēts vairāku slavenu ģitāristu solo spēlē.

Stīlģitāra — Bilijs Viljamsons (Billy Williamson). Izmantoja savu tipiski country mūzikas instrumentu kā neviens līdz šim, pārvēršot stīlģitāru par reizē ritma un solo instrumentu. «Komētu» vizītkarte ir tieši Viljamsona spalgie stīla šāvieni.

Tagad «Komētas» tiek uzskatītas par pirmo balto instrumentālo R ***&*** B grupu, bet es domāju, ka «Komētas» ir kas vairāk, ka viņu kopskanējums ***(sound)*** līdz pat šodienai rokenrola mūzikā ir nepārspēts savas muzikālās krāsainības ziņā.

Sākotnējie «Komētu» mūziķi pēc šķiršanās ar Bilu Heiliju īsu laiku turpināja savu darbību, tad nogrima aizmirstībā. Cieta viņi paši, cieta Bils, cieta rokenrols. Vēlāk Bils Heilijs turpināja sadarbību ar dažādiem mūziķiem, saglabājot no-

ASV

1953

1954 SHAKE RATTLE AND ROLL

1955 ROCK AROUND THE CLOCK MAMBO ROCK

ROCK AROUND THE CLOCK ROCK-A-BEATIN’ BOOGIE

1956 SEE YOU LATER ALLIGATOR THE SAINTS ROCK'N ROLL ROCKIN’ THROUGH THE RYE RAZZLE DAZZLE

ROCK AROUND THE CLOCK SEE YOU LATER ALLIGATOR RIP IT UP

ROCK’N ROLL STAGE SHOW RUDY’S ROCK RUDY’S ROCK

ROCK AROUND THE CLOCK

1957 ROCKIN’ THROUGH THE RYE ROCK AROUND THE CLOCK ROCK AROUND THE CLOCK ROCK THE JOINT

DON’T KNOCK THE ROCK

1958

1959

1960

1968 ROCK AROUND THE CLOCK 1974 ROCK AROUND THE CLOCK

saukumu «The Comets», kas atspoguļota skaņu plašu anotācijās.

Bils Heilijs, rokenrola pionieris, piecu bērnu tēvs, beidza savu dzīvi vientulībā 56 gadu vecumā 1981. gada 9. februārī, Hārlingenā, Teksasā, mājā, kurā viņš ar savu sievu Martu pavadīja pēdējos gadus, atsakoties no intervijām un jebkādas sabiedriskās darbības.

Bila Heilija īsās dzīves laikā pavisam pārdotas ap 60 milj. viņa

plašu. Nepieciešams atzīmēt kā Bila Heilija nopelnu viņa prasmi dziesmu tekstos, pat nosaukumos, brīvi iepludināt jaunatnes slengu un saīsinājumus.

Fakts paliek fakts — Bils Heilijs bija pirmais un tieši viņš palīdzēja sagatavot skatuvi Elvisam un visiem, kas nāca aiz viņa. Miljoniem siržu Bils Heilijs ir un paliek vienīgais un īstais rokenrola karalis.

Kā neviltotas sajūsmas apliecinājumu, kā piemiņas zīmi mūsu «Arhīvs» savos koncertos vienmēr izpilda Bila Heilija skaņdarbus. Bils Heilijs ir un paliek mūsu vidū, pāri un caur gadiem un telpai — Rock Around The Clock!

Tā kā Bila Heilija mūzikai esmu veltījis sevišķi daudz uzmanības, pārvērtējot un izstrādājot viņa skaņdarbus, ir atlasīti vairāki darbi, kurus ar Vissavienības skaņu plašu firmas «Melodija» starpniecību gribu nodot plašākam jaunatnes vērtējumam.

«Melodijas» Rīgas filiāle jau 1987. gada jūlijā ir devusi savu principiālu piekrišanu.

Tas, kas nebija iespējams pirms divdesmit, desmit... un pat pirms gada, tagad iegūst jaunas formācijas.

Mūsu zemē kultūras jomā ir sākuši darboties milzīgi potenciāli spēki, un šis process ir neapturams.

P. S. Manas jaunības gados nereti varēja dzirdēt pieminam kaut kādu Vili Kalēju (jeb Kalēju Vili), kurš it kā īstenībā ir no Jelgavas izceļojušā sarkankoka mēbe|meistara dēls, kuram tēvs no skapja durvīm pagatavoja ģitāru.

Latviešu puiši, klausoties vienīgās viņiem pieejamās primitīvās, paštaisītās plāna celuloīda skaņu plates, lepojās ar slaveno novadnieku — roka «Apkārt pulkstenim» izpildītāju, un mīts gāja no mutes mutē.

LIELBRITĀNIJĀ
CRAZY MAN, CRAZY
SHAKE, RATTLE AND ROLL
DIM, DIM THE LIGHTS
MAMBO ROCK
BIRTH OF THE BOOGIE
ROCK AROUND THE CLOCK
RAZZLE-DAZZLE/TWO HOUND DOGS
BURN THAT CANDLE
SEE YOU LATER ALLIGATOR
R-O-C-K
THE SAINTS ROCK'N ROLL HOT DOG BUDDY BUDDY RIP IT UP RUDY'S ROCK
FORTY CUPS OF COFFEE BILLY GOAT
SKINNY MINNIE LEAN JEAN JOEY'S SONG SKOKIAAN
ROCK AROUND THE CLOCK

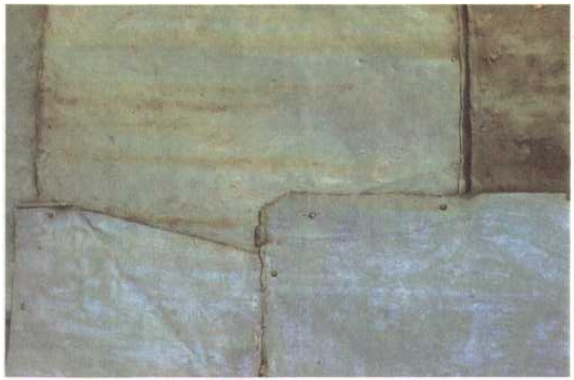

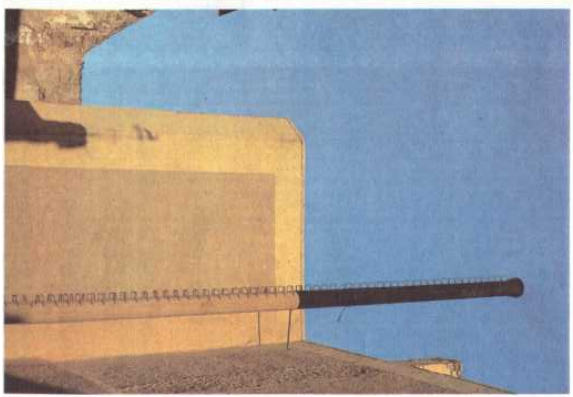

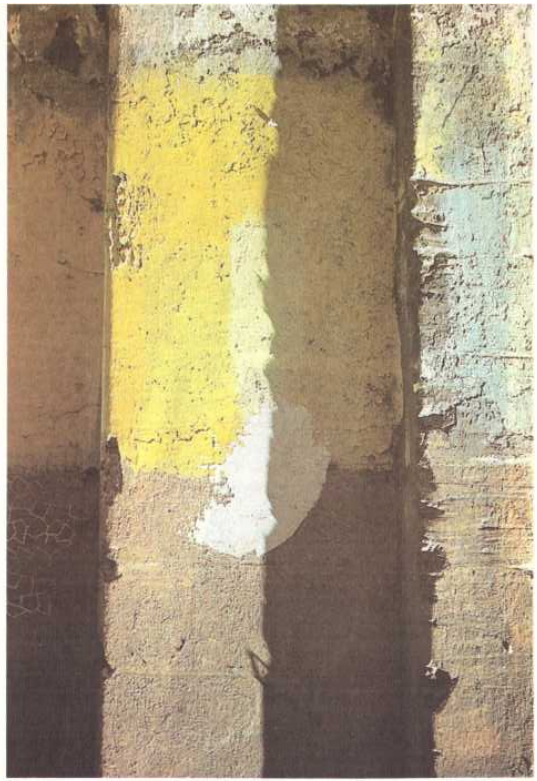

ALEKSANDRS BITE

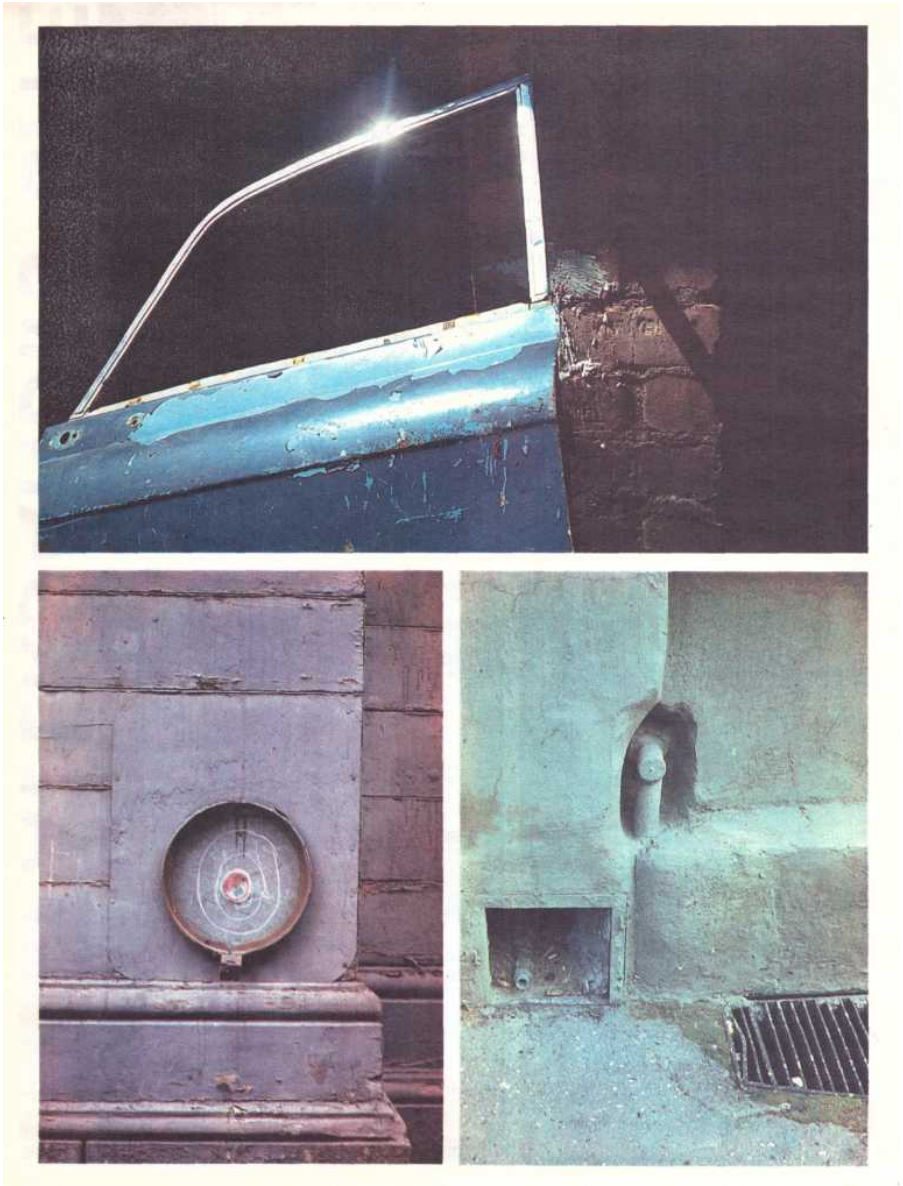

ALEKSANDRS MINKINS

(Maskava)

Ko saka festivāls

Pērn Tbilisi notika 3. Vissavienības jaunatnes izrāžu festivāls. Vērtēt un interpretēt šo notikumu var dažādi. Taču

divas lietas festivāls, manuprāt, pierādīja noteikti un objektīvi:

— acīm redzams ir brīvības un demokrātijas pieaugums,

— tikpat uzskatāms—teātra mākslas panīkums.

Pirmā ir mūsu dienu ieguvums. Otrā — stagnācijas mantojums. Tā sekas nāksies just vēl daudzus gadus.

Vienas dienas laikā iespējams mainīt vēlēšanu sistēmu, pazemināt cenas . . . Taču ir lietas, kuras nav iespējams mainīt uzreiz. Arī inerce ir dabas likums. Pagājuši 42 gadi, kopš beidzies karš, bet «demogrāfiskie viļņi» joprojām sagrūst te pār skolu, te ekonomiku; vēl ilgi «atražosies» arī ilggadīgais neapdāvināto, pelēcīgo, mūžīgi ierēdniecības stutēto un tāpēc arī viegli vadāmo, iztapīgo režisoru «selekcijas» darbs.

Prātam neaptveramā, līdz absurdam novestā ministrijas reglamentācija kļuvusi tik ierasta, ka mēs pat nemanām tās kroplību. Plāns—tas mums ir ja ne svēts, tad vismaz normāls, «labs» jēdziens. Vēl vairāk — strādāt bez plāna šķiet pat dīvaini. Gluži vai anarhiski.

Un teātri — visi teātri — ir spiesti gadā iestudēt ministrijas cieši noteiktu izrāžu skaitu. Tas liekas normāli tāpēc, ka mums sen iestāstīts, ka teātris ir ražošana, fabrika, kurā izgatavo izrādes. Taču, ja atceramies, ka iestudē tās režisors, t. i., mākslinieks, **tad kāds var būt plāns? Plāns visiem ir viens, bet režisori— dažādi. Bet, ja plāns eksistē (un triumfē!), tad kādas var būt izrādes? Sēro kritika, bēg skatītājs — lūk, kādas tās ir. (Pat pēc fiktīvajiem oficiālajiem dokumentiem lielā daļā PSRS teātru zāles aizpildītas knapi par 50 procentiem. Patiesībā stāvoklis tuvojas nullei.)**

Plānu mainīt nedrīkst. Bet režisorus var. Tā arī veidojas līdzinieki — «biedri režisori Kājumslabpatiksies». Kur gan lai viņi ņem «savu seju», ja visiem repertuāra Lielais Ministrijas Komplekts — jubilejas, ražošanas, pašmāju, klasikas un Agatas Kristi (tulkoti nieki «kasei») gabali. Jaunradi tas gan neveicina, taču atskaites sastādīt ļauj itin ērti.

Pilnā saskaņā ar teorijām, plāna pildīšana tiek stimulēta ne tikai morāli (goda raksti, karogi . . .), bet arīdzan materiāli. Izpildījāt — prēmija, norāvāt — hm ... Tā pirmrindniekos izvirzās ne-**apdāvinātība. Vienam no pasaules spēcīgākajiem režisoriem Eimuntam Ņek-rošam izrādes iestudēšanai nepieciešams gads. Fenomenālais, visā pasaulē apbrīnotais Rezo Gabriadzes Marionešu teātris nespēj (pašlaik) divos gados radīt vairāk par vienu iestudējumu. Tātad šādi režisori un kolektīvi ir nolemti saņemt rājienus, brāzienus, finansiālas represijas. Bet tie, kas lipina, štancē, haltūrē . . . akurāti saņem prēmijas. Režisoram ir alga, bet ir arī «likme». Par virsplāna izrādi maksā pēc likmes —**

līdz 1000 rubļiem un vairāk. Tikpat — par jebkuru iestudējumu svešā teātrī. Tādējādi spēcīgais finansiālais stimuls mudina iestudēt izrādes, kur vien tīkas, tikai ne savā teātrī. Bet, ja jau nu savā, tad vismaz pārpildīt plānu. Šādos apstākļos reti kurš spējīgs atturēties no haltūras. Tāpēc nav brīnums, ka jau trešo reizi visā valstī nevar savākt divdesmit izrādes festivālam, lai 3/4 no tām visnožēlojamākajā kārtā neizgāztos.

Uzskatāmības labad atcerēsimies iepriekšējo festivālu, kurš notika 1985. gadā, kad visi teātri obligātā kārtā veidoja 40. Uzvaras gadadienai veltītas izrādes. Jubilejai bija veltīts arī festivāls. Viens iestudējums tiešām izrādījās veiksmīgs — «Nelaimes zīme» pSc V. Bikava darba. Pārējie — «kara tematika» . . . Teātris no Kazahijas, piemēram, rādīja blokādes laika Ļeņingradu. Vācu tanki šauj pa pilsētu, bet jauna sieviete baro ar vakariņām māsu un vīru. «Atvainojiet, dārgie, ka lieku jums priekšā ikdienas maltīti,» saka viņa un krāmē uz galda torti, augļu vāzi un šampanieti. Kā reaģēt? Kā kritizēt? Liekas, ka visa pasaule zina, kā no bada mira blokādes Ļeņingrada. Bet jaunais režisors — Kultūras ministrijas «barojuma» cienīgs produkts — domāja ne par karu, kurā palika 22 000 000 cilvēku, ne par Ļeņingradu, kur bojā aizgāja 600 000. Režisors centās izpildīt plānu. Un izpildīja. Un izpelnījās godu nokļūt festivālā .. . Pirmo reizi dzīvē es izjutu asu vēlēšanos aizliegt izrādi. Būtu mana vara — aizliegtu, bet režisoram, tāpat kā ārstam par noziedzīgu operāciju, atņemtu diplomu un tiesības strādāt specialitātē.

Toreiz, 1985. gadā, es nosaucu jaunatnes festivālu par «ministrijas izrāžu festivālu» un novēlēju, lai nākošreiz teātri tiesības braukt uz Tbilisi iegūtu nevis par viltus «problemātiku», urrā-patriotismu vai pseidopilsoniskumu. Tikai māksliniecisķām vērtībām jākļūst par festivāla caurlaidi. Cerības bija niecīgas. Nākošajam festivālam bija jānotiek 1987. gadā, un visi saprata — diezin vai ministrija atteiksies no izrāžu tematiskās atlases Oktobra revolūcijas 70. jubilejas gadā.

Atteicās!!! Laiks piespieda teātra ierēdniecību dziedāt jaunas dziesmas. Tas ir kā brīnums, īpaši ja padomājam, ka bija pagājis tikai pusotrs gads.

Labākā izrāde — kā arī tika gaidīts — Čehova «Tēvocis Vaņa» lietuviešu režisora Eimunta Ņekroša iestudējumā tika izvirzīta PSRS Valsts prēmijai. 1987. gada novembrī, svētku priekšvakarā — saņēma!

Lielu interesi izsauca:

— A. Vampilova «Priekšpilsēta». Režisors J. Pogrebņičko iestudējis lugu Kamčatkā, taču pirmais mēģinājums bija jau 1982. gadā Tagankas teātrī. Toreiz izrādi aizliedza.

— Igaunijas Konservatorijas studentu panku stilā un breika ritmā spēlētais «Hamlets». K. Komisarova izrāde, manuprāt, lai arī veidota izaicinoši moder-nistiskā formā, lieliska tāpēc, ka reti precīzi un asi atklāja Šekspīra varoņu savstarpējās attiecības.

— «Svētku diena» — dramaturģes

0. Mihailovas un režisora V. Mirzoje-va debija — asa satīra par šodienas mietpilsonību, atrisināta spilgtā groteskā manierē.

— M. Gindina un V. Sinakēviča «Zvērs». Lai arī spēlēja amatieri — Ļe-ņingradas universitātes studentu teātris, luga radīja spēcīgu iespaidu. Pēc neskaitāmām, mokošām ķibelēm šī gudrā, ironiskā līdzība par cilvēku — mutantu dzīvi pēc atomkara ieguva tiesības eksistēt un noteikti ieinteresēs gan padomju, gan ārzemju teātrus.

Neizpalika arī izgāšanās. Ar troksni caurkrita Harkovas, Nahičevanas, Ceļa-binskas, Kijevas teātri . . . Gan uzvaras, gan zaudējumi ir festivāla norma. Gribētos, protams, lai pirmo būtu vairāk.

Normāli šodien šķiet tas, ka festivāls, tā sakot, demokratizējies, iekļaujot savā programmā amatieru studijas, kā arī — vēlreiz atkārtošu šo uzslavu — tas, ka ministrijai pietika drosmes atteikties no stingras repertuāra tematiskās atlases.

Par festivāla galveno notikumu kļuva

S. Mrožeka «Emigranti», Maskavas teātra — studijas «Cilvēks» izrāde. Jā, tās mākslinieciskā kvalitāte atpaliek no Vilnas «Tēvoča Vaņas», jā, Tallinas «Hamlets» un Maskavas «Svētku diena» ir formā spilgtāki. Taču «Emigrantu» — tos asā un precīzā manierē ar aktieriem A. Fekļistovu un R. Kozaku iestudējis

1. Mokējevs — nozīme ir lielāka nekā vienkāršai izrādei. Iestudējums tapa pirms četriem gadiem, kad poļu dramaturga vārds pie mums bija aizliegts. Izrāde radās tad, kad par «Emigrantu» iestudēšanu varēja dārgi samaksāt. Tā vērtīga tāpēc — ja neņemam vērā mākslinieciskо nozīmi — , ka tapusi (analoģiski filmai «Grēksūdze») vēl pirms tā laika, kad kritizēt un spēlēt «kreiso» kļuva ne tikai iespējami, bet pat izdevīgi. Bet izrāde nav filma, uz plaukta nenoliksi, izrāde ir jāspēlē, citādi tā aizies bojā, pazudīs. Svarīgi arī tas, ka aizliegtu lugu spēlēja nevis pašdarbnieki vai kādi «atkritēji», bet aktieri — profesionāļi. Fekļistovam un Kozakam — Maskavas Dailes teātra aktieriem — bija ko zaudēt.

Protams, 1983., arī 1985. gadā neviens pat iedomāties nevarēja, ka izrāde kļūs par līdztiesīgu festivāla dalībnieci. Bet tagad šis fakts nevienu sevišķi nesatrauc, un tas jau pārliecinoši rāda, cik lielas pārmaiņas notikušas mūsu apziņā.

Taču arī tas, manuprāt, nav pats nozīmīgākais. Bet, lūk, kas.

Pēc lieliski nospēlētas izrādes aktieri un režisors neizpratnē stāstīja, ka viņus pārsteigusi publikas reakcija — smiekli. Agrāk, pēc viņu teiktā, «Emigranti» spēlēti smagā, nospriegotā klusumā, bet šeit Tbilisi — ik mirkli smieklu šalts . . .

Kāds nolēma, ka iemesls ir profesionālu skatītāju klātbūtnē, jo lielākā daļa zālē sēdošo bija kritiķi, aktieri, režisori. Taču es biju pārliecināts par ko citu. Atgriezies Maskavā, atkal devos uz «Emigrantiem». Skatītāji — parastā publika — smējās!

Izrāde nebija izmainījusies. Tā nebija pārvērtusies par komēdiju. Tajā, tāpat kā agrāk, bija smagas, traģiskas, filozofiskas ainas.

Vainīgs nav arī skatītājs. Ir izmainījusies pati dzīve.

Lieliskā Mrožeka luga ir par brīvību. Par to, cik neizturami cilvēkam savienot sevī domas brīvību un verdziskas bailes. Cik smagi, ja atļauts domāt, **bet aizliegts domas** izteikt. **Par to, kā ārējā brīvība, kas iegūta emigrācijā, dīvainas likumsakarības rezultātā pārvērš garīgo iekšējo brīvību apātijā. Vai mēs varējām smieties tajā izrādē 1984. gadā?**

Bet tagad mēs smējāmies. Spontānie, aktierus pārsteigušie smiekli — lūk, absolūti objektīvie, neviena nesaplānotie un pat neapjaustie pārmaiņu pierādījumi.

«Smejoties cilvēce atvadās no savas pagātnes.» Mēs tikko esam sākuši šo procesu. Publikas smiekli «Emigrantos» — līksmi, cerību pilni smiekli «uz atvadām».

Pastāv jēdziens «muskuļu prieks», kuru izbauda slimnieks, kad atveseļojas, kad atgriežas spēki. Domāju, ka daudzi pašlaik izjūt analoģisku dvēseles prieku. Mēs atveseļojamies. Bet slimojuši esam ilgi, muskuļi ir paspējuši atrofēties. Dabiski, ka, pirmos, drošos soļus sperot, kājas ļodzās un mēs, paraduma pēc, ķeramies pie vecajiem kruķiem. Inerces vadīti, izlaižam neapmeklētas izrādes, gluži tāpat kā joprojām ražojam apavus, kurus neviens nepērk. Valsts pieņemšanas komisijas teātros parādījās jau pirms vairākiem gadiem, taču bez jēgas, un tagad teātri cenšas no tām tikt vaļā.

Vecie kruķi — plāns, repertuārs . . . Tie vairs nav nepieciešami.

Vēl vakar daudz kas likās neiespējams; bīstams. Bet šodien, — iedomājieties tikai — Tbilisī! Iedomājieties — festivālā! Iedomājieties — Mrožeks! Un nekas. Neviens nav sācis ienīst Dzimteni, neviens pēc izrādes nav kļuvis tās nodevējs. Uz Rustaveli prospekta nav notikusi kontrrevolūcija. Izrādās **—** mums jau var uzticēties. _ *f,*

— Saki nu viens, kas notiek!? It kā tā vajadzētu!

Tā arī vajag.

dzīvais un ūdens

«Mēbeles» un vērtības, kuras patlaban piepilda dzīves interjerus, tiek pārbīdītas arvien straujāk, taču tās nebūt neliekas tapušas izturīgākas un stabilākas. Gluži otrādi — kopumā tās (garīgās un materiālās) liekas laicīgākas, to vieta gara dzīvē — ar īsu sakni, loma kādā sabiedrisko noteikumu kopā vai tradīcijā — ātri pārejoša, pat to precīzai sasaistei ar sociālo nepieciešamību (arī tādā vai citādā lietišķības aspektā) bieži ir gadījuma, šķietamības, dekorācijas raksturs. Uz šī līganā pamata būvēt stabilu ideālu sistēmu (kādu?) ir grūts darbs ne tikai atsevišķam garam, bet arī sabiedrībai. Domāju arī, ka saskaņas ceļu meklēšanu ij mākslinieka, ij vadītājam, ikvienam sabiedrības loceklim apgrūtina mūsu vēstures negāciju (kūlis, birokratizācija, ekonomiskā un tikumiskā liekulība, cilvēka abstrahēšana valsts mehānismā u. tml.) dēļ gan intīmā, gan valsts līmenī neizkoptās, nenoturīgās un reizumis arī nedabiskās sakarības starp personisko un pilsonisko. Pat ja mākslinieks savā darbā ir radījis (vai aizguvis vēsturiskajā pieredzē) noteiktu ideālu sistēmu, pastāv problēma, kā pamatot to noteiktā (laikmetīgajā) vidē, pastāv iespēja, ka pamata šai sistēmai te var nebūt. Runājot par idejām, šie, manuprāt, ir galvenie sociālie aspekti, kas tā vai citādi «strīdējās» ar Māru Zālīti, kad viņa rakstīja savas dramatiskās poēmas «Pilna Māras istabiņa» un «Tiesa», ari «Avotā» publicēto, pēc R. Blaumaņa nepabeigtās lugas motīviem veidoto «Dzīvo ūdeni».

Sai gabalā subjektīvi un apstrīdami izteikšu savas domas tikai par šajos darbos ietverto ideju dinamiku un vērienu. Lai gan par iedarbīgāko tajos uzskatu sociālās kritikas lādiņu (attieksmi), nevis ideju darbību. Ideju struktūra te šķiet man pārlieku statiska, to un arī tēlu pārvērtībās, saskarsmē neieraugu sev pietiekami dinamisku un dialektisku tapšanas pamatojumu. Darbu esamības cīņu laukos sastopas «ir» ar «jābūt» autores priekšstatā. Mūsdienu sadzīves slāņos atpazīstamu šķietamo vērtību vakuums ar folklorā («Pilna Māras istabiņa», «Tiesa») vai humānisma idejās vispār («Dzīvais ūdens») pamatotu ideju kopumu. Tie stāv viens pret otru. Un tomēr — tieši tas, kas šajos Māras Zālītes darbos apliecina ideju drāmu, liekas visvairāk uzmanības vērts. Pirmkārt — un neraugoties uz manām domstarpībām ar šiem darbiem — kā zināma alternatīva līdzšinējam vispārējam dramaturģijas acu līmenim. Jo ir jāpaceļ augstāk gars, lai paceltu augstāk galvu. Sie darbi — tie ir trīs soļi pret kalnu, un nevajag vilkt tos līdzenumā ne ar skepsi, ne ar taukas

sirds priekšstatiem par virsotnēm.

Man šķiet, ka vai visi recenzenti līdz šim tiekušies transformēt «Pilnas Māras istabiņas» un «Tiesas» idejas tā, lai tās atbilstu kādai aprobētai ideju sistēmai, noveduši tās līdz ideju «tīrkultūrai» (no panteisma līdz dzenbudismam) un tad attiecīgi interpretējuši pašus darbus. Tad jau lielākais prieks par Šekspīru ir tas, ka viņš ņēmis tieši antīkos sižetus. Vai tad XX gadsimta cilvēks M. Zālītes darbos tikai eksistē, ētiski palikdams tālas pagātnes cilvēks? Vai tad šī folkloras «rīkste» ir tikai dekoratīva un to nav izvirzījusi kā alternatīvu, kā iespējamu aizbāzni nevīžībai, pasaulsstaigulībai mūsu pašu kultūrredzes spēja? Novirzīt sarunu no darbiem uz tajos izmantotajiem avotiem nozīmē apcerēt tikai autores erudīciju un nerunāt par šo darbu laikmetīgumu, š. g. — savdabību. Vai tad Madara — šis «objekts sevī», kuram radošā darbība ir pašmērķis, bet kurš acīmredzot vēl pauž savos darbos folklorisko, ir vairs piederīga «folkloras laikam», kur radošā darbība ir vēl līdzeklis (te domāju priekšmetisko līmeni)? Vai tad izvēlētajos tekstos Merkelis raksturo tikai baltvācu feodālā despotisma kultūrsituā-ciju?

I.

«Pilnā Māras istabiņā» mītiskais, folkloriskais lietots nolūkā paplašināt ikdienišķo (šodienas) pasauli, atsegt tās vērtību skalu. Samērot tautas gudrības, pozitīvās pieredzes kristalizācijas procesa atziņas ar savtīgu, barā slēpjamu un barā (ne tautā) topošu centienu pieredzi. M. Zālīte iztikusi bez sīkumainības saturā, kādēļ sārņi tautā un apziņā, arī gaišā spēka (Arta, Madis) nevarības sajāta un neziņa (jo bijis «tukšais laiks», kad ne sēts, ne arts un maz bijis, no kā gūt) atklājas vispārināti un iedarbīgi.

Poēma nolād bezgarīgu eksistenci. Glorificē folkloras pozitīvo garīgo spēku. Autore izvēlas šo spēku, šo pieredzi par bāzi, par savu vērtību mēru. Sī vērtība tiek dota, ņemta un lietota. Sajā darbību lokā tiek pausta autores attieksme. Tātad — rūpes par esošo ritu, par savākties, samēroties. Lielā «izlīdzināšanās» ideja. Te nav runa par vienādošanos, bet par līdzāspastāvēšanu, par to, ka šīs pastāvēšanas pamats ir visiem viens. Savā ziņā tā ir I. Ziedoņa idejas par kopjamā trīsvienību (sabiedrība, es, ideja) transformācija. Te gan ir divvienlba: tēze — antitēze. No trim grācijām, trim labdarbībām (dot, ņemt, atdot) še klāt ir divas pirmās (trešā Artā ir, bet ārā nenāk). Tas nav vērtējums, tā ir tikai konstatācija. M. Zālīte ne reizi vien paudusi domu, ka pasaule ir jāsakārto, ka jāsaudzē, ka ir sievišķīgā ideāla laiks. «Pilna Māras istabiņa» noslēgumā atgriežas savā sākotnē, un mazbērniem būtībā jāveic tas, ko vectēvi bija jau padarījuši. Jāsasien satrūkušie gali. Poēma rit «vidū» starp tiem. Nesakārtotā pasaulē. Sievišķīgais ideāls tiek aizstāvēts kvēli un godīgi.

Sievišķīgo ideālu gan grūti samierināt ar jauna atziņu loka, sintēzes nepieciešamību, kam vajag ne sakopties, bet pārtapt, mainīties. Jauna veseluma labad sievišķīgajam ideālam tad nākas ziedot savu tiesu atsevišķu daļu veseluma, nākas mainīt atsevišķā iedabu un nav gana ar morālu, tikumisku tagadnes sakārtošanu. Taču diez vai ideāli būtu kā tenisisti rindojami pēc kārtas un diez vai alkām pēc jauna atziņu loka jānomāc esošie, darbīgie garīguma līmeņi. Vai tad spartiska «cenzūra»: rainisko — Olimpā, citu — bedrē — radīs ideālo? Mūsu kultūrtapums to noteic, nevis mūsu kautiņi literatūras iekšienē. Un varbūt mūsu kultūrtapuma līmenis (par ko arī ij «Pilna Māras istabiņa», ij «Tiesa») ir vēl tāds, ka rainiskajam, kā teic I. Ziedonis par bērniem, nav interesanti nākt pasaulē, te to negaida, tam nav te vēl sociālā gaisa. Protams, darbam izvēlētais materiāls vien nenosaka darbā ieguldīto autora ideju dziļumu, tā vispārinājuma vai filozofiskuma pakāpi. Taču sociāli,

sabiedriski es dodu priekšroku sakārtošanai, pat irstošā lāpīšanai nekā tādai pārkārtošanai, kur «augstākā jēga» tiek proponēta bez sajēgas, bez pārliecības par tās ideju evolūcijas ceļiem, struktūru un nozīmi. Tostarp — ne tikai ideju sistēmai, bet arī ikvienai attiecību vai materiālai, ekonomiskai sistēmai nepieciešams tikumiskais segums. M. Zālīte savā reālajā pasakā atklāj cilvēku attiecības, kurām nereti nav nekāda tikumiska seguma. Uzsveru vārdu «reāls», jo, lai padarītu tikumību sabiedriski auglīgu, mums vēl krietni ilgi jākopj sava inteliģence (gan kā sabiedrības slānis, gan kā dzīvesveids, kultūra). Savākties vajag, atsvešinātības pārvarēšana, pieredzes, cilvēciskās pašcieņas atdzimšana ir ikdienas uzdevumi.

Poēmā svarīgs ir «citējumu» (dainas, ticējumi, rotaļas u. tml.) fons. Tēli to izmanto lielākoties mehāniski (brāļi), «tā pieņemts», «tā vajag» zīmē (Madara). Arta gan it kā iemieso atziņu, ka tikai iekšēji pārdzīvotais kaļ atslēgas ārējās pasaules garam, dailei. Šajā ziņā Arta poēmā, manuprāt, ir pārāka par pašu Māru, kura šķiet pārlieku tikai «ārējā pasaule».

Māras ideja paliek it kā «iesaldēta» viņā pašā, turklāt viņa poēmā pastāv kā transcendentāls, ārpus pārējo varoņu esamības novietots tēls, kurš dzīvo «atsevišķu», uz varoņiem vēstoša elka dzīvi. Māras ideja pastāv kā «pārbaudes akmens», ko ļaužu pieredze un pārdzīvojumi lugas īstenībā organiski neietver sevī un caur sevi garīgi, iekšēji nerealizē. Māras dotās dāvanas nonāk neauglīgu dvēseļu zemē, un Māra to zina («Es zinu visu»). Man arvien šķiet, ka Māru poēmā labi raksturo V. Solovjova teiktais: «Kamēr personiskai gribai un netaisnībā slīkstošai dzīvei tiek pretstatīta īstenība vien idejas veidā, dzīves būtība nemainās, pastarpināta ideja nespēj to pārvarēt tādēļ, ka personiskā dzīves griba, lai arī ļauna, ir tomēr reāls spēks, kurpretī dzīves spēkos (še — poēmas varoņos — V. *A.) neiemiesota ideja ir tikai gaiša ēna.» Taču varbūt meklēju metafiziku tur, kur pastāv empīriska atklāsme, simbolu tur, kur valda alegorija un metafora. Turklāt — poēmas kolīzija tiek attēlota, nevis atrisināta. Ja nepatīk tēls, tā nebūt nav darba vaina.*

Arī Māra ir reāla, ja palūkojam, kā viņas idejas būtība pastāv mūsu ikdienas morālē un uztverē. Māra dara brīnumus, un viņu ari izmanto kā brīnumdari. Atklājas, cik bezpalīdzīgs ir «dievs», ideja bez cilvēciskas, garīgas pretimnākšanas, ticības tai. Virsuzde-vums darbībā netop, tas it kā pastāv varbūtības (ja Māra gribēs) līmenī, jo cilvēciskošanu varoņi cer saņemt no ārpuses, nevis paš-izaugt. Poēmas tēti nepaļaujas uz sevi (ja par šādu paļaušanos neuzskatām Riņķa vai Andra darbus), savu rīcību. Visi *uz Māru — uz ārēju (samērojot ar folkloras uztveri teistisku panteistiska vietā) spēku. Arta, Madis alkst šīs «gaišās ēnas», taču viņiem trūkst tai personiskās gribas. Alcēji, cerētāji. Protams, arī alkšana (vai domāšana) ir*

darbība, taču atklājas vien varoņu labā griba. Ne tapšana. Arī tas ir sociālās īstenības, teiksim, — jaunatnes pasīvās gribas tēls. Ja Arta gribēs ko veikt, viņai būs jādara šai vidē, nevis jāmeklē cita, «labāka» tauta. Arta sapņo, ka atjaunos izjukušos

RODOLFS PLĒPIS IZRĀDĒ «PILNA MĀRAS ISTABIŅA»

darba un dzimtas ritus. «Mums būs jāpielej Tās tukšās dvēseles.» Ir iestādīti savu dvēseļu stādi. Atliek rast ceļus, kā tos pār-dēstīt citās.

Es gan lāgā nesaprotu, kāpēc autore pilnībā akceptē savu Māru.

Proti — Arta: «Nekas nav ļauns, kas nāk no Māras» (t. i., Māra labi dar, ko darīdama), un — Māras autoritāte ir neapstrīdama, nevienā tēlā nemana iekšēju vai ārēju konfrontāciju ar to (kaut pašpārmetumu par to, ka, ņemdami no Māras, ar savu rīcību viņi Māru nievā). Tiesa — Māra dod lietas, kuras pašas par sevi (i galdauts, i zābaki, i cepure) ir «ārpus laba un ļauna». Tā viņa pārbauda, trenē katra «vestibulāro aparātu». Taču Māra arī šūpo šūpuļus, tātad arī pati veido šo ļaužu gara, tikumisko noturību. Kādēļ Māra liekuļo: «Man zieds vislabākais, ja pats tu uzziedēsi.» Zin taču, ka neuzziedēs. Nesūta «aizej tur, nezin kur», neliek dzīvo ūdeni atnest. Uzreiz dod.

Dabiski, ka, stāvot rindā pēc brīnumiem, cerības pašizaugt ir minimālas. Kā Māra dos . . . Varoņi kopumā ir tādi, «kādi ir» — poēmas norises bagātina ar atziņu vairāk lasītājus nekā varoņus. Proti — pretmets rodas starp mums un to, ko varoņi dara. Starp tēliem ideju vai vienas idejas izpratnes pretmeti atklājas tik starp citu. Tādēļ, ka vērtība un pretvērtība še pastāv zem viena karoga («Viss no Māras ...»). ledos — būs .. . Idejas, garīguma «decentralizācijas» nav, tātad — nav arī atbildības par Māras doto, sajūtas, ka tas ir kopjams un ar dvēseli sasildāms. Dzimta vai tauta poēmā iezīmējas tik sākumā. Pa vidu tas ir bars, kuru veido dažādi, lielākoties centrbēgoši sociālie tipi. Tā ir situācija, kas atpazīstama ne vienā vien dzimtā. Sis cepures nezūdamības likums.

Kas vainīgs? Kāpēc šie ļaudis paši neredz dvēseli bagātinošos ceļus? Pirmajā cēlienā brāļi un Madara raksturo sevi, vidi un atklāj, ka v ē l nav spējīgi tapt citādi. Tēlu «es» poēmas gaitā ir statisks. Bet sabiedrības briedums un personības briedums, to apziņa un sirdsapziņa — tās ir savstarpējā attīstībā cieši saistītas lietas. Māra poēmā pati kustina katru šūpuliti. Tie cits citu — ārēji vai deklaratīvi. īsi sakot, ražošanas spēku un ražošanas attiecību disharmonija ir pārlieka, lai sabiedriskā apziņa spētu izmantot Māras doto radoši. Un vainīga pamatā ir Māras «kulta» radītā «iekārta», sistēma, situācija. Garīguma atsvešināšana, izsaukšana no cilvēka vajadzībām un pienākuma. Poēmas izskaņā gan ir cerība (Arta), ir nožēla par to, kas varētu būt Māras tikumu bāze cilvēkos. Sākumā visi tiecas prom no «darba līdz maizei, līdz saulei». Tik beigās Indriķis, kā nenopelnītas Māras dāvanas neauglību konstatēdams, ieminas: «. . bij tēva mājas laukiem iekoptiem.» Un Madara: «. . ak, dievs, mums nav nevienam mātes.» Norišu loks noslēdzas.

Madara poēmā ir daudzmaz patstāvīga, viņai piemīt zināma spēja sevi vērtēt un arī šaubīties. Madara zin rakstus, auž, strādā, dara (aužu labad. Pieraksta pieredzi. Pieloka tīni. Krāj. Teic — darbs esot skaists. Var jau teikt, ka šī lepna, ko šī tā nepasēž ar

mum-siem un vēl ceļ degunu gaisā. Gan arī Puškinam var pārmest, ka viņu maz lasīja dzimtļaudis. Madaras darbam Odisejs (laiks un cilvēks) vēl nav pārbraucis, un kā tad lai šī Penelope attiecas pret «preciniekiem» sētā, starp kuriem izrādē degradē pat patērējamais kultūrslānis (Spēlmane). Penelope auž. Bez ārišķīgas mīļošanās un— nerēķinoties ar esošo situāciju, kura var novest pie tā, ka Madaras darbs nevienam nebūs vajadzīgs, to neviens nesapratīs. Arta izrādās spēcīgāka par Madaru. Ar potenciālo spēju atdot. Tūlīt. Poēmas beigās viņas ir kā meklējošais gars pret vaimanājošo. Austras-koks — vēl tālē, Zeme tēva un mātes vietā — tie ir Artas un šo cilvēku nākotnes gaisma un avots.

Man ir tikai viena kaut cik vērā ņemama iebilde. Proti — kultūruz-tvere poēmā kopumā man atgādina amerikāņa Pitirima Sorokina atziņu, ka garīgās vērtības pastāv ārpus cilvēka un cilvēka vērtība atkarīga no garīgā novietojuma attiecībā pret šīm vērtībām. Esi ticis kultūrā, «Mārās», tava vērtība oi, oi. . . Cik manīgs, tik kulturāls. Nav skaidrs — kas es pats esmu kā garīga vērtība. Vēl «nepareizi» novietots attiecībā pret Māru (Madaru)? Māra gribēs, Māra pārvietos. Atkal viegli. Vai nu es esmu spēļlieta, vai ideja — viegla, ēteriska, bez īstenības muskulatūras — ir spēle. Ideja pieber pilnas bļodas, iedod zābakmašīnu, superbruņas — ej, cīnies draugs! Viss būs labi, ja esi daudzmaz cilvēcīgs. Pozīcija izlutinātiem jutējiem, nēzdodziņa pārdzīvotajiem, kāju nesaslapinātājiem. Bet ir gan dzīve pēc raksta, gan raksts pēc dzīves. Kultūra nav manis nopelnīts mantojums («Ir tēva maize godam nopelnīta, No aizlaikiem to sūta mūsu tēvi»), bet nepārtraukta un kopīga tapšana.

Jā, mani vairāk interesētu, kā taps laiks un apstākļi, kuros Arta spēs radīt, ne tikai sakopt esošo un bijušo, kurā Māras dāvanas nebūs veltas to radošā, ne tik dodošā būtībā. Bet nepieciešama alternatīva arī tam, ko pārliecinoši noraida M. Zālīte savā poēmā. Autore grib, lai mēs esam labi līdzcilvēki gan tagadējiem, gan bijušiem, gan nākamiem. M. Zālīte «Pilnā Māras istabiņā» pelnīti pārmet sabiedrībai, ka, pastāvot izcilai cilvēciskā pieredzei (Māra), tā tomēr aprobežojas virspusībā, ēdelībā utt. Ka materiāli sātīga dzīve, «visa» pietiekamība, atvieglināta esamība ne tikai nav laimes garantija, bet rada sirds un dvēseles tukšumu, zudumus sabiedrības kultūrapziņā, galu galā — degradē un palaiž vējā arī tās materiālos, ekonomiskos uzkrājumus. Alternatīva — vitālais, mīlošais, tikumiskais, pamatā sievišķais centrējošais spēks.

II.

1795. gads. Merķelim divdesmit seši. 1789. gada franču cilvēka un pilsoņtiesību deklarācijā teikts, — katras politiskas sabiedrības mērķis ir cilvēka brīvības, īpašuma, drošības un pretošanās apspiešanai aizstāvība, likums var aizliegt tikai rīcību, kura kaitē

sabiedrībai, neviens nedrīkst tikt vajāts savas pārliecības dēļ. Austrumeiropā muižniecības institūti, neraugoties uz to arhaiskumu, vēl stipri. Monarhijas birokrātija vēl uzskata, ka muižu saimniecības intensifikācijas galvenā iespēja ir zemnieku ekspluatācija. Zemnieki absolūti nošķirti no valsts dzīves. To saku, nevis lai «Tiesas» sakarā pievērstu uzmanību 18. gs. beigām, bet gribēdams uzsvērt, ka, manuprāt, eksporta importa attiecības starp sociālo un ētisko pastāv visai nosacīti. Ētiskais un neētiskais raksturo noteiktu sociālo vidi. Nemainot šīs vides iekšējās attiecības kvalitatīvi, nepanākot iekšēju atbalsi augstākiem ētiskiem principiem, iemiesot tos šai vidē varbūt var tik ārēji, ar varu.

Merķelis «Tiesā» ir publicists. Viņš atmasko. «Kungu» tiesa uzrakstīta pārlieku «iestudēti». Tā informē par varas mūžīgo tieksmi, vērtējot tautas stāvokli, jaukt cēloņus ar sekām, par to, kas varas acīs noteiktā vēsturiskā brīdī ir tauta. «Tiesas» Merķeļa definīcijām ir Merķeļa «Latviešu» patoss, bet trūkst garīga spēka, kas to pārvērstu ietekmīgā mākslinieciskā tēlā. Tas nav «kungu» tiesas kā tādas, tās vienaldzības, bet īstenojuma vēsums. Es cienu autentisko tekstu, taču te stingra pieturēšanās pie tā ierobežo emocionālās iespējas. Manuprāt, arī vairāk transformēta Merķeļa uzskatu redakcija būtu bijusi dramaturģiski iedarbīgāka un sociāli trāpīgāka.

« . . latvietī nožēlot sakropļotu cilvēci. — to Merķelis poēmā

teic, būvēdams spoguli, kurā kungiem sevi redzēt un pašiem nobīties no saviem darbiem. Cilvēka tiesību īstenošana te pausta kā likteņa atvieglošana. Kopumā šādu Merķeļa pozīciju atbalsta arī «īstās» tiesas dalībnieki. Tā vēl (izņemot Vārdotāju) ir kalpu tauta, kas dumpojas pret sliktu kungu. Merķelis teic: «Tauta vairs nav neredzīgs suns, kuru var piedzīt pie ķēdes . . .» Tauta redz kungus, bet sevi vēl ne. Neredz arī Merkeli. Tas atklājas arī «Tiesā». Sodāmie «īstajā» tiesā spekulē ar Merķeļa domām — « . . dzīve pie visa vainīga, ne es.» Starpība starp Merķeli un Vārdotāju ir viņu ētiskā patosa pavērsienā, lai arī ētiskie principi, ētiskā uztvere šur tur sakrīt. Merķelis attaisno tiesājamos kungu priekšā, Vārdotāja tos apsūdz tautas priekšā. Merķeļa argumentācija ir sociālekonomiskas dabas — cilvēks tiek vadīts ar viņa iedabai svešām metodēm, Vārdotāja argumentē ar pašu cilvēka iedabu. Merķelis uztver dzimtļaužu stāvokli kā pašu kungu nelaimju cēloni, Vārdotāja šo stāvokli uztver kā pašas tautas postu. Te — starpība starp tiesām.

Latvieši Merkeli interesē vairāk kā ilustrācija buržuāzijas progresīvo ideju aktualitātei. Ar šādu (ne poēmas) Merkeli man ir domstarpības, un domāju, ka psiholoģiskā ziņā viņa un, piemēram, Ra-diščeva domu gaita stipri atšķiras. Radiščevs iestājas par nomāktajiem kā par tautu, Merķelis — kā par etnisku kopumu, kura «sakropļojuma cēloņi» jānovērš, lai eksistencei būtu vairāk skābekļa,

bet ne nacionālās pašapziņas. Tas izpaužas gan «Latviešos» (skolas pirms dzimtbūšanas atcelšanas — tās būtu kurlam ēzelim teiktas pasakas), gan vēlāk. 1829. gadā: «īpašas separātas latviešu literatūras izkopšana tikai nostiprinātu uz visiem laikiem šīs nācijas separātismu.» Un: «Liekas esam vēlama lieta uzturēt dzīvu latviešu valodu, līdz tā var pārvērsties kādā krievu izloksnē.» Tās ir baltvācu koloniālās intonācijas.

«Tiesa» ir darbs par trim sirdsapziņas izpausmēm. Par oficiālo, juridisko (kungu tiesa), par savu paša, personisko (tiesātie Nāves priekšā) un tautas sirdsapziņu (tiesātie un Vārdotāja).

Merķelis kungu tiesā nav diplomātisks advokāts, viņš nerēķinās ar sabiedriskās iekārtas zemo pašcieņu, neņem vērā, ka tās apziņa ir jau pārāk dogmatiska, lai uzklausītu apelācijas. Ka tās sirdsapziņa ir spekulatīva. Merķelis nolemts izstumšanai (kā tas arī notiek ar viņa «Latviešiem»). Ne Merķelis, ne arī kāds lielkungs uzskatu līmeni ar pagrabu nekontaktējas. Merķeļa, arī kungu spriedumu jēga ir pagrabam anonīma. Saskare — caur šķietami mēmo sulaini.

Nāve nostāda cilvēku pret viņu pašu. Tās priekšā liekuļot nav jēgas. Šī Nāves spēle ir visai brutāla. Varbūt tāpēc notiesātie nevis atzīstas, bet kapitulē Nāves priekšā. Ne Vārdotāja. Paša sirdsapziņu var remdēt tik tad, kad tiek apzināta paša netaisnība. Kur nu — kad atklājas, ka Nāve ir tikai budēlis, tie atkal neredz savas vainas. Jūt gan, bet lai remdētu sirdsapziņu, vajag sevis atjaunotni. Ne Andrievs, ne Made, ne Dzērājs nav gatavi tikumiskam apvērsumam. Iekšējais konflikts «Tiesā» uzspīd un gaist. Arī sabiedriskam konfliktam šī vide vēl nav gatava. Tik draudam (Vilks). Dzīvā un Nāves attiecības atklāj, kāds ir cilvēks (tiesājamais) sevī. Nāve ir tikai tiesnese. Pārlieku vāja, lai mainītu dzīvo ieradumus, radītu viņos pretestību pagrimumam.

«Tiesā» mani neapmierina zināma domas «specializācija». Katrs no tēliem pauž tik «vienu» domu, ir to it kā mācījies no galvas. Šīs domas dialektiskās pārvērtības attiecīgā tēla darbībā neatklājas, tēls dzīvo savu sociālo dzīvi it kā neatkarīgi no savas domas dzīves, lai arī ideju ievirzes tēliem (Dzērve, Vārdotāja, Nāve, Vilks, .. .) nereti ir trāpīgas un potenciāli vērienīgas.

Dzērve un Vārdotāja. Garīgums, kurš remdē visus bez izšķirības, un garīgums, kurš kūda pret savu mazisko. Māsas, kas bagātas un nabagas viena caur otru. Dzērves sauciens uz dziesmu, dziesma, lai arī «zila sagša, *pilna zvaigžņu», «noņem sāpes, dziedē brūces, Atrisina visus mezglus», ļauj tik vien elpu atvilkt. Vai atrisina dzīvi? Likteni? Laimi? Laimi — kā cerību, kā teiku, kā savu laimi. . . Vārdotājai jāatgādina — «tev bija . ..»*

Budēļi noliek maskas. Sākas Vārdotājas tiesa, un pagraba sabiedrība mēģina viņu izstumt. Parādās kas pārāks par Nāvi, par

paša sirdsapziņu. Tautas sirdsapziņa. Tā izvelk vainu no sirds telpā. Un vaina izrādās ļauna ne tik sevī vairs, bet arī citos un paaudzēs. Savas vainas priekšā sirds top maza, arī zemiska (Dzērājs). Vārdotājas sacītajā ir kas liels, svešs, ne «savs». Tā varbūt vainīga pie visa. Kā nesaprotamais, kā ragana. Tik Dzērve zin dziļāk. Lai Vārdotājas tiesa būtu auglīga, tai nepieciešams katra iekšējs spēks. Bez katras sirds apskaidrības Vārdotāja gan spēj dot kādus padomus, kādas dāvanas, bet kopāsaukt — to Dzērve ar dziesmu vēl iespēj labāk. Arī Vārdotāja aiziedama saka: «dziediet». Citu attieksme pret likteni ir gluži vai fatāla (Vārdotājas mantiniece — Nāve. Nāve, kam jāpārvar sevi? Kam jāuzceļ dzīvie miroņi?). Arējā policejiskā spēka autoritāte var veikt ikvienu manipulāciju ar šo ļaužu sirdsapziņu. Trīsdesmit rīkstes — trīsdesmit graši. Un nerimta īstā tiesa.

Starp ikvienu lugu un tās izrādi ir gluži vai tāda pati atšķirība kā starp acīm un ausim. «Tiesa» Dailes teātrī bija izrāde ausīm. «Tiesa» nepiedāvā konkrētu spēles stilu. Varbūt tāpēc teātris palika «bez» spēles, «pa vidam». Bez savas attieksmes pret darba formu. Spēle, skatuve bija vajadzīga arī, lai pārvarētu poēmā jūtamo «duālismu», nesaskaņu starp tēlu rīcības dinamiku un apziņas statiku. «Tiesa» domu kustības ziņā man atgādina mozaīku, kurā katrs tēls ieņem noteiktu vietu un kur starp atsevišķiem mozaīkas elementiem ir telpa, kas ļauj dzirdēt sevi, bet ne vienmēr to, kas līdzās. Tādēļ parādās deklaratīvas vietas, kas izskan tikai kā pretenzija. Tādēļ zināmā mērā šķiet, ka «Tiesa» gandarī pašapmierinātu garīgumu.

III.

Migla vilgst. Mēris tuvu. Svētnīca. Priesteris — pienākuma kalps. Māceklis — virsuzdevumam (pienākumam) nenobriedis. Sieviete (Laine), kura cer sasildīt pienākumu ar mīlu. Meitene (Ildze) — «kaut kas starp ilgām un starp smeldzi» — izliekas akla pienākuma labad un top akla patiesības un pienākuma sadursmē. Tie visi redz cits citā būtni, bet nedzird būtību. Priesteris nedzird Patiesības balsi, Māceklis nedzird Ilgu balsi, Laine nedzird Pienākuma balsi. «Taisnība taisnību nokauj . . .» — Māceklis atklāj, ka tauta vārdota ar Dzīvā ūdens meliem. Patiesība šķiet tam nodota, un viņš iet bojā. Ildze izjauc inscenējumu, kurā šķietami aklajam jātop redzīgam. Taču — «Ir mēris tuvu, (. .) Bet bezcerība — baigāka par nāvi.» Cilvēka upuris varot desmitkāršot «Dzīvā» ūdens spēku. Priesteris upurējas. Traģēdija garīgās varas, garīgo kalpotāju aprindās.

Kas «Dzīvajā ūdenī» Pienākums? Vai sirdsapziņas pienākums? Nē, sirds jātur ar abām rokām, lai veiktu rituālu, kas iedos klibiem jaunus kruķus. Šī svētnīca ir protēžu fabrika, kur par izejvielu avota

uzrādīšanu turklāt draud nāve. Svētnīca te iemieso tikai reliģiju, ko Priesteris teic ticību esam.

«Mums dievu nav. Sen sajukuši Dievu radu raksti.
Mums aizcirstas ir mūsu upurliepas,
Mums aizbērti ir mūsu svētavoti,
Bet ticība aizvien vēl vajadzīga.»

Šīs «lietojamās» ticības dēļ Priesteris uzņēmies galējās instances tiesības. Būs brīnums, būs ticība. «Dzīvajā ūdenī» neviens nav brīvs — ne pienākuma ietvaros, ne ārpus tā. Tad būtu nepieciešams, lai visi jēdzieni izcirstos caur esošā satura sienām savā iespējamajā nākamībā. Taču tie ir aicināti šai darbībai un ne man dot tiem citu. Šai darbībā garīgums vairs nespēj radīt un uztur sevi tikai pateicoties ārējai autoritātei. Problēma — vai drīkst, vai pienākums var uzturēt ticību ar meliem (t. i., ar ticību tam, ka ir Dzīvais ūdens, kurš īstenībā ir tikai ūdens)? Norises svētnīcā (iekšējās) it kā liecina, ka ne, misija (pienākums), ka drīkst. Taču, lai to konkretizētu, būtu jānoskaidro visu lugā pieteikto jēdzienu attiecības ar vēl vienu — Dzīvi. Katrā ziņā svētnīcai, kuras dzīvi redzam, māns kļuvis ļaundabīgs. Tāpēc, ka valda dogmāts, nevis patiesības izziņa. Patiesības izziņa būtu dzīves atklāsme, dotu tai plašāku izpausmi. Svētnīcā rituāls nonācis līdz kliņķim, kļuvis par pašmērķi. Valda dogmāts. Dogmāts — tā ir padevība. Nav paša, nav jaunas izziņas. Priestera dzīve top no mirušām vielām. Arī viņa Pienākums vairs nav vitāls. Tas galu galā ari noved pie Patiesības nodevības. Patiesības nodošana (atsacīšanās no tās) rada bailes no Pienākuma un arī no Mīlestības. Dziļākā būtībā tieši bailes ir Priestera upurēšanās cēlonis (sk. baiļu lomu pirmatnējās reliģijās).

Ilgas. Aizmiegtas acis pret laicīgo. Prāta bērnība. īss brīdis diviem pavasara bērniem, «atmiņas» par paradīzi, kurām katra vilšanās vel nozīmē kādas sajūtas vai viņu pašu nāvi.

Kas Patiesība? Tās apzināšanās jūtu līmenī, tās neapzināšanās domu līmenī. Tās apziņa gara egocentriskā lepnumā, bet ne misijas tēzē — pazemība (vai bijība) ir patiesība. Patiesības dēļ Māceklis veic tikumisku varoņdarbu. Ildzes varoņdarbs ir grēku nožēla. Tie ir savas sirdsapziņas, sava goda varoņdarbi — garīgo potenču upuris pienākuma sastrēgumstundā, bet ne pienākuma labā. Tiesa — ari Priestera upuri rosina sirdsapziņa. Tā viņš «attīrās». Caur Pienākumu. Šo upuru sabiedriskā loma ir tikai nojaušama, jo ir neskaidrs to adresāta kultūras, sociālais stāvoklis (dzīve). Tā ir iekšēja (svētnīcas) drāma. Pāri paliek tik Mīla (Laine) un aklas ilgas.

Kas Mīla? Vai divu dzīvju vienbūtība un iekšēja nedalāmība, kā teic filozofs? Laine teic: «Es esmu tilts.» Tas, kas vieno, kas samierina. Tilts starp svētnīcu un cilvēkiem? Laine stājas Priestera

vietā, un rodas jautājums — vai Mīla var tapt Pienākums? Vai tā ir Mīla, kas bez ticības? Jo, lai veiktu pienākumu lugas īstenībā radītajā situācijā, manuprāt, nāksies neticēt. Bet varbūt Laine upurēs šo degradēto pienākuma izpratni. Varbūt viņa paliek tāpēc, ka tik caur mīlu lietas pakļaujas cilvēkam? Mīla — auglības, svētības māte (« . . tava daļa un izeja vienīgā / Sēkliņu pieņemt karstu un spārnotu.») Arī Pienākumam. Arī Patiesībai.

«Tos atveldzēt, tos atmaidzēt, tos dziedēt,
Ar mīlestības dzīvo ūdeni.»

Tauta. Tie, kam draud migla un mēris. Svētnīcā šos ļaudis uztver prāta pārākuma līmenī. Sirds un dvēsele te ielikta vairs ne tautā, bet misijā, rituālā. E. Renāns: «Nekas nācijai nevar būt postošāks par fetišismu, kurš liek tai uzlūkot savu pašcieņu caur dažu frāžu aizstāvību, ar kuru palīdzību, meistarīgi ar tām maskējoties, var novest tautu galīgā verdzībā un pazemojumā.» Mērī, miglā. Pienākumu un Patiesības dialogs, kur visu izšķir ētika (īstenības izpratne). Kur ir šo svētnīcas kalpotāju sākotne? Ļaudīs? Tā masa, kas nāks un alks brīnuma, tā varoņiem šķiet kāda ēnu valsts, bez pretjūtas un atziņas. Viņi atnāks Dzīvā ūdens, viņu kodols — «cerības un sāpes» uz brīdi atskaidrosies, to «tiekšanās uz ticību un gaismu» atplauks. Ko dos svētnīca ticības un gaismas ceļam? Dzīvais ūdens te ir tas pats, kas dziesma «Tiesā» — «noņem sāpes, aizvelk brūces», atslogo likteni, «kopj ļaužu dvēseles» ar cerībām.

Patiesība, Pienākums, Mīta, Ilgas. Luga nepauž absolūtu attieksmi pret šiem tēliem, šiem mūžīgajiem jēdzieniem. Atsevišķi tvertai taisnībai nav taisnības, mīlestība top egocentriska, un pienākums būtībā izpaužas tikai izpildītāj-, nevis dziļākā — pienākuma apziņā. Ir skaidrs, kāpēc Māceklim saka — aizej un klusē, bet nesaprotu, kāpēc Mīla kāro dominēt pār Patiesību («Ir mīla stiprāka par patiesību .. .» — lugā tā tikai frāze bez motivācijas). «Mēs visi nestipri bez mīlas» (Rainis) — tā gan, bez mīlas nevar veikt ij taisnība, bet kam šis pretstats kā prasība? Varbūt: «Jel esi tāds, kā mēs. Tad tevi mīlēs» (atkal Rainis).

Luga ir garīgās varas konkrēta stāvokļu atveids. Garīgās varas iekšējās un «propagandistiskās» problēmas. Priesteris tapis dulls, pragmatisks no sava pienākuma. Māceklis vēl dulls no nepietiekama brieduma. Viņa prāts — tā vēl tikai taisnības redze.

«. . Patiesību
Un dzimteni. Kur pašiem dzimt
Un brīvai domai. Jā, īstu dzimteni.
Es ļaudis vedīšu uz patiesību,
Tā ir vērtība visaugstākā.
Tā ir izeja vienīgā.
Bez meliem vārdi.

Un bez viltus doma.»

Viņš jūt šo ceļu, bet vēl nespēj, vēl vajag laiku. Viņš varētu radīt, ja spētu saprast. Viņa zinību gaidas vēl identas laužu brīnuma gaidām. Kadru maiņa un arī garīgās situācijas maiņa vēl nav nobriedusi, lai ari Māceklis šķiet audzināts «pareizi», tikai sapratnes, mīlestības un patiesības sintēze viņā vēl nav notikusi. Priesteraprāt, viņš vēl nav ticis līdz brīdim, kad sapratne varētu viņam palīdzēt atrast patiesības iemiesošanas modeli atkarībā no katra konkrēta uzdevuma, izvēlēties pieejamo (citiem) patiesības «dozu». Manuprāt, pienākums ir — izprast patiesības («visu lietu neredzamās dvēseles») jaunas atklāsmes iespējas un īstenot tās caur mīlu. Tad nenotiktu tas, kas svētnīcā notiek. Tur, kur Māceklis cerējis «augstāko vērtību», ir tikai katram pieejams, prozaisks materiāls. Tas viņam jāapgaro. Starp citu, viņam, ja vien viņš gribētu panākt garīgu rezultātu pēc būtības, būtu jāapgaro rīcības atribūti ari ikvienā citā, ari taisnīgā, progresīvā situācijā. Še viņam vairs nav balsta. Izšķīst Priestera personība. Visa kontekstā viņš upurē sevi pastāvošajai garīgajai formācijai. Garīgi bezpersoniskam viņam vairs ir tikai dogmāta, «instrukcijas» noteikti pienākumi un nav iekšējas spējas rīkoties citādi. Māceklis nevar samierināt savu personību ur garīgās varas pieprasīto bezpersoniskumu. Lugā tikai Māceklis izvirza prasību pēc ētiskiem principiem attiecībās ar tiem, kuri nāks pēc Dzīvā ūdens. Priesterim pastāv tik tehnisks mērķis. Vai šī lokālā svētnīcas gara izpratne un tās iestrādātais iedarbības mehānisms, ņemot vērā visu notikušo, spēs pārtapt par tautas gara izpratni jeb arī turpmāk pastāvēs kā māns, ilūzija — to aizklāj priekškars.

*

Māra Zālīte dara gan sabiedrisku, gan literāru modināšanas darbu. Iemetusi akmeni — neteiksim dīķī, teiksim jūrā, okeānā, bet vispār — ūdenī. Rodas jauni viļņi, līmenis sašūpojas. Akmens izspiež ūdeni — tik izspiež, cik viņa mākslas vērtība. M. Zālīte skar to gara, gudrības loku, kurā mēs atkal (pagaidām, vēl — arvien) esam bērni. Un mums šķiet, ka vairāku bērnu summa — tas ir pieaugušais. Pats tapt — tas mums šķiet rezultāts, nevis process. iespējams, ka par šajos trijos darbos pieteiktajām idejām citi domājuši dziļāk, būtiskāk. Taču — konkrēts darbs, konkrēts mezgls laika pavedienā iesiets ar M. Zālītes rokām. Šai ziņā «Dzīvais ūdens» ari ir sociāli precīzs. *Vai tad mēs labi protam koordinēt ar virsuzdevumu tās īpašības, kuras mums katram ceļā uz to šķiet galvenās. Vai mēs labi jūtam (dzirdam)? Varbūt gara sociālā atduršanās pret citu gribu vai iegribu «hermētiskajām» telpām ir iemesls gara nesēju (Māra, Vārdotāja, Priesteris un Māceklis) zināmai savrupībai. Gaišie tēli maz smej smieklus, kuri atver dvēseli, kuri ir apjaustas harmonijas spogulis. Tīras smeldzes viņos vēl ir vairāk nekā tīra prieka.*

Ādams Koz|ēvičs un viņa lorendītrihs «nogrima» valsts taksometru izkonkurēts. Klasiķi ar privātsektoru tika galā moži un sparīgi, kā jau ar savu laiku nodzīvojušu parādību ... No ekonomikas viedok|a raugoties, «Zelta teļa» autoru smiekli tomēr bijuši priekšlaicīgi, pat kaitīgi. Un to drīz vien — kad taksis vairs nebija greznība, bet gan pārvietošanās līdzeklis, — izjuta bez izvēles palikušie pasažieri, tie, kuriem nepiederēja personiskās automašīnas un kurus nevadāja personiskie šoferi. Viņi savu neapmierinātību varēja kompensēt, vienīgi piepulcinot taksometru šoferus jaunlaiku folkloras personāžiem — oficiantiem un tirdzniecības darbiniekiem . . .

PUBLICISTIKA

RIŅĶOŠANA PA SPIRĀLI

(DOMAS PAR KOOPERATORIEM)

Jā, arī klasiķi mēdz kļūdīties. īpaši, ja runa par tik sarežģītu procesu kā ekonomika. Un, lūk, šī untumainā dāma atkal pievērsusi savu vaigu «privātajiem» . . . Jau kuro reizi! Ja pieņemam, ka sabiedrība attīstās pa spirāli, pašreizējais loks bija neizbēgams. Tiesa gan, tas paredz divus kustības virzienus: augšuptieces un lejuptieces . . . Kāda ir mūsu attieksme pret «privātsektoru», kurā no abiem iespējamiem virzieniem esam iekļāvušies?

Pamatīpašnieks pie mums ir tauta, sociālistiskā valsts, tātad mēs visi. Vienkāršoti — katrs var iztēloties sevi par jebkura valsts uzņēmuma īpašnieku. Tomēr īpašumtiesības paredz arī iespēju ietekmēt un izmantot. Bet vai esam tiesīgi pēkšņi pieprasīt mums it kā pienākošos kāda uzņēmuma daļu? Atbilde skaidra. Turpretim jēdziens «visas tautas īpašums» — diezgan miglains. Ja reiz pieder visiem — tātad nevienam . . . Tautas mantu šķiež vieglu roku — to lasām vai katrā avīzē. Lozungs, kas aicina katru strādnieku būt par saimnieku savā uzņēmumā (tas gan ir pretrunā ar visas tautas īpašuma principu), bija, ir un joprojām paliek lozungs. Par reālām izmaiņām, saimniecisko aprēķinu ieviešot, pagaidām vēl spriest grūti: republikas tirdzniecības ministrija, piemēram, jau gadu eksiste jaunaja kvalitātē, taču nav novērots, ka apkalpošana būtu kam minimāli uzlabojusies un pārdevēji alktu pilnveidot savu darbu.

Iznāk, ja valsts esam mēs, cilvēki, kas tā pa īstam nav ieinteresēti

nekādā īpašumā, tad arī valsts uztver situāciju, kas tajā radusies, kā vienaldzīgs konglomerāts? Nē, arī tas nebūs tiesa. Vai gan velti mūsu runās tik stabili iesakņojušies tādi izteicieni kā «valstij tas nav izdevīgi», «valsts to nedarīs», «valsts nepieļaus» . . . «Nav izdevīgi», «nedarīs», «nepieļaus» — vienaldzīgie tā vis nerunātu. Tātad tomēr pastāv kāds valsti iemiesojošs vai vismaz to pārstāvošs spēks. Un šis spēks ir — pārvaldes aparāts, administratīvais aparāts. Ir pat saskaitīts, cik tajā funkcionāru — 18 miljoni! Lai formulējums būtu pareizāks, pievienots trāpīgs epitets — «birokrātiskais» (tā īpašības «Avota» š. g. 1. numurā publicētajā rakstā «Iemauktus birokrātam» pētījis P. Fi|ipovs). Rezultātā par valsts sinonīmu k|ūst administratīvi birokrātiskais aparāts. Lai izvairītos no garas rakstīšanas, turpmāk sauksim to par ABA.

Tagad — par «privātsektoru». Sociālistiskajā sabiedrībā paredzēts arī cits īpašuma veids — kooperatīvais. Katram kooperatīva loceklim pret īpašumu individuāla attieksme, jo viņam tik tiešām pieder da|a īpašuma. Principā tikai šeit arī realizējas augšminētais lozungs — «būt par sava uzņēmuma saimnieku». Piebildīšu, ka V. I. Ļeņins rakstā «Par kooperāciju» definēja sociālismu tieši kā «civilizētu», proti, saprātīgi saimniekojošu, uz mūsdienu garīgās un materiālās kultūras balstītu kooperatoru sabiedrību. Iecere skaidra: sabiedriskās formācijas attīstības augstākā pakāpe sasniedzama, vienīgi attīstot ražošanu, bet tas ir pa spēkam cilvēkiem, kuriem pa īstam rūp viņu darbs, proti, kooperatoriem. Kāpēc bija jāpaiet turpat septiņdesmit gadiem, lai no jauna nonāktu pie šīs atziņas? Un vai maz esam pie tās nonākuši?

Šķiet, mūsu valstī nav cilvēka darbības sfēras, ko nebūtu skārusi personības kulta laika tumsonība, stagnācijas «loģika». Savdabīga attieksme izveidojās arī pret kooperāciju. 1955. gadā iznākušajā enciklopēdiskajā vārdnīcā, piemēram, apgalvots: «Viens no priekšnoteikumiem pārejai uz komunismu ir kolhoza īpašuma līmeņa pacelšana līdz visas tautas īpašuma līmenim . . .», t. i., līdz līmenim, kurā maksimāli iznīdēta saimnieka attieksme pret zemi. 1981. gadā parādās nedaudz savādāks traktējums: «Valsts veicina kolhozu un kooperatīvu īpašuma attīstību un tā tuvināšanos valsts īpašumam.» Tendence abos gadījumos nepārprotama: Ļeņina paredzētās valsts funkciju atmiršanas vietā tiek piedāvāts pretējais— to pastiprināšana, kooperatīvus uzskata par piedēkli, ru-dimentu, kuram lemts nīkuļot un iznīkušam atdalīties no valsts veselīgā organisma. Nav brīnums, ka vārdi «artelis», «mājražo-šana», «amatniecība» iemantoja nievājošu nokrāsu, lielā merā to veicināja politiskās vēsmas kāri tverošā literatūra un kinematogrāfija — arte|a darbinieku vai kooperatoru tēlojot kā mahinatoru, biedi — nekas cits no atmirstošā «privātsektora» taču nav sagaidāms!

Lūk, spēku izvietojums, kas pastāvēja līdz pat nesenam laikam.

Un pēkšņi jauns pavērsiens.

Statistika

Lozungs «Ekonomikai jābūt ekonomiskai», kuram vairākus gadus bija atvēlēta goda vieta, ar blīkšķi pašķīda. Jābūt gan, bet šī negrib! Lielražošanai netīkas rakņāties savos pārpalikumos, pat ja tie realizējami ar veikala «Prasmīgās rokas» starpniecību. Kur mežu cērt, tur skaidas lec. Gāžamo koku daudz, un salasīt skaidas nav laika. Tas nekas, ja skaidas traucē. Varbūt atradīsies kāds, kas uzņemsies šo darbiņu . . .

Laikam tā no ekonomikas viedokļa skaidrojams 1986. gadā pieņemtais dekrēts par otrreizējo izejvielu pārstrādes kooperatīviem. Tā ierobežotība gan skaidri samanāma, taču saprotama. Pēdējos divos trīs gados notikušās pārmaiņas skārušas ne vien mūsu ārējās izpausmes, bet arī domāšanu. Lai ielūkotos aiz horizonta, tam jātuvojas. Jau sākot šo virzīšanos bija skaidrs, ka jaunievedums nekādu lielo labumu nenesīs, atradīsies maz entuziastu, kas abstraktus pārpalikumus ņemsies pārstrādāt par kaut ko tikpat abstraktu. Cita lieta, ja pārpalikumus izmantotu plaša patēriņa preču ražošanai. Un kāpēc tad tikai pārpalikumus? Ja reiz pirmais solis sperts, jāsper arī nākamais. Pazīstamais publicists G. Ļi-sičkins mūsu sabiedrību tēlaini nosaucis par «vispārēja deficīta sabiedrību». Situācijā, kad deficīts ir viss (izņemot ABA), bet kooperatīvi spēj iztrūkstošo sagādāt, ierobežojumu to darbība nedrīkstētu būt! «Jāatlauj viss, ko neaizliedz likums» — tā tika teikts PSKP CK 1987. gada jūnija Plēnumā. Direktīva, ko raidīja «no augšas», lai aizbāztu vienu no sūcēm, sadūrās ar varenām strūklām, kas plūda no pārējiem caurumiem, un . . . tā vien gribas teikt — savstarpēji bagātinoties, izveidoja vispārējas labklājības upi. Bet nekā! Pagaidām gavilēt būtu priekšlaicīgi.

No pirmā acu uzmetiena šķiet, ka kooperatīvi saradušies pietiekami. Rīgā vien līdz pērnā gada 1. decembrim reģistrēti 249. Arī tajos veicamo darbu klāsts visai iespaidīgs. Kooperatori šuj apģērbu, ražo iekārtas lidostām un labo sadzīves priekšmetus, projektē, remontē dzīvokļus, ce| mājas, gatavo maltītes, palīdz slinkiem skolēniem, ārstē, pārvadā pasažierus, ieraksta videofilmas, trenē sportistus, — izvēlies, ko sirds kāro... Rīgas izpildkomitejas kooperatīvu nodaļā pieņemšanas stundās cilvēku netrūkst — jaunas idejas gaisā burtiski virmo. Atļaut vai neatļaut— šī dilemma nodaļas vadītājam V. Andrejevam jārisina arvien pieaugošā intensitātē. Potenciālo kooperatoru piedāvājumi liek domāt par šķietami visneiedomājamākajām lietām, kas patie-

slbā ir ikdienišķas, «sīkumi», kuru trūkumu bezcerībā nemaz nemanām. Izdzirdis par kooperatīvo . . . lombardu, uz brīdi apmulsu.

Tā taču augļošana! Apdomājos: valsts lombards pastāv, vai tas labāks?

Sākotnējās k|ūdas, kad kooperatoriem atvēlēja visnerentablākos sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumus, pilsētas izpildkomitejā neatkārto. Ir izraudzīts pareizs princips: nevis kaut kā vietā, bet gan vēl kaut ko. Augšanas grūtības tomēr mazumā neiet. Nācās būt klāt, kad apsprieda kooperatīvās pirts izveidošanas ideju. Pilsētā pirtis trūkst. Izremontējiet panīkušu valsts pirti, bet es to ekspuatē-šu, saka kooperators . . . Izremontētu arī valsts uzņēmums var ekspluatēt — skan loģiska atbilde, uzceliet jaunu un strādājiet. Uzcelt var, bet kur tos rublēnus lai ņem — tā atkal kooperators.

«Rublēni» ir bankā. Taču par summu, ko piešķir saskaņā ar instrukciju, varētu uzcelt varbūt vienīgi vistu kūti', turklāt neapkurināmu. Kas finansēs pamatīgu uzņēmiļmu? Varbūt laiks atvērt kooperatīvo banku — pašu kooperatoru spēkiem? Teorētiski arī tas ir iespējams. Attīstās taču jauna darbības sfēra . . . Bet ar to attīstību, atklāti sakot, tā nu ir kā ir. Lūk, vēsturiska uzziņa: «1954. gada sākumā PSRS bija vairāk nekā 100 tūkstoši kooperatīvu — uzņēmumu un darbnīcu, kuros strādāja 1 miljons 890 tūkstoši cilvēku. (. .) Tie izgatavoja (ziņas par 1954. gadu) 35 procentus no valstī ražojamām mēbelēm, līdz 27 procentiem šūšanas izstrādājumu, līdz 36 procentiem trikotāžas virsdrēbju, 31 procentu vateņu, līdz 50 procentiem ratu» (1955. gada enciklopēdiska vārdnīca). 1981. gadā izdotajā analoģiskā vārdnīcā kooperatīvus piemin kā. sīku mājražošanu, kuras eksistence beidzās 1960. gadā. Vēsture aizmirsta. Nav brīnums, ka pašreizējie 2 procenti, ko no visu pakalpojumu kopapjoma sniedz kooperatori, dažā vieš gluži vai lepnumu, un rožainā perspektīvā izpildkomiteja plāno paaugstināt šo līmeni līdz 5 procentiem! (Ja salīdzinām ar tādām pilsētām kā Komsomo|ska pie Amūras, kur, kā zināja stāstīt turienes žurnālists, vietējās varas iestādes neuzdrošinās nodibināt nevienu kooperatīvu, tas no tiesas ir «lielais lēciens». Bet paraudzīsimies uz visu šo lietu ar bezalkoholiska mielasta neaizmiglotu skatu.) Un secinājums — neko būtisku kooperatori mūsu ekonomikai pagaidām nav devuši.

Kas un kam pretojas

Visam ir cēloņi un sekas. Ja reiz kooperatīvu izveidošana tiek bremzēta, tad ir kāds, kas bremzē. Kāds, kam visa šī rosīšanās ir gluži kā duncis ribās. Rīgas kooperatīvos ne valdes locekļi, ne priekšsēdētāji pat skaitliski vislielākajās organizācijās nevairās nekāda darba: pieņem pasūtījumus, stājas pie darbgalda, cep un vāra, apkalpo pircējus, iekrauj, izkrauj, pārvadā, koriģē un . . . vada. Administratīvā aparāta kooperatīvos nav. Turklāt viņiem nav vajadzīga vadīšana «no

augšas». Arī plānus nosaka paši — vadoties no pieprasījuma, nevis no direktīvām, un līdzekļus sadala tā, kā paši uzskata par pareizu ... Un ja pārkārtošanās patiešām aiz-trauc pa |eņiniskajām sliedēm — no valsts pie kooperatora! Kas notiks ar milzīgo ABA armiju? Sāds pavērsiens skars pašas vitālākās intereses — ne kreklu, bet miesu!

ABA, zināms, nav saliedēta, «krusttēva» vadīta mafija. Bet par gluži bezpersonisku to arī nevar nosaukt. Vienota pretošanās centra gan nav, toties lokālā aizsardzība tai stipru stiprā. Kā jau minēju, uzbrukuma pirmo līniju radīja nepieciešamība pārstrādāt otrreizējās izejvielas. Otro — nepieciešamība izmantot dīkā stāvošos ražošanas līdzek|us, iesaistot šajā darbā kooperatorus. Tomēr arī šis vilnis sašķīda pret šauri resoriskajiem bastioniem. Organizāciju ietvaros izveidoti tikai daži kooperatīvi. Kooperatorus savā paspārnē nevēlējās pieņemt Rīgas taksometru parks, kas burtiski ar dūrēm aizstāvēja tiesības izmantot taksometru stāvvietas. Tas arī saprotams: kaimiņos ar tik atšķirīgu efektivitāti grūti sadzīvot. Parks savas «Volgas» saņem par pašizmaksu — 2 tūkstošiem rub|u, benzīnu pērk par vairumtirdzniecības cenām, bet taksometra šofera alga — kāda tā būtu bez dzeramnaudas? Kooperators par visu maksā pilnu cenu, un tomēr viņam izdevīgāk strādāt nekā kolēģim no valsts «kantora» . . . Lūdzējus kategoriski noraidījusi mēbe|u ražošanas apvienība «Rīga»: mums tā kooperatīvā piemaksa tāds čiks vien ir, vai vērts iepīties apšaubāmos darījumos . . . Bet republikas tūrisma un ekskursiju birojs pārspēja visus — ar politiskas neuzticamības birku piekāršanu pašdarbības ekskursiju vadītājiem: vai nu prāts, ideoloģisku (!) darbu uzticēt «privātajam sektoram»! Jā, vietējā mēroga ABA nudien netur sveci zem pūra, un tās izvirzāmā argumentācija ir vēl smalkāka nekā tūrisma un ekskursiju birojam. Aplūkosim raksturīgākos piemērus.

X

Par sociālo taisnīgumu

Maskava, Rīgas stacija. Vilciens tikko iebraucis, man un maniem kolēģiem jāsteidzas uz apspriedi, bet pie taksu pieturas garum-gara rinda. Atbilstoši ekonomikas likumiem pieprasījums rada piedāvājumu. Patiesi — pēc mirkļa mūsu priekšā viesmīlīgi atveras «Žiguļa» durvis. Takse—15 rubļi... Izvēles nav, kaut jābrauc tikai 15 minūtes. Neparedzētos izdevumus kompensē zīmīga intervija.

— Šķiet, Maskavā trūkst taksu . . .

— Dienā vēl šā tā var izlāpīties, bet no rīta, kad pienāk vilcieni, — bezceris!

— Kāpēc individuālos nemana?

— Es jau arī braucu ar patentu, — mūsu šoferis vēl jauns, plecīgs,

runīgs, vaigā — gandarījums. — Paldies Gorbačovam.

— Pārkārtošanās jūtama?

— Es tai uzspļauju. Bet par mums, «kāsējiem», viņš gan ir parūpējies. Agrāk baidījos, autoinspektoram «nodevas» maksāju, bet tagad lai tik pamēģina bāzt degunu — patents! Vasaras laikā jaunu mašīnu nopelnu.

— Un konkurenti netraucē?

— Kur nu! Mums katrā stacijā sava mafija. Svešiniekam i riepas var pārdurt, i inspektors atradīs vainu, lai izkniebtu caurumu. Viss kārtībā. Galvenais, tai tā pārkārtošanās nebeigtos. Diez kā šai klājas, neesat dzirdējuši?

Droši vien mani oponenti būs pateicīgi par šo ainiņu. Kā citādi — vēl viens apstiprinājums, ka «individuālisti» un kooperatori tādi blēži vien ir, tīko likumīgā kārtā lielāku «čunguru» nogrābt. Nenoliedzu, atradīsies arī tādi. Kā jebkurā sfērā, kur var kaut ko nokrāpt. Starp citu, tas attiecas arī uz ABA. Bet par cīņas metodēm gan strīdēšos pretī, nepiekāpšos. Ar sodīšanu neviena sabiedrība nav spējusi nodrošināt likumību, pat ar nagu maukšanu vai roku ciršanu ne. Ļoti gribējās «kāsēju» no Maskavas uzaicināt uz Rīgu, lai paskatītos, kā viņš, pieprasot 15 rubļus, piedāvās klientam braucienu no stacijas uz Pļavniekiem. Viņu gluži vienkārši izsmietu. Kaut pirms gada, neraugoties uz VAI pūliņiem, pašmāju lielā rubļa tīkotāji pelnījās itin brangi. Iesācējam individuālistam nebija viegli pie viņiem «pierakstīties». Bet turpat tūkstoš vīru lielajam motorizēto kooperatoru pulkam gan nekāda «mafija» pretī stāties neuzdrošināsies. Pasažieru pārvadāšana šobrīd ir gandrīz vienīgais pakalpojums, ko var aplūkot kā tiešu pakalpojumu cilvēkam. Turklāt braukt ar «privāto» ir izdevīgāk nekā ar valsts taksometru, jo kooperatori vairumā gadījumu neņem dzeramnaudu un summā neierēķina 20 kapeikas par iekāpšanu.

Visai nopietni skan arguments: «Valsts sagatavo speciālistu, bet viņi (kooperatori) iegūtās zināšanas izmanto savtīgiem mērķiem.» Kā tad īsti ir? Speciālistu apmāca, lai viņš nākotnē, darbojoties kādā no jomām, apmierinātu sabiedrības prasības. Līdzekļi izglītībai tiek ņemti nevis no «labās māmuļas valsts» kabatas, bet gan no attiecīgiem atskaitījumiem, no mūsu nopelnītā. Kļuvuši par speciālistiem, mēs neatlīdzinām to, kas ieguldīts mūsu skološanā (tāpat ārstēšana u. tml.), jo nav jau kam atlīdzināt, bet gan apmierinām sabiedrības pieprasījumu pēc pakalpojumiem un dodam iespēju iegūt izglītību (saņemt medicīnisko palīdzību u. tml.) arvien jauniem pilsoņiem. Lai kur mēs strādātu — valsts vai kooperatīvajā sektorā —, šī kārtība nemainās. Tiesa, valsts sektorā strādājot, vairāk līdzekļu jāatdod milzīgā ABA uzturēšanai, turpretim kooperators strādā pats sev. Arī šis fakts izraisa ABA naidu pret kooperatoriem.

ABA labprāt apspriež kooperatīvu pakalpojumus vai preces — kur

tu, cilvēk, sūdzēsies, ja no «privātā» saņemtais būs nekvalitatīvs? Tā jau ir sistēma, reflekss bremzēt, izvirzot noteikumus, kurus paši izvirzītāji neievēro. Vai tad patērētājs, iegādājies nekvalitatīvu valsts uzņēmumā ražotu preci vai saņēmis nekvalitatīvu pakalpojumu, faktiski nav beztiesīgs? Vai fakts, ka kooperatoru no rūpniecības pārpalikumiem izgatavotais ir iecienītāks, nekā valsts uzņēmumos saražotais, neliecina par kvalitāti?

Būtībā esmu atbildējis uz vēl vienu kooperācijas pretinieku jautājumu — par cenām.

Vairumā gadījumu cenas pagaidām patiešām ir augstas. Piedāvājums vēl netiek līdzi pieprasījumam, un «bezkaunīgie» kooperatori to izmanto. Trīs rubļus ar ceturtdaļu prasa par primitīvu plastmasas virtuves mēru un svaru tabulu, trīs četrus rubļus maksā kotlete, par remontdarbiem un fotografēšanu nemaz nerunāsim . . . Plēš kā bez sāta — tā šķiet mums, kas raduši stāvēl rindās, lai sagaidītu «lētu» valsts pakalpojumu, atprasīties no darba, lai diennaktīm ilgi gaidītu «oficiālo» meistaru. Tie, kas izmantoja «melnā» tirgus pakalpojumus, zina: kooperatīvās cenas nepārsniedz agrākās «nelegālās» — būtībā tās arī noteica maksu par pakalpojumu. Biju iegājis kooperatīvajā kafejnīcā «Viktorija» Jūrmalā — salīdzinot ar vasaras sezonu, cenas ir kritušās, kafejnīca tukša, pusdienlaikā aizņemts viens vienīgs galdiņš. Apmeklētāji nedruzmējās arī krietni mājīgākajā Rīgas kafejnīcā «Sēnīte». Pirmā interese zudusi, tagad nāksies krietni vien pacīnīties ar konkurentiem, arī par cenām jādomā. Rīgas komunālo dienestu ziņas liecina, ka pieprasījumu pilnīgi apmierina akmeņkali un ēku nojaucēji. Un, ja kāds, kura darbs sevišķi tiek pieprasīts, vasaras laikā nopelna automašīnu, tas nudien nav bīstami. Svarīgi, lai tiktu apmierinātas cilvēku vajadzības, lai, «jaunbagātnieku» pasākumu iedvesmoti, viņiem sekotu simti un tūkstoši citu — kaut savas labklājības uzlabošanas mudināti. Tad šodienas «budžiem» cituvasar neizdosies pat motociklu nopelnīt. Tirgus likums.

Bet, ja ieklausīsimies ap sabiedrisko ēdināšanu saceltajā troksni, tad dzirdēsim: «Gana mums kooperatīvo kafejnīcu, plēš kā negudri, zināms, uz ko tie kooperatori spējīgi, cik ir, tik ir, un vairāk nav vajadzīgs.» Ja tas tiešām notiktu, tad esošie kooperatīvi kļūs par monopolistiem un, likvidēšanas draudu iebaidīti, vēl vairāk uzskrūvēs cenas — lai pirms finiša nopelnītu. Tieši to ABA ari cenšas panākt. Starp citu, vidējā mēneša alga kooperatīvā mazliet pārsniedz trīssimt rubļus, tātad tikai nedaudz augstāka par valsts sektorā strādājošo izpeļņu. Bet ari darba apjoms še lielāks! ABA prasa: ierobežot, nekavējoties ieviest nodokli līdz 65 procentiem! Jāievēro sociālā taisnīguma princips! (Birokrāts domā, ka taisnīgi visiem maksāt vienādas algas — neatkarīgi no darba rezultāta.) Jājautā, kur paliek

valsts garantijas pirmajā gadā veicināšanas nolūkā no kooperatīviem iekasēt 3 procentus, otrajā — 5 un turpmākajos — 10 procentus no apgrozījuma? Tātad atkal nekādu ekonomisku un sociālu garantiju tuvākajai nākotnei? Neraugoties uz vēstures mācību grāmatu veidotāju pūliņiem, daudzi vēl atceras, kā beidzās kooperatīvu darbība divdesmitajos un piecdesmitajos gados . . .

Kooperatīvie paradoksi

Kooperatīvi, protams, ir dažādi. Vislielāko apbrīnu, šķiet, izpelnījies Kijevas kooperatīvs, kas izgatavo polimēru materiālu otrreizējas pārstrādes līnijas. PUSGADA laika kooperatīvs, kurā strādā 30 cilvēki, nopelnīja vairāk nekā miljons rubļu, katra darbinieka mēnešalga ir 1200 rub|u, ko darīt ar pārējo naudu — tas kooperatoriem galīgi nav skaidrs . . . Tiesa, ir ideja — uzcelt rūpnīcu! Produkcija tiek plaši pieprasīta. Par vienu iekārtu uzņēmumi kooperatīviem maksā 110 tūkstošus rub|u, importa iekārta izmaksātu apmēram desmitreiz dārgāk. Ukraiņu finansisti, šādu ienākumu samulsināti, uzskata, ka kooperatīvu nevajadzēja vis dibināt . . .

No visām musu zemes malām pienāk ziņas par kooperatīvu slēgšanu. Dagestānas APSR Novolakas rajonā, piemēram, likvidēja kooperatīvu, kas ražoja lietās sieviešu kurpes. Formālais iemesls — kooperatīvs savu produkciju lielākoties realizēja ārpus rajona robežām, neformālais — vietējā ABA skaudība par lielajām algām . . .

Rīgas izpildkomitejai, kas pirmā mūsu valstī atklāja kooperatīvu nodaļu, gods kam gods, primitīvs merkantilisms nepiemīt. Šeit veiksmīgi tiek galā arī ar vietējo ABA tlkojumiem. Galvenais kritērijs — piedāvājumu ideju sabiedriskās nepieciešamības līmenis. To nosakot, protams, var kļūdīties. Piemēram, kā lai reaģē uz priekšlikumu apgādāt rīdziniekus ar kooperatīvajām garāžām, ja seko piebilde: «Man ir draugi visās celtniecības parvaldes, kooperatīvā neviens neatteiksies strādāt.» Neatteiksies — tātad noplicinās dzīvokļu celtniecību? Bet varbūt, apmierinājuši pieprasījumu pēc garažarri un pieraduši pie augsta atalgojuma, tikpat sparīgi ķersies pie dzīvokļu celtniecības — ja atļaus? Rodas tūkstošiem li-dzigu jautājumu. Lai nekļūdītos, jāvadās pēc vienas — ekonomiskas — mērauklas.

Slēgts šašliku cepēju kooperatīvs «Zīlīte»: primitīvi «kasēji» — tada bija vispārējā atziņa. Slēdza nevis izpildkomiteja, bet gan sanitāri epideinioloģiskā stacija. Dzenoties pec maksimalas peļņas, kooperatori nevēlejās izdot naudu elementāru sanitāri higiēnisko apstakļu nodrošināšanai. Kafejnīcu «Imanta» iegāza zaglis priekšsēdētājs, Ar tabakas putekļu fasēšanu netika galā kooperatīvs «Poisk» un ieplūda lielāka, spēcīgākā kolektīva. Tas ir normāli (atskaitot, protams,

kriminālpārkāpumus) un likumsakarīgi. Visjocīgāk (pašam kooperatīvam gan joki mazi) iznāca dzīvokļu remonta kooperatīvam «Prometejs». Saņēmis pasūtījumu, tas līgumsaistībās pašpārliecināti ierakstīja: par katru iekavēto dienu līgumcena tiek samazināta par 5 procentiem. Veļamo neiznaca savienot ar reālo, un līgumā paredzēto laiku kooperatori iekaveia par veselu mēnesi . . . Pirmais bankrots! Arī tas ir normāli un likumsakarīgi, kaut neierasti.

Visumā kooperatoru stāvoklis šobrīd ir diezgan dīvains. Ekonomists V. Gurovs to dēvē par «bērnu slimību». Man gan rodas asociācija ar rotaļu — kad noteikumi dzimst spēles gaitā, bet visa darbošanās rit «pa jokam». Ko šāda situācija rada ekonomika — labi zināms. Par tavu sūri grūto darbu «pa jokam» maksājam nieka algu - tāda ir pamatdoma, pieņemot darbā viesmīli vai pārdēvēju dārzeņu tirgotavā,— iztrūkstošo sazagsi, bet, ja pieķers — sargies! Kooperatīvam dod rīkojumu fonda materiālus nepiešķirt, pārpalikumu sadali — kontrolēt, darbību visiem spēkiem attīstīt! «Ja kolektīvs ir rentabls (bet tas nemaz nevar būt nerentabls — O. M.), — rakstiski apgalvo PSRS finansu ministra vietnieks S. Sen-čagovs, — tā biedriem ir tiesības strādāt tikai kooperatīvā.» Taču tūlīt pat no kaut kādas «augšas» tiek raidīts kārtējais cirkulārs: sekot, lai kooperatīvos pārsvarā strādātu sabiedriskajā ražošanā nenodarbināti cilvēki — pensionāri, invalidi, namamātes, studenti.. . Vai tiešām ABA nesaprot, ka tad, kad nopietni pieķersies tā samazināšanai, pašu sacerētā instrukcija bijušajiem funkcionāriem, pensijas vecumu vēl nesasniegušiem, bet jau nevienam nevajadzīgiem, liegs iespēju iestāties darbā kaut vai kooperatīvā? Vai varbūt viņi ir pārliecināti, ka tik tālu tā lieta netiks? Tiesa kas tiesa — šodien viņu stāvoklis izskatās krietni drošāks nekā kooperatoriem, kuru pastāvēšana vēl nav likumā pamatota . . .

Uzmanīgi: kooperatīvs!

Rīgas kooperatīva «Infortnserviss» piedzīvojumi zināmi daudziem. Sākotnēji tas papildināja dzimtsarakstu biroja darbu — kā iepazīšanās dienests. Ar laiku darbības loks paplašinājās, un cita starpā kooperatori uzņēmās arī tirdzniecisku darījumu starpnieka funkciju. Apņēmās «pārpludināt» Rīgu ar dārzeņiem. Vienojās ar pilsētas augļu un dārzeņu tirdzniecības pārvaldi un aizveda uz Gruziju tomātu stādus — apmaiņai pret gatavu preci. Stādus pārdeva, bet Rīgas tirgotāji pēkšņi atteicās no tomātiem . . . Visai raksturīga situācija valsts un kooperatīvo organizāciju attiecībās. ABA ierēdnim arī it kā gribas atskaitīties par līdzdalību pārkārtošanā, pirmajā brīdī viņā burtiski versmo vēlēšanās palīdzēt. Taču degsme ātri vien noplok. Ej nu sazini,

kā būs ar tiem kooperatīviem ... Un ja nu . . . Daudz drošāk nedarīt neko. Soda taču par rīcību, nevis par nedarīšanu!

Minētajā gadījumā kooperatori ātri vien pārorientējās. Tomātu vietā iepirka vējjakas. Te sarosījās prokuratūra. Neko kriminālu neuzgāja, tomēr kooperatoru darbību pārtrauca. Lielā mērā to veicināja . . . baumas. Pa trīsdesmit tūkstošiem sagrābuši — tā dzirdēja runājam. Trīsdesmit septiņi tūkstoši uz trijiem darboņiem — tā pilnīgi «pamatoti» stāsta par citu kooperatīvu, un šos skaitļus, satraucot sabiedrisko domu, visekstrēmiskāk noskaņotie ABA pārstāvji nekautrējas atkārtot no visdažādākajam tribīnēm. «Nepi-nieties ar kooperatīviem!» — brīdina apspriedēs. Vairāki uzņēmumi cenšas tikt vaļā no nesenajiem izdevīgajiem partneriem. Karā kā jau karā. Un kooperatīva dīvainā vēlēšanās iemantot kādu uzņēmumu par aizbildni izraisa arvien jaunas problēmas.

Kooperatīvi aizstāvas kā māk. Miljonāri kijevieši pārskaita iespaidīgas summas Bērnu fondam, Černobiļas fondam. Miera fondam, rīdzinieki palīdz bērnu namam, par saviem līdzekļiem dibina literātu klubu (kas nedarbojas pēc saimnieciskā aprēķina principa), bet ABA kuluāros dzimst aizvien jaunas versijas: «Cenšas nomazgāt savu naudu baltu, aizmālē acis ar labdarību.» Karš. Un uzbrukuma līdzekļu izvēle parāda uzbrucēju īsto seju. Frontes līnija top arvien striktāka.

«Ir gan tie kooperatori drosmīgi, taisni skaudība,» teica kāda mana kolēģe. Kāpēc gan šie drosmīgie ļaudis kļūst tik bailīgi, kolīdz jārunā, kā tiek izlietota nopelnītā nauda? Ja tie paši Kijevas miljonāri ņemtos uzbūvēt sev (arī saviem bērniem, radiem, draugiem — veselam pulkam cilvēku) baseinu, no miljona nepaliktu ne miņas! Vai mēs visi nebūtu ieguvēji, ja kooperatori uzceltu sev jaunus atpūtas namus, kempingus, sporta bāzes, palīgsaim-niecības? Kooperatori saimnieko ar apdomu: ari mums pārējiem tiks tie labumi, lai uzceltais nestāvētu tukšā. Tikai ļaujiet viņiem noticēt sev, noticēt, ka notiekošās pārmaiņas rit nebeigsies, — nevajag baidīties no viņu augstajām algām, viņi paši no tām baidās.

Atmetīsim nevajadzīgu kautrību: jā, kooperatīvus dibina, pirmkārt, tāpēc, lai nopelnītu. Citi mērķi ir izņēmums. Kooperatīvi dod iespēju piepelnīties inženieriem, grāmatvežiem — tiem, kas, atšķirībā no strādniekiem, agrāk nevarēja cerēt uz papildu ienākumiem. Starp citu, saimnieciskā aprēķina princips balstās tieši uz prasmi rēķināt un pelnīt. Pastāvot normālai sociālai attīstībai, godā tiks celta pārticība un pelta nabadzība, jo slinkot ir negodīgi. Kaut naudas un kultūras, naudas un garīguma pretnostatījums ir aktuāls vēl šobaltdien. Tie, kas sludina abu substanču nesavienojamību, izliekas nemanām, ka arī kultūra prasa prāvus izdevumus. Par to, lai aizbrauktu uz Ļeņingradu un paklaiņotu pa Ermitāžu, ir jāmaksā, tāpat kā par grāmatu vai albumu, teātra vai koncerta biļeti. Ne jau

naivums diktē šādu attieksmi — tas ir ierocis no ABA arsenāla. Jo ABA vēlas kārtību — mūžam nekustīgu un nesatricināmu.

Gribas ticēt, ka kādreiz pēc gadiem klasiķi izsmies nebūtībā aizejošo birokrātu. Un mēs vairs ne|ausim viņam atgriezties. Mēs vai mūsu bērni un mazbērni. Bet ar ticību vien nepietiek. Vajadzīgi darbi. Un darītāji — uzņēmīgi ļaudis. Iespējams, šodien vairāk nekā jebkad agrāk. Lai vēstures rats jau ritu neiegrieztos vecajās dangās.

DANTE ALIGHIERI. LA COMMEDIA. FIRENCE, NICOLAUS LAURENTI1, 1481. ILUSTRĀCIJĀ «ELLES» XIV DZIEDĀJUMAM. V. LACA LPSR VALSTS BIBLIOTĒKAS ĪPASUMS.

INĀRA KLEKERE

SAKUMS

Šogad atzīmējam četrsimt gadus, kopš Latvijas teritorijā (tiesa, pavēlu, nepilnu pusotru gadsimtu pēc Gūtenberga izgudrojuma) sākusies grāmatu iespiešana. Grāmatniecības vēsturnieki pieļauj iespēju, ka Rīgas pirmā tipogrāfa N. Mol-līna darbība varēja aizsākties jau 1587. gadā, taču vecākais zināmais iespieddarbs «Carmen gratulatorium ..» — veltījums Polijas karalim Sigizmun-dam III — datēts ar 1588. gadu. Rīgā šajā laikā norisinājās «kalendāru nemieri» — pilsētas opozicionāro slāņu cīņas pret rātes un patriciāta kundzību. Šajā pretēju uzskatu sadures situācijā tipogrāfija varēja noderēt kā viens no sabiedriskās domas ietekmēšanas līdzekļiem. Uzsaukumi, pamfleti, aizstāvēšanās raksti — tas viss ļoti piederētos sakaitētajai Rīgas atmosfērai. Taču iekāms Mollīns paguva uzsākt savu iespiedēja

darbu, Rīgas dzīve nostabilizējās, uzvaru guva rātes partija. No Antverpe-nes atbraukušais tipogrāfs pieslējās uzvarētājiem, un, kļuvis par pilsētas algotu iespiedēju, strādāja šajā amatā līdz savas dzīves noslēgumam 1625. gadā. Rīgā Mollīns ieradās kā algotnis, bez savas «izdevniecības politikas». Tāpēc nav jābrīnās par to, ka pat līdz mūsu dienām nav īsti zināms, kādi sabiedriski spēki viņu uzaicināja pārcelties uz šejieni. Vēsturnieku viedokļi dažādi. J. Straubergs uzskatīja, ka šī iniciatīva varēja rasties namnieku opozīcijas vadoņa M. Gīzes aprindās.[2] Savukārt izdevuma «Feodālā Rīga» (R., 1978.) autori par spiestuves organizatoru min pretējās nometnes pārstāvi — rātes sindiku D. Hīlhenu. Šo rindu autorei nācies sastapties gan ar viena, gan otra uzskata aizstāvjiem, pārliecinošāks liekas D. Hīlhens kā tipogrāfijas iniciators. īstas skaidrības šajā jautājumā nav. Jābilst, ka katras tautas grāmatniecības sākumposmā ir daudz neizdibinātu un neizdibināmu mīklu, bet laiku pa laikam uznirst kādi notikumi (atcerēsimies, piemēram, Upsalas universitātes bibliotēkā 1974. gadā atrasto J. Rei-tera «Tulkojuma paraugu»), kas ļauj precīzāk apjaust un vērtēt notikušo.

Mollīna spiestuves četrsimtgade ir nozīmīga arī tāpēc, ka tās atcere izvēršas par pirmo pēckara gados plaši atzīmēto grāmatniecības gadskārtu Padomju Latvijā. Mūsu republikā, lai gan tā pamatoti var lepoties ar senām demokrātiskām grāmatu ražošanas un izplatīšanas tradīcijām, nav izveidojies tas pozitīvais grāmatas kults, kādu vērojam J. Gūtenberga, N. Fjodorova, F. Skorinas, M. Mažvīda jubileju norisēs. Vai tas būtu izskaidrojams ar lielu personību, nozīmīgu izdevumu trūkumu? Igauņi vērienīgi atzīmēja savas grāmatniecības jubileju 1975. gadā, kad bija apritējuši četrarpus gadsimti, kopš senāko zināmo igauņu un latviešu grāmatu iznākšanas. Pašas grāmatas (luterāņu katehisma vai mesu izdevumi) nav saglabājušās, pieejama ir tikai droša rakstiska liecība par šo izdevumu atrašanu un iespējamo iznīcināšanu 1525. gada beigās katoliskajā Lībekā. Šī notikuma 450. gadskārta Latvijā pagāja daudz klusāk kā ziemeļu kaimiņzemē. «Mollīna gads» ir centrējis mūsu domas grāmatas virzienā (kampaņveidīgi, kā tas parasts mūsu nevaļas pilnajā laikā, bet tomēr).

Eiropas tautu grāmatniecības likteņi ir savstarpējā saistībā, nav iespējama ro izpratne izolēti, neorientējoties grāmatie-spiešanas pirmsākumos, kuru tuvumā uzskatāmāki kļūst tie būtiskie pavērsieni, ko dažādās jomās — sabiedrības garīgajā dzīvē, tehnikā, politikā, ekonomikā, mākslā u. c. ienesa Gūtenberga izgudrojums. Domai, ka Gūtenbergs pats neapzinājās sava atklājuma nozīmīgumu, jau sen pieauguši spārni. Skaļi nerunājam par to, ka vairums mūsdienu cilvēku to ari neizprot. Tas izskaidrojams ar attiecīga satura bērnu grāmatu un populāras literatūras trūkumu (pēckara gados pāris izdevumi latviešu valodā). Daudz dzirdēts vienkāršojums, ka Gū-

tenbergs izdomājis «grāmatu iespiešanu», saprotot ar to tikai teksta pavairošanas procesu. Taču jau pirms Gūtenberga apdrukāja audumus, kala monētas, ksilo-grāfiski iespieda nelielus attēlus un tekstus, bet ar metāla spiedogiem iesita vajadzīgās ziņas ādas iesējumos. Gūten-bergs radīja paņēmienu, ar kura palīdzību varēja tiražēt veselas partijas vienādu, iespiešanai nepieciešamo burtstabiņu (literu), un tādējādi pirmais tehnikas vēsturē atrisināja standartdetaļu izgatavošanas problēmu. Samērā īsā laikā Gūtenbergs nonāca pie optimālā sakausējuma sastāva literu pagatavošanai <70 daļas svina, 25 — alvas, 5 — anti-mona). Turpmākie gadsimti tajā ienesa tikai nelielas izmaiņas. Revolucionārs apvērsums pēc Gūtenberga nenotika ari tipogrāfijas krāsas receptūrā. Ar šo «lietu» Gūtenbergam tāpat nācās tikt pašam galā, jo parastā tinte (laba un piemērota koka gravīrām) nederēja darbam ar metālu. Vajadzēja sameistarot ari spiedi un citas nepieciešamās ierīces, lai izgudrojumu varētu pielietot praksē. Gūtenberga panākumus garantēja piemērotu materiālu izvēle. Tā, piemēram, viņš netērēja laiku literu grebšanai no koka. Izpalika nesekmīgas, bet tā laika pieredzes veicinātas, eksperimentu stadijas. Johana Gūtenberga tēvs Frīle Gensfleiss bija mantojis Maincas monētu kaltuves pārvaldnieka pienākumus. Iespējams, Gūtenbergs jau no mazotnes orientējās metālu sakausējumos un citās juveliera darba niansēs, tāpēc nekļūdīgi izvēlējās pareizo — «metālista» ceļu savas ieceres īstenošanai.

Visvairāk strīdu zinātnieku aprindās sakarā ar tā saukto «Gūtenberga jautājumu» izraisa viņa iespiedumu datēšana, atributēšana, kā ari neskaidrības izgudrotāja biogrāfijā. Ilgu laiku uzskatīja, ka Johans Gensfleiss (vēlāk pieņēmis savas Maincā mantotās mājas vārdu un pazīstams kā Gūtenbergs) dzimis laikposmā starp 1394. un 1399. gadu, jo mantojuma sadales laikā pēc tēva nāves 1420. gadā jau bijis pilngadīgs. Bet 15. gadsimtā juridiski pilngadība iestājusies 14—15 gadu vecumā, un daļa vēsturnieku turas pie uzskata, ka dzimšanas gads varēja būt starp 1400. un 1406. gadu. Šī uzskata aizstāvji pamatojumam izmanto ari 1436. gadā pret Gūtenbergu izvirzīto Strasburgas meitenes Annas (Ennelin zu der Yserin tur) apsūdzību sakarā ar laulības solījuma nepildīšanu (ticamāk, ka apsūdzētajam nebija pāri četrdesmit). Nosacīti par viņa dzimšanas dienu tiek pieņemts 1400. gada 24. jūnijs. Gūtenberga dzīves stāstā ir daudz nezināma. Lai gan tika pieļauts, ka Gūtenbergs «kaut cik» pārvalda latīņu valodu, uzskatīja, ka viņš nevar lepoties ar izcilu izglītību. Pēdējā laikā šis pieņēmums tiek revidēts. Vācu zinātnieki, pētot universitāšu arhīvus, studentu vidū uzgājuši daudzus 15. gadsimta iespiedējus, arī Gūtenberga sabiedrotos. Stipras aizdomas, ka Erfurtes universitātes students Johans no Eltvillas ir tā pati mūs interesējošā persona. Pat nelielas tipogrāfijas iekārtošana un

ekspluatēšana nebija iespējama vienatnē.

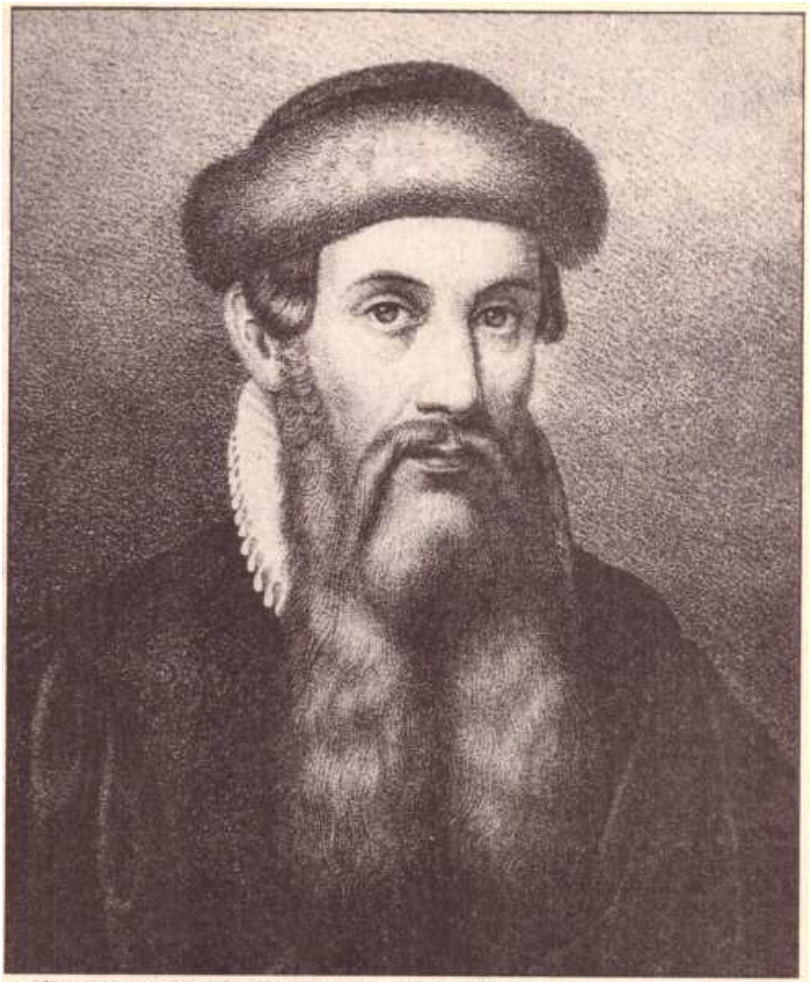

J. GŪTENBERGS. PORTRETS GRĀMATĀ «GUTENBERGS — ALBUM. BRAUNSCHWEIG, (1840).»

SCHEDEL, HARTMAN. LIBER CHRONICARUM. NŪRNBERG, 1493. BĀBELES SAGRŪŠANAS SKATS. V. LĀČA LPSR VALSTS BIBLIOTĒKAS ĪPAŠUMS.

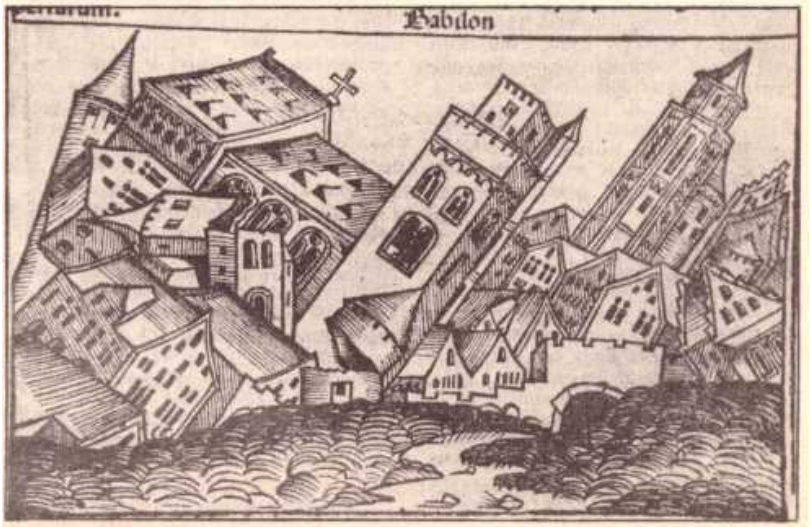

Gūtenbergs pastāvīgi nonāca konfliktos ar līdzbiedriem — vairums bijušie kaligrā-fisti, juvelieri un cilvēki, no kuriem varēja aizņemties naudu. Gūtenberga ie-spiedeja darbība tika rekonstruēta, balstoties uz dažādu tiesas materiālu studijām. Dokumentos sastopamie formulējumi nereti ir tik neprecīzi, ka pieļāvuši vienlaikus dažadu pētnieku atšķirīgus «lasījumus». 1439. gada Strasburgas procesa akti ir viens no pieturas punktiem Gūtenberga izgudrojuma datēšanai. Tie liecina, ka 1438. gada Gūtenbergs, kas tolaik darbojās ar metaltehniskiem darbiem un ju-velierniecību, kopā ar trijiem kompanjoniem nodibinājis uzņēmumu «spoguļu» raisīšanai. Produkcijas pārdošana bijusi paredzeta 1439. gadā Ahenas svētceļojuma. Drīz noskaidrojies, ka svētceļojumam jānotiek citugad, un gaidītie ienākumi izpalikuši. Sabiedrotajiem nācis zināms, ka Gūtenbergs nodarbojas ar jaunu «Kunste», par kuru līgumā nav bijis paredzets viņus īpaši informēt. Viņi pieprasa, lai noslēpumu atklāj un pieņem viņus par līdzbiedriem. Galu galā tiek noslēgts jauns līgums, kurā Gūtenbergs piekrīt sadarboties līdz 1443. gadam. Taču viens no dalībniekiem drīz nomirst. Tā brāļi pieprasījuši, lai Gūtenbergs šos nu ņemot aizgājēja vietā, bet, atteikumu dabūjuši, griezās pie tiesas. Tiesa uzskatīja šo prasību par nepamatotu un izšķīra procesu par labu Gūtenbergam. Pat tiem (šo rindu autori ieskaitot), kas tikai literatūrā sastopas ar Strasburgas prāvošanās izklāstu, uzkrītoša ir visas šīs lietas aizplīvurotība, dalībnieki slēpj, kas īsti notiek Gūtenberga iestādījumā. Pats Gūtenbergs nelabprāt un tikai apstākļu spiests dalās savos darbos ar līdzbiedriem.

Gudrs nevar tikt arī no dažādu rīku un mehānismu nosaukumiem (arī tie no speciālistiem tikuši dažādi saprasti un dažādi skaidroti). Tie paši «spoguļi» — īstie vai tolaik populārs izdevuma tips «Specu-lum ..», kura tirāžu cerēja izpārdot svētceļniekiem. Augstā apmācības maksa, kuru Gūtenbergs pieprasa diviem biedriem (trešais pasākumā iesaistās tikai ar savu kapitālu), lieku reizi apstiprina, ka saviem «spoguļiem» viņš izmantojis jaunu tehniku. Strasburgas dokumentu studijas rezultējušās ar to, ka vairums vēsturnieku uzskata, ka tieši tur, nevis Maincā, kā to apgalvo daži, galvenokārt lokālu interešu vadīti Gūtenberga biogrāfi, ir pirmo iespieddarbu šūpulis. Grāmatiespieša-nas izgudrojums nepārprotamā veidā tiek minēts 1455. gadā Maincas procesa materiālos, kuros atklājas Gūtenberga tiesāšanās ar bagāto Maincas pilsoni J. Fus-tu. Pēdējais 1450. gadā aizdevis Gūtenbergam 800 guldeņus. Gūtenbergs nopircis papīru, metālu burtstabiņu liešanai, nolīdzis strādniekus un uzsācis darbu pie Bībeles izdevuma latīņu valodā. Bet nauda izsīkusi ātrāk, nekā bija paredzēts, nācies atkal no tā paša Fusta aizņemties 800 guldeņus. Kad Bībele bija iespiesta (pēc rindu skaita lappusē to dēvē par četrdesmitdivrindu Bībeli (B^{42})) Un aizdevuma termiņš iztecējis, Fusts griezās tiesā, kur

pieprasīja, lai Gūtenbergs atlīdzina aizdevumu, kopā ar procentiem 2020 (dažās publikācijās minēti 2026) guldeņus. Tā Gūtenbergs bija novests līdz finansiālai katastrofai. Viņam nācās šķirties no gandrīz visas spiestuves iekārtas un tikko kā pabeigtās B42 tirāžas. Fusts pieņēma par palīgu Gūtenberga mācekli P. Sēferu, talantīgu šriftu meistaru, un turpināja tipogrāfijas izmantošanu. Šē-fers, kas drīzumā kļuva Fusta znots, vadīja darbu spiestuvē, Fusts nodarbojās ar iespiedprodukcijas realizāciju. Pēc Fusta nāves (viņš nomira 1465. gadā Parīzē, laikam ar mēri) Šēfers saņem labi nostādīto uzņēmumu, kura pārmantošana šajā dzimtā turpinās vairākās paaudzēs. Tikuši pie spiestuves, Fusts un Šēfers 1457. gadā laiž klajā vienu no pasaules skaistākajām inkunābulām — Maincas psaltēriju. Tas ir pirmais iespieddarbs ar kolofonu — grāmatas beigās pievienotām ziņām par izdevējiem un datējumu. Domā, ka šis patiesi spožais veikums ticis darināts ar nolūku aizēnot Gūtenbergu, notušēt viņa prioritāti atklājumā. Gūtenbergs, kura rīcībā palicis tikai pirmais, agrīnākais šrifts, vēl laiž klajā vienu ievērojamu izdevumu — trīsdesmit sešu rindu Bībeli (B36). Taču arī šīs grāmatas izdošana nav pilnībā noskaidrota, izdevējs joprojām pakļauts apšaubīšanai. Nevienam no iespiedumiem Gūtenbergs nav pievienojis savu vārdu. Iemeslus min dažādus, būtiskākais liekas tas, ka Gūtenbergs pastāvīgi atradās materiālā atkarībā no saviem mācekļiem un personām, kas ar kapitālu iesaistījās viņa pasākumos. Gūtenbergs miris Maincā, 1468. gada februārī.

Apbrīnas vērts ir ātrums, ar kādu grāmatiespiešanas izgudrojums izplatījās Eiropā. 15. gadsimta pēdējo četrdesmit gadu laikā kontinenta 260 pilsētās nodibinājās vismaz 1100 spiestuves, tās laida klajā ap 40 000 izdevumus, kuru kop-tirāža sasniedz 10—12 miljonus eksemplāru. (Latvijā lielajās zinātniskajās bibliotēkās glabājas nepilni trīs simti 15. gadsimta grāmatu.) Gūtenberga mācekļi naski centās iekārtot savus uzņēmumus. Spiestuvju skaita strauju pieaugumu sekmēja tas, ka jaunā nozare bija brīva no cunftu ierobežojumiem. Poligrāfijas uzņēmumu darbībā agrāk kā citās nozarēs bija vērojamas kapitālistisko attiecību iezīmes. Atri vien kļuva skaidrs, ka mazajiem uzņēmumiem tikai retumis lemta veiksme. Panākumi bija garantēti tikai tādām izdevniecībām, kas spēja organizēt noietu lielām rentablām tirāžām. Jau Gūtenberga prāvu dokumenti liecina, ka tipogrāfiju iekārtošanai vajadzēja milzīgus naudas līdzekļus. Lai apjaustu to 2020 guldeņu vērtību, kurus Gūtenbergam vajadzēja atlīdzināt savam kreditoram, minēsim grāmatniecības vēsturnieka J. Ņemirovska aplēses: māja piepilsētā ar visām saimniecības ēkām tolaik maksājusi 10 guldeņus, bet liels nams pilsētas teritorijā — 80—100 guldeņus. Grāmatiespiešana pavēra iespējas kā amatniekiem, tā patriciešiem piedalīties spiestuvju darbā pašiem vai tikai ieguldot

līdzekļus. Prasmīgs iespiedējs, ja viņam paveicās, varēja kļūt par ietekmīgu personu. Zinātnieki — humānisti šajā nozarē atrada savu zināšanu pielietošanas iespējas. Viņi varēja darboties par izdevējiem, korektoriem, publicēt paši savus sacerējumus. Spiestuvēs bija nodarbināti daudzi strādnieki un apakšmeis-tari — topošais proletariāts, kas samērā agri apliecināja savu sociālo briedumu. 1471. gadā Bāzelē norisinājās sava veida streiks, sadursme starp «strādniekiem» un «meistariem». Tiesa, kas šo jautājumu izskatīja, aizliedza «strādniekiem» pulcēties īpašās apvienībās.

15. gadsimtā vērojama arī grāmatu metienu palielināšanās. Sākotnēji iespiesto grāmatu tirāža bija 150—200 eksemplāru. 16. gs. 80. gados tās nereti izdeva 1000 eksemplāros.

Šajā laikposmā līdztekus iespiestajām tika lietotas un arī ražotas rokraksta grāmatas. Nosacīti visas grāmatas var sadalīt trijās grupās — dārgās, parastās un Ietās. Pirmās grupas grāmatas bija domātas ļoti niecīgam augstākās garīdzniecības pārstāvju skaitam un feodālās hierarhijas virsotnei. Visbiežāk tie bija īpaši pasūtīti, ārkārtīgi grezni rokraksti.

Parastās grāmatas — zinātniskā, mācību, reliģiskā un daiļliteratūra — bija domātas daudzveidīgam un skaitliski plašam lasītāju lokam — zinātniekiem, studentiem, garīdzniecībai, turīgajiem pilsētniekiem u. c. Ar iespiesto grāmatu parādīšanos šī lasītāju grupa palika vēl kuplāka.

Lētie, parasti arī nekvalitatīvie darinājumi bija mazizglītotiem lasītājiem. Nereti bilžu tajos bija vairāk nekā teksta. Šajā grāmatu grupā ietilpināmas arī lētas mācību grāmatas individuālai lietošanai.

Grāmatiespiešana būtiskas izmaiņas ienesa tieši pēdējo divu grupu literatūrā. Sākotnēji iespieddarbu ārējā apdare balstījās uz agrāk iedibinātām rokraksta grāmatas izveides tradīcijām. Ar to daļēji izskaidro 15. gs. grāmatu (inkunā-bulu) sevišķo daiļumu. Taču pakāpeniski sāka veidoties sava, iespieddarbu estētika. Ar roku iezīmēto ilustrāciju vietā sāka izmantot koka un metāla gravīras. Attīstījās šriftu normēšana, kuras rezultātā izkristalizējās nedaudzi burtu tipi, kas saglabājās arī vēlākajos gadsimtos. Samazinājās, bet vēlāk pavisam izzuda pergamenta izmantošana iespiestajām grāmatām.

15. gadsimta 2. puse — inkunabulu periods — grāmatu ražošanā bija pārejas laiks no roku darba uz mehanizēto ražošanu. Lielā mērā iespieddarba ārējo izveidi vēl noteica tieši roku darba operācijas — šriftu gravēšana, teksta salikšana, iluminatora (iniciāļu un citu krāsaino apdares elementu iegleznotāja) un iesējēja veikums.

Grāmatu iespiešana ne tikai skaitliski pavairoja lasītāju loku, izmainīja grāmatas apdares tradīcijas, tā paaugstināja arī grāmatās ietvertās informācijas precizitāti. Korektori (parasti tie bija zinātnieki,

kas vienlaikus veica tekstu izpēti, rediģēšanu, izdevēja konsultēšanu) rūpējās par iespieduma kvalitāti. Radās teksta kritika, tika attīrītas kļūdas, kas daudzkārtējas pārrakstīšanas dēļ bija ieviesušās rokraksta grāmatās, veidojās klasisku darbu kanoniskie teksti.

Ilustrācijas vairs nebija tikai «nabagu grāmatu» sastāvdaļa. Precīzi, eksakti attēli veicināja zinātniska teksta uztveri.

Jau Gūtenbergs daļu savu darbu iespieda nevis latīņu, bet vācu valodā. Līdz ar grāmatu iespiešanu sāk mazināties latīņu valodā izdotās literatūras īpatsvars. Izdevēji bija ieinteresēti lasītāju skaitliskā izaugsmē, sekmēja dzīvo valodu rakstības izkopšanu un normativizēšanu. Vairāki grāmatniecības vēsturnieki atzīmē, ka grāmatniecība mazajām tautām (tai skaitā latviešiem) līdzējusi saglabāt savu valodu līdz mūsu dienām.

Grāmatiespiešana paaugstināja lielā mērā informācijas operativitāti. Sevišķi spilgti tas izpaudās 16. gs. 1. pusē reformācijas uzplūdu laikā, kad grāmatniecība pirmo reizi savā vēsturē atklājās kā spēcīgs masu aģitācijas līdzeklis. Tam laikam milzīgās tirāžās tika iespiestas lētas lapiņas, traktātiņi. M. Lutera aģitācijas brošūras izdeva divi līdz pieci tūkstoši lielos metienos. Vairāki M. Lutera «brāļiem iekš Kristus Vidzemē» veltītie darbi laikus sasniedza adresātus. M. Lutera tulkotās Bībeles populārākā daļa — Jaunā derība laikā no 1522. līdz 1934. gadam tika izdota 85 reizes. Un kur vēl T. Min-cera, H. Zaksa darbu izdevumi. Atminēsimies arī to 1525. gada sūtījumu latviešiem un igauņiem, kas ir viena no lielās kustības epizodēm.

Lai gan varas iestāžu pretenzija noteikt rakstības virzību ir tikpat veca kā pati rakstība, grāmatu iespiešanas izgudrojums veicināja cenzūras «mehānisma» pilnveidošanos. Rokraksta grāmatniecības apstākļos vairāk vērsās pret atsevišķu rokrakstu (kā priekšmetu), mazāk pret sacerējumu. 1559. gadā tika publicēts pirmais lasīšanai aizliegto grāmatu saraksts. Šādi indeksi 16. gs. tika izdoti vairākās Eiropas zemēs. Varas iestāžu mēģinājumiem izslēgt no legālas aprites rādītājos minētos iespieddarbus sekoja neparedzēta pretdarbība. Tieši šiem izdevumiem tika sakāpinātas cenas, tās kļuva par kontrabandas preci un galu galā palika sevišķi populāras. Prasme «izslīdēt cauri cenzora modrajam skatienam», kontrafakciju publicēšana, anonimitāte un pseidonīmi — tas viss raksturīgs ne tikai vēlākajiem, bet arī 16. gadsimtam. Tā Rīgas pirmā grāmatiespie-dēja N. Mollīna darbu uzmanīja divi inspektori, «drukātavas kungi», kas rūpējās, lai šis godam izsargājas no visādām «eksorbitancijām» (neceļiem).

Neviļus šis stāstījums atgriezies Rīgā.

16. gadsimta beigās grāmatiespiešana no «mākslas», no «avantūras» (tā Gūtenbergs dēvēja savas nodarbes) daudziem iespiedējiem kļuvusi par amatu. Mollīns ir viens no šiem «pelēkajiem brāļiem». Bet tas jau tikai Latvijas grāmatniecības sākums.

Četrsimtgadē, kas mūs šķir no Antverpenes ieceļotāja, ir atrodami gan censoņi, gan mākslinieki, gan avantūristi.

JĀNIS BALTAUSS

KABINETTAISNES VAI LIKTEŅLINUAS?

Lielāku un mazāku pilsētu plaukstās līdzās Dzīvības, Talanta un citām līnijām katrs laikmets allaž ievilcis savas līknes pēc paša ģīmja un līdzības — gan iezīmējot jaunas, gan pārdēvējot esošās. Diemžēl ar īpašu radošu izdomu nekad nav bijis iemesla lepoties.

Cariskās Krievijas ierēdņi centīgi ražoja ielu nosaukumus par godu Aleksandriem un Elizabetēm. Tālredzīgākie iztika ar universālāko ķeizara vai troņmantnieka vārdu, bez grūtībām paredzot, ka šodienas ķēniņa vietā nāks rītdienas ķēniņš. Plaša patēriņa preču ražošanas ērai austot, ielu nosaukumu ražošanas cehs mainīja izkārtni. Tapa Kalpaka bulvāri Rīgā un Liepājā, Kalpaka iela Rēzeknē, Siguldā, Saldū u. c., 18. novembra iela Liepājā, Daugavpilī, Rēzeknē u. c., pulkveža Brieža ielas Jelgavā, Siguldā, Rēzeknē, Madonā... Trīsdesmito gadu vidū tām pievienojās jauna modes prece — 15. maija ielu sērija no Kuldīgas līdz Rēzeknei.

Četros pēckara gadu desmitos ar piemērotu, attiecīgās pilsētas raksturu un radu rakstus izteicošu ielu nosaukumu meklēšanu klājies pašvaki. Bet ielu nosaukumi ir kultūras jēdziens. Apkārtējās vides kultūras līmeņa uzturēšanas (vai neuzturēšanas) jēdziens. Ielu nosaukumu veidošanas pozitīvās tradīcijas ignorējot, jaunas nav radītas. Līdzās šaursliežu dzelzceļu aplauztajām ribām un «neperspektīvo» elektrostaciju mazvērtības kompleksiem no ielu stūriem raugās vēl viens nolīdzināšanas produkts — ielu nosaukumu standartizācijas. Padomju ielas Daugavpilī, Rēzeknē, Bauskā, Cēsīs, Limbažos (bijusī Jūras iela),

Talsos (bijusī Mīlēnbaha iela), Jēkabpilī u. c., Padomju prospekti Liepājā (bijusī Kūrmājas iela), Jūrmalā un Ogrē, Padomju bulvāris Rīgā (bijušais Aspazijas bulvāris) utt. īpaši ar savas Tautas deputātu padomes glorificēšanu aizrāvušies Kuldīgā — te Padomju ielu papildina Padomju laukums. Tāda sajūta, it ka pilsētā būtu barikādes — šaipus valnim padomju vara, citās ielas

— ne. Tikpat dāsns ir arī Komjaunatnes ielu, laukumu, parku un krastmalu birums. Reizēm tādam nosaukumam ir reāls pamats, piemēram, Komjaunatnes parkam Jelgavā. To pēckara gados iekopuši pilsētas komjaunieši. Tomēr šāda ielu nosaukumu izvēlēs taktika šķiet neveselīga. Tāpēc, ka neviens tāda tipa nosaukums nav mudinājis pilsētu tēvus radīt (atļaut radīt) tiešām komjauniešu ielu — šīs jauniešu organizācijas šodienas praktiskās izpausmes vietu ar VĻKJS ierindnieku akcijām atvēlētu pilsētas stūrīti, ar «Haidparku» sasāpējušu jautajumu debatēšanai, ar atpūtas pasākumu kompleksu, brīvdabas koncertu vietām. Jo vairāk tāpēc, ka jau ieviesta arī šāda

nosaukumu izvēles tradīcija — konkrēta cilvēka, nevis idejas godināšanai, jo mākslīgi glorificējama ideja ir jau iedīglī pārakmeņota dogma. Bagātīgais kosmonautikas ēras pirmsākumu atspoguļojums Latvijas pilsētu ielu nosaukumos vieš cerības, ka drīzumā tiks pacelts orbītā arī kāds mūsu tautietis. Gagarina, Tereškovas un Titova ielas Daugavpilī, Gagarina ielas Jelgavā, Jēkabpilī, Talsos, Ludzā, Cēsīs u. c. Starp citu, Cēsīs tagadējā Gagarina ielā 1917. gada rudenī atradās Izkolastrels — Latviešu strēlnieku pulku deputātu padomes izpildu komiteja. Kosmonautomānijas nomākta, iela par to klusē. Kosmonautiskums īpaši pārsteidz

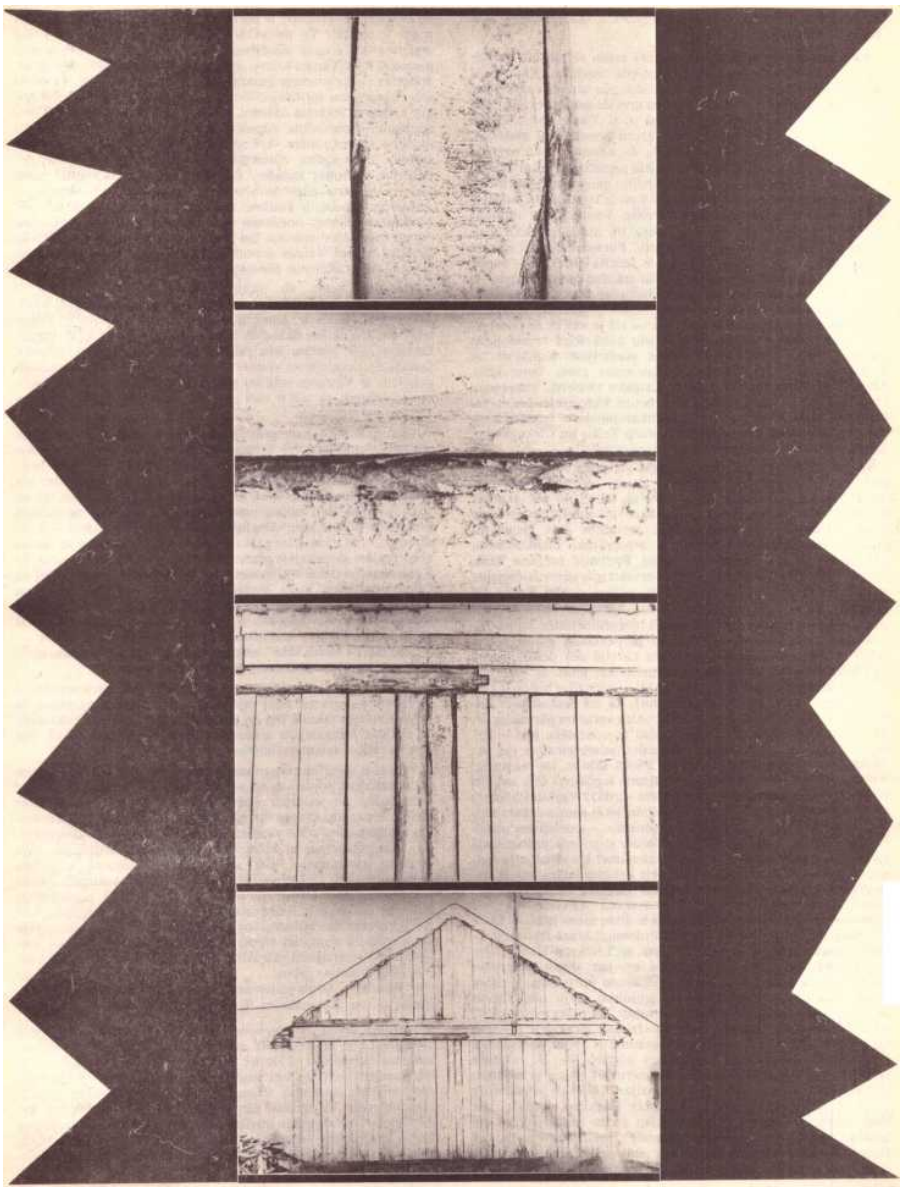

HARALDA APOGA FOTO

kurortpilsēta Jūrmala: Gagarina prospekts, Kosmonautu iela, Sputņiku iela ...

Aviācijas laukā nozīmīgākais centrs mūsu republikā atrodas Rīgā, proti, Civilās aviācijas inženieru institūts. Kādreizējā Maskavas priekšpilsētā izteikti latgalisks, pēc senas ģeogrāfiskas nosaukumu izvēles tradīcijas izveidots tuvējās apkārtnes ielu tīkls: Rēznas, Lubānas, Aiviekstes, Viļānu u. c. Tiesa, bez Latgales (tagad — Maskavas) ielas šie zilo ezeru zemes tituli zaudējuši savu kodolu. Turklāt «maskavieši» ir nedaudz pārcentušies kārtējās standartizācijas virzienā — iela papildināta arī ar rajonu un parku. Rajona ielu nosaukumu izvēles ģeogrāfiskais princips pēc birokrātiem vien saprotamas «loģikas» ir izjaukts. Ja jau Rīgā par varas mākti jāatrod ielas izcilāko kosmonautu veikuma godināšanai (kaut gan no Baikonura tik attālā pilsētā, šķiet, pilnīgi pietiktu ar Kosmonautikas gatvi Purvciemā), vai nebūtu loģiski meklēt tās kāda ar lidotājiem saistīta objekta — šoreiz institūta — tuvumā? Skvērs iepretī šai mācību iestādei vispār vēl nav ieguvis nosaukumu, savukārt Maskavas parks varētu atdot vārdu Valentīnai Tereškovai, jo autobusa piegāzotas satiksmes maģistrāles nosaukšana dzīva cilvēka — vēl jo vairāk sievietes — vārdā šķiet vismaz neapdomīga. Gadu gaitā Rīgā izveidojušās noteiktas ielu nosaukumu izvēles tradīcijas: Kuldīgas un Kandavas vārdi lasāmi pilsētas Kurzemes pusē, Daugavpils, Abrenes un Lubānas ielas raugās Latgales virzienā, Turgeņeva vārds meklējams nevis Grīziņkalnā, bet uz kādreizējās Maskavas forštates namu sienām. Kosmonautikas pionieru izmitināšana, kur pagadās — Iļģuciemā, Imantā, starp Teiku un Čiekurkalnu, Zasulaukā — nav saskaņā ne ar vienu tradīciju.

Šodienas informācijas gūzmā cilvēks var noturēties virs ūdens (arī virs demagoģijas plūdiem) vienīgi attīstot vēsturisko domāšanu. Lai nepieradinātu sevi pie tā, ka «Tūlīt pēc akmens laikmeta ***I*** ātri vien pienāca / tūkstoš deviņi simti četrdesmitais

I gads / Latvijā» (J. Peters). Lai norūdītos pret vienu no gadsimta bīstamākajām slimībām — birokrātisko mankurtismu. Lūk, dažas šīs slimības komplikācijas. Padomju bulvāris Rīgā. Cariskās ohrankas un pelēko baronu nesekmīgās pūles vainagojušās panākumiem — ar pelēkās ierēdniecības gādību Rainis un Aspazija Rīgas ielās ir šķirti. Un arī Aspazijas birzs Liepājā pēckara gados acīmredzot tik strauji hlorofilizējusies, ka pārdēvēta par Zaļo. Nikolajam Gogolim pārdēvēšana gājusi secen. Gluži otrādi — Gogoļa ielu īpatsvars Latvijā liek domāt, ka šis vīrs bijis viens no redzamākajiem republikas kultūras darbiniekiem. Iespējams, ka dīvainais Padomju — Aspazijas bulvāris (sadzīvē nereti dzird agrāko nosaukumu), kā arī neskaitāmās

Padomju ielas tā nedurtos acīs, ja šis uz valsts varas un pārvaldes orgāniem attiecināmais vārds jau nebūtu tā nodeldēts. Kas ir Padomju bulvāris? Valsts varas, pārvaldes, administratīva vai padomdevēja orgāna bulvāris, vai ar PSRS saistīts, tai raksturīgs bulvāris (kas pirms Aspazijas nosaukuma iegūšanas bija sadalīts divās daļās un saucās Basteja un Teātra vārdā)? Varbūt Padomju bulvāris aicināts kalpot Operas mākslinieciskās padomes gara stiprināšanai? Un kas ir «Padomju šampanietis» — sociālisma politikas un demokrātijas organizācijas formu stiprinošs dzēriens vai kādas skolas pedagoģiskās padomes ražojums? Un «Padomju cīsiņi» (tagad — «Piena cīsiņi»)? Sergejs Zaligins laikrakstā «Ļite-raturnaja gazeta» jau pērn 25. jūnija numurā rakstīja: «Vairs precīzi neatminu kur — Petrodvorecā (Peterhofa) vai Lomonosovā (Oranienbaumā) līdzās ir divas senas ielas — Liela un Mazā Padomju. Savādi. Un pat divdomīgi! Mazā Padomju — vai tā būtu mazpadomju, vai? ... Tiesa, arī Liela nav labaka.» Ne vienu vien gadu desmitu cildenus un pat svētus jedzienus tiražējoši ielu nosaukumi līdzās slavināšanu un ordeņu sērijām devalvējuši idejas. Tai skaitā arī ļeņinisko ideju par Tautas deputātu padomju lomu sociālistiskā valstī. Tās pašas avīzes 1987. gada 23. augusta numurā rubrikā «Ja par direktoru ieveletu mani..» maskaviete T. Smirnova ierosina: «.. būtu atvieglojusi ielu agrāko nosaukumu atgriešanas kārtību — es rakstītu: Gorkija iela (bijusī Tveras).» Es savukārt dotu priekšroku pamatotākajam nosaukumam: Aspazijas (bijušais Padomju) bulvāris, Krišjāņa Valdemāra iela (bij. Gorkija), Ropažu iela (bij. Gagarina) utt. Lai nevajadzētu izcilu kultūrpolitiķi un latviešu kuģniecības pionieri Valdemāru izsūtīt uz dambi, bet Daugavas vārtus (Vanšu tilts šodien pilda arī šo reprezentācijas funkciju) nosaukt cilvēka vārdā, kura saikne ar Rīgu (arests 1905. gada 11. janvārī) ir pārspīlēta. Maksima Gorkija daiļrades spēks ir saknes. To masveida tiražēšana pa labi un pa kreisi atgādina kukurūzas stādīšanu «no augšas». Par Gorkijbumu pamatoti nobažījusies krievu inteliģence (šis jautājums daudzkārt apskatīts «Ļiteraturnaja gazeta» slejās). Rodas iespaids, ka mūsu ielu nosaukumu spriedējus-lēmējus vajā nepamatoti uztraukumi par padomju iekārtas nākotni, kālab tā tiek pabalstīta ar pilsētu, apgabalu, kinostudiju, rūpnīcu, mācību iestāžu, tiltu, ielu un bulvāru nosaukumiem. Arī ar Rīgas Padomju bulvāri, kurā ir Opera, Bastejkalns, Centrālā grāmatnīca, izdevniecību redakcijas, izglītības iestādes, Žurnālistu savienības telpas, parki un nav neviena administratīva vai izpildu orgāna rezidences. Aspazijas bulvāris ir kultūras artērija. Ja turpināsim domāt pēc birokrātu shēmas, nonāksim pie 14. DzER trešās šķērsielas, Namu pārvaldes bulvāra un Izpildkomitejas laukuma. Arī šīs iestādes, līdzīgi Tautas deputātu padomēm, veic administratīvi saimnieciskus ikdienas pienākumus ...

Sauksim lietas to īstajos vārdos — Rīgas pilsētai ir pietrūcis cieņas pret Čaku, Brigaderi (toties ir Brigādes iela), Adamsonu (toties ir Admirāļu iela), Plūdoni (toties ir Pilotu iela) utt. Un ne jau tikai pret literātiem. Pret vietējo vispār. Domājot par pilsētas ielu rakstu, nosaukumu izvēlei, dabiski, jāsākas no nesaduļķota vēstures avota. Ielu nosaukumu noaustais gobelēns ir Vēstures mācību grāmata, kuru lasa i pirms, i pēc skolas. Skumji, ja tajā ir tādi paši «brīnumi» kā «PSRS vēsturē» 11. un citām klasēm.

Dīvains ir mūsu kartogrāfijas rikošeta darbības princips: Rīgas shēmas, piemēram, tiek izdotas Maskavā, pieaicinot klāt vietējo konsultantu. (Nav brīnums, ka mums vēl aizvien nav nedz Liepājas, nedz Daugavpils plānu.) Rezultātā ziņas nav diez cik pilnīgas. Taču pietiks, šķiet, arī ar dažiem faktiem. Kaut vai no Cēsu pilsētas ielu nosaukumu klāsta. A. Anspaka sastādītajā prospektā «Cēsis» lasu: «Dzejnieka J. Poruka dzīves vieta — Lāči atrodas — Marksa ielas galā.» Nez kā viņi tur sadzīvo ar savām atšķirīgajām idejiskajām platformām? Šis pats izdevums vēsta, ka Veidenbauma dzimtie Glāznieki atrodas Rūpniecības ielā, bet uz Cēsu sanatorijas meža skolas, kas devusi izglītību Alfrēdam Kalniņam un Otomāram Oškalnam, lasāms Komjaunatnes ielas vārds. Tālāk A. Anspaks raksta: «Riekstu kalns. IX—XII gs. latgaļu pilskalns OKTOBRA PARKA (izcēlums mans — J. B.). No šīs vietas sāka veidoties Cēsu pilsēta.» Bet vēsturnieki apgalvo, ka Cēsis pirmoreiz minēta 1206. gadā.

Uzticot savu pilsētu ielu nosaukumu izvēli mankurtizētiem birokrātiem, mēs ne tikai nododam potenciālai aizmirstībai šīs vides ciltskoka saknes, bet arī ļaujam kropļot šodienas mikrovidi, piedāvājot nākamajām paaudzēm domāt par mums kā par aprobežotības laikmeta līdzveidotājiem.

Pilsēta ir specifisks organisms ne tikai ar s a v i e m noteiktiem ekonomiskiem, sociāliem un ekoloģiskiem bioritmiem, bet arī ar individuālu un mainīgu kultūrvēstures spriegojumu. Pilsētas vadība bez tautas likteņgaitā un mentalitātē sakņotas kultūrpolitikas ir inkubatorpilsētas vadība. Atteikdamās no savas kultūrpolitikas pamatprincipa, tā kļūst par valdošā standartizācijas vēja virziena audžumeitu. Vai mūsu ielu nosaukumi ir sakņu nosaukumi vai atskaišnosaukumi, kāvisiemnosaukumi? Jauno ielu nosaukumu izvēle un pārdēvēšana jāizlemj autoritatīvai kultūras darbinieku, vēsturnieku un zinātnieku komisijai. Kad A. Kirhenšteina Mikrobioloģijas institūta pārstāvji ierosinaja savas iestādes atrašanās vietai — agrāk nekādi nenosauktai ielai

— piešķirt ievērojamā valstsvīra un zinātnieka vārdu, izpildkomitejā ilgi klanīja galvas... līdz pieprasīja atnest izziņu no partijas arhīva. Drošs paliek nedrošs — jānoskaidro, kas īsti ir par putnu — tas Kirhenšteins. Uzvārds ausij pasvešs. Ģermānisks.

Ierēdnis domā, ka tagadne beidzas rakstāmgalda apakšējā atvilktnē. Bet tagadne laiž saknes dziļāk. Starp taurētāju un šodienu šķērsojošu Tālavas gatvi (viens no vecāku ļaužu ieteikumiem centrālo ielu nosaukumam Gaujas baseina pilsētās) nav mūžīgā sasaluma slāņa. Ir tikai rakstāmgalds. Daudz rakstāmgaldu. Vajag tikai piepacelt papīrus un instrukcijas, un, iespejams, atklātos galda atvilktnēs nobāztās saknes. Un izrādītos, ka šie galdi arī ir mūsējie — Latvijas mežā dzimuši un auguši. Tikai nogāzti, saskaldīti un attiecīgi apstrādāti. Un cirkulāriem baroti.

KOMUNIKĀCIJĀ UN VIENTUIĪBA

ZINĀTŅU AKADĒMIJAS FILOZOFIJAS UN TIESĪBU INSTITŪTA NOTIKA SARUNA PAR KOMUNIKĀCIJU UN VIENTULĪBU MŪSDIENU SITUĀCIJĀ. TAJĀ PIEDALĪJĀS PIECI VIESI — FILOZOFI NO MASKAVAS, ROSTOVAS PIE DONAS, VOLGOGRADAS UN PIECPADSMIT FILOZOFIJAS UN TIESĪBU INSTITŪTA ZINĀTNISKIE LĪDZSTRĀDNIEKI, TAJĀ SKAITĀ ZINĀT NU DOKTORI, KANDIDĀTI, ASPIRANTI.

VILNIS ZARIŅŠ: *Komunikācijas un vientulības problēma pastāvējusi vienmēr, kopš var runāt par cilvēku sabiedrību, kultūru savstarpējām attiecībām. Taču attiecības starp komunikāciju un vientulību dažkārt ir veselīgas, dažkārt — neveselīgas. Mēdz būt krīzes momenti, kuru laikā problēma kļūst īpaši asa. Kā tas izpaužas mūsdienās, pie mums?*

MARA RUBENE: *20. gs. otrajā pusē par vientulību jau nerunā augsti poētiskos vārdos. Vientulība ienākusi mūsu ikdienā. Pie mums nav vientulībai veltītu sistemātisku filozofisku pētījumu, taču presē un periodikā tā ir apzināta un par to diskutē.*

Par sevi un sabiedrību zinām mazāk nekā par kukaiņiem un zvaigznēm. Tā Lielajā Padomju enciklopēdijā ir pastāstīts par viendienēm lapsenēm, viendienēm bitēm, vientuļām zvaigznēm, bet nekas nav pateikts par cilvēku, kurš ir zaudējis saikni ar citiem, savu un cita vērtības apziņu, tātad par vientuļu cilvēku, par vientulību.

MAIJA KŪLE: *Taisnība, ka teorija ignorē daudzas cilvēku ikdienas dzīvē vērojamas parādības, tajā skaitā vientulību, saprašanās trūkumu u. c. Cilvēki jūtas atsvešināti, uzskata, ka ir vientuļi, taču vientulību katrs saprot savādāk, tāpat kā atšķiras domas par to, kas ir īstena komunikācija, saskarsme, saprašanās.*

LARISA CUHINA: *Mūsu laikos komunikācijas problēma iegūst saasinātu idejisku un teorētisku skanējumu un tematiski daudzveidīgi tiek apspriesta pasaules filozofiskajā domā. Un tomēr konceptuāli tā vēl neskaidra. Rodas jautājums par paša komunikācijas jēdziena kategoriālo statusu, par šī jēdziena filozofisko saturu notiek diskusijas. Komunikācijas jēdzienu reizēm nepamatoti jauc ar informācijas jēdzienu, ir ari kuriozas situācijas, kurās komunikācijas jēdzienā ietver pat satiksmes ceļus. Domāju, ka komunikācija ir īpašs, emocionāls, ar dzīves jēgas saturu un*

vērtībām piesātināts cilvēku savstarpējo attiecību veids, kas galvenokārt izpaužas kā subjektu sadarbība. Šie subjekti ir personības savās visdziļākajās eksistenciālajās noteiksmēs. Komunikācija ir garīgi praktiska cilvēka sadarbība ar cilvēku, ar sabiedrību, cilvēci, visu apkārtējo pasauli.

KĀRLIS RŪTMANLiS: *Šķiet, ka jautājums par komunikācijas būtību izvēršas jautājumā par veidu, kā notiek komunikācija, un spēku, kas to uztur. Komunikācija nav radusies nez kur un sākotnēji dabā nepastāv. Ja komunikācija nav atrodama dabas cēloņsakarībās, tā, iespējams, balstās uz cilvēku piepūli. Komunikācija cilvēkam ir tas, bez kā nevar iztikt. Cilvēks nepastāv bez apziņas, viņš nevar apiet ceļu uz sevi. Komunikācija norisinās kā jau apjēdzošu, jau saprotošu cilvēku apziņa, tādu cilvēku, kuri sākotnēji ir tuvi viens otram.*

ELGA FREIBERGA: *Atskārta par to, ka kaut kas pastāv — pasaule, daba, cilvēks, rodas no atšķiršanas, atšķirot vienu būtni vai lietas veidolu no otra. Nojausma par to, ka es pastāvu un turklāt pastāvu kā cilvēks, izaug no saskarsmes ar citu cilvēku, tātad cilvēks top par sevi tikai komunikācijā. Tā ir sākotnējā komunikācijas īpatnība, kas paredz tiešas saskares iespējamību starp cilvēkiem. Reizē tā ir situācija, kuru pārdzīvo katrs no mums, atklājot pasauli un ieejot tajā. Šī situācija pati par sevi jau teic, ka komunikācijas nosacījums ir atvērtība, kuru nevar saprast tikai kā vienpusīgu uztveri. Atvērtība ir kā mūžīgs ceļš, kā nojauta par to, ka manai esamībai piemīt kāda jēga.*

JĀNIS VĒJŠ: *Manuprāt, tāds literārs paraugs cilvēka atvērtībai pret pasauli agrā bērnībā ir Jāņa Jaunsudrabiņa «Baltā grāmata». Tajā ir lielisks materiāls —mazā Janča attiecības ar Klibo Jurku, ar vecāmāti. Šeit var saskatīt visas cilvēciskās vērtības komunikācijas aspektā.*

MAIJA KŪLE: *Vai komunikācija mūsdienās atšķiras no dažādām kultūrvēsturiskām situācijām pagātnē?*

VLADIMIRS KAĻIŅICENKO: *Pēc manām domām, tā atšķiras tehniski, formāli, bet eksistenciāli — cilvēka esamības dziļākajā līmenī — neatšķiras.*

BAIBA PETERSONE: *Taču pastāv atšķirības citā aspektā — cilvēks var orientēties uz komunikāciju kā mērķi vai izmantot to kā līdzekli kam citam. Komunikācijas mērķis ir iekšējs. Tās raksturīgākā iezīme ir neutilitārā ievirze, sakritība ar personības garīgajām interesēm. No tās būtiski atšķiras komunikācija, kas kalpo kādu ārēju mērķu nodrošināšanai, komunikācija kā līdzeklis, pie tam šie mērķi var būt gan materiālo interešu un vajadzību diktēti, gan tiri psiholoģiska rakstura.* ***Tā*** *ir situācija, kad komunikācija kalpo kā personības pašapliecināšanās līdzeklis, nodrošinot cilvēka «dvēseles ērtību», garīgo komfortu, kas, protams, ir nepieciešams, bet ne pietiekams personības esamības nosacījums. Komunikācija šajā pēdējā, līdzekļa lomā bieži tiek raksturota kā «nepatiesā» jeb pseidokomunikācija, kas tomēr nebūt neatceļ tās pastāvēšanas nepieciešamību. Problemātiska apkalpojošās komunikācijas iedarbība kļūst tad, kad tiek*

izjaukts cilvēciskais samērs starp ārējo un iekšējo, personisko un bezpersonisko, kad civilizācijas radītais sociālās dzīves eksterjers, nemitīgi pieaugot, bīstami apdraud cilvēka iekšējo, dziļi personisko pasauli, kuras sargāšanai bieži vien ir nepieciešams novērsties no sabiedrības piedāvātajiem pasaules raibumiem, «ieiet sevī». Šīs attieksmes galējais variants — «patiesā dzīve ir prombūtne. Mūsu nav pasaulē» (A. Rembo).

VLADIMIRS KAĻIŅICENKO: *Es gribu turpināt jau aizsakto domu: atšķirt daža-das komunikācijas izpausmes. Daļēji balstoties uz dāņu filozofu Serēnu Ķirkegoru, var runāt par tiešo un netiešo saskarsmi. Tiešajā saskarsmē mēs gūstam informāciju, kura var tikt atdalīta no tās «avota» un ir neatkarīga no tā, vai šo informāciju uztveram mēs, vai kāds cits. Netiešajā komunikācijā ir svarīgs pats avots: tas mums vēsta kaut ko, tam jāveic apvērsums mūsos pašos. Komunikācijas paradokss: komunikācija inducē vientulību kā cilvēka nevilto-tības korelātu. Tikai no mūsu vientulības dzīlēm iespējama īstena saskarsme, kas paredz mūsu iekšējo izmaiņu. Lai neviltoti nonāktu saskarsmē, vajag kultivēt savu vientulību.*

LARISA CUHINA: *Daudzi mūsdienu filozofi un sociologi uzskata, ka komunikācija iespējama tikai personisko intīmo attiecību līmenī, ģimenes un sociālajās mikrogrupās, bet nav iespējama «makrolīmenī», t. lielajos kolektīvos un sabiedriskajos organismos. Tomēr ir domātāji, kuri centušies atspēkot šādus uzskatus par komunikācijas sabiedrisko iedabu. Tā, piemēram, M. Bū-bers — komunikācijas «dialoģiskās» koncepcijas pamatlicējs, ir pratis uz vēsturisko piemēru fona parādīt, ka «dialogs» (t. i., komunikācija) norisinās arī masveida attiecību līmeni, tur, kur organiski izpaužas cilvēku sadraudzības un brālības likumi. Spilgtu piemēru tam viņš saskata lielo ideju saliedētajās revolucionāru savienībās un reliģiskajās kopienās. Viņš arī parādīja, ka katastrofas priekšā stihiski rodas pārsteidzoša cilvēku saliedētība.*

ELLA BUCENIECE: *Gribētos atcerēties A. de Sent-Ekziperl domu par to, ka cilvēks pirmām kārtām ir tas, kurš rada. Brāļi ir tikai tie, kuri viens ar otru sadarbojas. Solidaritātes tēma var parādīties ari paradoksālās ambivalentās attiecībās, to labi formulē eksistenciālisms: esot atbildīgs par sevi, tu esi atbildīgs par visu cilvēci, izvēloties sevi, tu izvēlies visu cilvēci. To pie mums ne vienmēr novērtē, jo radīšana — tā jau nav tikai atsevišķa cilvēka lieta, ja kāds rada, — tā ir kalpošana kopībai, kaut arī tai brīdī neredzama un nesaprotama. Vēl viena kopības forma, ko no filozofijas viedokļa aplūko A. Kami, ir dumpis, sacelšanās, protests. Mēdz būt ari tā, ka protestā mēs jūtam solidaritāti ar cilvēkiem, kas ikdienā ir mūsu ienaidnieki. Kā teicis Kami — dumpī cilvēks paceļas līdz sev līdzīgiem, un no šī viedokļa cilvēku solidaritāte ir metafiziska. Spontānās kopības formās parādās solidaritāte, kuru, racionāli apsverot, cilvēks nebūtu gribējis.*
BAIBA PETERSONE: *Bezpersoniskās, ārējās komunikācijas paviršība rada tikpat nejaušas un paviršas pseidokopības, kuras nav nekas vairāk kā paburzīšanās savu līdzcilvēku sabiedrībā un omulīga patērzēšana par*

estrādes zvaigžņu jaunākajiem ģimenes dzīves notikumiem un katastrofām kaut kur zemeslodes otrā pusē. Marsels Prusts, viens no smalkākajiem cilvēka iekšējās pasaules liecinātājiem 20. gs. kultūrā, šādi saasināti apraksta komunikācijas un pat draudzības negatīvo lomu — «Draudzība kā sarunāšanās ne tikai ir bezjēdzīga, tā ir kaitīga. Tā kalpo tam, lai mēs paliktu sevis virspusē, tā vietā lai atklājumu ceļā iegremdētos sevis dziļumā . . .»

VLADIMIRS KAĻIŅICENKO: *Kas gan notiek ar mums un mūsu psihi, kad komunikācija pārvēršas kurlo sarunā un atšķirības līdzekli, bet kolektīvisms pārtop bezatbildībā, ■— kas notiek ar realitāti? Pseidoformu kārdinājums iekšēji piemīt kolektīvismam, citādi nebūtu iespējams īstenais kolektīvisms un mēs nevarētu «brīvprātīgi sadoties rokās».*

MAIJA ĶŪLE: *Pseidokomunikācijas izpausmes mūsdienās jeb bezpersonisko «das Man» pasauli spilgti jau pirms 60 gadiem aprakstīja vācu eksislenciālists Martins Heidegers. Veidojas interesanta aina: no vienas puses, cilvēks rūpīgi atdarina citus un tiecas viņiem līdzināties, bet, no otras puses, viņš sirdīgi sacenšas un konkurē ar tiem, grib, lai ari ko tas nemaksātu, apsteigt viņus. Tādā veidā viņš cer izdalīties un apstiprināt sevi kā savdabīgu individualitāti. Citiem vārdiem, viņš cer maksimāli līdzināties citiem, vairākumam, sasniegt individuālu savdabību. Taču šāda cerība ir absurdi iluzora.*

IGORS SUVAJEVS: *Par cilvēka dzīves ilu-zorismu rakstījis ari Andrejs Belijs. Citēšu fragmentu no stāsta «Pilsēta»: «Palūkojieties uz garāmgājējiem: viņi steidzas — uz kapiem steidzas. No rītiem viņi steidzas uz darbu, bet vakaros steidzas uz krogiem. Viņi vienmēr steidzas: vienmēr aizņemti ar steigu. Tā ir bēgšana — bēgšana no dzīves.*

— Pasēdiet, re, saruna atdzīvojās.

— Nav laika, darīšanas.

— Pasēdiet, jums jāatpūšas.

— Nav laika!

— Pasediet pie mirstošā.

— Mes *visi mirstam: nav laika!*

Un steidzas, steidzas — rēgainās pilsētas regainī cilvēki — steidzas: uz kapiem steidzas.»

MAIJA KULE: *Bezpersoniskumu rada vispārcilvēcisko vērtību degradācija, paviršība, steiga, kas rodas no tā, ka cilvēks ir spiests (un bieži vien arī alkst) ņemt dalību visos tajos formālajos masveida kontaktos, kurus uzspiež sarežģītas sociālās struktūras. Nepieciešamība personiski apjēgt mūžīgo un saprast jēgu paliek pēdējā vietā.*

MĀRIS VECVAGARS: *Mūsdienu sabiedrības dažādveidtgajās attiecībās cilvēks gribot negribot ieņem tieši to vietu un pilda tikai to lomu, kā ari pilnveido to seju savas sirds priekšā, kuru dotā sabiedrība viņam nosaka. Gala rezultātā cilvēkbērns kļūst par noteiktai veidnei atbilstošu, rūpīgi nostrīķētu sabiedriskā tvaikrata sastāvdaļu, kuru ikvienā brīdi,*

neveltot tam nedz liekas pūles, nedz gaužas asaras, var vienkārši aizvietot ar kādu piemērotāku. Nav šaubu, ka šādas sastāvdaļas rūpīgi ieveidota un jā-būtiskajam paraugam atbilstoši iestādītā darbība tā vai citādi ir vienpusīga un abstrakta. Taču, pateicoties tam, ka visu cilvēku rosība ir vienlīdz vienpusīga un ierobežota, pastāv to vispārīgā konkrētā sakara nepieciešamība: viena abstrakta darbība ir jo cieši saistīta ar otru tikpat abstraktu darbību.

MĀRA RUBENE: *Pāreja no vecām uz jaunam kopdzīves formām padarījusi izvēli starp tradīcijas un ik mirkļa vērtībām atkarīgu no situācijas. Vērtību un nozīmīgumu zaudējušas pašas vienkāršākās opozīcijas: savs — svešs, tuvs — tāls, veselums — dala u. c. Tomēr ne situācija nosaka cilvēka vērtību, bet cilvēka kvalitātes situācijas vērtību.*

MĀRIS VECVAGARS: *Neviļus jāsecina, ka sabiedrība iegūst dažādveidibu pateicoties tam, ka ikviens tās loceklis ir vienveidīgs. Tas, ko mēs šodien saprotam ar konkrētu, daudzpusīgu un daudzveidīgu cilvēku, ir abstraktu vienbūtņu kopums, sabiedrību vispār. Vēsturiski līdzīga aina paveras, sastatot Perikla laika Atēnas ar Spartu, vai ari Romas impēriju tās pilnziedā. Zīmīgi, ka Spurtā vienbūtnis, būdams pielāgots vienīgi vispārības cēlajiem mērķiem, atklāja* s'ccV *arī radošā gara minimumu.*

LARISA ČUHINA: *Komunikācija, aplūkota kā pozitīva vērtība, ir saistīta ar vientulību, ko reizēm kvalificē kā kaut ko negatīvu, kā simbolu viena «es» aizvērtibai attiecībā pret citu «es».*

ANSIS ZUNDE: *la kāds jūtas vientuļš, tad šis fakts parasti tiek traktēts nevis kā visas sociālās esamības īstenās mokas, bet labākajā gadījumā kā individuālās domāšanas nepilnvērtigums, slinkums vai kroplums. Te ir redzama tikai vientulība — tūļība («man draugu nav, nav mīļākās, bērnu utt.»), ar kuras ārstēšanu var nodarboties pedagoģija, sociālā nodrošināšana, veselības aizsardzība, jurisprudence, masu komunikācijas sistēma un citi visnotaļ derīgi institūti un zinātnes. Apoloģizējošā filozofija šo vientulību traktē kā vairs nenotiekošas, sevi neatražojošas pagātnes «relik-to starojumu». Sliktākajā gadījumā vientulības izjūta, ja kāds mēģina to reproducēt un piejaucēt tai citus līdzcilvēkus, tiek izvajāta kā skepticisma, tumsonības, dekadences augsne, kā «upadņičeskoje nastro-jeņije».*

VIKTORS MOLČANOVS: *Vispirms pacentīsimies atrast kādu kopēju punktu starp komunikāciju un vientulību. Gan komunikācijā, gan vientulībā cilvēks virzās pa iepriekš uzdotām trajektorijām. Eksistē komunikācijas noteikumi, eksistē arī vientulības «likumi». Cilvēks reizumis nespēj atrisināt savas personīgās problēmas baiļu dēļ, kuras izraisa to ļaužu klusējošais nosodījums, ar kuriem viņš ikdienā saskaras. Taču pati par sevi komunikācija nerisina galveno problēmu, kas pastāv katram cilvēkam un īpaši asi ir izjūtama jaunībā: sajust sevi kā sevi pašu, īstenot sevi ar paša garīgajām vai dvēseliskajām ierosmēm. Ja var runāt par autentisku komunikāciju, tad ar tādām pat tiesībām var runāt arī par autentisku*

vientulību.

MAIJA KŪLE: *Taču, atcerieties, kā brīdināja M. Monteņs: pati grūtākā lieta uz zemes ir prasme valdīt pār sevi. Vientulībā var tāpat kļūdīties, kā sev līdzīgo sabiedrībā.* ***VIKTORS MOLČANOVS:*** *Komunikācija un vientulība — nav pretēji, bet gan korelatīvi jēdzieni. Vientulība rodas vai nu no ierastās saskarsmes zaudējuma, vai neveiksmes jaunā komunikācijā, kas rada bailes atkal ciest neveiksmi. Cilvēks vienmēr pats izlemj, vai viņš ir vientuļš, vai nē. Citiem vārdiem sakot, vientulība nav stāvoklis, kuru cilvēks pārcieš ārējo apstākļu iedarbības rezultātā. Vientulība ir attieksme pret pasauli, īpašs veids, kurā jebkura saskarsmes forma tiek uzskatīta par nepieņemamu. «Es negribu vai baidos iekļauties* ***TADĀ*** *komunikācijā!» Pats svarīgākais šeit ir tas, ka vientulība vienmēr ir orientēta uz komunikāciju, vientulība ir komunikācijas vēlme. Ja cilvēks atklāti vai slēpti nevēlas komunikāciju, tas vēl nenozīmē, ka viņš ir vientuļš. Būt vientuļam un būt «vienatnē ar sevi» — lūk, īsteni pretstati. Protams, pārvarēt vientulību kā attieksmi pret komunikāciju var arī palīdzot no ārienes, un tas vienmēr ir vēlams. Bet — pieņemt vai nepieņemt šo palīdzību — cilvēks vienmēr lemj pats.*

BAIBA PETERSONE: *Katrs kultūras laikmets iedibina ne tikai īpašas komunikācijas formas, bet arī atšķirīgus vienatnības veidus. Taču nemainīga paliek vientulības dziļākā, cilvēku un viņa pasauli veidojošā jēga. Cilvēka garīgās pasaules smalkums neveidojas bez vientulības pieredzes. «Kas izsmej svētos un mūkus, tam ir zema dvēsele. Lai mūku dzive būtu kāda būdama, bet nav jāaizmirst, ka katrā pašgribētā norobežošanās ir kaut kas liels,» raksta*

Zenta Mauriņa. Šajā augstākajā nozīmē komunikācija un vientulība nepastāv kā nodalītas pieredzes sfēras. Vienatnība ir nepieciešamais iekšējā dialoga, domas rašanās nosacījums.

ANSIS ZUNDE: *Jebkurš darbs, lai tas izdotos produktīvs, prasa zināmu norobežošanos, meditāciju, vienatni ■— to apliecina jaunrades psiholoģija. Tiesa gan, vienatne vēl" nav vientulība, tomēr noteikti psiholoģiski pētījumi (piem., par sensorās depri-vācijas iespaidu uz cilvēka apziņu) ļauj vismaz aptuveni pieņemt, ka vientulība — cilvēka sociobūtiskā pašdeprivācija — nav nekas cits kā pārdozēta vienatne, aizmal-dīšanās dzīvestigās apziņas labirintos tik dziļi, ka viņš vairs nespēj atgūt sev apzinātu dzīvi. Acīmredzot tāpat kā laimi nevajag ķert, tā ari no nelaimes nevajag bēgt. — Abos gadījumos ir jāstāj uz vietas. Tāpēc jau tautas gudrība māca: nepriecājies turp iedams, priecājies atpakaļ nākdams. Tieši vienatne — patība — vienpatnība ir tas lidlauks, bez kura arī filozofijas sfērā (kas ietver vientulību) nav iespējams nedz pacelties, nedz no tās atgriezties.*

ELLA BUCEN1ECE: *Lielākā dala eksisten-ciālisma filozofu vientulību pieskaita pie cilvēka dabas pamatnostādnēm. Atbērs Kami brīvību dēvē par vientuļu skrējienu garā distancē. Antuāns de Sent-Ekziperī ir teicis, ka*

cilvēkam sevi jāizveido un šī sevis veidošana notiek tikai vientulībā. Taču vientulība parādās tikai attiecībā pret kopību. Kopības — vientulības pretstats vērojams jau Eiropas kultūras sākotnē — Prometeja tēlā. Prometejs darbojas kopības labā, bet netiek saprasts. Zenta Mauriņa rakstīja: «Mani visvairāk izbrīnē tas, kāpēc tie, kurus Prometejs nāca atbrīvot, nenāca atbrīvot viņu pašu.» Jāsecina, ka attiecības starp personību un kopību ir paradoksālas, pretrunīgas. Jo lielāks kāds, jo vairāk viņš jūtas saistīts ar kopību, pats reizēm to neapzinādamies, teica Artūrs Šopenhauers. Bet, jo lielāks kāds, jo grūtāk nākas kopībai to saprast. Tāpēc jo plašākas veras viņa vientulības iespējas.

MAIJA KŪLE: *Cilvēki, kas bija stipri sevī, vienmēr zināja, ka vientulība kaut ko rada. Šī rašanās notiek no iekšienes, no pašiem vientulības dziļumiem un tikai tad, kad patiešām nav nekā cita. Atcerieties Raini: Tam, kas grib sevi iegūt,*

Es zinu gan,
Tam vajaga visu zaudēt.
Tn libu m «

VLADIMIRS KAĻIŅICENKO: *Vientulība iemājo mūsos. Tā ir viens no musu esamības veidiem. Šis veids izceļas citu vidū ar savu neviltotību: «būt sev pašam» — nozīmē: «būt vientuļam». Tāda «vientulības» izpratne neparedz pieminēt sociālus vai psiholoģiskus faktus par cilvēka intravertumu, nesabiedriskumu. Manā izpratnē vientulība nevar būt «lepna» vai «tīša». Vientulība ir to notikumu pastāvēšanas veids, kuri nevar atgadīties ar nevienu citu, izņemot mani; tā ir mana tikumiskā dzimšana, apzināšanās, mana doma, nāve, mīlestība utt. Vientulība ir manas eksistences, individualitātes korelāts. Vientulība izpaužas kā eksistenciāla problēma: būt vienam ir tikpat grūti kā būt pašam, būt atbildīgam sevis priekšā.*

LARISA ČUHINA: *Vientulība ir daudznozīmīgs jēdziens, atbilstoši konkrētajām eksistenciālajām situācijām las var piepildīties ar atšķirīgu aksioloģisku, t. i., vērtību un emocionālo saturu. Vientulība var iegūt dažādas izpausmes. Tas ir parādīts pasaules filozofiskajā literatūrā. Piemēram, aiz tādu darbu monoloģisma kā Marka Aurēlija traktāts «Pašapceres» vai Aurēlija*

Augustiņa «Atzīšanās» slēpjas autokomuni-kācija, kas satur sevi ne tik daudz vientulību vienatnes nozīmē, cik pašreflektējošu sarunu, kurā rodama plaša jūtu un ideju pasaule, kas ir vērsta uz «citu». Blēža Paskāla «Domas» — šis spilgtais liecinājums tam, kā cilvēks pārdzīvo savu ontoloģisko vientulību Visumā.

MAIJA KŪLE: *Izvēloties vientulību kā cefu pie sevis, attiecības ar citiem cilvēkiem kļūst saspringtas, nemiera pilnas. Vientulība mēra cilvēku ar daudz skarbāku mēru nekā ierastās, ikdienišķās attiecības. Kādu saturu radīs vientulība: sevī noslēgtu, tukšu čaulu vai būtni, kas atrod savu būtību un glabā tikumiskos, garīgos un estētiskos spēkus no sabrukuma viltotās un*

nepilnvērtīgās cilvēku savstarpējās attiecībās? Lielie gari ir pierādījuši savu vienatnības spēku. Bet kā klājas ikdienā, cilvēku pasaulē kopumā? ***ELGA FREIBERGA:*** *Laikam daudzi no mums varētu sacīt: man ir labi ar sevi pasaulē. Tomēr arī šeit jāmin dažas īpatnības. Cilvēks šodien nesastop pasauli tās rītausmā, bet gan jau «pēcpusdienas pavēnī dusošu». Viss jau šai pasaulē it kā ir izdarīts un dots — kultūras tips, vide un situācija, turklāt pieejama ne tikai tagadnes norisēs, bet arī visā savā daudzveidībā, kura cilvēkam var pastāvēt tikpat reāli kā esošā, tiesa, tikai garīguma formā. Šodien cilvēka saistība ar pagātni izšķīst piedāvātajās globālās pieredzes ainās, kuras cilvēks nespēj padarīt par savām. Attiecības kļūst fragmentāras, noslēgtas, pastarpinātas, audiovizuālas, veidojas komunikācijas trūkums. Katrā situācijā, un arī šajā, cilvēkā saglabājas cerība rast izeju, cerība atvērties. Viena no atvērtības iespējām, kas, domājams, katram no mums ir ari vistuvākā, ir cilvēka garīgums. Gars var būt visuresošs, un tomēr tas nevij ligzdu, kur pagadās, bet izvēlas grūti pieejamas smailes, uz kurām ari grūti noturēties. Cilvēka garīgums ir viņa pašizvēle un pašnoteiksme, kas prasa iekšēju spriedzi. Tomēr pasaule, ko tas izveido, var ietvert visu cilvēces kultūru. Šī pasaule, vienlaicīgi būdama universāla, neklust sveša un tuksnesīga, tā var būt pat intīma. Gara sfērā var atrisināt visas problēmas, protams, tas atkarīgs, teiksim, no gara izsmalcinātības. Šeit nepastāv antonīmija: komunikācija — vientulība. Gara pasaulē nav vientulības, nav telpiskās un laicīgās noslēgtības.* K/ss *ir iespējams: Dante pārmet Vergilijam, Šopēns improvizē Mocartam, un Kafka iebilst Hofma-nirn. Garīgums, gara pasaule cilvēkam vienmēr būs autentiskā, patiesā komunikācija, tiesa, tā prasa jau minēto vienatni un intelektuālo iedziļināšanos. Izsmalcināta gara spēlēs ir ietverts priekšstats par garīgo kopību kā vienīgo iespējamo.*

ANSIS ZUNDE: *Vientulība ir robeža attiecībā pret apziņu un jo sevišķi pret prātu. Vientulība pati ir prāta dzimtene, kurā mēs dzimstam trešoreiz. Cilvēks dzimst vismaz divas reizes. Pirmoreiz viņš dzimst tēvam un mātei, otrreiz — sabiedrībai. Trešo reizi viņš vientulībā varbūt var piedzimt pats sev priekš cilvēcības.*

ELGA FREIBERGA: *Un tomēr ari gara pasaulē, kur komunikatīvā iespējamība ir neierobežota, cilvēku apdraud stagnācijas un noslēgtības briesmas apmainīt visu kultivēto bagātību pret to vienīgo, pret kuru vispār iespējams kaut ko mainīt, — pret dzīvību. Protams, gars to neizdara kā noziedznieks, bet gan kā aklais. Atceroties ķēniņa Edipa soli, kas padarīja sevi aklu, lai redzētu patiesību, var sacīt, ka savdabā veidā te izpaužas garam, kultūrai piemītošā varmācība attiecībās ar dzīvību. Garam piemīt ari tieksme ierobežot, nomāki, valdīt, kas izpaužas kā zināms narcisisms, kas savam daiļajam atspulgam upurē dzīvo. Ne velti mūsu filozofi atsakās runāt par dabu. pieņemot, ka tai un kultūrai nav nekā kopīga. Varbūt vienīgi pirmā pastāv, lai pēdējā to pārveidotu un atsvešināti utilizētā izskatā pasniegtu cilvēkam.*

IGORS ŠUVAJEVS: *Taču komunikācijas un vientulības izpratnē būtisku aspektu var iezīmēt arī cilvēka ķermeniskuma apjēgums. Komunikācija ir iespējama tikai ķermeniskām būtnēm, un ari vientuļa var būt būtne, kura ir atdalīta no citām ar savu miesisko ķermeni. «Ķermenis man dots, bet ko ar to lai daru, Tādu vienu un tik savu?» (O. Mandelštams.) Rietumos cilvēku tradicionāli uzskata par homo sapiens, kura sapientība rakstīta tam sejā. «Seja» atrodas opozīcijā ar «ķermeni». Rietumos «seja» — cilvēciskuma izpausme, tiek pretstatīta «ķermenim» — cilvēka nepersonīguma vai pat dzīvnieciskuma izpausmei. Maksa Friša izteikumam romānā «Saukšu sevi par Gan-tenbeinu» nav gadījuma raksturs: «Es apsveru, kāpēc viņš šāvis zellim gurnos, turpretī sievai nevis ķermeni sakropļojis, bet seju: ķermenis nav vainīgs, ķermenis pauž dzimumu, seja — personu . . .» Vai vispār ir iespējama saskarsme, ja indivīdu ķermeniskā iedaba paredz fizikāli mehānisku, fizioloģiski anatomisku mijiedarbību? Kā var nebūt vientuļš indivīds, kura cilvēciskums (dvēseliskums, garīgums) ir rakstīts tam sejā, bet viņš pats labi ja ir nejaušs tā transparents?*

ELGA FREIBERGA: *Taču pasaulē pastāv arī tas, ko šoreiz nesauksim par dzīvi, arī ne par ķermeni (kas gan varētu pavērt daudzas interesantas iespējas), bet gan par pārdzīvojumu — ko es gribētu nosaukt par otro atvērtības iespēju lidzās garīgumam. Pārdzīvojumā viss ir kopā, nav tīru, pilnīgi kultivētu lietu. Tam piemīt individuāls raksturs, kas nepakļaujas unifikācijai. Tieši aprakstīt pārdzīvojumu ir tikpat neiespējami kā pilnīgi uzspiest citam savu individuālo pieredzi, saucot to par dzīves īstenību. Un tomēr šeit slēpjas ceļš uz sapratanos, jo pārdzīvojumā atklājas dzīvības jausma.*

MARA RUBENE: *Tuvoties ikdienai un tās problēmām filozofijai nav viegli. Līdz šim tā ikdienu tvērusi no mūžības viedokļa. Cilvēks cilvēku (tāpat kā mūžību) apgūst laika pārdzīvojumā. Laika pārdzīvojums sašķeļ pārdzīvojuma laiku: tagadnē, pagātnē, nākotnē. Jau senatnē tika izteikta doma, ka tagadni mēs tveram uztverē, pagātni — atmiņā, bet nākotni — cerībā. Cilvēks, kurš nav spējīgs orientēties laika pārdzīvojumā, atšķirt bijušā no esošā, esošo no iespējamā, kuram ir sairusi priekšstatu ķēde par «pirms» un «pēc» secību, ir ārpus laika, ārpus mūsu sabiedrības, — viņš neatbilst normai, mēs runājam par psihofizioloģisku patoloģiju. «Normāls» laika pārdzīvojums ir priekšnoteikums normālām cilvēka un sabiedrības saitēm, komunikācijai.*

MAIJA KŪLE: *Vientulība mūsdienās ir kļuvusi nevis par spēku, bet gan par sērgu tiem, kas paši to nav izvēlējušies, taču nonākuši tās varā. Jau Monteņs ir teicis: «Vienatne biedēja tos, kuri to izdomāja, tādēļ, ka nevienam nebija ticības sev.» Bez ticības sev cilvēks nonāk apkārtējo lietu, paviršu attiecību gūstā, un, kad tas nolemj izrauties no apkārtējās pelēcības un vienmuļības, izrādās, ka viņa vientulība ir tukša un skumja. Vientulību rada ne jau tas, ka apkārt cilvēkam nekā nav. Tieši otrādi! Mūsdienās*

mums apkārt visa ir pat pārāk daudz: saraksti, ziņojumi, grāmatas, avīzes, radio, kino, televīzija, viesnīcas, lidmašīnas un lietas, lietas, lietas . . . Taču tieši proporcionāli lietu pasaules vērtības pieaugumam notiek cilvēku pasaules vērtību krišanās, rakstīja K. Markss. Kad cilvēks kļūst par lietu, algotu darbaspēku un zaudē savu personības vērtību attiecībās ar citiem, neizbēgami pietuvojas vientulības izjūta.

LARISA CUH1NA: *Ir vientulības formas, kas grauj personību, piemēram, cilvēka vientulība, pūlī, cilvēku bezpajumtiba, vientulība un bezspēcība birokrātijas dzīlēs, no kurām nav izejas (F. Kafkas «Process»), veco laužu vientulība un daudzas citas.* ***VLADIMIRS KOZLOVSKIS:*** *Vientulība ka garīga parādība XX gs. ir pārveidojusies par sociālu problēmu, kas, no vienas puses, skar jautājumu par personiskās uzvedības un saskarsmes stereotipu masveida atražošanu un, no otras puses, ir saistīta ar cilvēka vajadzību būt personiski neatkarīgam savā iekšējās pasaules vienreizējībā. Šī anatomija ir reāla un rada dažādas vientulības izpausmes: līdz šim vēl nepieredzēti lielu skaitu bāreņus, bērnus, kas aug bez tēva; pusaudžu un jauniešu tieksmi izolēties, ko pavada neformālo grupu veidošanās stihiski uzplūdi un dažādas ar kulturu saistītas aizraušanās. Vienā pusē ir jaunatnes dumpis, otrā — cenšanās aizbēgt no dzīves pārbaudījumiem uz patērēšanas un baudu pasauli. Dzīves industriālais, tehniskais veidols pieaugušajiem liek vai nu pieņemt savstarpējās konkurences prasības, vai arī pasīvā (citreiz aktīvā) veidā tās noliegt. Un, beidzot, vientulība vecumdienās — īpaši raksturīga mūsdienu nelaime, kas uzskatāmi demonstrē nespēju novērst vientulību, pilnveidojot tikai dažādus ārējus komunikācijas līdzekļus. Mūsdienās vientulība ir masveida parādība.*

IGORS SUVAJEVS: *Vientulība ietver vienu nozīmi, kas patlaban ir visaktuālākā, tā ir atsvešinātība. Savstarpējo atsvešinātību aizvieto ar vientulību, kurā saglabā cilvēka cilvēciskai eksistencei nepieciešamus noteikumus — palaikam būt vienatnē ar sevi. Atsvešinātība tieši to dara neiespējamu, tā grauj cilvēku, bet ari sakņojas cilvēku pastāvēšanas sociālajā esamībā. Cilvēks ir pakļauts atsvešināšanās varai un tieši tāpēc jūtas vientuļš. Atrodas starp cilvēkiem, bet nerod iejūtību un izpratni, jūtas viens starp cilvēkiem: paliekot viens, nespēj atsvabināties no uzmācīgus citu , klātbūtnes.*

BAIBA PETERSONE: *Bezpersoniskums vairojas visdažādākajās cilvēka dzīves jomās, tas tiek kultivēts kā sabiedriskā mehānisma noregulētas darbības nosacījums, jo pēc standartformas «neapcirpta» cilvēciska individualitāte tikai traucē labāk vai sliktāk nostādītā mehānisma funkcionēšanu.* ***ALEKSEJS PIGAĻEVS:*** *Cilvēks it kā atrodas starp cilvēkiem, un viņa cilvēcisko kontaktu skaits pat pieaug, bet viņš, izradās, atrodas situācijā, kur «vientulība ir pūlī».*

VILNIS ZARIŅŠ: *Komunikācijai var but dažādi līmeņi: I — bioloģiski emocionālais līmenis; II — ekonomiski lietišķais; III -informācijas*

apmaiņas kontakti. Tie daļēji sedzas viens ar otru, bet ne pilnīgi. Vissenākais ir bioloģiski emocionālais līmenis. Piemēram, ja kāds tēvs noglauda galviņu savam bērnam, tā ir komunikācija, tikai bez vārdiem. Šis veids ieiet sabiedriskajā atražošanā, jo bez tā cilvēce nevar pastāvēt. Bet tādu cilvēku, kurus mēs glāstam, I. nonākam tiešā emocionālā kontakta, nemaz nav tik daudz, vismaz lielākām vairumam. Daudz lielāks ir to cilvēku skaits, ar ko mēs stājamies lietišķos, ekonomiskos kontaktos, piemēram, pērkot avīzi kioskā vai braucot trolejbusā. Lietišķu kontaktu bus vel vairāk nekā emocionālo. Visbeidzot ir

informatīva rakstura kontakti, un tie ir ar vēl lielāku skaitu cilvēku; šeit lielā mērā iespējami vienpusīgi kontakti. Tā ir informatīvā komunikācija, kad cilvēks stājas attiecībās gandrīz ar visu pasauli.

***BAIBA PETERSONE:** Komunikācijā ir attaisnojama sociālo masku pastāvēšana, tās ir pat nepieciešamas kā aizsargreakcija iepriekšminētajos bezpersoniskajos kontaktos, jo cilvēks nespēj mūsdienu situācijā ik bridi autentiski, piepildīti, personīgi komuni-kēties. Pretējā gadījumā viņa dzīve ņemtu bēdīgu galu.*

***ALEKSEJS PIGAĻEVS:** Komunikācijas izmaiņas mūsdienās izmaina pašas sociālās struktūras. Izzūd tradicionālās robežas, kas atdalīja vienu sociālo grupu no otras. Robežu izzušanu veicina masveida ražošanas un preču-naudas attiecību attīstība. Pirms-kapitālistiskajās sabiedrībās personības specializācija notika «pa vertikāli», apgūstot noteiktai sociālai grupai, pie kuras piederēja indivīds, piemītošos uzskatus, parašas utt. Apgūšana notika, varētu teikt, ar iniciāciju (iesvētīšanu) plašā nozīmē. Sociālo saišu «vertikālais» raksturs kavēja masveidīgu pāreju no vienas sociālās grupas uz otru. Līdz ar plašu masveida ražošanas attīstību «vertikālo» saskarsmi nomaina komunikācija «pa horizontāli» — ar visiem, kas līdzās. Taču, zaudējot tradicionālās kopības formas, cilvēks faktiski paliek vientuļš. Viņš it kā atrodas ļaužu vidū, savstarpējo attiecību skaits pat pieaug, taču tā ir vientulība pūli. Kā kompensācijas mēģinājumi veidojas dažādas kolektīvisma pseidofor-mas.*

***VILNIS ZARIŅŠ:** Pēdējos gados pie mums saplusojas, krustojas divu veidu krīzes parādības. Tīri ārēja — urbanizācijas problēma. Daudzi (runājot par Rigu) Ir ienācēji no laukiem, no citām republikām. Cilvēki ienākuši no citurienes, lidz ar to nemāk Rīgā dzīvot, ir pametuši savu senču profesijas, tradīcijas, bet nav apguvuši jaunās. Kā jaunienācēji neierastā ģeogrāfijā, sociālā vidē, pilsētas psihē, viņi nav adaptējušies. Viena no nepilnīgas adaptācijas pazīmēm ir vienīgais bērns. īsti cilvēciska, solidaritāte rodas starp brāļiem un māsām. Ar vecākiem bērnam citas solidaritātes nekad nebūs, jo ir distance pret citu paaudzi. Otra lieta — vecāki, būdami izrauti no senču tradīcijām, nevar tās ieaudzināt bērnos. Bērns nevar iesaistīties sabiedrībā automātiski pats no sevis. Ja mazus bērnus saliek kopā lietā grupā, viņi cits citam tikai acis izskrāpē. Ja nav mātes, vecmāmiņas, kas varētu nodarboties ar bērnu vismaz dažas stundas*

dienā, tad neizveidojas komunikācijas iemaņas. Lielā grupā bērns ir vai nu pilnīgi vientuļš, vai arī attīsta sevī bara instinktus. Lielpilsētā Ir grūti atrast interešu grupas. Visi kara un pēckara pārkārtojumi vēl vairāk saasināja problēmas, ko rada urbanizācija un profesiju maiņa. Kad visi sociālie plānojumi sablīvējas cits uz cita, tad jaunatnes dažādu ekscesu parādības izpaužas spilgtāk, nekā tam vajadzētu būt normālā sabiedrībā. Kaut gan tas, ka sabiedrība nav apmierināta ar jaunatni un jaunatne ar sabiedrību, ir dabiski, un tā vienmēr vajag būt, citādi Izaugtu galīgi reakcionari.

JĀNIS VEJS: *Spontānās kopības formas ir sociālā problēma.*

LIESMA LAPIŅA: *Vajag redzēt un dzirdēt grupas «Ārprāc» koncertu Rīgā, Jāņa sētā, atrasties tai drūzmā un mēģināt saprast cēloņus. Tas, kas notiek, liekas ārprātīgs. Bet šeit valda kolosāla kopības sajūta, kuru jaunieši salīdzina ar Dziesmu svētkiem. Viņi jūtas vienoti, taču, aizejot no pasākuma, tomēr dodas katrs uz savu pusi, ir vientufi. To viņi paši saka un izjūt. Es uzskatu, ka jaunatnes protests, mēģinājums veidot savu kultūru, savu estētiku, ar nolieguma nokrāsu, ar vecākās paaudzes ētisko un estētisko uzskatu noraidījumu — ir šis pašas paaudzes izauklēta parādība. Vidējās paaudzes vienaldzība un liekulība ir kļuvušas par paaudzes raksturotājlielumiem un izraisa šo jaunatnes ārkārtīgi aso protestu. Pseidokomunīkācija ģimenē ir zināms fakts, bet nekas netiek labots. Vecāki it kā mīl savus bērnus, apgādā tos, bet izaug kon-formisti. Tas ir šausmīgi, ka absolūti nekritiski tiek pieņemtas visas mācības, kas tiek pasniegtas jaunatnei. Man tīniši ir simpātiski ar to, ka viņi cenšas domāt.*

ANSIS ZUNDE: *Kad runājam par pusaudžu vientulību, par viņu protestējošo stāju un domāšanu, piekrītu, ka viņi par visu varu* ***cenšas, pūlas*** *domāt, bet tas vēl nenozīmē, ka viņiem uzreiz rodas domāšanas iemaņas, ka viņi patiešām jau domā. Es šajā «domāšanā» redzu gan taisnīgas, bet tāpēc ne mazāk «asinskāras» un atriebīgas emocijas. Bet vai tieši šis emocijas nav lielā sabiedrības daļā valdošo noskaņu («Kas vainīgs?», «Sodīt vēl bargāk!»)viskonsekventākā izpausme: «Jūs visi esat Tādi... nav vērts pat nospļauties»? Uzsāktajā pārbūves un atjaunošanās procesā visas šis un citas emocijas un to intensitātes pieaugums ir gluži dabisks un saprotams — it īpaši, ja ņemsim vērā, ka joprojām ir dzīvs «1956. gada komplekss», — tomēr jāatzist, ka tās vēršas galvenokārt pret sekām, ne pret cēloņiem. Pašlaik mums visiem, līdzīgi kā 14—20 gadu veciem jauniešiem, zināmā mērā ir raksturīgs tas, ko psihiatrijā dēvē par «metafiziskās intoksikācijas simptomiem». Tie apliecina tikai vajadzību un vēlēšanos atskurbt, domāt katram pašam, taču no šīs vēlēšanās lidz prasmīgai un rātnai (cēloņus atsedzošai un izdziedinošai) rīcībai ir tālu.*

ILZE TRAPENCIERE: *Mūsu institūtā socioloģijas nodaļa veica pētījumu «Ceļa sākums». Tā rezultātā mēs secinājām, ka var izdalīt tris veidus, kādos notiek komunikācija starp jauniešiem.*

1) Komunikācijā pamatojas uz utilitārām un hedoniskām vērtībām. Saskarsmes loks — vienaudži-draugi, paziņas. Izteikts sevišķi PTV,

vidusskolās.

2) Tiek meklēta garīgā saskarsme un pam-dās negatīva attieksme pret formālo, uzspiesto komunikāciju. Komunikācijas loks — visbiežāk draugi, kam kopīgas aizraušanās.

3) Komunikācijas tips, kura pārstāvji meklē galvenokārt empātisko (uz iejušanos balstīto) komunikāciju kultūras sfērā un izziņas interešu apmierināšanu. Šis komunikācijas tips visvairāk izteikts inteliģences aprindās, skolu jaunatnei nav sevišķi raksturīgs.

Vispār jaunieši par vienu no galvenajām vērtībām dzīvē uzskata saskarsmi ar mīļoto cilvēku (īpaši to min tehnikumu audzēkņi). Dažādām jauniešu grupām Ir atšķirīgas komunikācijas galvenās vērtības, tomēr visaugstāk komunikācijā jaunieši vērtē tās hedonisko funkciju, iespēju izklaidēties un atpūsties kompānijās, tālāk seko kultūras patēriņš. Daļai jauniešu saskarsme ir būtisks komponents pašpilnveidošanai specialitātē.

Vairāk nekā puse aptaujāto jauniešu norūda uz neapmierinošo komunikācijas līmeni ar vecākiem, 50,8% atzīmē, ka viņus nesaprot un ir izveidojušās konfliktattiecības ar vecākiem.

No vecākās paaudzes puses komunikācija visbiežāk tiek īstenota informatīvajā un ekonomiski lietišķajā līmenī, rūpēs un gādībā par jaunās paaudzes fizisko, ārējo pilnību, atstājot novārtā emocionālo, tikumisko, garīgo komunikācijas pusi.

***NIKANDRS GILS:** Es dalīšos pārdomās jautājumā par komunikācijas iespējām starp paaudzēm, tās īpatnībām un attieksmi pret vientulību vecu cilvēku vidū. Jautājums par to, ko nozīmē vecs cilvēks civilizācijā, ir patiesi svarīgs, un vērts par to domāt. Raksturīgi, ka vecie cilvēki mūsdienās zaudē savu agrāko nozīmi. Citos laikmetos starp veciem un jauniem cilvēkiem bija spilgtāk izteiktas atšķirības, kuras raksturoja vai nu pozitīvas, vai negatīvas pazīmes. Vecs cilvēks varēja būt gan gudrības glabātājs, patriarhs — cieņas objekts, gan arī otrādi (ari vienlaikus) ■— vecs īgņa, skopulis utt., resp. šķērslis, kuru vajadzēja novērst, lai jaunajiem rastos iespēja sevi apliecināt. Mēs pašlaik dzīvojam pasaulē, kurā pieredze vairs netiek akumulēta. Ikviens vecs cilvēks varētu pateikt, ka viņš ir uzkrājis ļoti maz tādas pieredzes, ko varētu pasniegt citiem cilvēkiem kā dzīves gudrību. Tas, ko ikviens vecs cilvēks varētu liecināt neapšaubāmi, ir kļūdu summa, ko viņš uzkrājis savas dzīves laikā, viņš varētu liecināt par savas dzīves negatīvo pusi. Bet, kā visu to paskaidrot jaunajam cilvēkam, kurš neizrāda ne mazāko vēlēšanos uzklausīt gados vecākos? Acīmredzot jauniem cilvēkiem, citai paaudzei ar klausīšanos vien ir par maz, ir nepieciešama personīgā pieredze, ir nepieciešams, lai viņi paši personīgi izdarītu kļūdas, pat, ja tās būtu tādas pašas, kādas bija viņu vecākiem. Tātad paaudzes varētu tuvināties savā starpā, salīdzinot pielaistās kļūdas. Bet tā jau Ir pieredze, kas nepakļaujas pārmantotlbai, jo katrai paaudzei šis kļūdas ir jāpārbauda uz «savas ādas». Atšķirīgais paaudzēs visdrīzāk meklējams tajā pozitīvajā, ko ietver sevi katra paaudze, bet ari to nav iespējams nodot tālāk, jo,*

tiklīdz sākas pozitīvā uzskaitījums, tūlīt sākas ari retorika.

Es nedomāju, ka paaudžu komunikācijā mūsu republikā dominē tikai negatīvā pieredze, bet tās ir pietiekami daudz sakarā ar daudzu vērtību pārvērtēšanu sabiedrībā, ētisko principu relativitātes momentu un ideālu neskaidrību. Neskatoties uz to, ka ir uzņemts kurss uz radikālu sabiedriskās dzīves pārkārtošanu un atveseļošanu, jaunatnes skepse pret vecākās paaudzes deklarētajiem dzīves principiem, neskaitāmajām kļūdām pagātnē u. tml., t. s. negatīvā pieredze var vēl pieaugt.

ELLA BUCENIECE: *Vērojamā pieaugošā cilvēku vientulība, kopības formu un cilvēcisko saišu sairums, nespēja un neprasme komunikēties lielā mērā ir saistīta ar to, ka nav novērtēts darbs kā komunikācijas un kopības forma. Darbu parasti saprot kā mērķtiecīgu, racionālu darbību, kas dod rezultātu, materiālu labumu. Darbs, saprasts kā komunikācijas forma, drīzāk ir lielās pasaules sakārtošanas un saskaņošanas forma, tas ietver sevi visu cilvēcisko attieksmju un pārdzīvojumu kopumu. Skaisti darba būtību kā komunikāciju ar pasauli ir uztvēris Antuāns de Sent-Ekziperi: «Darbs liek tev rast saskaņu ar pasauli: cilvēks, kurš ar zemi, kurš baidās no lietus vai piesauc to un tādējādi veido attiecības ar dabu, gan paplašina savu horizontu, gan iemirdzas iekšējā starojumā.»*

VIKTORS MOLCANOVS: *Var tikai ieteikt nebaidīties no komunikācijas, bet nebūt uzmācīgam. Nezaudēt pašcieņu komunikācijas dēļ. Tieši pašcieņa pasargā no vientulības. Nebaidīties no vientulības (tas reizēm ir tas pats, kas bailes no komunikācijas): galu galā ir iespēja padomāt par sevi.*

Sarunu publicēšanai sagatavoja ELGA FRE1BERGA un MAIJA KŪLE

mMMiŠ

ATA IEVIŅA FOTOREPRODUKCIJA

MANFREDS ŠNEPS

DUMPĪGĀ BALOŽU DZIMTA

(1. *turpinājums)*

KREKSTIŅU ANDREJS UN DĀVIS BALODIS — BRĀĻU DRAUDZES TEICĒJI

Pētera Baloža vectēvs Andrejs jeb Krekstiņu Andrejs, kā viņu sauca pirms uzvārdu došanas, — dzīvoja Merķeļa aprakstītajā dzimtcilvēku laikmetā. Viņš bija visnežēlīgākā Vidzemes barona A. F. Hānenfelda dzimtcilvēks. Sis barons iegājis vēsturē ar savu nezvēra dabu, un nelaimīgas apstākļu sagadīšanās dēļ mēs salīdzinoši daudz zinām par Andreja Baloža likteni.

Hānenfelda gaitas, kā raksturīgas baronu attieksmei pret latviešu tautu, aprakstījis J. Samarins. Materiālos, kas vākti 1846.—1848. gados, bet parādījās atklātībā ārzemēs (izdoti

Berlīnē) tikai 1871. gadā, viņš raksta: «Muižnieks fon Hā-nenfelds kļuva slavens ar savu niknumu; viņš ļaudis pēra līdz nāvei, kala viņus važās un piekaltus lika griezt dzirnavas; daudzi zemnieki aizbēguši, citi novesti līdz pašnāvībai, starp citu, vagara sieva kopā ar saviem mazgadīgiem bērniem metusies upē un noslīcinājusies. Izmeklēšanas komisija, kuru nozīmēja lan-drātu kolēģija, lēmusi atdot muižu aizgādībā, no ieņemtiem ienākumiem atmaksāt sāpju naudu izpostītiem un sakropļotiem zemniekiem. Tas notika 1799. gadā. Bet Hānenfelds lēkšoja uz Pēterburgu un 1800. gadā panāca, ka senāts atcēla landrātu lēmumu. Muižnieks lielīgi atgriezās muižā un turpināja pa vecam. Saņemot jaunas sūdzības par viņa ļaundarībām, 1805. gadā otrreiz pret viņu tika ierosināta lieta, pateicoties A. Arseņjeva uzstājībai, kurš bija priekšsēdētājs Vidzemes zemnieku komisijai.»

Hānenfelda lieta ilga 20 gadus: tikai 1819. gadā ar Senāta lēmumu viņa tiesības ierobežoja.

Latviešu Konversācijas vārdnīcā minēts, ka 1799. gadā izmeklēšanu veicis landrāts Mellīns, ka no 138 Vērenes pagasta zemniekiem miruši vai aizbēguši 121. Par Andreju Balodi vēsturnieki atraduši ziņas Ļaudonas pareizticīgo baznīcas hronikā:

«Madlienas draudzes Lielā muižā dzīvoja zemnieks Andrejs Balodis. Viņš bija luteru pērminderis. Iekams tas bija ticis par saimnieku un ieguvis zināmu labklājību, tam daudz bija nācies ciest no sava muižnieka. Sis ar saviem zemniekiem apgājās kā ar lopiem, un pilnā vārda nozīmē viņu varēja saukt par cilvēku ēdēju. Daudz tiek stāstīts par muižnieka cietsirdību un zvērību. Tā, piem., viņš kādu sievieti licis piesiet pie nosprāgušas govs un pavēlējis to sist, līdz sieviete izlaidusi garu; tas tamdēļ, it kā viņas vainas dēļ govs būtu nosprāgusi. Stiprus un spēcīgus vīrus viņš dzinis pie dzirnu akmeņa griešanas. Arī Andrejs Balodis dabūjis strādāt zirga vietā pie dzirnu akmeņa. Zemniekus, kas mēģinājuši izbēgt no šī necilvēka rokām, viņš smagi sitis ar žagariem un kokiem pie kauna staba, kas atradies pie vietējās baznīcas. Arī Andrejs Balodis dabūjis ciest pie kauna staba. Kad 1819. gadā Vidzemes zemniekus atsvabināja no dzimtbūšanas, tad Lielās muižas īpašnieks pēc senāta lēmuma tika ierobežots savās valdīšanas tiesībās. Pēc tam Andrejs Balodis ar lielām pūlēm un mokām panāca to, ka tapa par mājas īpašnieku un varēja skaitīties par pārtikušu cilvēku; tai pašā laikā viņš slepeni pievienojās hernhūtiešu sabiedrībai. Vēlāk viņa mājās sāka notikt hernhūtiešu sapulces, kurās Andrejs Balodis izvirzījās par lasītāju.»

Par Krekstiņu Andreju ziņas savācis arī luteriešu vēsturnieks fon Harless. Viņš gan rakstīja pirmām kārtām par Dāvi Balodi, par viņa «nelietīgo» darbību, ka tā vedot zemniekus projām no luterticības, bet piemin arī Andreju. Savos 20 gados viņš bijis jau salīcis, lēnu gaitu, vecs vīrs ar dziļi grumbainu inteliģentu vaigu.

Par Madlienas brāļu draudzi Kaudzītes Matīss rakstījis:

«Ap 1825. g. un agrāk brauca daži cēsinieki uz Madlienas pusi rudzus pirkt. Tie tad stāstīja par savām saiešanām un viņu jaukumiem, kamēr pēdīgi dažiem vīriem ieminējās turp nobraukt un ar to svešo dievkalpošanu iepazīties, kura visiem arī patika tā, ka, mājās pārnākuši, sāka tūlīt gādāt par saiešanas uzcelšanu, ko arī panāca 1828. g. ar Lielās muižas dzimtkunga fon Hānenfelda atļaušanu un kādu piepalīdzību, Krekstiņu mājās pie rijas īpašu kambari uztaisīdami.»

Brāļu un māsu saiešanas nebija pa prātam baronam un pārvaldniekam. Pēc dažiem gadiem saimniekam Balodim liedza draudzes saiešanas rīkot. Muižnieks atteica arī mājas renti. Bet tas veco Krekstiņu neatturēja no rīcības. Tālāk Kaudzīte raksta:

«Jaunai saiešanai negribējis Lielās muižas īpašnieks dot vairs vietas uz savas zemes, bet pec ilgas tiesāšanās iznācis tomēr spriedums, ka jādod (. .) Saiešanas mīlētāji, no vecā Krekstiņu Baloža uzaicināti, jo tas bij atkal kaimiņos dabūjis citas dzīves, sameta tūliņ 60 rubļus. Bet apkārtējās muižās netika viņiem baļķi pārdoti, un ja kur kādā vietā sarunāja, tad tur pēc netika vairs doti, visu pēdīgi Bērzu muižā, kādas verstis 16 tālu, nopirka, visu drīzumā izcirta un saveda.» 1842. g. šo saiešanas namu uzcēla uzkalniņā pie Madlienas kapiem, tajā vietā, kur tagad stāv piemineklis kaujās kritušajiem.

Vai jauno saiešanas namu uzcēla vēl pirms vecā Krekstiņa nāves, to grūti apgalvot, jo viņa nāves gads nav zināms. Viņam gan Madlienas kapos uzcelts lepns piemineklis. Tur guldīti arī viņa vecākais dēls Jānis ar sievu. Piemineklis attēlo ozola stumbru, kuru vij čūska. Un tas atrodas paugura galā. Prom no vācu baronu, mācītāju, arī gleznotāja Hūna kapa vietas. Piemineklis labi redzams no tālienes. Turpat nedaudz nostāk priedes pakājē guldīts 1905. gada upuris. Piemineklis diemžēl bojāts, un plāksnīte ar Andreja Baloža dzīves datiem izzudusi (vai nevajadzētu atjaunot?). Un latīņu sauklis, kas iecirsts piemineklī, ir visai raksturīgs: «Dzīve bija īsa un tikumīga, bet piedzīvojumos baudīja nenovīdību.»

Andreja Baloža — brāļu draudzes teicēja gaitās gāja viņa jaunākais dēls Dāvis. Un darīja to ļoti sekmīgi. Arī pagastā viņš bija lielā cieņā, un, kaut arī jauns gados, ievēlēts par pagasta vecāko. Viņa pienākumos ietilpis sekot labības magazīnas

darbībai, un lai tie, kas aizņēmušies labību, laikā norēķinātos.

Te nu viņš caur savu principialitāti nonāca nepatikšanās, jo pagasta varas vīriem licis atdot labības aizdevumus. Kad notecēja trīs amata gadi, Balodi nepārvēlēja amatā. Mācītājs Stolls, kurš jau sen uz Balodi dusmojās, bija priecīgs atriebties, it kā aizstāvot «prātīgos un piedzīvojušos» piesēdētājus. Mācītājs gājis kopā ar pārvaldnieku pie barona un pierunājis, ka Balodim jāatsaka mājas rente.

Kaudzītes Matīss piebilst, ka tas noticis pēc viņa tēva Andreja Baloža nāves — tātad Dāvis, jādomā, rentējis tās pašas mājas, kuras bija viņa tēvam. Vecākais brālis Jānis tad jau rentēja krogu, bija pazīstams arī kā kalējs. 1840. gadā, pēc tam, kad Dāvi Balodi izliek no mājas, viņš ar ģimeni pārbrauc uz Rīgu. Gan Dāvis, gan viņa dēls

Pēteris — kā apraksta laikabiedri no Sibīrijas laikiem — abi ir bijuši godīgi, neuzpērkami. Tamdēļ arī ienaidniekus iedzīvojuši.

ZEMNIEKU NEMIERI 1841. GADA

Ja par 184). gadu sacerētu vēsturisku drāmu, tad galvenās personas būtu Baltijas ģenerālgubernators barons Pālens, žandarmu šefs un imperatora kancelejas 3. nodaļas (žandarmērijas) priekšnieks grāfs Benkendorfs, pirmais Rīgas bīskaps Irinarhs un zemnieks Viļums Preiss no Apšu mājām Jaunbebros. Tad vēl figurētu zemnieku masas, kas tika pērtas, un kazaku sotņas — pērājas.

Attiecībā uz galvenajām personām viss skaidrs, tikai — no kurienes radies Irinarhs? Viņu nozīmēja par bīskapu 1836. gadā un uzdeva pievērst pareizticībai vecticībniekus, kuru Rīgā esot bijis ap 8000. Luterāņus aģitēt viņam nebija uzdots, tādēļ arī vēlāk notika bīskapa sarakste ar sinodi un žandarmēriju, lai izlemtu, ko darīt ar latviešiem, kas vēlas pāriet pareizticībā.

Zemnieku nemieru ieganstsbija divi neražas gadi, bads.

Žandarmērijas arhīvā ir lieta ar nosaukumu «Par Vidzemes guberņu Cēsu apriņķa zemniekiem, kas izteikuši vēlēšanos pārcelties uz citām vietām». Pirmais dokuments šai lietā ir Vidzemes žandarmu korpusa apakšpulkveža Ķirša 1841. g. 19. jūnija ziņojums žandarmu šefam grāfam Benkendorfam. Kiršs ziņo par 30 zemnieku iesniegumu sakarā ar viņu vēlēšanos izceļot, vienalga, uz kurieni: «Tam par iemeslu, kā man vienbalsīgi teica zemnieki, ir bads un pilnīga izputēšana pārmērīgo klaušu dēļ.»

Barons Pālens saņēma Benkendorfa pavēli nekavējoties veikt stingru izmeklēšanu, arestēt skrīveri Lukinu, kurš, kā ziņo Kiršs, esot zemniekiem krogā lasījis «Valdības publikāciju par vēlēšanos pārcelt zemniekus uz siltu klimatu». Pālens nepaspēja pavēli izpildīt, kad Kiršs ziņoja otrreiz — par 172 zemniekiem, kas vēloties pārcelties uz dienvidu zemēm. Jau 2. jūnijā Pālens cara vārdā izdeva «ziņojumu-patenti», kuru svētdienās lasīja baznīcās no kanceles: «. . no augstā kroņa puses nekāda zemes gruntē Krievu pusē nav ierādīta, kur Vidzemes zemnieki varot piemesties . .» Bet tas nelīdzēja, drīzāk otrādi: zemnieki masveidā devās uz Rīgu, noticot baumām, ka «patente» ir pašu muižnieku izdomāta.

Varam uzrādīt divus baumu avotus. Pirmkārt, kaut kādas «valdības publikācijas» skrīveris Lukins varētu būt lasījis, jo 1837.—1841. gados ģenerāļa P. Kiseļeva vadībā tika dibināta Valsts īpašumu ministrija, kuras pienākumos ietilpa gādāt par valsts zemniekiem, — tiem, kas dzīvoja uz valsts zemes. Jaunā ministrija rūpējās par ļaužu pārvietošanu no daudzapdzīvotām guberņām uz valsts zemēm citās guberņās, arī uz Ples-kavas guberņu, no kurienes, jādomā, arī kāds valdības dokuments varēja nokļūt Vidzemē.

Otrs baumu avots bija ebreju pārvietošana uz dienvidiem sakarā ar to, ka Jelgavā bija strauji audzis ebreju skaits, jo pēc trešās Polijas dalīšanas 1795. gadā Kurzeme ietilpa teritorijā, kur bija ļauts dzīvot ebrejiem.

Tajā pašā arhīva lietā atrodams iekšlietu ministram Dubeltam rakstīts paskaidrojums: «Kurzemes guberņā izrādījās 300 tādu ebreju ģimeņu, kas pārdeva savu mantību, lai pārceļotu uz Sibīriju. Viņi visi jau atrodas Hersonas guberņā un tur iekārtojas uz dzīvi ar valsts pabalstu.»

Ebreju pārvietošanās no Kurzemes ir svarīgs fakts tā laika Baltijas dzīvē. 1827. gadā Jelgavas tirgotāji un amatnieki iesnieguši caram prasību par ebreju skaita samazināšanu Jelgavā; sakarā ar to valdība sākumā pat domājusi izsūtīt no novada visus ebrejus, kas ieceļojuši no citām guberņām; vēlāk šo plānu gan nācies krietni vien ierobežot, jo viņu skaits izrādījās pārāk liels.

Jelgavas pilsoņu sūdzību cars ievēroja un lielu ebreju grupu izsūtīja. Kā šo faktu vērtēja latviešu zemnieki? Ja jau ebrejiem ļāva pārcelties uz siltajām zemēm, pie tam dodot valsts pabalstu, tad kāpēc par to nevarēja sapņot latviešu zemnieks — brīvs, bet bez zemes.

10. jūlijā Pālens izdeva nākošo «patenti» un piedraudēja: «Ja zemnieki vēl nāks, tad pēc visa likuma bardzības tiks nostrāpēti kā tādi, kas nepaklausīgi ceļas pret visaugstāko ķeizara prātu.»

Bet ko badā novārgušam zemniekam varēja nozīmēt pēriena draudi? Kad policija mierīgiem līdzekļiem nevarēja apturēt zemnieku iešanu uz Rīgu ar saviem iesniegumiem, Pālens sāka lietot varu. 15. jūlijā viņš ziņoja Benkendorfam, ka licis publiski sist ar nūjām dažus no visspītīgākiem, un, «lai panāktu lielāku šī brīdinošā sodamēra iedarbību, es visiem šiem ļaudīm liku noskūt pus-galvas.»

Zemniekus pēra nežēlīgi — pils laukumā tieši pretī ģenerālgubernatora logiem, blakus kolonnai ar eņģeli augšā, kuru nesen uzstādīja, svinot uzvaru pār Napoleonu.

Tie, kurus izdzina pa pilsētas vārtiem, gāja pie «krievu gubernatora», kā tautā dēvēja žandarmu Ķiršu. Pālenam bija iemesls žēloties: «Apakšpulkvedis Kiršs pirmos no zemniekiem, kas gāja pie viņa ar sūdzībām un lūgumu izceļot, ierakstīja sarakstā, ko viņi izprata tā, it kā visi tie dabūšot atļauju pārceļot.»

Daži zemnieki iemaldījās pie pareizticīgo bīskapa Irinarha. Viņa kanceleja atradās līdzās Pils laukumam. Arī tur uzklausīja zemnieku bēdu stāstus par badu, pārmērīgām klaušām, izmisumu.

Pālens sūdzējās arī par bīskapu Iri-narhu, kas it kā kūdot zemniekus uz pārcelšanos. Viņš lūdza Benkendorfu aizliegt bīskapam pieņemt zemniekus. Bet lieta izrādījās pavisam traka: kad Irinarhs saņēma attiecīgo aizliegumu, viņš Vidzemes gubernatoram Felker-zāmam nosūtīja trīs zemnieku iesniegumus ar lūgumu pieņemt viņus pareizticībā. 69 cilvēki vēlējās atstāt luterticību. Tas bija kaut kas negaidīts! Iesniegumu oriģinālus nekavējoties nosūtīja uz Pēterburgu, uz Vissvētāko sinodi, kas savukārt ziņoja caram. Viņš norīkoja komisiju, lai izpētītu «zemnieku nemierus Vidzemes guberņā». Kur dzīvojuši zemnieki, kas nelika mieru pat caram? Pirmais iesniegums nācis no Vecgulbenes un citām Cēsu apriņķa pilsētām, tajā uzskaitīti 28 zemnieku uzvārdi un katrs trīs krustus pievilcis. Otrs — no Drustiem un Vecpiebalgas — ar 24 uzvārdiem. Trešais no barona Fitenhofa muižas Mālpilī — 17 cilvēki. Un vēl dota piebilde, ka galvenie vaininieki esot piebaldzēni no Seremetjeva muižām — braukājot pa citām guberņām un tirgodamies baumas vācot.

Pa to laiku zemnieku uzbudinājums pieauga. 28. jūlijā Pālens jau lūdza atsūtīt karaspēku, lai novērstu dumpi — kaut arī atzina, ka «nemieri turpinās tikai tāpēc, ka zemniekus joprojām pieņem augstsvētītā bīskapa namā», un 900 (!) policijā pratināto zemnieku protokoli liecinot, ka starp personām, kas tikušās ar pareizticīgo garīdzniekiem, «neesot tādu, kas vēlētos pāriet pareizticībā».

Baltijas varasvīri bija vienoti savā naidā pret bīskapu Irinarhu. Ikvienā vēstulē, kuru sūtīja uz Pēterburgu, tika minēta Irinarha nepieļaujamā rīcība, viņa solījumi dot zemi siltās zemēs tiem zemniekiem, kas mainīšot ticību. Un baroni panāca savu: 8. augustā sinode pieņēma lēmumu par Irinarha atcelšanu no amata.

Šodien mums ir viegli saprast baronu ļauno vienprātību pret zemnieku kustību. Toreiz Baltijas guberņās vācieši sastādīja 1 /12 no iedzīvotāju skaita, un saikni ar zemnieku masu nodrošināja tikai mācītāji, luterticība. Ja ļautu saraut šo saikni — atļautu pāreju pareizticībā, tad sāktu irt vācu gadsimtu varas pamats.

Lasot arhīvu materiālus par 1841. gadu (nevis nogludinātos notikumu izklāstus vēstures grāmatās), rodas iespaids, ka valdība mākslīgi saasināja attiecības ar zemniekiem, meklēja iemeslu izmantot varu visā pilnībā: 5. augustā Pālens liek policijai pielietot pret zemniekiem jaunus soda mērus: «skūt visu galvu, kalt važās un apsardzības pavadībā sūtīt uz dzīvesvietu, kur viņus pērt ar rīkstēm sapulcināto iedzīvotāju klātbūtnē».

Centās arī vietējā vara: muižu pagalmos pēra ikvienu, kuru turēja aizdomās par vēlēšanos iet uz Rīgu ar lūgumu mainīt ticību.

Dabiski, ka tāda guberņas un vietējo varasvīru darbība noveda pie nepamatotiem sodiem un kā sekas — pie zemnieku nepaklausības, pie «dumpošanās». Kādā vietā zemniekpūlis nepieļāva piecu zemnieku pēršanu, citā — bruņots ar mietiem un akmeņiem, ar draudiem panāca arestētā vīra atbrīvošanu. Tiesa gan, nemieri bija, tā sakot, «mierīgi», bez «roku palaišanas». Bet tomēr bija iemesls sūtīt paziņojumus uz Pēterburgu par zemnieku dumpošanos.

Beidzot radās iemesls veikt ārkārtējus pasākumus. Tas notika Jaunbebros. Septembra sākumā tiesas izpildītājs fon Tranzē ar zaldātu vadu devās ceļā no Rīgas uz Neibēverhofu (Jaunbebriem), lai atestētu Viļumu Preisu, Apšu māju saimnieku, kas esot «aģitējis» uz pārceļošanu un pāriešanu pareizticībā. 10. septembrī ekspedīcija nonāca Āpšos, bet Preisu mājās neatrada. Devās uz muižu. Pa ceļam gāja garām kartupeļu laukam, kur, kā sūdzējās muižnieks, dumpojoties zemnieki (tā vēsturē radās nosaukums «kartupeļu dumpis»). Bet neko nepanāca: zaldāti —10 cilvēku — nobijās no 50 vīriem, kuriem rokās bija mieti, dakšas un akmeņi. Komisārs Hel-mans, kas gāja virsū pūlim ar draudiem, dabūja ar mietu pa galvu. Beidzot (!) pirmā īstā zemnieku ļaundarbība. Zaldāti atkāpās un noslēpās muižā. Rītā pūlis sanāca muižā un prasīja izdot Helmani. Pūļa priekšgalā ar mietu rokās stājās meklējamais Preiss. Viņš esot saucis: «Ķer nu

tagad!» Vīri pat saķēruši fon Tranzē un nostiepuši pa kāpnēm no pils balkona, kur tas esot gānījis zemniekus. Prātīgākie gan tūlīt pārbijušos baronu izbrīvējuši, un viņš lēkšojis uz savu muižu Odzienā.

Tas arī viss dumpis. Uz Pālena ziņojumu par dumpi imperators Nikolajs I uzlika rezolūciju: «Darboties apdomīgi, bet bez jebkāda vājuma.»

Nu ģenerālgubernators varēja laist

Otrā daļa. DĀVIS BALODIS — AĢITATORS PAR «KRIEVU» TICĪBU. LIELĀS KUSTĪBAS PRIEKŠVAKARĀ

1841. gada oktobrī barons Pālens raksta savam labvēlim, žandarmu šefam, ka miers (kā viņi to saprata) esot atjaunots, un grāfs Benkendorfs, no tālienes cildinot sava tautieša varoņdarbus, privātā vēstulē atbildēja: «Paldies dievam! Rādās — viss beidzies, vismaz uz šo reizi.» Tā rakstīja J. Samarins, izklāstot konversijas kustības cēloņus un sekas (pareizāk sakot, savu šīs kustības izpratnes variantu).

Līdz nākamajai «reizei» Benkendor-fam nebija lemts nodzīvot: viņš mira

1844. gadā. Viņa vietā nāca grāfs A. Orlovs, dēls jaunākajam no tiem pieciem brāļiem Orloviem, ar kuru vārdu saistās Katrīnas Otrās tronī kāpšana. Pats viņš savu karjeru nodrošināja 1825. gadā, nešaubīgi nostājoties Nikolaja I pusē de-kabristu notikumos. Orlova iecelšana žandarmu šefa postenī vājināja «Vācu partijas» pozīcijas impērijā. Un, kad, atsākoties reliģiskiem nemieriem 1845. gadā, Pālens mēģināja darboties pēc 1841. gada scenārija, galmā viņu neatbalstīja. 1845. gada maijā par ģenerālgubernatoru nozīmēja sirmu ģenerāli J. Golovinu.

Zināmi zaudējumi bija arī «Nacionālajā partijā» (tā vācu avīzēs dēvēja tos, kas uzstājās pret baronu politiku Baltijā). Prasmīgā diplomāta Irinarha vietā par Rīgas bīskapu nozīmēja Filaretu — ļoti izglītotu teologu, simpātisku cilvēku, bet nespējīgu «aplenkuma» apstākļos izturēt ilgu cīņu ar luterāņiem. Viņš ķē-darbā pieprasīto karaspēku. Zaldāti pārmeklēja mežus un ķēra aizbēgušos zemniekus. Konfiscēja bises un pulveri, kaut neviens šāviens (!) uz zaldātiem nebija.

Arestēja vairākus simtus cilvēku. Galvenos «aģitatorus» arestēja kopā ar ģimenēm. Darbu uzsāka karatiesa. Pālens prasīja cara atļauju apstiprināt tiesas spriedumus bez izskatīšanas Iekšlietu ministrijā (saskaņā ar likumu tas bija jādara gadījumos, kad sodīto skaits pārsniedza 10), lai nemazinātu eksekūciju «audzinošo nozīmi». Un panāca savu: 13. oktobrī savā Carskoje Selo rezidencē cars pieņēma lēmumu: «Es atļauju jums karatiesu spriedumus pār Vidzemes zemniekiem, kas vainīgi nekārtībās,

apstiprināt arī tajā gadījumā, kad sodāmo skaits, kuriem pienākas miesassods vai izsūtīšana uz Sibīriju, pārsniegtu 10 cilvēku. Nikolajs.»

Jaunbebros organizēja paraugeksekū-ciju. Ceremonijas izpildi nodrošināja divi zaldātu bataljoni un 40 kazaki. «Svinīgā» akta sākumu atzīmēja ar šaušanu no diviem lielgabaliem, kurus jau rudenī nogādāja uz Jaunbebriem, lai cīnītos ar nemierniekiem. Sadzinuši bija apkārtējo pagastu varasvīrus no Rīgas un Cēsu apriņķiem, tai skaitā 230 pagasta tiesas vīrus un 386 pagasta valžu locekļus un apkārtējo muižu iedzīvotāju simtus. Kas par mērogu! Pēra 108 cilvēkus, to vidū bija 8 bērni.

rās pie katehisma, lūgšanas grāmatas tulkošanas latviešu valodā. Viņam aktīvi palīdzējis Balodis. Bet no cīņas ar baroniem un mācītājiem Filarets izvairījās.

1840. gadā D. Balodis ar ģimeni pārbraucis uz Rīgu, tātad Jaunbebru nemiernieku eksekūcijās Dāvis nebija aculiecinieku pulkā. Nav zināms, vai pirms 1840. gada Dāvim bijuši kādi sakari ar Rīgu.

Dāvis Rīgā turējis iebraucamo vietu un nodarbojies ar galdniecību. Joprojām bijis aktīvs hernhūtietis. Iekārtojis saiešanas namu, izmantodams Jāņa draudzes mācītāja Treija palīdzību. Bet ar mācītāju ātri nonācis konfliktā, un saiešanas nams slēgts. Tas arī bijis par ieganstu Baloža pārejai pareizticībā. Šo svarīgo pagrieziena momentu Baloža un visas latviešu tautas dzīvē detaļās apraksta vairāki autori.

Visai ticamu versiju devis P. Valujevs:

«1844. gadā ar luterāņu mācītāja Treija atļauju Rīgas hernhūtieši noīrēja Maskavas priekšpilsētā istabu priekš savām sapulcēm un lūgšanām, par ko mācītājs Treijs 15. septembrī ziņoja Jāņa baznīcā saviem draudzes locekļiem, aicinot tos pulcēties šai istabā, lai lasītu garīgās grāmatas un dziedātu lūgšanas, bet lai nedomājot pulcēties bez viņa atļaujas un lai lasot tikai tās grāmatas, kuras viņš pats uzrādīšot, un lai nevāktu naudu, jo, pēc viņa vārdiem, atvaļināts zaldāts Kārlis Ernsts solījies par savu naudu īrēt istabu, latviešu zemnieks Balodis bez atlīdzības gādāt solus un pats Treijs solījās atnest sveces.

Vēlāk hernhūtieši sākuši šai istabā bez Treija ziņas pa sestdienām vakarēt un pa svētdienām noturēt rīta lūgšanas un vākt naudu lūgšanu nama uzturēšanai.

To uzzinājis, mācītājs Treijs licis nedēļu pirms ziemassvētkiem istabu slēgt un hernhūtiešiem liedzis noturēt sapulces.»

Citi autori saka, ka Treijs ķengājis hernhūtiešus savā avīzē «Tas latviešu ļaužu draugs» un sūdzējies arī policijā. Kad nu

Treijs aizzieģelējis lūgšanu namu, Dāvis Balodis sitis bībeli padusē un devies pie mācītāja izskaidroties. Ļāvies izteikt daudzus pārmetumus ne tikai Treijam, bet viņa personā visiem mācītājiem, ka tie esot bezti-cīgi un kūtri, kāri uz peļņu un mantu un gūstot to spaidu kārtā, esot augstprātīgi. Visbeidzot runājis bībeles vārdiem:

«Es nespēju jūs pārliecināt, bet drīz pati lieta parādīs, vai attiecas uz jums pravieša vārdi par nebēdīgiem ganiem, kuri gana ne viņiem uzticētās aitas, bet sevi pašus.»

Pēc šīs kaislīgās izskaidrošanās, kā raksta Valujevs, — «1845. g. 24. janvārī 121 cilvēks griezās pie pareizticīgo bīskapa, viņš atteicās laist baznīcā, tad viņi iesniedza lūgumus par pāreju.»

Tā sākās 1845. gads — lielās Vidzemes zemnieku kustības gads.

LIKTENĪGAIS 1845. GADS

1845. gadā ar Vidzemes zemnieku lietām daudzkārt nodarbojās valsts orgāni, sākot ar caru un sinodi, beidzot ar guberņas iestādēm. P. Valujeva arhīvā Ļeņingradā saglabājies «Valdības rīkojumu saraksts par zemnieku pāreju pareizticībā». Tajā minēti 56 dokumenti, kas saistās gan ar pašu pāreju, gan ar baznīcu iekārtošanu, mācītāju pienākumiem, pareizticīgo piedalīšanos tiesās u. c.

Pamēģināsim izsekot šiem dramatiskajiem notikumiem, citējot fragmentus tikai no vienas arhīva lietas «Par Vidzemes zemnieku kustību, lai pievienotos pareizticībai».

1845. gada 6. martā Baltijas ģenerālgubernators barons Pālens ziņoja žandarmu korpusa šefam grāfam Orlo-vam:

«1. martā Rīgas pilsētas policijā ieradās 11 cilvēku, kas pieder luterticībai, ar ziņojumu, ka viņi ar savām ģimenēm vēloties pievienoties pareizticīgajai grieķu — krievu baznīcai (. .) Ja šī prasība tiks apmierināta, viegli var atkal izcelties nemieri un jukas vietējo iedzīvotāju vidū, kā tas notika 1841. gadā, un draudi vispārējam mieram un kārtībai, jo lielāki tāpēc, ka guberņā valda trūkums sakarā ar pagājušā gada neražu.»

No lūguma, kas datēts ar 1845. gada 27. februāri, var uzzināt, ka pirmie septiņi sarakstā ir atvaļināti virsnieki un apakšvirsnieki, bet pārējie četri ir:

«8. Rīgas iedzīvotājs zemnieks Dāvis Andrejs Balodis,

9. Rīgas sīkpilsonis Kārlis Bērtušs,

10. Rīgas sīkpilsonis Andžs Mednis,

11. Rīgas iedzīvotājs zemnieks Miķelis Piļvēders.»

Kamēr Pālena «briesmu ziņa» vēl bija ceļā uz Pēterburgu, Rīgas varasvīri tik sekmīgi apstrādāja pārkristīties gribētājus, ka pēc trim dienām varēja rakstīt:

«Saskaņā ar ģenerālgubernatora rīkojumu vietējā policijas pārvalde vakar ķērās pie jau zināmās 11 cilvēku lūdzēju pilnvaras apstiprināšanas. Pie tam tikai viens, atvaļināts zaldāts Kārlis Ernsts noteikti paziņoja, ka vēlas pāriet pareizticībā, otrs šejienes iedzīvotājs Balodis paziņoja, ka viņš arī vēloties kristīties, ja grieķu — krievu dievlūgšana notikšot latviešu valodā, tāpēc ka viņš vāji zinot krievu valodu; visi pārējie paziņoja, ka viņi nemaz negribot pārkristīties, bet palikšot luterticībā, gribot tikai, lai būtu lūgšanu telpa jebkuram laikam, ik dienas, kā tas esot pie hernhūteriem; papildus viņi vēl prasīja par skolas dibināšanu, lai viņu bērni varētu runāties latviešu un krievu valodu.»

Ar Dāvi Balodi policija ņēmās visvairāk, pratināja trīs reizes. Visi pārējie jau pēc pirmās pratināšanas esot nobijušies un.no ticības maiņas atteikušies.

Dāvis spītīgi uzstāja uz savu: «Vēlos pārkristīties.» Ar to arī lielā kustība sākās.

Vērojot guberņas varas noskaņojumu, Filarets apjuka un 13. martā ziņoja sinodei: «Visas šīs lietas un daudzi citi apstākļi mani pārliecina, ka šo lietu noteikti jāatstāj uz tālāku laiku. Liecinu ar savu sirdsapziņu, ka pret tādu vācu puses niknumu, kāds tas ir pašlaik, neko nevar izdarīt. Citādi iznāks tā, ka bīskapu padzīs no Rīgas.» Bet Pēterburgā bija cits noskaņojums nekā 1841. gadā: uz Pālena ziņojuma cars Nikolajs ar savu roku uzrakstīja: «Veltīgi barons Pālens cenšas dot šai lietai lielāku svaru, nekā tā pelnījusi (. .) Publikas bažas ir veltīgas un nepamatotas, jo vairāk tāpēc, ka līdzīgus lūgumus nedrīkst pieņemt uz pilnvaras pamata, bet personīgi no tiem, kas vēlas pievienoties, un tāpēc nevar būt, ka daudz tādu izrādītos (. .) Lūdzējiem ļaut pievienoties un dievlūgšanu viņiem iekārtot vienā no baznīcām viņu valodā.»

Tas bija liktenīgs lēmums, kura sekas valdība nespēja paredzēt.

«21. aprīlī katedrālē pats bīskaps iesvaidīja ar eļļu desmit pārgājējus; aprīļa beigās iesvaidīti bija 28, maijā — 50 cilvēki. Dievlūgšanu latviešu valodā atklāja Pokrova baznīcā; par garīdznieku pareizticībā pārgājušiem nozīmēja tēvu Mihailovu, klirosa lasīšanu veica Dāvis Balodis,»—tā šos pirmos jauno ticības locekļu soļus apraksta Samarins.

29. aprīlī garīdznieks J. Mihailovs Pokrova baznīcā pārkristīja septiņgadīgo Pēteri Balodi.

Ar Dāvi Balodi kustība sākās, viņš arī visvairāk izdarīja, lai

vairotu pareizticīgo skaitu. Jau 1845. gada maijā rakstīja sinodei iesniegumu, lai viņu pārvestu no zemnieku kārtas garīgā kārtā.

Luterāņu mācītāji centās traucēt, izplatīja dažādus apmelojumus. Pret Balodi pat sāka tiesas prāvu — viņš esot apzadzis savu brāli Jāni. (Tiesas materiālus vēl derētu savākt un izstudēt.)

Dāvis Balodis droši gāja pa izraudzīto ceļu. 1846. gada aprīlī viņu norīkoja par garīdznieku Ļaudonā — tālā Vidzemes nostūrī. Tur viņš darbojies «nežēlīgi kā mēris», tur viņš veicis savu «riebīgo gešefti» (kā raksta luterāņu vēsturnieks Harless): divu gadu laikā pārkristījis 7000 cilvēkus un nodibinājis

7 pareizticīgo draudzes: Ļaudonā, Saikavā, Odzienā, Kalsnavā, Mārcienā, Sausnējā un Lazdonā. .

Ja pirms konversijas kustības Vidzemes latviešu un igauņu daļā bija tikai 9 pareizticīgo baznīcas, tad 1852. gadā Vidzemē jau bija 87 pareizticīgo baznīcas (izvietotas pagaidu telpās). Balodis darbojās neapskaužamos apstākļos, kurus diez vai iespējams pasliktināt: dievkalpojumi notika vecās kazarmās pie tirgus laukuma. Bet pāri laukumam atradās lepna luterāņu baznīca. Tomēr zemnieki gāja klausīties, ko stāsta Dāvis Balodis. Gāja ar lielu ticību, ar cerību, ka dzīve kļūs vieglāka. Un ja ne laicīgu labumu dēļ, tad gūstot kaut mierinošu vārdu.

PĀRGĀJĒJU LĪKSMĪBA

Indriķis Straumīte savu «Pareizticīgā latvieša piezīmju» sākumā raksta:

«Pirms radībām parasti mēdz būt lielas sāpes — tā tas bija arī še. Sāpes bija sākušās jau sen; 1841. gadā viņas rādīja krampjus un četrus gadus vēlāk, 1845. gadā, sekoja krīze.»

Dzemdības jeb, kā agrāk teica, radības notika. Kas tad piedzima? «Piedzima» 100 tūkstošu pareizticīgo zemnieku (rēķinot pa Vidzemes guberņas latviešu un igauņu daļu kopā).

Atskatoties šodien uz to tālo laiku, var teikt, ka 1845.—1847. gados izmocītā latviešu tauta «dzemdēja kropli». No tā kaunējās vietējā «vācu» vara. Kaunējās kā no sava bezspēka apliecinājuma. Ka nespēj turēt paklausībā darba «lopus». No tā kaunējās arī cara valdība, krievu ierēdņi, vismaz tie, kuri sludināja lozungu «viens cars, viena valoda, viena ticība», tikai kaunējās pa savam — ka nespēj sniegt palīdzības roku nabaga zemniekiem, ka dzen viņus vēl dziļāk izmisumā un . . . nevar realizēt savu rusifikācijas saukli.

Lasot vēstures grāmatas, radās iespaids, ka konversijas

kustību vienmēr mēģinājuši noklusēt. Der minēt kaut vai J. Krodznieku. Par Jaunbebru «kartupeļu dumpi» viņš sarakstīja veselu grāmatu. Bet tālāk par 1841. gada notikumiem viņš neiet (varbūt arī nepaspēja, jo mira 1924. gadā?). Lūk, Krodznieka vārdi:

«Mūsu tautas dzīvē 1841. gadam ir liela nozīme. Ar viņu sākās jauns laikmets: kur mēs agrāk bijām cietēji, tur nu pārejam uzbrucējos, no pasivitātes aktivitātē. Mēs mainām lomas ar vāciešiem, jau mūsu tēvu tēvi bija mēģinājuši hernhūtismā atpestīties no vācu virskundzības, bet laicīgās lietās cīņa iesākās tagad. Jauns uzņēmiens, jaunas dzīves būšanas reti kad izdodas uz pirmo rāvienu, jo koks nekrīt ar pirmo cirtienu. Bet jau liels panākums, kad pretiniekam nākās atgainīties.»

Sie vārdi gan vairāk attiecās nevis uz pirmiem dzemdību krampjiem, kā 1841. gadu nosauc Straumīte, bet gan uz pašām dzemdībām — uz 1845. gadu. Bet laikam jau 1922. gadā, kad iznāca Krodznieka grāmata, par «krievu» ticību nedrīkstēja spriest. Ielūkosimies dziļāk vēsturē un mēģināsim saprast, vai tiešām tauta 1845. gadā bija «dzemdējusi kropli». Vai tikai kroplība nav vēlākas audzināšanas rezultāts? Tie, kas vēlējās kroplību redzēt, tik ilgi aģitēja, tik uzstājīgi jaunpiedzimušo «audzināja», ka viņš pats noticēja savai kroplībai.

Ja palasām Straumītes atmiņas, tad redzam, ka jaunpiedzimušais ir bijis veselīgs, līksmes pilns puisēns.

Citēsim:

«Pārgāja! Dāvis Balodis pārgāja! . , .

Sī ziņa zibens ātrumā izplatījās pa Vidzemi un Igauniju. Viņa iespiedās džūkšļos, mežos un purvos, kuriem, kā likās, nebija nekāda sakara ar pasauli, un ieskatījās tādos mājokļos, kur nekad neiespīdēja pat saules gaisma.

Tā atstāja varenu iespaidu. Visas citas rūpes uz kādu laiku apklusa un tautā ne par ko citu nerunāja, kā par Dāvida Baloža pāriešanu, vai, kā latvieši runāja, pārkristīšanos. Piē tam ievērojami, ka nevienam ne acumirkli neienāca uzskatīt šo notikumu kā netīšu un atsevišķu gadījumu, kā tādu, kas attiecas tikai personīgi uz Balodi vienu pašu; bet visi, bez kādām sarunām, noģida kopīgas kustības sākumu un it kā lūzumu pašu liktenī . . .

Brīnišķīgs bija pūļa gara stāvoklis! Pūlis nemaz nebrīnījās, pat neuztraucās par to, ka viņus tā sodīja un vajāja. Viss tas izlikās nepieciešams. Sodītie jo cietāki pieķērās pareizticībai, bet, kad to redzēja luterāņi, tad it kā kāda neredzama vara tos dzina pāriet. No sodiem nekaunējās, bet, gluži otrādi, ar tiem lepojās, ne vien paši sodītie, bet arī viņu dzimtas.

Kas jel vienu reizi bija sodīts, tas jau pats savās acīs noteikti kļuva pareizticīgs.»

Tauta līksmoja. Zemniekus sēdināja cietumos, nežēlīgi pēra, pēra visur — pilsētās un muižās. Bet tauta neķēra rokās mietus, izkaptis vai cirvjus. Nē. Ja kāds žēlojās tiesā, ka pērts nevainīgi, jo pārkristīšanās esot atļauta, tad pērienus atkārtoja. Tikai jau pēc draudzes tiesas lēmuma un parasto 40 sitienu vietā tāds buntav-nieks saņēma 60 sitienus. Meta krustu un priecīgs gāja mājās.

«Uz ceļiem, krogos, visur bija dzirdams viens un tas pats, no krodziniekiem, no saviem un svešiem ceļa biedriem, ka Balodis tiešām pārgājis, ka tagad visi var pāriet.»

(Turpinājums sekos)

Daudzi no komjauniešiem šobrīd *pavisam automātiski laiku* **cenšas** *dalīt pēc vairāk vai mazāk formālām* **robežzīmēm. Panīkuma periods pirms komjaunatnes** XX *kongresa un rosīgais, daudzsološais, perspektīvais pēckongresa laiks. Taču mainīgā, plūstošā ikdiena ievieš savas korekcijas šajās drīzāk izjūtu, nekā prāta celtajās* **konstrukcijās.** *Principiāli jaunu* **nostādņu** *vēl ne tuvu nav tik daudz, kā* **gribētos.** *Arī tik vitāli* **svarīgā jomā** *kā* **komjaunatnes finansiālā darbība.** *Līdz šim tā (oti kaunīgi bija atstumta otrajā plānā, it kā komjaunatnes un* **naudas** *attieksmju temats būtu nepiedienīgs* **pieklājīgā sabiedrībā. Jādomā, ka tieši šis** *ilgstošās* **attieksmes dē| vēl** *krietnu laiku no visai daudzu komjaunatnes darbinieku puses būs vērojama nepietiekami nopietna šo jautājumu* **novērtēšana.**

DACE TERZENA

NABAGĀ MĀSA

Taču *pirmskongresa diskusijās gan centrālajā, gan republikas presē pat* **izskanēja domas, ka galvenais, kāpēc komjaunatne** *kā organizācija ir sakompromitējusies, ir tās finansiālā mazspēja. Būtībā tā ir jautājuma vairāk vai mazāk apzināta pareiza nostādne, jo jebkurš cilvēks, kas* **strādājis komjaunatnē** *un centies realizēt kaut šķietami sīku ideju vai* **ieceri, neizbēgami saskāries ar naudas** *jautājumu. Un tātad — tas ir pilnīgi objektīvi, ka finansu sfēra pilnīgi konkrēti* **iespaido** *ideoloģiskā darba sfēru. Ābeces patiesība. Pastāvīgi nerealizētas labas* **idejas un līdz ar to** *pieviltu «ierindnieku» simti un tūkstoši ir taisnākais un īsākais ceļš uz komjaunatnes autoritātes graušanu.*

Pirms kongresa ilgi klusējušas balsis sāka interesēties — kur paliek ikmēneša biedrunauda? Kāpēc vismaz puse no savāktās nevar palikt pirmorganizācijāsī Un kāpēc arī to naudu, ko komjaunatne **nopelna, lāgā nevar izmantot?**

Komjaunietim pirmrindniekam kā rajona komitejas balva **vēl nesenā** *pagātnē tika piešķirts, piemēram, izgrebts koka ērglis uz koka paliktņa par septiņiem rubļiem piecdesmit kapeikām gabalā. Vai kas cits* **—** *tikpat* **bezjēdzīgs.**

Pēdējā laikā situācija esot mainījusies. Strādājošiem komjauniešiem var pirkt **balvas,** *kuru cena nepārsniedz četrdesmit rubļus, skolēniem un studentiem* **— piecpadsmit** *rubļus.*

Un veselai pirmorganizācijai kopīgu **balvu rajona komiteja var** *pirkt* **par 80** *rubļiem. Pieņemsim, ka organizācijā ir apmēram 600 cilvēku. Un pieņemsim* **—** *kādā rajona organizāciju salidojumā vai sacensībā kā balvu tā saņem . . .* **divguļamu telti. Tas ir vismaz amizanti, vai ne? Un** *kāpēc instrukcijā paredzētā summa ir tieši 80, nevis* **—** *85,90 vai 95 rubļi***?** *Sādi «kāpēc» vēl joprojām rodas ik uz soļa, īpaši rajonu komiteju darbiniekiem, kuru iecerēm tad arī* **tiek** *uzmauktas instrukciju sakas.*

Cik augstu šis problemātikas vilnis *bija pacēlies pirms kongresa un kongresa laikā, tik zemu noplacis tagad. Laikraksts «Padomju Jaunatne» tūlīt pēc kongresa mēģināja aizsākt sarunu ar lasītājiem tieši par šo tematu* **—** *komjaunatne un finanses. Tika publicētas pāris* **intervijas ar šajā jomā kompetentiem cilvēkiem,** *tika informēts par* **novitātēm,** *kas parādījušās komjaunatnes finansiālās darbības formās. Tika izteikts arī aicinājums rakstīt un jautāt* **—** *gan par neskaid-rībām pašu organizācijās, gan par to, kam finansu darbībā vajadzētu notikt* **citādi.**

Redakcija **saņēma** *tikai* **vienu** *(!) vēstuli. Kas tad noticis***? Kādēļ** *apklusušas skaļās balsis, kas tik ļoti* **cīnījās par** *komjaunatnes finansiālo patstāvību***?** *Vai mūsu* **sabiedrības** *azotē nav* **izkultivētsarī** *paviršā, paģērošā un absolūti virspusējā kliedzēja tips***? Vai tad, kad parādās** *patiešām praktiskas darbības iespējas un klaigāšanā neviens vairs neklausās, spa-***rīgums** *izzūd kā* **nebijis? Vai** *nebija izdevīgāk dzīvot, kad vairāk aizliedza,* **nevis atļāva? Domā! Dari! Lem! Nesanāk.**

Latvijas ĻKJS CK lietu pārvaldnieks Dainis **Babulis** *to apstiprina: noticis augstskolu komjauniešu sekretāru seminārs.* **No tādas** *auditorijas varētu gaidīt visasākos jautājumus.* **Neviena! Pat** *instrukcija par'piesaistīto līdzekļu izmantošanu* **nebija izlasīta.**

Bet ja tik vien būtu jāizlasa un jāzina! Nāk taču klāt arī jaunas nostādnes. Šo procesu dinamika vislabāk noteikti izjūtama Latvijas ĻKJS CK lietu pārvaldē, kas **nodarbojas ar** *visiem republikas komjaunatnes organizācijas finansu jautājumiem.*

Dainis Babulis:

— *Paredzams, ka* **Vissavienības mēroga** *tiks realizēts jauns finansu eksperiments. Kā notika visu laiku***?** *Tās republiku un apgabalu komjaunatnes organizācijas, kuras strādā bez dotācijas (tostarp arī* **Latvija), nebija ieinteresētas,** *lai palielinātos budžeta ienākumi, jo pozitīvi pārsniegtā summa vienalga tika pārdalīta Vissavienības mērogā,* **un** *to dotācijas veidā saņēma kāda finansiāli* **vārgāka republikas vai**

apgabala komjaunatnes *organizācija. Kā zināms, budžeta* **apjomu plānošana** *arī* **vienmēr notikusi** *stingri centralizēti, tā ka par šīs summas aplēšanu, teiksim, rajona līmenī, vispār nav* **bijusi runa.** *Līdz šim,* **budžeta** *summas centralizēti plānojot, nav ņemtas vērā* **arī reģionālās īpatnības. Saprotams, ka** *Vissavienības Centrālkomitejā tīri fiziski nav iespējams izskatīt katra rajona vajadzības. Visi šie apstākļi kopumā radīja nevēlēšanos katrā konkrētā rajona* **komitejā pa** *īstam* **interesēties** *par* **saviem** *naudas līdzekļiem un to pieaugumu. Tāpēc* **šobrīd ir pilnīgi nepieciešami likvidēt** *pārlieku centralizēto finansu plānošanu komjaunatnē.*

Plānotā eksperimenta būtība ir tāda: republiku un apgabalu komjaunatnes **organizācijām, kuras strādā bez dotācijām,** *tiks atstāta daļa no biedrunaudās iekasētās summas, daļa no starptautiskā jaunatnes tūrisma biroja «Sputņiks» un komjaunatnes preses izdevumu peļņām.* **Domāju, tas noteikti sekmēs** *patstāvīgāku un saimnieciskāku līdzekļu izmantošanu* **— ar pirmorganizāciju sākot.**

Tādas pieejas pareizību noteikti apstiprina jebkura tuvāka iepazīšanās ar rajonu **komiteju** *finansiālo darbību. To pierādīja arī saruna komjaunatnes Ļeņina* **rajona komitejā, kas izvēlēta tikai kā** *raksturīgs šābrīža situācijas, nevis kāda ideāla parauga piemērs. Kopā ar otro sekretāru Igoru Osipenko un uzskaites un finansu sektora vadītāju* **Gaļinu** *Lazarenko izrunājām par trīs svarīgākajām finansu pozīcijām* **—** *biedrunaudām,* **budžetu (kā zināms, rajona komiteja ir budžeta** *organizācija), piesaistītajiem līdzekļiem.*

Igors **Osipenko:**

— *Biedrunauda* **—** *tās ir finanses, kuras* **pilnībā pārskaitām Latvijas komjaunatnes** *Centrālkomitejas rēķinā.* **Mums ir** *savs biedrunaudu* **plāns,** *kontrolskaitļi.*

Plānu mēs pārsvarā pildām. Komjauniešu skaits arī aug. **Biedrunaudās savācam** *aptuveni 80* **tūkstošus** *rubļu* **gadā. Mūsu** *budžets ik gadu svārstās 60 tūkstošu rubļu* **apjomā. Un šo budžetu** *jau faktiski* **veido mūsu pašu** *savāktās* **b/edru***naudas. Vai* **nevarētu** *iztikt bez* **šī** *lielā, centralizētā Vissavienības apļa iziešanas***? Uz** *Maskavu varētu ceļot tikai pozitīvā starpība starp* **budžetu un iekasēto** *biedrunaudas summu.*

Tālāk **— budžets. Kopīgi ar Igoru un** *Gaļinu* **caurskatījām visas pozīcijas un** *katrai no tām* **gadam paredzētās summas,** *kas arī, kā saka, tiek «nolaistas no* **augšas». Teiksim,** *žurnālu un* **avīžu pasūtīšanai rajona komiteja šobrīd var** *tērēt tikai*

33 rubļus gadā. Un nevis, piemēram,

34 vai 43.

Piesaistītie līdzekli. Igors saka **— kopš instrukcija** *paredz, ka pirmorganizācija var izmantot līdz 70 procentiem no talkās un citā* **veidā pašu** *nopelnītās* **naudas,** *piesaistīto līdzekļu* **apjoms jūtami aug.** *Taču*

skaidrs, ka šo **līdzekļu** *izmantošanas* **instrukcija ir** *galīgi nepiemērota mūsdienu apstākļiem.*

Vērā *jāņem arī, ka spēkā stājies kolektīvā darblīguma ar uzņēmumu* **administrāciju** *8. punkts, kurš paredz* **arodbiedrības finansiālu' palīdzību** *uzņēmuma jaunatnei. Te nu ir darbs* **pirmorganizācijas** *sekretāram — pierādīt un prasīt, un panākt, lai jaunos ņem vērā. Tā ir vēl viena finansu «urdziņa», kas vismaz kaut cik sekmē* **pirmorganizācijas finansiālo varēšanu.**

No *otras puses —* **mūžīgi ir** *konflikti ar bankas nodalām. Gandrīz vai iznāk, ka tur tiek lemts —* **to jūs** *varat pirkt, to — nevarat.* **Turklāt loģika bieži vien grūti saskatāma.**

Ga/ina Lazarenko:

— Reiz sociālistiskās **sacensības** *uzvarētājiem gribējām nopirkt radioaparātu «Selga». Divus iegādājāmies uz pārskaitījumu veikalā «Zinātne», pārējos, arī uz pārskaitījumu,* **centrālajā universālveikalā. Otru rēķinu banka** *atteicās apmaksāt. Reiz atkal neļāva uz pārskaitījuma iegādāties grāmatu «Revolucionārā Pārdaugava». Bet tā taču ir politiskā literatūra, kuras iegādei vajag būt pilnīgi brīvai!*

Igors Osipenko:

— Par īstu finansiālu *patstāvību* **šobrīd** *nevar* **būt runa. Lai mēs varētu** *realizēt patiešām brīvu darbību, rajona komitejai* **noteikti vajadzētu būt iespējām** *slēgt* **līgumus ar** *dažādām iestādēm un* **organizācijām. Šobrīd vienīgo līgumu varam** *slēgt* **ar stenogrāfisti** *mūsu plēnuma laikā. Par īstu patstāvību liecinātu arī tas, ja varētu paši pēc* **saviem** *ieskatiem izlemt — kur štata vieta vajadzīga —* **rajona komitejā vai** *organizācijā.* **Bet** *tikai pasaka — atbrīvotais* **darbinieks būs «1.** *Maijā». Ne lūgts, ne prasīts.* **Un** *varbūt vairāk šāds «atbrīvotais»* **būtu vajadzīgs** *pavisam nelielā organizācijā, bet tur pēc* **instrukcijas nepienākas.**

Diemžēl īstu **novitāšu** *pārlieku maz. Tikai divi jaunatnes centri — viens Lie-pājas* **rajonā, otrs** *Rīgā, Proletāriešu* **rajonā vieš cerības. Tās ir** *divas* **saimnieciski un juridiski** *neatkarīgas struktūras,* **kas** *strādā pēc* **pašfinansēšanās** *principa, neierobežoti slēdz līgumus un realizē* **komjaunatnes centienus brīvā** *laika izmantošanas jomā. Jaunatnes centri* **šobrīd ir** *viselastīgākā* **sistēma, kas** *spēj uztaustīt dažādas intereses un norises jaunatnes vidū. Centri var pulcināt jaunatnes* **formējumus, kuri** *pastāv* **noteiktu** *laika sprīdi un tad var arī beigt savu darbību. Vietā nāks citi. Svarīgi, ka* **centros radīsies** *cilvēki, kuri ar laiku spēs rīkot* **lielākus vai** *mazākus* **masu pasākumus. Visā Savienībā ir** *septiņi šādi centri. Taču tiem vajadzētu būt krietni vairāk. Citādi —* **kas** *daudzviet* **notiek ar** *komjaunatnes rajonu komitejām? Tās pārvēršas par neskaitāmu pasākumu* **organizēšanas štābiem,** *nodarbojas ar caursišanu,* **dabūšanu u.** *tml., kas raksturīgi finansiāli trūcīgām* **organizācijām. Rajona komiteju** *darbinieki bieži mainās, tāpēc nereti*

viss jāsāk no **nulles. Un** *pasākuma organizēšanai nezināšanas dēļ bieži tērē vairāk* **līdzekļu, nekā vajadzīgs.**

Kurš ir **aprēķinājis,** *cik* **lielus zaudējumus sagādā** *tā saucamās* **komjaunatnes kafejnīcas, kuras** *pavisam nesen* **«uzdīga»** *visās republikas malās? Komjaunieši prasīja, un* **viņiem deva. Dažreiz** *pat pilsētas* **lepnākā** *restorāna telpas.* **Un kāda** *jēga?* **Mūžīgie** *strīdi ar rajona patērētāju* **biedrībām** *par* **ēdam- un dze-***ramsortimentu, mūžīgā patērētāju īgni sarauktā piere, jo* **nākas** *strādāt ar neizbēgamiem* **zaudējumiem.** *«Gadsimta problēma»* **— rajonu komitejās,** *kā šīs telpas* **pilnvērtīgi izmantot.** *Turklāt* **kādam no darbiniekiem nereti iznāk nodarboties ar «kafejnīcas jautājumu» vien.**

(Igors *Osipenko:* **—** *Kāpēc rajonu* **komitejas perspektīvā** *nevarētu slēgt* **līgumus** *ar kooperatīviem? Šī* **joma** *slēpj sevī ļoti* **daudz iespēju,** *turklāt ieinteresētas būtu abas puses.)*

Vēl problemātiskāku jautājumu kopa saistās ar **jauniešiem, kuri** *«metušies» apgūt pagrabus. Vieni* **sanāk** *kopā, izmēž kādu kaktu un uzsāk* **gaudeno, bet** *uzstājīgo* **meldiņu — dodiet! Un** *apvainojas, ka* **neviens nav pamanījis viņu sevišķumu.** *Protams, tas ir vulgarizēti* **un** *vienkāršoti, un komjaunatnes darbinieku* **attieksme** *ir klaji birokrātiska, taču* **mūsdienās, kad** *beidzot rublis ir vairākkārt* **jāapgroza, šāds pliks «dodiet» izskan** *žēli* **un** *retoriski.*

LĻKJS CK *lietu pārvaldnieks Dainis* **Babulis pērnruden devās uz Ungāriju,** *lai uzzinātu, kā Ungārijas Komunistiskās* **jaunatnes savienība nodrošina sevi** *ar* **naudas līdzekļiem. Salīdzinājumam** *un* **secinājumiem:**

— *Mēs vairāk esam* **metušies** *uz* **brīvo** *laiku. Lai cik* **svarīgs,** *tas tomēr ir sekundārs. Primārs ir* **darbalaiks.** *Bet vai jaunajam cilvēkam, kad viņš paveicis tiešos* **pienākumus, ir iespēja piestrādāt un** *arī nopelnīt? Iznāk, ka brīvo laiku lielākā* **daļa** *metas* **baudīt ar** *vecāku dotajiem rubļiem kabatā. Tā ir visiem skolēniem un lielākajai daļai studentu arī. Bet Ungārijā dara, lūk, kā:* **komjaunatnes komiteja** *noslēdz līgumu ar uzņēmumu par jebkura darba veikšanu, kas tobrīd nepieciešams. Kad* **darbs** *izpildīts, uzņēmums* **pārskaita naudu, no** *kuras 40 procenti paliek komjaunatnes rīcībā, bet 60* **procentus saņem konkrētā darba** *veicēji. Šī daļa* **izrādījusies pietiekami liela, lai iespēja nopelnīt ar komjaunatnes** *komitejas starpniecību liktos* **izdevīga. Mums** *stāstīja, ka kādā uzņēmumā sabojājusies itāļu* **tehnoloģiskā līnija un** *firma par salabošanu prasījusi bargu* **naudu. Komjaunatnes komiteja pieaicinājusi** *jaunos speciālistus,* **noslēgusi** *ar uzņēmumu līgumu un* **— visas problēmas** *atrisinājušās.*

Ir arī galējības. Vienā otrā nelielā rūpnīciņā, kur strādā daudz **jauniešu,** *komjaunatnes sekretārs sāk pat diktēt* **savus** *noteikumus direktoram. Jāteic, ka* **šī līguma** *slēgšana ir* **ļoti spēcīgi cēlusi** *komjaunatnes autoritāti* **Ungārijā.**

Domāju, ka mēs *varētu* **rīkoties līdzīgi.** *Jo sistēmas, kas darbojas šobrīd, kaut vai* **studentu vienību** *neelastīgais mehānisms, ir ārkārtīgi mazefektīvas un aptver nelielu* **jaunatnes daļu.** *Būtu lietderīgi* **veidot, piemēram,** *jauniešu darbā* **iekārtošanas** *kooperatīvus, kuru ievirze varētu būt dažādu* **pakalpojumu sniegšana** *iedzīvotājiem.*

Ungārijā visi skolēnu komjaunatnes organizācijas nopelnītie naudas līdzekļi glabājas krājkasē. *Krājkases grāmatiņa ir uz* **skolotāja** *(-as),* **visbiežāk klases** *audzinātāja (-as) vārda, kurš (-a), konsultējoties ar* **skolēniem, rīkojas** *ar* **naudu visu** *interesēs.*

Vēl Ungārijas komjaunatnei ir sava tirdzniecības firma, kura darbības sākumā *realizēja pionieru* **formas** *tērpus un* **komjaunatnes atribūtiku. Šobrīd preču** *klāsts ir krietni bagātīgāks. Firma ir patstāvīga saimnieciska* **organizācija,** *kura* **attiecīgos procentus no** *peļņas pārskaita* **komjaunatnei dažādu politisku akciju** *veikšanai.*

Radošās **jaunatnes** *apvienība Ungārijā* **nodarbojas** *ar* **izgudrojumu** *ieviešanu* **un** *realizēšanu. Tas ir šīs apvienības peļņas* **avots.** *Pašlaik* **apvienības apgrozījums sasniedz** *vairāk nekā* **30 miljonu ungāru f***orintu.*

Stāstot par **Ungāriju, Dainis Babulis** *beigās atcerējās, ka tur izveidota arī jauno menedžeru skola. Man tas likās svarīgākais* **fakts. Ar** *to vajag sākt. Un ne tikai par* **komjaunatni domājot.** *Jo visi, kuri* **komjaunatnē kaut nedaudz saskārušies ar** *saimniekošanas lietām,* **vienbalsīgi** *apgalvo: jaunatnes* **organizācijā** *katastrofāli maz ekonomiski izglītotu, ar* **saimniecisku** *vērienu* **apveltītu** *cilvēku. Vērojams pretējais* **— komjaunatnes darbinieku biklums un neprasme, kārtojot finansu lietas. Kaut arī tas ir diskutējams** *jautājums* **—** *vai komjaunatnes* **funkcionāram jākļūst par** *profesionālu ekonomistu,* **saimniecisku** *darbinieku?*

Šīs **piezīmes** *tapušas* **novembrī. Daudz kas hipotētisks** *šajā* **posmā komjaunatnes finansu** *lietās būs kļuvis par notikušu faktu, un rajonu* **komitejas** *operēs ar jauniem finansu dokumentiem.*

Tik ļoti jau pierasts uz **komjaunatni** *raudzīties kā uz* **nabaga radinieci. Bet varbūt bagātajiem radiem vienkārši** *nevajadzētu būt tik pašpārliecinātiem?*

(Turpinājums no 31. Ipp.)

ANDREJS PLATONOVS

JUVENILIE ŪDENI

bija atvērtas kā rītausmas plašumi, kuros viļņoja elektromagnētiskā saules enerģija. '

Vermo izjuta Bostalojevas izstarojošo spēku un tūdaļ

nepārdomājis nolēma cilvēku izstaroto gaismu izmantot tautsaimnieciskiem mērķiem; viņš atcerējās Maksvella gaismas elektromagnētisko teoriju, kas saules, mēness, zvaigžņu un pat naktskrēslas spīdēšanu uzskata par maiņas magnētiskā lauka darbību, kur ļoti īsi viļņi, bet svārstību frekvence sekundē ir tik liela, ka cilvēka jūtas, redzot šo attēlu, skumst. Vermo pēc tam atcerējās šās dienas neparasto rītausmu, kad gaisma saspringa austrumos, bet kļuva vāja no bezgalības pretestības, ko pildīja tumsība, — un Vermo toreiz, balstīdamies pret bulli un bez sava ķermeņa līdzsvara, pazaudēja apgaismotās debess atmodu, kura izraisa racionālās jūtas.

Un Vermo vēl tagad nezināja, ko var iegūt no debesu gaismas.

— Biedrene Bostalojeva, — viņš teica, — sniedziet man savu roku . . .

Bostalojeva viņam pasniedza savu uztūkušo roku, un abi cilvēki kādu laiku sakļautām rokām turpināja ceļu, turklāt Vermo spieda sievietes roku, nevis tādā veidā balstot kaislības, bet pārdomu dēļ, — viņa ķermenis pat atdzisa, jo tā siltums pārvietojās uz pārdomu iekšējo spēku.

Drīz vien bija saskatāma «Dzimto Laidariņu» apkārtne, nevarīga no tālienes, īpaši tad, kad šo pieticību salīdzina ar debesu plašumiem, kuros valda spraigi bargā un klusā saules elektromagnētiskā enerģija.

Pirms nakts iestāšanās Bostalojeva sasauca ražošanas sapulci.

Aku rakšanas brigadieris Milešins, zootehniķis Visokovskis, inženieris Vermo, Federatovna, kalējs Kemals un piecu lopu dārzu pārziņi (jo sovhozs sastāvēja no pieciem iecirkņiem), un vecākais gans Kliments, kas, kā dzimis praktiķis, bija ievēlēts par sapulces priekšsēdētāju, it kā jau iepriekš būtu piedalījies šajā sapulcē. Darba kārtībā centrējās jautājums par visas gaļas saimniecības pārkārtošanu, lai sovhozs ražotu rievis tūkstoti tonnu gaļas, kā tas noteikts plānā, bet divus tūkstošus; nu nācās apdomāt un atrast ganības divu tūkstošu govju un četrdesmit buļļu izbarošanai, kā uzmundrinājumu direkcija saņēmusi vēstuli, ka lopi tiek kājām dzīti no kaimiņu rajona — no šejienes pussimt verstis.

Tikko nolaidās vakarblāzma, kaut kur pabeigusi dienas darbus, Bostalojeva pārbrauca no stepes.

Kliments, skatīdamies saulē pieradušām acīm, sacīja sapulcei, ka esot pienācis laiks un visiem kā saimniekiem vajadzētu domāt par sociālismu, lai stepē viss būtu ekonomiski un prasmīgi.

— Manī, lūk, guļ boļševistisks lādiņš, — Kliments sacīja. — Bet, kad ar to sāku šaut savā darbā, izrādās, ka pamaz ... Tu centies visu ņemt ar vērienu, bet sanāk vieni sīkumi — draņķil Tu sabaro, lūk, tā, es pats pakošļāju zāli, pirms dodu lopiņiem, bet pārskati parāda, ka piena izslaukums krītas, lopiņi pārstāj augt. Centrālajam lopu dārzam no kolhoza pieņēma dažāda dzimuma strādniekus, pēc līguma — man

divus palīgus, divus gudrus un acīgus zemniekus. Bet kas tas? Viņi staigā, plosās un cenšas, — pats viņiem čamdīju sviedrus, — bet manā lopu dārzā, kā bija slikti, tā ir slikti . . . Pats nepieskatīšu, kustoņi zālē izsalkuši, bet neēd, jo nav padzirdīti . . . Taču mani vīri, kā sacīt, vai ar trieciennieku būšanām, no viņiem mūk buļļi, bet uz kurieni, pasauksi — atgriezīsies atpakaļ, pavēlēsi — nokārs degunus, pārbaudīsi — nav jēgas. Kas tas tāds, no kā rodas rāma iecietība? Ļauns cilvēks — tā ir manta, bet pazemīgs — nekas, to pat nav aiz kā nogrābt, lai iekrautu! . . .

— Mums ir šķiru cīņa, — Bostalojeva klusu sacīja.

— Jā, kā tad, — Kliments piekrita. — Ja ne tā, kas tad?

— Kālab tavi vīrišķi ir bezrakstura muļķīši? — Federatovna taujāja. — No kāda kolhoza tev sniedza palīdzību?

— Taču no tā, māt, māmulīt, kur mūsu izbijušais direktors lasa grāmatiņas. Tur viņš zemniekiem noorganizējis kaut kādu jucekli, lai neviens neskumtu, tāpēc ka viss, kas ir pasaulē, esot elektrons, kurš nekur nepazudīs. Kaut visa direktūra spertos tam pretī. Tur tagad pārtikušie iedzīvotāji visus iztaujā par elektronu; ikviens grib tapt par elektronu, bet nezina, kā to izdarīt . . .

— Vermo, — Bostalojeva pievērsās, — brauciet, lūdzu, kopā ar Federafovnu uz kolhozu pie Umriščeva un viņam paskaidrojiet, kas ir elektrons. Bet tagad apspriedīsim govju fermu apkurināšanu ziemā.

Sapulce iesaistījās šajā apspriešanā, bet Visokovskis pasniedza Bostalojevai dokumentu, kurā bija uzrādīta sovhoza diennakts situācija, lopu veselības stāvoklis, no piena iegūtais sviesta daudzums, un starp citu bija atzīmēta astoņu govju bezvēsts pazušana un divpadsmit teļu nāve. Bostalojeva iecietīgi izlasīja uz papīra rakstīto un apzinājās, ka jātaupa naids, lai tā pietiktu līdz šķiras ienaidnieku galam.

Sapulce pieņēma lēmumu būvēt iekārtu apsildīšanai ar vēju un rakt zemi dziļumā līdz pat pirmatnējām jūrām, lai no turienes dienas gaismā izlaistu saspiesto ūdeni, bet pēc tam aizspundēt urbumu, un tad stepes vidū būs saldūdens jūra — zālei un govīm slāpju remdēšanai.

Sakarā ar pazemes ūdeņu dziļumu un noslēpumainību Vermo ierosināja zemi izdedzināt ar Voltas loku, kas izkausētu kristālisko iežu masīvus un tajos ieietu kā nazis mīklā.

Federatovna, vēlēdamās taupīt sociālistiskos līdzekļus, neieteica ar to nodarboties, taču Vermo viņai paskaidroja, ka dziļajai urbšanai ar elektrisko liesmu ir nepārprotama vēsturiska vispasaules nozīme, un māmulīte, smaidīdama ar savu bakurētaino muti, piekrita, jo viņai piemita vājība uz visu jauno. Pēc tam sapulce sāka spriest, kur izvietot divus tūkstošus klātnākošo govju, un Vermo jau kaut ko izdomātu, taču viņš nedrīkstēja izdomāt, jo citādi sairtu zem personiskās dzīves

spiediena; Kemals momentāni, pacilātu prātu ierosināja tuvākajā kaļķakmens atradņu vietā izgriezt plates un no šīm platēm būvēt lopu novietnes.

— Akmeņi jāgriež nevis ar dzelzi, bet ar elektrisko liesmu: divi strādnieki var sagatavot un uzbūvēt novietni diviem tūkstošiem lopu, — tūlīt paziņoja Vermo.

— Labi teikts, — Kemals nopriecājās un tūdaļ izteica labu priekšlikumu. — Bet plāksnes mēs savienosim ar elektrisko sametināšanu, — ar to pašu Volta loku, ar to pašu, ar kuru karjerā sagriezīsim plates.

Vermo izslaucīja no sajūsmas asarot sākušās acis un piecēlās kājās, būdams sajūsmā par vispārējo līksmi.

— Jūs aizmirsāt par briketēm, — Bostalojeva atgādināja, viņas acis bālēja no noguruma, viņa saļima uz savām rokām un miegā zaudēja samaņu.

Vēlu naktī pamodusies savā istabā, tūlīt lika jūgt zirgu, lai brauktu līdz dzelzceļam un pa ceļam ratos izgulētos.

Bostalojeva sprieda, ka novada centrā dabūs celtniecības materiālus, iekārtas un pirms ziemas iestāšanās uzbūvēs jaunas govju kūtis, apsildīšanai — vējdzirnavas ar dinamo mašīnu, presi brikešu izgatavošanai. Bet uz to, kas attiecās uz pirmatnējām jūrām, Bostalojeva nolēma atbildēt ar iestāšanos pilsētas institūta neklātienē, lai pati kļūtu par inženieri un varētu pārbaudīt Vermo projektu; viņa kautrējās tūlīt sākt šo darbu, jo nesaprata zemeslodes iekšējo uzbūvi un ne reizi nebija redzējusi Volta loku. Bija vēl viena sarežģīta izeja: divkārt, trīskārt pārsniegt plānu, saņemt prēmiju un panākt, lai visi sovhoza strādnieki par prēmijā iegūto naudu iegādātos . . . zemes urbšanas mašīnu. Kas varēja to traucēt?

Sovhozā spēlēja hromatiskās ermoņikas; Vermo pats sacerēja mūziku — viņš visbiežāk atskaņoja savus sacerējumus, taču turpat tos aizmirsa. Sovhoza apmetnei visapkārt pletās noslēpumaina tumsa, apklādama tālos un neaizsargātos ganāmpulkus: vēl tālāk par ganāmpulkiem atradās kolhozi, ciemi, bijušās apriņķa pilsētas — tūkstošiem draudzīgu un naidīgu ļauiu; padomju govis tagad gulēja pie dzirdinātavām, buļļi krāca, un vienaldzīgie gani sev vārīja kaut ko naktij, lai sapņos nebūtu jācieš no izsalkuma ... No ganu kopskaita tikai desmitā daļa bija komunisti, kas centās izgulēties dienā un arī brīvmaiņā, lai nakti varētu pavadīt vaļējām acīm. Ja katru nakti pazudīs astoņas govis, cik gaļas tad varēs nosūtīt uz Donbasu un Staļingradu?

Bostalojeva lika koferī divas kleitas, celtniecības materiālu un iekārtu pieprasījumu sarakstus, veļu, aplūkoja sevi spogulī un apsēdās uz gultas. «Man taču nav radiniekul» viņa atcerējās. «Bija viena māsa, bet mēs aizmirsām viena otrai vēstules uzrakstīt. Veterinārijas

institūtā neaizmirsti uzzināt, — Visokovskis man neatgādināja, — kā no urīna iegūst sēklu mākslīgajai apsēklošanai . . . Vermo! Es gribu ar tevi apprecēties sociālismā, bet varbūt tad vairs nemaz negribēšu!»

Tajā stundā Vermo spēlēja, kā viņš domāja, sonāti par nākotnes pasauli; viņa izdomāto skaņu veidolā pa labdabīgo zemi staigāja piena un sviesta giganti — dzīvas būtnes, taču ar dažām metāliskām ķermeņa daļām, jo tad tos vieglāk pasargāt no slimībām un nodrošināt pastāvīgu produktivitāti; piemēram, rīkle bija no tērauda, kuņģis pilnīgi izgriezts (pret saslimšanu no mēslu sairšanas), bet piena dziedzeri ir elektromagnētiskais uzlabojums. No darba brīvās slaucējas un strādnieki klausījās Vermo mūziku un viņa sniegtos paskaidrojumus par atskaņoto darbu saturu, un tikai tad ticēja, ka tiešām tā ir.

Bostalojevai piebrauca ratus. Viņa iznāca, tērpusies ceļam paredzētajā mētelī, viņas melnie mati spīdēja gaismā, kas ieplūda caur logu, un viņai kļuva baismi, ka jābrauc prom no sovhoza, kurš palika tumsā ieslīdzis.

Viņa paaicināja Federatovnu un lika tai kopā ar Vermo braukt uz Umriščeva kolhozu, tur visu apskatīt, kā pienākas, un, ja nepieciešams, rajona komitejā izvirzīt jautājumu par budžu palieku tūlītēju likvidēšanu un par visu buržuāzijas negantības elementu aizvākšanu no gaļas sovhoza teritorijas, citādi nebūšot iespējams saimniekot.

— Es pati iegriezīšos rajona komitejā, — Bostalojeva teica. — Rūpīgi pārbaudiet Umriščeva elektronu, manuprāt, tas ir viņa jauns izdomāts politisks sauklis.

— Es viena pati tikšu galā ar Umriščevu, — Federatovna apsolīja, — zinu, kas ir elektrons, esmu mācījusies fiziku, tā ir tāda daļiņa, bet lozungus es nojaušu, kaut arī pats oportūnists par tiem klusē. Brauc,

meitiņ, tikai nepiemirsti naganu paņemt!

Vermo noskuma. Viņa apziņas dziļumos dusēja pārgurusi karojošās dialektikas būtība.

— Nadežda Mihailovna, — Vermo izmeta, — es braucu kopā ar jums no rīta un ieraudzīju debesīs elektromagnētisko enerģiju. Mums jārada optiskais transformators, saules, mēness un zvaigžņu pulsāciju tas pārvērtīs e'ektriskajā strāvā. Tas barosies no bezgalīgajiem plašumiem, tas . . .

— Taču kaut vai cilvēka dēļ pārstāj domāt, — Federatovna sadusmojās uz Vermo, — Cilvēks aizbrauc, bet viņš te purpina, piedzen galvu. Meičai arī bez tā ir diezgan rūpju! Vai tad mēs paši nezinām fiziku, viņš vienīgi tas mācītais. Vai tu dzīvo kapitālismā, kurā tikai īpatņi domāja!

— Uz redzēšanos, Vermo! — Bostalojeva sniedza roku. — Pagaidām veiciet zemes darbus, bet es atvedīšu iekārtu . . .

Ar šiem vārdiem Bostalojeva tumsā aizbrauca uz tālo novada pilsētu.

Kādā aizvadītās vasaras rītu gaļas kombināta «Dzimtie Laidariņi» direktores Nadeždas Bostalojevas rati apstājās ciematā pie partijas rajona komitejas. Dažādi partijnieki agrajā rīta saulē izvietojās ap komiteju; daudzi gulēja, aizpampušos plakstils aizvēruši, citi kaut ko runāja un lūkojās plašajā tālē, kur daudz kas balstīts uz jaunību un spēku, kur jau tagad vērpās traktoru izstrādātā gāze, spīguļoja jaunceltņu dēļi, ļaužu brigādes gāja uz darbu, kapitālisma tukšumu un skumjas bija nomainījis daudzu ļaužu sociālisms.

Rajona komitejas sekretārs gulēja: visu nakti nostrādājis, pirms divām stundām viņš bija nolicies gulēt. Bostalojeva negribēja gaidīt un iegāja istabā pie guloša sekretāra. Viņš atvēra acis un tūdaļ pazina ienācēju, tāpēc ka visu laiku bija atcerējies viņu un slepenībā gaidījis viņu, kaut gan uz to nebija nekādu cerību.

Bostalojeva izteica savu lūgumu, sekretārs gulēdams klausījās, bet neko nesaprata. Viņam patika sieviete kā līdzdalībniece mokpilnajā šķiru cīņā, kā biedrs tiešajā darbā un kā sieviete, kurai nav nekādas savas slepenās baudas, tāpat kā pašam sekretāram.

— Mēs jau kaut ko zinām par Umriščeva kolhozu, — sekretārs sacīja atbildes vietā. — Vakar birojā nolēmām pārbaudīt kolhozus, kas atrodas līdzās tavam sovhozam, un izsviiināt budžu paliekas.

Bostalojeva atsveicinājās no sekretāra un aizbrauca; visi cilvēki, kurus viņš visvairāk mīlēja, vienmēr palika nesasniedzami, atradās tālumā, iegrima darbos, zaudēja draudzību, — un vēl jāgaida pieci vai desmit gadi līdz komunisma sākumam, kad darbu veiks mehānismi un izbrīvēs cilvēkus, lai tie varētu veidot labu sadarbību.

Novada pilsētā Bostalojevai nebija kur apmesties. Visas viesnīcas bija sen aizpildītas ar inženieriem un kvalificētiem strādniekiem, kas

uz ilgāku laiku atbraukuši no Maskavas un Ļeņingradas. Bostalojeva nokļuva pilsētā tajā laikā, kad tur nebija pajumtes, tāpēc ka buržuāziski ģimeniskās slēptuves bija saārdītas pīšļos, bet jaunās, gaišās celtnes vēl nebija nožuvušas, lai tajās varētu ievākties.

Tad Bostalojeva iekārtojās tajā iestādē, kur viņa gribēja dabūt celtniecības materiālus, tās vietējā komiteja bija atsaucīga un sievietei ierādīja savu istabu naktsguļai, kā savienības biedrei, iedeva spoguli. Bostalojeva naktī atvēra vietējās komitejas kabineta logu un skatījās uz apgaismoto, dārdošo rūpnīcu, *ēku* un mītņu celtniecību. Iestādē bija tumšs, klusi dusēja arhīvi, slēpdami papīros birokrātiju, kaitniecību, mazo, iznīkstošo šķiru maldus un iedvesmojošu varonību. Bostalojeva gāja pa iestādes dobjo gaiteni, pieskārās *skapjos izvietotajām mapēm un iegrima domās kancelejas garlaicīgajā* tukšumā.

Nomazgājusies vannā, kura itin gudri bija nolikta līdzās kādam kabinetam, Bostalojeva pārģērba tīru veļu un likās gulēt uz vietējās komitejas galda, caur atvērto logu klausīdamās nakts darba troksni, ļaužu balsis, līgavu un līgavaiņu smieklus, mašīnu saspringtu kaukšanu, transporta signālus, sarkanarmiešu sargposteņu maiņas dziesmas — visas boļševistiskās dzīves dūkoņu.

Viņa iemiga apmierināta un laimīga, nejuzdama, kā nakts otrajā pusē viņai pāri staigā žurkas.

No rīta Bostalojeva devās lūgt par baļķiem, naglām, dinamo mašīnu, par dzelzs detaļām spiedei.

Lielajā iestādes zālē valdīja garīgā darba čala, simti cītīgu ierēdņu domāja par tūkstoš celtnieku apgādi un bez pārtraukuma plāna izpildes laukā ar pārstāvjiem no citām vietām darba starplaikos dzēra tēju.

Tās zāles stūrī sēdēja vēl jauns, bet jau nosirmojis celtniecības materiālu sadales atbildīgais izpildītājs, viņš skumīgi lūkojās savas iestādes plašumu dūmakā, neredzēdams iespēju apmierināt pat trieciencelt nes un speciālos darbus.

Bostalojeva piegāja pie viņa.

— Man vajag kasti ar naglām, — viņa sacīja.

Izpildītājs pasmaidīja un tēvišķīgi lietišķi paziņoja:

— Balodīt manu, man vajag desmit tūkstoš tonnu naglu! ... No kurienes jūs esat?

Bostalojeva apsēdās un dvēseliskās cerībās izstāstīja izpildītājam sava sovhoza vajadzības.

Kad viņa runāja, pie izpildītāja vēl pienāca apmeklētāji un vietējie kalpotāji, visi viņi klausījās sievietes stāstu un atklāti smaidīja par viņas lūgumu — šīm neplānotajām apgādēm, taču izpildītājs bija bēdīgs.

— Uz visu jūsu rajonu mēs iedevām puskasti naglu, un paņemiet no tās sev kādu sauju, — teica izpildītājs, pieradis pie celtniecības

ciešanām.

Visi cilvēki, kas atradās tuvumā, apmierināti iesmējās; viņi bija ieradušies saskaņā ar plānotās apgādes principiem un rīkojās nevis vaļsirdīgi, bet liekot lietā lielas kombinēšanas mākslu.

— Jūs esat nelietis! — Bostalojeva noteica. — Dodiet man jūsu plānu uz papīra, es jums sacerēšu naglas.

Atbildīgais izpildītājs vispirms sastādīja aktu par viņa personas apvainošanu liecinieku klātbūtnē, bet pēc tam viņai iedeva plānu, jo tas ietilpa viņa pienākumos.

Bostalojeva izpētīja naglu sadali, un viņai kļuva žēl ikvienas jaunceltnes, tāpēc ka katra jaunceltne alkatīgi lūdza, bet saņēma maz, viņa nespēja uzrādīt, kuram vajadzētu atņemt, lai sovhozs varētu saņemt naglas, saraksta beigās bija rakstīts par četrām tonnām velmētās stieples, kas paredzēta organiskās taras kantorim eksperimentālajai iesaiņošanai.

Bostalojeva ar materiālu sarakstu rokā devās pie iestādes priekšnieka; celtniecības materiālu bads bija priekšnieku padarījis ļaunu, viņš sēdēja savā kabinetā, daudzbalsīgas lūdzēju dūkoņas ielenkts. Viņu pārliecināja, viņam izklāstīja čuguna rūpnīcas atklāšanas valdzinošās perspektīvas, kas atkarīgas no saņemtajām naglām; viņam draudēja ar augstākstāvošo instanču sodiem un viņu cienāja ar eksporta papirosiem, priekšnieks, cīnīdamies ar snaudienu, ko uzdzina nogurums, zīķēja gaisā, slepeni priecājās un sevi pārliecināja: «Pūlieties, prasiet, velni, — es jums nedošu neko, mācieties atrast resursus, kas mētājas zem kājāml»

Pamanījis Bostalojevas neierēdniecisko sejas izteiksmi, priekšnieks tūdaļ piesauca viņu klāt un uzmanīgi ieklausījās viņas prasībā. Bostalojeva lūdza, lai viņai atdod pustonnu stieples, viņa ar to sovhozā veikšot eksperimentu — izmēģināšot salmu siešanu, — bet pēc tam produkciju atsūtīšot taras kantorim.

Iestādes vadītājs, bijušais strādnieks, jau padzīvojis vīrs, atmeta snaušanu un skaidrām acīm nopētīja Bostalojevu no galvas līdz kājām.

— Cik pustonnu tev vajag? — viņš vaicāja. — Ņem visas četras, tu no tām kaut ko izdabūsi. Gorjunovl — viņš nokliedza tuvākajam sekretāram. — Noņem velmēto orgtarai un pārliec «Dzimtajiem Laidariņiem». Par šo orgtaru izvirzi jautājumu SZI, lai tai apsvilina vilnu, neliešiem jāparāda, ka metāls var būt karsts. — Vereščasnij! — priekšnieks nobrēcās cauri dūkoņai uz atbildīgā izpildītāja pusi.

— Pēc nodarbībām ienāc pie manis, es tevi varbūt atlaidīšu par stiepli.

Tajā pašā dienā Bostalojeva nosūtīja uz sovhozu trīs tonnas stieples, bet vienu tonnu atstāja noliktavā; pēc tam — jau pievakarē — viņa ieradās naglu rūpnīcā un palūdza direktoru sacirst stiepli naglās.

— Par ko man tās jācērt? — direktors vaicāja. — Vai jūsu acu

dēļ?

— Jā, — Bostalojeva atbildēja un uzmeta viņam savu parasto skatienu.

Direktors, palūkojies uz šo sievišķi, vairs nespēja neko piebilst; cik viņš produkcijas nosūtījis republikai, dzīdams ražošanas finansu plānu līdz pusotra simta procentiem; republikas neapmierināti runāja, ka maz dod, un dusmojās. Un tagad viņa priekšā stāvēja šī sieviete un prasīja kā republika; arī šai sievietei pagaidām nebija bagātu fondu un īpaša daiļuma.

— Vai jūs mani noskūpstīsit par naglām? — direktors smaidīja.

— Labi, — piekrita Bostalojeva.

Direktors par izbrīnu sevi izjuta pilnībā — no kājām līdz lūpām — kā cietu ķermeni, un pat visas daļas tā iekšpusē kļuva jūtamas — līdz tam bija tikai viena uztveres apziņa — virspusē, bet, kas notika visā ķermenī, to viņš neizjuta.

— Jūs neapvainosities? — direktors jautāja, modri vērodams kabinetu un ieklausīdamies, vai kaut kur nedzird soļus, tālrunis klusēja, ventilators liegi dūca, kā mēmais.

— Neapvainošos, — Bostalojeva atbildēja. — Bet jūs jau neesat tāds draņķis.

— Nē, — direktors mierīgi sacīja, atsēzdamies savā vietā. — Kur ir jūsu stieple? Vakarā es pats stāšos pie automāta, uzgaidīsit desmit minūtes un dabūsit savas naglas . . . Vediet šurp stiepli. — Direktors vienaldzīgi nolieca galvu, lai atkal pievērstos kārtējiem darbiem.

Bostalojeva piegāja viņam klāt un noskūpstīja viņu tā, ka pēc tam, kad Bostalojeva aizgāja, direktors devās uz tualeti un tur skatījās spogulī — vai no šīs sievietes kaut kas nav palicis uz viņa sejas, tāpēc ka visu laiku uz savām lūpām juta kaut ko lieku.

Vakarā Bostalojeva rūpnīcā saņēma naglas. Pats direktors no ceha izveda autokārā četras kastes un palūdza parakstu par produkcijas saņemšanu. Bostalojeva nosūtīja naglas uz staciju un naktī izgāja zem bāla mēness pastaigāties pa ielām, kurās neapklusa jaunceltņu duna. Viņa lasīja nezināmu organizāciju izkārtnes — «Ķīmrādijs», «Austrumgāze», «Augstsprieguma birojs», «Gaispūšamā komisija», «Smago pamatu kantoris». «Ražošanas iekārtu vibrācijas ZTB», «Novada VEB» un citas, — un bija priecīga, ka slepenie, dīvainie un maigie dabas spēki darbojas boļševiku rindās, sākot ar spēku pamatu smagumu un beidzot ar smalku vibrāciju un *ar* elektromagnētisko vilni, kas trīsēja neredzamā bezgalībā.

«Novada VEB» logi bija apgaismoti; tehniķes strādāja, noliekušās pār rasēšanas dēļiem, jauns inženieris, nosirmojis no bangojošās tehnikas dzīves, ar logaritmu lineālu pārbaudīja tehniķu aprēķinus un ar sakropļotu rādītājpirkstu piebakstīja pie kļūdām un aplamībām rasējumā.

Bostalojeva piespieda seju pie loga stikla un ilgi lūkojās uz savām vienaudzēm un biedrenēm. Mēness nakts ritēja tikko samanāmā gaisā, vasaras dārzi un zāle joprojām auga, taču tie bija gandrīz bez ļaudīm, līdzīgi savu laiku nokalpojušai parādībai, jo te neklaiņoja neviens svētkiem noskaņots cilvēks.

Bostalojeva iegāja iestādē, ko sauca par «Novada VEB», neizpratnē padomājusi par savu likteni, un palūdza sagādes sektora vadītājam simt zirgspēku dinamo mašīnu. Vadītājs neko neteica, atbildes vietā lūkojās viņai garām — uz elektrības badā nīkstošās zemes pusi. Bostalojeva samierinājās, ka nav iecerētās mašīnas, un apgaismojuma iesildītās iestādes telpās viņai iepatikās dziļais tehniskās zinātnes darbs. Kāda rasētāja sirsnīgi uzsmaidīja Bostalojevai. Viņa tūliņ pamanīja šo cilvēcību, un divas sievietes, noliekušās pār rasējamo dēli, aprunājās kā draudzenes; viena skuma par bērnu, kas, ieslēgts istabā, līdz pusnaktij gaidīja māti, otra vēlējās saņemt dinamo mašīnu. Tā pati rasētāja mācījās rasēšanas konstruēšanas institūtā, bet pēc tam, neiegriezusies mājās, steidzās uz darbu; viņa naktīs centās mazāk gulēt, lai vairāk redzētu savu bērnu. Bostalojeva apsolīja aiziet uz viņas mājām un vakarā pasēdēt pie bērna, kamēr viņa atgriezīsies.

Nākošajā dienā Bostalojeva tā arī izdarīja, un uz komandējuma laiku pārcēlās uz rasētājas mitekli un četrgadīgajam zēnam zīmēja govis un sauli virs tām, attēloja gudro māmulīti Federatovnu, vērsi, govju kauslības pie ūdens siles; vientuļais puisēns ar lietišķumu un izbrīnu klausījās šos stāstus. Beidzot pārnāca māte un ilgi neļāva bērnam gulēt, jo sīki atstāstīja, ko bija darījusi pa garo dienu, par dinamo mašīnu, kurai sākusi rasēt detaļas.

Bostalojeva no rasētājas tūliņ uzzināja, ka tā ir liela dinamo mašīna un sen stāv auditorijā kā rasēšanas modelis, cik tajā spēku, nav zināms; rasētāja apsolīja rīt uzzīmēt specifikāciju tabulu.

No rīta Bostalojeva aizgāja uz iestādi, kurā bija pārnakšņojusi, un tur viņai iedeva pavēsti, lai viņa dienā ierastos tautas tiesā kā atbildētāja lietā par valsts ierēdņa nosaukšanu par nelieti.

Dežurējošais tiesnesis tautas klātbūtnē skaļi nolasīja Bostalojevas lietu un tūdaļ izteica savu slēdzienu: atbildētāju attaisnot un viņai izteikt pateicību par modrību materiālu taupīšanā, bet ierēdni prasītāju atzīt par nelieti un kā nevēlamu personu nodot tiesāšanai. Tāds lēmums sākumā samulsināja klātesošos, bet drīz vien tie nopriecājās par tiesneša gudrību, prasītājs paslēpa seju rokās, jo viņš jutās publiski apvainots, tāds arī paliks, kamēr gūs īpašus nopelnus darbā, kas veltīts strādnieku šķirai.

No tiesas zāles Bostalojeva izgāja kā aktrise, ko pavada vienotu apsveikumu brāzma, arī pats tiesnesis viņai uzsauca: «Uz redzēšanos, palīdziet arī turpmāk atklāt šos elementus!»

Bija vēl dienas vidus, turpinājās karstā vasara un piecgades laiks. Rūpju pilna trauksme sažņaudza Bostalojevas sirdi, kad viņa apstājās novada pilsētas vidū, — viņa alkatīgi vēroja jaunbūvju dēļus, baļķus, kravas automašīnas, kurās atradās dzelzs piederumi, augstsprieguma vadi, — viņu sāpināja tas, ka dzimtajam sovhozam ir dāsna daba, taču trūkst tehnikas un būvmateriālu. Bostalojeva cieta no tā, ka dārdošajām proletariāta celtnēm aptrūks gaļas, ja arī «Dzimtie Laidariņi» dos divus tūkstošus tonnu gaļas, tātad jāsāk manevrēt . . .

Bostalojeva iegāja institūtā pie draudzenes rasētājas un ieraudzīja veco dinamo mašīnu, kuru studenti izmantoja kā uzskates priekšmetu detaļu zīmēšanai. Viņa uz nekustīgās mašīnas izlasīja uzrakstu, ka tajā ir 850 ampēri, \ 10 volti. Izgājusi no institūta, Bostalojeva nosūtīja telegrammu Vermo, ka ir mašīna, bet tās jauda — 850 ampēru, un jaunie kadri to izmanto, lai mācītos rasēšanu — ko darīt? Inženieris Vermo naktī nosūtīja Bostalojevai atbildes telegrammu: «Izdomāju pilnīgāku, laikmetīgāku dinamo mašīnas konstrukciju, tās visas detaļas izgatavosim.»

— Mūsu dinamo jau šodien nosūtiet uz jūsu sovhozu! — viņš sauca pašapzinīgi un lepni. — Kamēr atvedīs jūsu inženiera izgatavoto koka modeli, mēs zīmēsim transformatoru. Cik gaļas, kā jūs teicāt, papildus dos dinamo mašīna?

— Simts vai divsimt tonnu, — Bostalojeva paziņoja.

Viņai tūdaļ iegribējās kaut ko labu izdarīt šim biedram, viņa mīlēja jebkuras savas jūtas saistīt ar otra cilvēka matēriju, taču sekretārs abstrakti lūkojās uz viņu, un viņa atturējās.

Pēc dažām diennaktīm pats sekretārs sanagloja iesaiņošanas kastes un nosūtīja dinamo mašīnu uz «Dzimtajiem Laidariņiem», viņš arī lūdza pēc pusgada atbraukt, taču Bostalojeva ironiski pasmaidīja par viņa ierosinājumu.

— Tad mēs uzņemsimies šefību par jūsu sovhozu! — šūniņas sekretārs paziņoja.

— Labi, — Bostalojeva piekrita. — Jūs mums palīdziet sovhozā organizēt mācību kombinātu. Mums gribas atrast juvenilo jūru, tad mēs dosim pasaulei miljonu teļu un jūs nepagūsit apēst mūsu saražoto gaļu . . . Taču pirms tam gani jāpārvērš par inženieriem.

— Juvenilā jūra! — sekretārs iekliedzās, pats nezinādams, kas tā tāda, taču juta, ka tas ir kaut kas labs. — Mēs ar novada starpniecību šefības kārtībā panāksim, lai jums būtu tehnoloģiskais kombināts.

— Mums nepieciešama elektrotehnika, hidroloģija un zinātne par gaļas lopkopību, — Bostalojeva runāja, — plus vispārēja sagatavotība.

— Dodu! — sekretārs priecējās. — Šodien pat likšu jautājumu par šefību apspriest šūniņas sanāksmē. Apkamp mani!

Bostalojeva apkampa šo vājo miesu, kura bija zaudējusi vislabākos dzīves priekus.

— Dabū man elektriskās plītis kūtīm, — Bostalojeva kautrīgi smaidīja, nenolaizdama acis no sekretāra, — arī armatūru tām, arī ārējos izolatorus, vēl kaut ko . . . Uz tavu atbildību — specifikācija.

— Nekur nav krāšņu, — sekretārs izvairīgi atteica. — Pēc mēneša pie mums būs praksē ventilatoru darbnīcas, pēc diviem mēnešiem to izdarīsim šefības kārtībā, dod specifikāciju! Tev nav par vēlu?

— Labi, — Bostalojeva atļāva, — man ir pat par agru, man nepieciešams līdz ziemai.

Viņa aizgāja; sekretārs nolieca galvu pret galdu un pārstāja sirdī izjust interesi par apkārtējiem faktiem.

— Sefošu! — viņš iekliedzās caur bēdu raisītām asarām un sparīgi sāka darboties ar dokumentiem, kas atradās uz galda.

Bostalojeva tajā dienā pajūgā aizbrauca uz mežrūpniecības saimniecību. Viņai radās mērķtiecīga vēlēšanās — visur sev iegūt šefus, lai ar to starpniecību pievērstos un skartu strādnieku šķiras sirdi.

Mežsaimniecībā Bostalojeva nodzīvoja veselu dekādi un tikai tad panāca, ka viss «trijstūris» iemīl «Dzimtos Laidariņus». Tomēr mežsaimniecības direktors nolēma nostiprināt savas simpātijas pret gaļas sovhozu ne tikai ar labiem nolūkiem, bet ar kaut ko nozīmīgāku. Un viņš uzrakstīja divpusējas šefības saistības, saskaņā ar tām mežrūpnieki uz sovhozu nekavējoties nosūtīja baļķus, dēļus, sijas, logu rāmjus un dažādas kārtis, bet sovhozs ik mēnesi labprātīgas cienāšanas nolūkā nosūtīja divas tonnas gaļas mežrūpniecības saimniecībai.

Kad jautājums par šefību tika izvirzīts strādnieku kolektīva vērtēšanai, Bostalojeva paziņoja, ka viņa piekrīt pacienāt strādniekus, tikai lai direktors neēd šo gaļu, jo viņš šefības lietā pieļāvis oportūnisku praksi, bet viņa negrib barot oportūnistus — viņa nav sapuvusi li-berāle.

Pēc šiem vārdiem sapulces dalībnieku lielākā daļa atteicās ēst Bostalojevas piedāvāto, direktora izplēsto gaļu. Arodkomitejas priekšsēdētājs teica runu; viņš iznīcināja jebkuru ubagošanas vai cienasta faktu, jo pēc tā strādnieku šķira nekad nav alkusi.

Direktors klausoties paspēja piezīmju grāmatiņā ierakstīt savas runas uzmetumu — labēji veikalniecisko kļūdu atzīšanu. Viņš dzīvoklī negulēja visu nakti, jo caur vienkārtainu logu lūkojās mežu tumsā, dzirdēja pusnakts putnu balsis un no dabas klusuma gaidīja mierinājumu savām trauksmainajām jūtām, taču viņš nespēja nomierināties, jo tāda attieksme pret dabu ir tikai natūrfilozofija — budžu pasaules uzskats, nevis dialektika. Rītausmā direktors iegāja kantorī un tur ar tinti uzrakstīja ziņojumu par savu kļūdu nožēlošanu un orderi par materiālu nosūtīšanu uz «Dzimtajiem Laidariņiem», turklāt pusotrkārt lielākā daudzumā, nekā prasījusi Bostalojeva.

Tās pašas dienas vakarā Bostalojeva atgriezās novada centrā. Viņa

jau skuma pēc sava sovhoza, no iedomām vien, ka «Dzimtajos Laidariņos» kaut kas nelāgs varētu būt atgadījies, viņai sāpēja vēders. Bostalojevai bija atlikusi tikai viena rūpe — pasūtīt kūtsmēslu brikešu izgatavošanas presi, bet pēc tam doties stepē. Daudzas diennaktis izmocījusies iestāžu karuselī, Bostalojeva tomēr neatrada līdzjutēju, kurš dotu preses izgatavošanai vajadzīgās -detaļas, turklāt ārpus plāna. Noraizējusies viņa iegāja partijas novada komitejā. Tur viņu pieņēma novada komitejas trešais sekretārs, večuks, bijušais tvaika lokomotīves mašīnists; viņš dzēra tēju, piekoda mājās ceptu pīrāgu un centās iztēloties šo presi, kas no dzīvnieku atkritumiem izgatavo kurināmo.

— Labi, — večuks noslēgumā sacīja, iedomādamies dīvaino presēšanas mašīnu. — Kāpēc tu, primitīvā muļķīte, blandījies pa mūsu birokrātismu! Tev uzreiz vajadzēja nākt pie manis.

Vecākais mašīnists piezvanīja uz Nepazīstamo Siltuma Masu Institūtu un rīkoja palīdzēt «vienai meičai» dedzināt govju labumus, bet vakarā lai no institūta piezvana viņam uz mājām un ziņo par padarīto . . .

— Tagad, gudrumiņ, soļo uz institūtu, — sekretārs teica. — Tur puiši tev izgatavos presi . . . Taujā pēc inženiera Hofta, tas ir mans palīgs — ne šeit, bet uz tvaika ratiem. Ja uz kādu apvainosies, nāc atkal pie manis!

Pēc Bostalojevas aiziešanas sekretārs ilgu laiku jutās apmierināts . . . Pabeidzis ēst mājās ceptu pīrāgu, viņš aizgāja pie novada komitejas pirmā sekretāra un sacīja, ka pienācis laiks pārvērst kurināmajā dzīvnieku mēslus, kas rodami novada plašumos. Pirmais sekretārs piekrita par šo uzdevumu pārrunāt kārtējā biroja sēdē.

Kad pienāca biroja sēde, tad tajā par referentu uzaicināja Bostalojevu un divus siltuma tehniķus no Nepazīstamo Siltuma Masu Institūta. Apspriedis pasākumus, novada komitejas birojs uzdeva institūtam divu mēnešu laikā izgatavot divas eksperimentālās preses «Dzimto Laidariņu» vajadzībām, bet pašu Bostalojevas sovhozu pēc sazināšanās ar inženieri Vermo un kalēju Kemalu pārvērst par izmēģinājumu staciju. Panākumu spārnota, Bostalojeva no rīta aizbrauca uz «Dzimtajiem Laidariņiem», pretim savas dzīves nākošajam posmam.

Bostalojevas komandējuma laikā «Dzimtajos Laidariņos» nobeidzās 18 govis, arī bullis atstiepa kājas. „

Turklāt septiņas govis bija nosistas dzīvnieku kautiņā pie dzirdinātavas, kad bullis nebija paspējis ievest vajadzīgo kārtību; vecās govis sāka niķoties un badīties un uz vietas nobeidza septiņas trīsgadīgas teles.

Federatovnai sāpēja vēders, viņu mocīja caureja. Viņa nogulēja septiņas dienas un visu laiku berzēja smaganas, jo viņai nebija zobu, lai varētu tos sakost. Visokovskis pats uzšķērda govis un par to nāves

cēloni atzina lielus, netīrus kartupeļus, kurus tām bija devuši ārštata gani vai nezināmi pusbudži. Pie beigtajām govīm Visokovskis pieaicināja Federatovnu, kas sāka atveseļoties, un, nobirdinādams pa retai asarai, žēlabaini sacīja:

— Es vairs negribu kalpot tādā iestādē! . . . Esmu speciālists, man pasaulē nav neviena radinieka . . . audzē dzīvniekus, bet jūsu budži tos nožņaudz ar kartupeļiem, jūsu akas stāv tukšas ... Ja pie jums vēl būs budži, bet ūdens kļūs arvien mazāk, es no šejienes aizbraukšu. Es divus gadus mīlēju telīti Piecgadi, viņai jau bija desmit pudu, es te audzēju gaļas fenomenu, bet to sabradāja rinda pēc ūdens. Tā ir kontrrevolūcija! Es nomiršu vai sūdzēšos! . . .

Federatovna skumji palūkojās uz Visokovski, tā viņa vienmēr lūkojās uz bezpartejiskajiem.

— Kādi tie mūsu budži, pēdējais muļķis! Braukšu uz tālo lopu dārzu, arestēšu visus ganus.

— Tūlīt braukšu arī es, — noslaucījis seju, Visokovskis klusi piekrita.

Federatovna atbrīvoja no dienas darbiem arī Vermo un Kemalu un kopā ar viņu brigādēm, kas raka būvbedri vējdzirnavām un vēl vienai celtnei, par kuras jēgu Vermo neko neteica līdz Bostalojevas atbraukšanai, — visus šos «dzīvos līdzekļus» Federatovna novirzīja uz gaļas lopu dārzu.

Pati Federatovna iesēdās divričos un, nekur neapstādamās, brauca uz Umriščeva kolhozu.

Kolhozā valdīja klusums, no daudziem skursteņiem kāpa viegli dūmi, it kā bezvēja un saules sutas aizlūzuši; sievas cepa pankūkas; pagalmos uzturējās resnas gaļas govis un zirgi, uz ielas krāsns izdedžos kārpījās vistas, uz paviļām, aizvadīdami mūža pēdējos gadus, kā mūžīgi mūžos sildījās večuki. Skumju pārņemtas mājas kā trūcīgu dūju bars nīka zem šejienes nemainīgās saules, tukši ceļi izveda no kolhoza un aizvijās uz horizonta kupri, māju priekštelpās bezrūpīgi krāca vīri, saēdušies sviestā ceptas pankūkas. Uz kolhoza robežas Federatovna sastapa četras sievas, kas nesa podiņus ar karstiem virtuļiem uz kolhozu saviem vīriem, Federatovnas arestētajiem ganiem; taču sievas pārāk neskuma, gāja gorīdamās un spalgi sasaukdamās, viņu augumi plauka no laba ēdiena.

Ciešas skumjas nolaidās pāri tumšajiem kolhoza māju salmu jumtiem. Tikai kādā pagalmā akai apkārt gāja vērsis, griezdams kaut ko līdzīgu dzensiksnai; ierīce, kurā bija iejūgts vērsis, izrādījās pārāk gara, tādēļ vērsim nācās mest lielu apli, taču iešanu traucēja kaimiņu pagalmu žogi; tāpēc vērsis te izgāja uz ielas, te pazuda aiz piedarba.

Vienmuļa, dziedoša skaņa, kas nāca no murgaini apstulbinātā dzīvnieka gurdi grieztajiem vārtiem, bija dienvidū snaudošā kolhoza vienīgais traucēklis.

Federatovna apturēja savus ratus un izgāja caur vairākām mājām; viņu vienmēr kaitināja neracionālā un nezinātniskā sādžas dzīve, krāsns iekārtojums, neņemot vērā siltuma izlietošanas teoriju, vispārējais nehigiēniskums un turīgo ļaužu šķiriskā alkatība.

Pirmajā mājā, kurā Federatovna iegriezās, valdīja acīm redzama nenormālība; krāsnī atradās divi podi ar šķidru ēdienu un kūsāja pāri, bet uz sola sēdošā sieviete nelikās zinis. ■

Federatovna tūliņ metās pie krāsns un kailām rokām izrāva laukā abus podus.

— Trūkst jums mācības, pelēkie velni, — Federatovna nikni sacīja saimniecei. — No temperatūras celšanās paplašinās ūdens, muļķe bezkaunīgā, kāpēc tu pielej ūdeni līdz ar malām, vai lai tauki aizskrietu? Bet, kad kolhozā gāji, bez šaubām — spārdījies! Kā tevi, mājasgaru, var izglītot, ja vispirms tevī nenožmiedz tavu individuālo dēmonu . . , Ū-ū, nešķīstie, jūs nomocījāt mūsu brāli! ... Lai tikai vēlreiz atnāku pie tevis . . . Paskatīšos, kā tu apmeklē analfabētisma likvidēšanas pulciņu, cik sabiedriska tu esi, netīrā muļķe!

Federatovna aizgāja ar nelaimīgu sirdi, bet pamatīgais sievišķis vispirms pamira, bet pēc tam atņirdza zobus.

Citā mājā Federatovna nogaršoja pienu, saldo krējumu un saprata, ka tie ir sovhoza, nevis kolhoza produkti — pārāk augsts tauku procents un garšīgas putas. Te māmulīte neteica neko, bet tikai gari nopūtās un naidu noslēpa sirds dziļumā.

Nākošajā pagalmā kāds vīrišķis — kolhoznieks — aizjoza, neredzēdams viešņu, bet viņa nosēdās uz celma, lai pagaidītu, kamēr viņš atgriežas; tajā pašā stundā aizslēgtajā šķūnī kaut kas sērīgi vaidēja, krāca, drīz vien no turienes atskanēja no dzīves aizejošā mokošās skaņas. Federatovna piegāja pie šķūņa un pa šķirbu saskatīja, ka tur mokās govs, bet tai līdzās stāv vēl divas govis un ar savām mēlēm aplaiza nāvei nolemtās purnu. Tajā brīdī atjoņoja zemnieks ar cirvi vienā, kvīti otrā rokā un, attaisījis novietni, kvīti zobos turēdams, savu lopiņu nobeidza ar cirvi. Ticis galā ar procedūru, zemnieks iebāza roku govs rīklē un no turienes izvilka milzīgu saspaidītu kartupeli, slapju no asinīm un siekalām.

Šajā brīdī daži iedzīvotāji jau bija paspējuši novērtēt Federatovnas divriču parādīšanos, un turīgāko cieminieku bērneļi joņoja no sētas uz sētu un, ko vajadzēja, brīdināja, ka parādījusies pati māmulīte, lai visi sēž mierīgi, bet vēl palikušie budži lai paslēpjas akās. Pēc mirkļa sādžā nodzisa dažas krāsnis un daži budži aizlīda pa nezāļu biezokņiem pie akām un pa virvēm nolaidās tajās, tur apsēdās uz sen sagatavotiem, pie aku sienām piestiprinātiem ķeblīšiem un aizsmēķēja.

Federatovna, izgājusi no pēdējās mājas, vērīgu skatienu novēroja, kā izmainījusies sādža, tūdaļ juta, ka viņā sāk vārīties viss, kas iekšā,

pat apēstais ēdiens.

Pēc tam viņa iegriezās pie sava vecā, trūcīgā drauga Kuzmas Jevgeņjeviča Ivanova, kas pēc darba tajā stundā gulšņāja.

Kuzma Jevgeņjevičs ar atklātām simpātijām sagaidīja māmulīti un viņai atklāja Umriščeva kolhoza noslēpumu:

— Es šeit esmu kā padomju kinožurnāls, — vecais Kuzma sacīja. Viņš no seniem laikiem mīlēja miglas bildītes. — Redzu visu, zinu visu . . . Kas te darās, kūmiņ, pēdējā teorija sastingst krūtīs! . . . Es krāsniņā uzsildīšu tev tējiņu.

Sasildījis tēju, nabaga večuks svinīgi paziņoja, ka viņš kopš vakardienas organizēti pametis kolhozu un kļuvis par vienpati revolucionāru, Umriščevs te nodibinājis budzismu.

Federatovna negaidīti noķēra nabaga vecīti aiz matu pinkām un, viņu noliekusi lejup, ar kleitas rišu sāka kulstīt pa dibenu.

— Še tev vienpatis revolucionārs! še tev budzisms! Te tev padomju kinožurnāls. Visu redzi, visu dzirdi — tad neklusē, darbojies, pretojies, vecās kuces dēls! . . . Lūk, tev teorija, lūk, tev krūtīs pamirst teorija. Nēesi, nēesi, neesi liberālis! Centies, centies, aktivizējies, izzini, palīdzi, soļo, negulšņā, nevienpatņojies — maisies, maisies, maisies, esi nomodā, padomju varas mocekli! . . .

Pierimusi pēc šīs kaujas un iedzērusi tēju, lai neietu zudumā vārīts ūdens, Federatovna gāja pārbaudīt kolhoza ekonomiku. Viņa atklāja, ka katrā mājā bija dzīvā un nedzīvā inventāra pārpilnība — no zirga līdz ecēšām, nerunājot par piena un vilnas dzīvniekiem. Kas tad, jājautā, bija sabiedriskots šajā kolhozā?

Federatovna neatrada kolektīvo zirgu stalli vai citu sabiedrisko dienestu, kaut gan visu sādžu rūpīgi izmeklēja, pat ielīda pagrabos un uzkāpa bēniņos.

Neskaidru viedokli un vētrainu sirdi Federatovna devās pie priekšsēdētāja Umriščeva. Atklājās, ka Umriščevs dzīvo tajā pašā mājā, kur pa pagalmu čāpo vērsis, stiepdams pie saites jūgu.

Umriščevs sēdēja ēnainā istabā un lasīja grāmatu, dzerdams atdzisušu tēju, bet uz galda zem zila abažūra dega lampa. Turpat virs galda, līdzās lampai griezās ventilators un Umriščeva domīgajā sejā nepārtraukti meta gaisa vērpetes, kas palīdzēja domātājam nemitīgi domāt. Pazīdama zinātni, Federatovna izpētīja ventilatora darbības principu un atklāja, ka tas griežas, pateicoties vērsim, kuram pa pēdām seko dzinējs ar sašļukušu seju; vērsis savu spēku ieguldīja dzensiksnā, bet tas no dzensiksnas iet tālāk uz pārnesumu asīm — virvēm, pie tām piesietas auklas, bet pašu ventilatoru griež linu diegs.

— Sveiks, neģēli! — Federatovna teica.

— Sveika, māmulīt! — Umriščevs atbildēja. — Kas tevi trenc pa visu teritoriju? Būtu labāk devusi priekšroku nekustīgam dzīvesveidam un taupījusi galvu.

— Ko tu tā? . . . Kur tev dialektika darbībā? Ko tu budzismu te dzemdē? ... Es, tētiņ, zinu visu un redzēju viņu, tētiņ! . . . Apklusti, nelaimīgais shematiķi, — citādi tūlīt kraušu!

— Sēdies, — Umriščevs mudināja, turēdams vienu roku tuvāk pārpūlētajai galvai, bet otru uzlicis uz izlasītās lappuses, — sēdies, māmulīt, es nerunāju ar kājās stāvošu . . . Vai pamanīji, ka pie manis vairs nav individuālisma — pirmais mans darbības posms.

— Kāpēc nav individuālisma? — ka jauniete uztraucās Federatovna. — Bet vai tu zini, ka tavējie strādāja pie mums par ganiem, ka viņi mūsu govis liek zārkā, veselus lopu dārzus tavas sievas apslauc, ka . . .

— Tu mani nekaitini, māmulīt, — Umriščevs iebilda,—tu stingrāk vadi, ievēro šķiriski politisku attieksmi pret strādājošajiem un savu posteni, precīzāk turies savā postenī.

Māmulīte mutē sakustināja tukšās smaganas un aiz pretīguma nespēja iebilst.

— Tu paskaties uz maniem panākumiem, — mierīgā garā norādīja Umriščevs, — man nav pretīgā individuālisma: katram saimniekam ir ierādīts savs zirgs, savas govis, savs inventārs un savs zemes gabals. Kolhozs ir sadalīts sekcijās, bet katrā sekcijā ir viena sēta un viens zemes gabals, bet šajā sētā ir viens saimnieks — sektora vadītājs.

— Bet kuri zirgi pieder taviem saimniekiem?

— Viņu pašu, — Umriščevs paskaidroja, — es ņemu vērā saimnieka jūtīgo pieķeršanos savam kādreiz piederējušajam dzīvniekam; šajā attieksmē es esmu konkrēts vadītājs, nevis mehānists vai bogdano-vietis.

Māmulīte gandrīz sarāvās no ideoloģiskajām kaislībām, taču gudrība lika atturēties.

— Vecīt, vecīt, — viņa klusi sacīja, — uz ko gan balstās tavs kolhozs?

— Kolhozs balstās tikai uz mani! — Umriščevs paziņoja. — Lūk, uz šo vietu, — viņš pielika delnu sev pie pieres, — te visas pretrunas savienojas ar manas domas spēku un pārvēršas par neko. Kolhozs — tas ir filozofisks jēdziens, bet filozofs šeit esmu es.

— Vai visi ir ierakstījušies kolhozā?

— Nē, vecmāmiņ, — Umriščevs paskaidroja, — es necienu absolūtus lielumus: visi absolūtie pārvēršas par saviem pretstatiem.

— Parādi man šķirisko sarakstu, — Federatovna pieprasīja.

Umriščevs norādīja uz aili sarakstā un paskaidroja, ka divdesmit

deviņas nabadzīgo un mazturīgo sētas nebija iekļautas kolhozā, jo tās sakarā ar Umriščeva atnākšanu bija izstājušās no kolhoza, bet sādžā bija četrdesmit četras sētas.

Federatovna pielēca kājās un ar savu apaļīgo ķermeni gribēja Umriščevam nodarīt ļaunumu, taču tajā brīdī istabā ienāca svešs

cilvēks velteņos.

— Sveicināts, biedri Umriščev, mani pie tevis atdzina nelaime, — atnācējs sacīja.

— Nelaime? — Umriščevs izbrīnā noteica. — Teorētiskajai dialektikai, biedri Svētais, nelaime vienmēr pārvēršas savā pretstatā. No nelaimes baidās tikai ideālisti.

Svētais, protams, piekrita, ka viņa nelaime jau neesot nekāda pārmērīgā: kooperatīva ieskābētie āboli pārskābuši un kļuvuši sāļi kā gurķi, bet burkāni izgulējuši savu saldumu un kļuvuši rūgti.

— Tas ir skaisti! — Umriščevs priecīgi konstatēja. — Tā ir dabas dialektika, biedri Svētais, tagad tu ābolu vietā pārdod gurķus, bet burkānus — kā rutkus.

Svētais drūmi iesmējās un piekrita, ar savu vecīgo milzīgo seju, kurā mita vecuma pēdas un nezināmu kauju atstātas rētas, ar neizprotamu alkatību paskatījās uz māmulīti, bet pēc tam pilnā rīklē iesmējās un no negaidīta izbīļa apklusa, it kā nojaustu savu brīdinošo, kontrolējošo apziņu. Ar viņa smiekliem no mutes pa istabu izplatījās nelāga smaka, un kļuva skaidrs, kāds vareni graujošs spēks ir šim cilvēkam, cik grūti viņam klājas sava darbīgā organisma rīboņā, gremošanas orgānu dūmos un kaislībās.

Svētais nosēdās uz soliņa, lai no sava smaguma atvilktu elpu, kaut gan viņš nebija resns, bet tikai milzīgs kaulos, visās atverēs un izaugumos pieskaņotām visa nepiedienīgā izjūtām. Ja viņš sēdēja, tad izskatījās lielāks par jebkuru stāvošo, bet pēc miesas apmēriem bija gandrīz vidējs cilvēks. Skaļi sita viņa sirds, nesātīgi elpoja uz klātesošajiem ļaudīm, skatījās ar miklām acīm. Viņš, pat sēdēdams, dzīvoja mērķtiecīgā trauksmē, kā redzams, vēlēdamies kaut ko no lietišķajiem priekšmetiem, visu apjaušamo izmantot personiskajai dzīvei, sakošļāt jebkuru mīkstumu un to norīt savā tukšumā nīkstošajā rumpī, apkampt un padarīt bezspēcīgu dzīvojošo, jokoties, triumfēt, iznīcināt un pašam doties nāvē kopā ar tiem, ko līdz galam izmantojis apklusušajā pasaulē.

Uz Umriščeva galda apstājās ventilators; durvīs parādījās miegains dzinējs ar cirvīti rokā un sacīja, ka vērsis bijis paēdis un vesels, taču pēdējā laikā skumīgs un tagad nobeidzies; droši vien no sava darba, kas paredzēts nevajadzīgam cilvēkam.

— Es tagad aizeju no pagalma, — dzinējs sacīja. — Vecmā-miņ, — viņš pievērsās Federatovnai, — tu no sovhoza, ņem mani līdzi uz turieni.

— Kas tev noticis, mīlulīt? — Federatovna jautāja. — Kāpēc tu nesignalizēji agrāk?

— Man, māmulīt, te kļuva nelāgi, man sirds sametās, prāts sarežģījās no viņiem.

— No kā tev sametās sirds?

— No viņiem, — ventilatora apkalpotājs sacīja. — Viņiem tāda zinātne, lai tā dauzītu sovhozu un slavinātu pārtikušo viensētnieku. Miška Sisojevs uz sovhozu aizveda divas teles, kolhozam palaida, bet tu pat nezināji, viņš tās pārdeva kooperācijas biedram Svētajam, lai maļ gaļā, bet Svētais kooperācijā pastāvīgi dzen gaļas maļamo mašīnu, pirms tam grasījās cīsiņu fabriku atvērt, tagad gaida karu. Miška Sisojevs un Petka Golovancevs pie tevis gāja ganos un gribēja govis aizvest; viņi tās nokāva stepē, Svētais viņiem apsolīja zirgu, bet pēc tam pats ar lopiņu sakāvās un zirgs bija pagalam, tad nožmiedza govis, te tu noķēri ganus un ieslodzīji klētī. Viņi tur sēž, bauro — viņiem vairs nav spēka, bet ar saviem miltiem un tavu pienu sievas cep pankūkas . . .

— Es neesmu devis ieteikumus sovhoza sišanai! — Umriščevs iekliedzās. — Esmu teorētiķis, nevis praktiķis, šeit dzīvoju kā vēsturiski ieinteresēta personība, bet pēdējā laikā pārkārtojos precīzo zinātņu jomā, tajā skaitā — fizikā un neparasti lielu ķermeņu izpētē! Tie ir meli, ko šķiras ienaidnieki adresējuši teorētisko darbinieku pulkam!

Svētais baismīgi un nepārtraukti smējās, bet Umriščevs dziļi, turklāt teorētiski, sašuta.

Bet tajā laikā laukā turpinājās karstā diena, vecāka kļūdama no senajiem tuksneša putekļiem, kas ar trūdošu tvanu sedza vietējo augsni, un viss kolhozs atradās šajā miglainajā nenoteiktības atmosfērā.

— Te taču notika budziskuma likvidācija; kas tad te ir? — Federatovna centās noskaidrot, modri raudzīdamās uz visiem klātesošajiem ļaudīm. — Kur te sēž visprincipiālākais nelietis?

— Seit ir viņi, — vērša dzinējs gurdeni norādīja uz Umriščevu un Svēto, — bet aiz viņiem stāv turīgo pārpalikumi, kas uzkrāj taukus no tava sovhoza liellopu gaļas. Tev gada laikā septiņdesmit famīlijas apēda simt govis — arī tas vēl maz, bet tu zināji tikai vienu šmaukšanos . . .

Federatovnas izskatā it kā nekas nemainījās, no satraukuma vienīgi parādījās zosāda.

— Bet ko jūs, trūcīgie kolhoznieki, skatījāties un klusējāt? — viņa jautāja.

— Ak es būtu tas trūcīgais kolhoznieks, — dzinējs dziļi satraukts sacīja, it kā viņš pirmoreiz būtu atklājis savu personu. — Kā es klusēju, ja es šeit runāju. 5e tev cirvītis, citādi Svētais tūlīt nobeigs tevi.

Svētais, drusciņ pavirzījies tālāk no ventilatora, vērša dzinēju nogrāba ap vidukli un sāka tā vārgās miesas spiest līdz nāvei, taču dzinēja nogurušās rokas neuzkrītošs sitiens ar cirvi skāra Svēto, un abi cilvēki nokrita uz mēbelēm. Umriščevs, vispār nebūdams noskaņots

praktiskai rīcībai, vērsa Federatovnas uzmanību uz notiekošā fakta nelietderību. Tajā laikā gulošais Svētais netaisījās mirt, tālab ar kājām izsita caurumu sienā uz ielas pusi un arī savas ekstremitātes izstiepa uz sādžas pusi, taču tās vairs nevarēja dabūt atpakaļ, bet dzinējs ar cirvīti cītīgi pabeidza skaldīt sava ienaidnieka galvu.

Federatovna paņēma aiz rokas dzinēju un izveda pagalmā. Dzinējs padzērās ūdeni, paskatījās uz pasauli, kurā vairs nebija Svētā, un kļuva jautrāks!

— Tas biju es, kas karstumā strādāja, mana galva pagura, tāpēc es tev neko neziņoju par sevi. Tiklīdz sākšu strādāt sovhoza labā, tūlīt nopirkšu sev cepuri.

— Nē, sīkais, tu nestrādāsi sovhozā, — Federatovna paziņoja.

— Kāpēc tu, draņķi, nositi cilvēku? Vai tu esi padomju vara, ka rīkojies pret kaitīgo šķiru? Tu pats esi tikai viena daļiņa, tu tagad esi sliktāks par elektronu!

Dzinējam sametās tumšs gar acīm, un viņš nokāra sirmot sākušo galvu.

— Tas, vecmāmiņ, no karstuma! Ļauj nopirkt cepuri!

Federatovna pielieca dzinēju un paglaudīja tā pinkaino galvu.

— *Nē,* tu muldi, — tev ir normāla galva.

Uz kolhoza robežas pacēlās apaļš vēja virpulis un uzmeta gaisā dažādus vecus sādžas krāmus. Aiz virpuļa bez svārstībām vēlās stabils ceļa putekļu mākonis. Te jau nāca papildinājums «Dzimto Laidariņu» ganāmpulkam, tas daudzās diennaktīs bija nosoļojis pusotra simta verstu. Aiz ganāmpulka vēršu vilktos ratos brauca lopkopji un, slāpes remdēdami, ēda arbūzus.

Federatovna nosūtīja slepkavu — dzinēju kopā ar ganāmpulku uz kolhozu *un* lika viņu gaidīt, bet pati iesēdās divričos un devās uz rajonu, uz partijas komiteju.

Federatovna nesastapa partijas sekretāru, jo tas pēc tikšanās ar Bostalojevu drīz nomira, organisma novājējuma dēļ bija atvērusies kāda pilsoņkarā iegūta iekšējā rēta.

Jaunais sekretārs, biedrs Opredelenovs, jau bija lietas kursā par Umriščeva kolhozu, turklāt labi pārzināja trakojošos kapitālistiskos elementus, kas ielenca «Dzimtos Laidariņus».

Taču tagad viņš skumji nožēloja, ka nav spējis personiski apsekot Umriščeva ietekmei pakļautos kolhozus un nav varējis būt līdzīgs vecmāmiņai, kas savos ratos nenogurdināma trauc pa stepi un darbojas ar lielu enerģiju.

Federatovna sāka Opredelenovam izteikt pārmetumus, ka viņš nav aizgājēja cienīgs un rajonu vada, sēdēdams krēslā, tāpēc drīz vien nolaidīsies līdz shematismam un nogrims pašplūsmā. Sekretārs, lai gan juta nelielu neapmierinātību ar sevi, tomēr priecājās, ka rajonā ir tādas večiņas.

— Vecmāmiņ! — Opredelenovs ar mīlestību vērsās pie viņas.

— Šodien birojā apspriedīsim Umriščevu un no partijas atdosim prokuroram, bet tevi pārcelsim no sovhoza Umriščeva vietā. Tu piekrīti?

Federatovna it kā izjuta skumjas, taču saprāts tūliņ pieveica niecīgās personiskās izjūtas, un viņa teica:

— Saskaņo ar direktoru un raksti ceļazīmi, biedri Opredelenov . . . Būs sociālisms vai nebūs, lūk, jautājums!

Federatovna, aizgriezusies sāņus, kā jebkura ikdienišķa sieviete par sarūgtinājuma zīmi ar jakas stūri izslaucīja acis, — viņa nojauta, ka būs jāšķiras no Bostalojevas.

— Kas tas? — Opredelenovs jautāja.

— Tu raksti, tu raksti mūsu partejisko, bet te lien laukā mans vecais sieviešu niķis.

— Jā, tas pats, — Opredelenovs piebilda, uz papīra atzīmēdams kaut kādu darba kārtību. — Bet es domāju, ka tu par kaut ko skumsti.

— Nē, ne sēroju, ne skumstu! — Federatovna pēkšņi iekliedzās, —

— vai es bez sirds, bez dvēseles, kā tāda svešiniece . . . Mani mīļie «Laidariņi», mana Nadjuša, biedre Bostalojeva, mani nolaupa ļaundaris Umriščevs, jau stājas mana sirds, jūs ceļā nozudušie ... — māmulīte, ar raudulīgu seju noliekusies pār seķretāra galdu, noauroja pa visu rajonu.

Pēc stundas pacietīgais Opredelenovs viņai jautāja:

— Nu kā, vecmāmiņ?

— Apžuva jau, — Federatovna atbildēja. — Dod instrukcijas Umriščeva skoliņas likvidēšanai.

Opredelenovs ilgi smaidīja un nesāka mācīt gudro un jūtīgo večiņu, tāpēc ka viņa pati jau visu bija apguvusi.

Nadežda Bostalojeva atgriezās «Dzimtajos Laidariņos». Viņa vakara stundā klusi atbrauca stacijas privātsektora ormaņa ratos.

Kad līdz sovhozam bija atlikušas divas verstis, Bostalojeva lika apstāties. Sovhozā stāvēja svešs tornis, pēc izskata ietilpīgs un noderīgs, kaut gan izmēru ziņā bija ne pārāk augsts. Saulriets apspīdēja vietējās izcelsmes melnu materiālu, no kura bija uzbūvēts tornis. Līdzās tornim atradās milzīgas vējdzirnavas, tās pavisam klusu griezās.

Bostalojeva, piebraukusi vēl tuvāk, pārliecinājās, ka sovhozā vairs nav zemes kleķa dzīvojamo māju, kā arī nebija nekādu pēdu no tā, kas agrāk raksturoja «Dzimtos Laidariņus», — ne sarkano pūpolu, ne pazīstamo priekšmetu, taciņu, dadža krūmu, laukakmeņu, kurus uz šejieni bija atnesis nezināms spēks,—tagad te apgāzta smagnēja zeme kā kaujas lauks, kuru atstājuši bojā ejošie cīnītāji.

— Kas te notiek? — Bostalojeva izbailēs *jautāja.* — Kur palicis mans sovhozs?

Vedējs paskaidroja, ka šeit jābūt sovhozam.

— Taču te ir kaut kādi faktori!—vedējs sacīja par torni un vējenēm. — Tagad stepē ir daudz faktoru, taču es dzīvoju transporta tuvumā, esmu no tālienes. Es gan pazīstu transportu: tara 414 pudu neto, kakliņa diametrs, Kazanceva bremze, aiztaisi gaislaidi un sifonu! Automātiskā bloķēšana, dosi trīs svilpienus — rokas bremzes, divi — atlaid atpakaļ, bagāžu *pieņem no tiem, kam ir* braukšanas biļetes, — bet es nemīlu stepi; šī vieta man liekas gandrīz neticama, es visvairāk mīlu ar tvaiku apsildītus vagonus un sardzes būdas. Būdās sargcilvēkiem ir laba dzīvīte! Visapkārt kluss, pamaz darba, garām drāžas vilcieni, izej un pastāvi ar signalizējamo, bet pēc tam apskati savu iecirkni un vāri sev biezputru . . .

Bostalojeva vērīgi palūkojās uz šo gadījuma, pēc viņas uzskatiem, garāmgājēju: cik vērienīga dzīve, viņa domāja, bet cik mazsvarīgā vietā viņa iekārtojusies un cer . . .

Noārdītajā sovhozā pa uzvandīto zemi gāja četri vērši un otrādi grieza dzirnavas, tas nozīmēja, ka nevis plūstošais gaiss grieza ierīces, bet gan dzīvais spēks cēla spārnus no apakšas uz augšu. Bostalojeva izbrīnā jautāja Kemalam, kas priecīgs vēroja šādu postažu: «Ko tas nozīmē?»

Kemals, uz šo dienu jau būdams partijas šūniņas sekretārs, pasniedza Bostalojevai darbā rūdīto roku un teica:

— Mēs tādā veidā veicam detaļu ierīvi, lai mehānisms ieskaņojas darba gaitā . . .

Pie vējenēm vēršus dzina inženieris Vermo, tērpies trūcīgā apģērbā un pa šo laiku paspējis novecot. Viņš, ieraudzījis Bostalojevu, priecājās, taču pēkšņi iegrima uzmācīgās šaubās.

— Nadežda Mihailovna, — viņš sacīja, — ja mēs atteiktos no ganiem, bet govis uzticētu bulļiem, Visokovskis man teica, ka bullis ir gudrinieks, ja viņu iemāca atbildīgam uzdevumam: ja skatām subjektīvi, būs govju aizstāvis, bet objektīvi — govju gans. Ja daudz ļaužu štatā, tā ir atpalicība. Nadežda Mihailovna, mums vajag mazāk ļaužu, jo republikā ir pārāk daudz darba . . . Federatovna arestēja budziskos ganus, bet mums nav vietas, kur viņus turēt, — Kliments, lai viņi neaizbēgtu, sasēja ar vienu virvi un aizveda uz rajona cietumu. Runā, ka ganu sievas stepē nokutinājušas Klimentu, bet viņu vīri aizmukuši kur kurais. Mēs saņēmām dinamo mašīnu, taču bija skumji bez jums . . .

Inženieris runāja par visu, kas ienāca prātā, uzkrājušās skumjas izlaizdams caur savu prātu. Bostalojeva neko neatbildēja uz Vermo jautājumiem, jo viņa pilsētā bija pārāk sagurusi no savas darbošanās, no dzīves vēsturiskajiem iespaidiem, no savas sirds, ko žņaudza kaislību iegrožojums, tāpēc drīz vien iemiga neizprotamā torņa ēnā, klusībā bija nikna uz visiem.

Viņa pamodās vakarā, norasojusi no nakts sala un no siltuma, ko bija devuši viņai segtie dažādie apģērba gabali.

Netālu no Bostalojevas sēdēja sešpadsmit cilvēki, starp viņiem bija Kemals, Vermo, Visokovskis, un visi viņi ēda biezputru no viena katla.

— Nojaukuši visu sovhozu, bet paši ēd biezputru! — Bostalojeva sacīja. — Tādi nelieši . . . Kurš te no jums pirmais sāka zemi rakt, vai ganāmpulki ir veseli, kur Federatovna — māmulīte? Kemal, kur tu skatījies, kādi ļaudis tur sēž? Es tiešām brīnos: kādi jūs esat mazgadīgie. Bet es domāju, ka jūs esat īsti komunisti!

— Vai mēs? — Kemals noprasīja, nokraukājies pēc smalkās biezputras ar pienu. — Mēs neesam komunisti? Ak tu, muļķīte — meitenīte! Esmu vecs kalējs un mehāniķis, es nesmējos trīsdesmit gadus, bet, lūk, atnāca inženieris Vermo un atklāja mums zinātnes vērienu un apsmaidīja tavu zemnīcu sovhozu. Tu sagrozi visus lozungus, tu ar dabu, tu biedrojies ar atpalicību — tāda ecīga niecība. Tu aizbrauci, tava māmulīte — tā padomju cāļu māte — pazuda, un mēs trijatā, — Kemals norādīja uz Vermo un Visokovski, — mēs sacījām tavam vecīgajam sovhozam: nost, tu tagad vairs neesi manta! Un tas pazuda vienā naktī! Jāstrādā, biedri direktor, nevis to papildu simt tonnu liellopu gaļas dēļ, bet par desmittūkstoš tonnu! ... Tu tehnikas acīs vēl esi meitene!

«No kā ļaudis tik strauji attīstās?» Bostalojeva nodomāja, vēlreiz aplūkodama Kemalu. «Tas tiešām ir lieliski!»

Pārējie strādnieki, būdami no trūcīgajiem, atbēguši no Umriščeva kolhoza, ņēmās kauninât Bostalojevu, ka viņa nenovērtē torņa un dzirnavu nākotni.

Visokovskis paņēma pie rokas Bostalojevu kā sievieti un veda tornī. Viņa klusēja. Vermo noskatījās viņai nopakaļ.

Tornis bija celts no māla un melnzemes ķieģeļiem, kas bija veidoti ar rokas presi un atgādināja nošķeltu konusu . . .

Torņa priekšnamā atradās īpašs steliņģis, kaut gan tam trūka attiecīgas armatūras, taču tā bija vieta, kur ar augstspriegumu nogalinās dzīvniekus.

Visokovskis un Vermo nevēlējās, lai mehāniskie ieroši kā pirmsnāves šausmas, neprāta agonija bojātu gaļas kvalitāti. Turpretim elektriskajā steliņģī dzīvnieks saņems glāstus, un nāve to pārsteigs vislabākā ēdiena baudīšanas brīdī. Torņa iekšpuse bija izklāta ar blīvi sanaglotiem dēļiem, bet dēļi noklāti ar elektrisko strāvu nevadošu līmes laku.

— Vai saprotat, kas tas ir? — Visokovskis jautāja.

— Nē, es nesaprotu, — Bostalojeva atbildēja. — Taču lietus izskalos šo zemes torni.

— Zemes brikešu krāvums ir tāds, Nadežda Mihailovna, —

Visokovskis paskaidroja, — ka desmit gadus nepārtraukti jāgāž lietum, lai ūdens izskalotu torni . . .

Dzīvnieki, kurus pāri stepes plašumiem dzina vai veda nebrīvē iesprostotus vagonā uz pilsētu apēšanai, jau ar savu izskatu vien Visokovskim izraisīja dvēseliskus un ekonomiskus drebuļus. Govis, īpaši buļļi, bija pārāk jūtīgi, lai izciestu braucienu pa dzelzceļu, pilsētu veidolus un dārdošo industriju. Dzīvniekiem sāk streikot nervi, tāpēc tie nepārtraukti izmet mēslus, zaudē dzīvsvaru. Konstatēts, ka, braucot vagonā, uz tūkstoš verstīm govs novājē par desmit procentiem, bet buļļi vispār izplēn no skumjām vien, ka tiem vairs nebūs dota iespēja tuvināties.

Ja «Dzimtie Laidariņi» gadā nosūta divus tūkstošus tonnu liellopu gaļas, tad divsimt, pat varbūt četrsimt tonnu vissulīgākās gaļas sakarā ar dzīvnieku novājēšanu tiks izniekotas ceļā. Turklāt ceļā govis var nomirt. Sīs divsimt vai četrsimt tonnas liellopu gaļas saglabās elektriskās skābbarības tornis. Govs rumpis tiek sacirsts attiecīgas kvalitātes gabalos un nokrauts tornī. Pēc tam caur visu liellopu gaļas masu izlaiž vāju elektrisko strāvu, un gaļa var saglabāties ilgu laiku, pat veselu gadu, svaiga un barojoša, tāpēc ka elektrība nonāvējusi visus mikrobus.

Vajadzības gadījumā ga|u var iekraut muciņās, no kurām izsūknēts gaiss, un nosūtīt uz pilsētu. Nākotnē ap elektrisko skābbarības torni nepieciešams izveidot kombinātu, lai turpat samalto gaļu pārvērstu desās, aukstajā gaļā, konservos un gatavā veidā nosūtītu uz pilsētu.

Pēc sarunas ar Visokovski Bostalojevai sažņaudzās sirds no pārdzīvojuma, ka viņa vēl nav inženiere un viņai pārliecīgāk jāmīl Vermo.

Visokovskis direktorei izklāstīja vēl dažus pasākumus, kurus kopā ar Vermo un Kemalu bija izdomājuši. Tie bija paredzēti sovhozā iegūtās gaļas ievērojamai uzkrāšanai, taču Bostalojeva klusi domāja par jauno tehniski bagāto boļševismu, ko viņas prāts vairs nespēs apjaust.

Torņa iekštelpā ienāca kādreizējā sovhoza ķēkša, jo viņa nezināja, kur tagad likties, kad viss ir salauzts, kad no metāla karotēm vīri izgatavojuši stieples, zupas katlus izrullējuši loksnēs, viņai no ausīm izņēmuši auskarus un izkausējuši alvā, — šī skumjā, nevienam nepiederošā sieviete, palikusi bez sadzīves mantas, sacīja, ka no kaut kāda tāla punkta tuvojoties ganāmpulks: ejiet to sagaidīt un aiciniet stepes sievas, tāpēc ka nav citu slaucēju, bet govīm no tesmeņiem piens pil zemē.

Bostalojeva un Visokovskis izgāja no torņa priekšnamā un ieraudzīja Umriščeva ventilatora vērša dzinēju; viņš bija pirmais atskrējis, lai apgūtu jauno dzīvesvietu un dotu ziņu.

Atnākušo ganāmpulku iekārtojuši dažādas stepes zāles iecirknī, kuru Visokovskis nesen bija atklājis pie kādas vientuļas akas, Bostalojeva naktī atgriezās sovhozā. Vermo spēlēja harmoniju, bet Kemals dejoja tādā noskaņā, it kā viņš gribētu izvēdināt savu apnikušo dvēseli un no spraigā vēja paņemt sev citu. Stepes tumsā bija dīvaini un baismi skatīt ugunskuru, jautros ļaudis, vareno dzirnavu spārnus un parastas cilvēku balsis klausīties kā brīnišķīgu mūziku, vienmēr atbilstošu kaujinieciskajiem boļševiku nodomiem. Bostalojeva ienira ļaužu vidū un sāka pēc kārtas dejot ar biedriem, kamēr izmēģināja visus, tikai Vermo, kā jau aizņemts mūziķis, nevarēja dejot ar Bostalojevu, par to viņa, garām dejodama, apsolīja, ka dabūs agregātu juvenilās jūras urbšanai, un Vermo, prieka enerģijas reibināts, sāka spēlēt harmonijas vēl labāk. Tikai ventilatoru griezošā vērša dzinējs stāvēja malā, nepievienodamies draudzībai un mūzikai. Taču Bostalojeva arī viņu iesaistīja dejā, par to dzinējs novīpsnāja un jau pirms dejas sākuma apsolīja atdot visu savu spēku sovhoza celtniecībai, jo viņš dzīvē tik maz bija redzējis maiguma. Dzinējs dejodams apkampa draudzeni — direktori un lepojās ar pašcieņu, kas nepieciešama augstākstāvošo draugu pulkā, un Bostalojeva lūkojās uz viņu un smaidīja ar savu nopietno sirsnību, savām mierīgi uzticīgajām acīm, un dzinējs uz sava pleca juta viņas vieglo roku, kas pieradusi pie smaguma un pacietības.

Vermo, vērodams dejotājus, jau paspēja pārdomāt jautājumu par racionālu atpūtu un laimi, bet pats savā sirdī nespēja uzvarēt tās caurspīdīgo skumju jūtas, kas cēlās no iedomas, ka Bostalojeva var apkampt visu proletariāta šķiru, un viņa nenogurs, bet atbildēs ar kaisli un padevību.

Umriščeva vērša dzinējs drīz vien aiz prieka iekaucās svešā balsī — sievišķīgā basā, taču deja pamazām pierima, jo ieilgusi jautrība pārvēršas bēdās.

Iestājās pusnakts; gaiss sāka no rasas un bez saules nīkt, un visiem ļaudīm, visai Vermo un Kemala tehniskajai brigādei gribējās gulēt un sasildīties.

Rīta pusē sovhozā divričos ieradās Federatovna un kopā ar viņu vedēja lomā rajona komitejas sekretārs Opredelenovs. Māmulīte no tālienes jau ļauni kliedza, uzskatīdama, ka viņas prombūtnes laikā umriščevieši paspējuši nočiept visu sovhozu.

— Netrokšņo, tu, nojukusī, — Opredelenovs apsauca, nepieļaudams uz zemes ne mazāko pīkstienu kā nespēka zīmi. — Vairāk miera, māmulīt, mums nav jābaidās. Vermo, pamanījis māmulītes un sekretāra neapmierinātību, attapies sāka no sovhoza administrācijas viedokļa pulgot dabas parasto kārtību, piemēram, vai zemnīcas — zemes kleķa un koka veidola sovhoza forma nav naids pret tehniku? Vai gaļu var iegūt no pusbadā dzīvojoša un nedzirdināta

lopa, kas ikdienā bēdās noklaiņo desmitiem verstu? Un mēs vienā naktī noārdījām sovhoza nabadzību, lai no mēbelēm un citiem saimniecības piederumiem izvilktu naglas, bet dēļus un dažādus materiālus atdotu īstajai tehnikai, sovhoza produkcijas iekārtošanai.

— Viņam absolūta taisnība, — ar nenosakāmām skumjām balsī sacīja Kemals.

— Jums vēl nav priekšstata par boļševiku tehnoloģiju, — rīta stundā runāja Vermo, nemazgājies un novecojis no pārpūles, ko viņam sagādāja pārdomas. — Jums trūkst tehnikas organiskas izjūtas kā savas dzīves pamatjūtu. Federatovna, nopratusi, ka kāds gribējis zinātnei nodarīt pārestību, tūlīt metās aizstāvēt Vermo un ar uzrunu sveica torni un dzirnavas.

Opredelenovs smējās par māmulīti un bija priecīgs, ka «Dzimtajos Laidariņos» aiz pārspīlētas sajūsmas priekškara rodas sociālistiskā lopkopība, kas pārvar visu šajā jomā pasaulē pastāvošo.

— Tad runā tu, Visokovski, — Opredelenovs ierosināja.

— Lai gan es esmu zootehniķis, — Visokovskis iesāka, gribēdams ar kaut ko parādīt savu prieku, kas pārņēmis zootehniķa jaunradi, vai arī kaut kā nožēlot grēkus, — un mana nozare ilgu laiku bija saindēta ar neizglītotu oportūnismu un kaitniecību un ar skatienu uz zooloģiju kā uz kādu maigu un klusu zinātni, kurā viss ir harmonisks un evolucionārs, taču es paziņoju, ka padomju zootehniķa nav iedomājama bez metalurģijas, bez mašīnbūves, bez elektrifikācijas, tāpēc ka tikai dzelzs un uguns sausās stepēs jums iegūs ūdeni, tikai elektrības smalkā pulsācija, kas ar savu maigumu un spraiguma būtību pielīdzināma dzīvības parādībām, zooloģijai, tikai tā, šī pulsācija, saules enerģijas spēle matērijas atoma dziļumos, kā apgalvo Nikolajs Edvardovičs Vermo, tikai tā mums dos lieku gaļas pieaugumu, ļaus racionāli nokaut lopus, tos saglabāt bez zaudējumiem un teicami transportēt. Turklāt es ierosinu, lai mēs nekavējoties likvidētu darbaspēka aizplūšanu . . .

— Kādā veidā? — Opredelenovs vaicāja, no sirds klausīdamies speciālistu vārdos.

— Iznīcināt plūdus kā pilsētas un lauku pārrāvuma paliekas . . . Jārada blakus profesiju skala, gans jāapmāca darboties celtniecībā, lai viņš ziemā var aizstāt namdari vai kādu citu amatnieku, lai cilvēks ar savu māku pārvaldītu vairākas profesijas un pārmaiņus izmantotu attiecīgos gadalaikos . . . Ikvienam strādājošajam jāpārvalda vismaz divas profesijas, — mūsu Kemalam jau ir veselas četras, — tas ļaus iegūt vismaz desmit tūkstošus rubļu ekonomijas tikai «Dzimtajos Laida-riņos» vien ... Lai pastāv mūsu dzīve un brāzmainais darbs visu biedru labā ... kā tālo, tā tuvol — negaidīti nobeidza kautrīgais Visokovskis un lēni nosarka, izjuzdams savas noslēguma runas poētisko netaktiskumu.

— Lai dzīvo mūsu sociālistiskie speciālisti! —Opredelenovs skaļi sacīja, lai Visokovska sejā izdzēstu lieko mulsumu.

Taču Visokovskis vēl pamatīgāk piesarka, un visi iesmējās, bet Bostalojeva smējās līdz tam laikam, kamēr vizošās saules gaismā nesāka līt asaras kā rasa uz skropstu melnās zāles. Visi ielūkojās Bostalojevas acīs, bet Vermo sacīja:

— Es varu galvot, ka ne katrs no mums spēs nomirt, kad pienāks mūsu laikmeta cildenākais brīdis: tad mums nāksies uzbūvēt optisko gaismas un strāvas uztvērēju —transformatoru, tāpat kā mēs tagad būvējam radiouztvērējus, un caur to mums plūdīs bezgalīga elektriskā enerģija — no saulainajiem plašumiem, no mēness gaismas, zvaigžņu spozmes, no cilvēku acīm . . . Lūk, kāda problēma, biedri, mīt vienā Bostalojevas skatienā, bet jūs ar viņas acīm redzējāt mietpilsonību; tas taču nekur nederi

— Ieskaties manās acīs, — Federatovna palūdza. — Vai man tur deg vai ir nodzisusi elektrība?

Vermo ielūkojās vecīgajās acīs.

— Slikti deg, — inženieris sacīja, — tev aug katarakta.

Federatovna šo faktu būtu tūdaļ novērtējusi kā šķiras ienaidnieka izlēcienu, taču pakustināja smaganas un pārdomāja.

— Lai aug, — māmulīte sacīja, — es arī neredzēšu, jo nakšņoju, tu, zinātniskais kreisaisl

— Nesteidzies tiesāt, vecmāmiņ, — Opredelenovs teica. — Viņiem jau ir darbi, bet tu runā vārdus . . . Biedri, uzmetīsim «Dzimto Laidariņu» tehniskās rekonstrukcijas plānu.

Tepat kopīgajā plānā arī tika sastādīts galveno pasākumu saraksts:

Darba nosaukums

Tā nolūks

Brigadiera uzvārds un izpildes laiks

Lietderības efekts un piezīme

t. Pabeigt elektrodzinēja būvi; uzstādīt dinamo; uzbūvēt transmisijas pārraidi, iekārtot elektrotīklu.

2. Skābbarības torņa un kaušanas steliņģa elektrotehniskā montāža.

3. Govju mēslu briketēšanas prese.

4. Iegādāties, pārprojektēt, par-taisīt divvoltu agregātu uz dažādām jaudām.

5. Izgudrot un konstruēt optisku ierīci saules staru pārvēršanai elektroenerģijā.

6. Uz automobiļa šasijas uzkonstruēt lopkopības kombainu.

Ziemā: lopu novietņu un cilvēku mītņu apsildīšana, karstuma novirzīšana uz virtuvi. Vasarā: dod spēku sūknim un brikešu presei. Svaigas liellopu gaļas sagāde uz ilgāku laiku.

Stepes apkures problēmas atrisināšana.

Ar mazākā agregāta elektrisko liesmu griezt akmeni karjerā un iegūtās daļas atkal sametināt uz vietas ar nolūku uzbūvēt monolītas mītnes cilvēkiem un lopiem. Ar spēcīgāku agregātu izdedzināt caurumus zemeslodes dziļumā, lai tur atvērtu matērijas jūras kristālisko zārku vai vispār dziļumā atrast bagātus ūdens krājumus, no kuriem ņemt veldzi stepes ezera vai jūras izveidošanai. Nekavējoties paralēli izurbt ar Volta liesmu ūdeni nesošus nedziļus caurumus, pa kuriem novadīt ūdeni uz visām sovhoza ganībām, lopu ziemas mītnēm (maza ūdens apgāde).

Iegūt enerģiju stepē un visā pasaulē no jebkura apgaismota bezgalības punkta.

Atsevišķu ganāmpulku ātra izslaukšana un krējuma nogādāšana uz sovhoza sviesta kuļamo mašīnu.

Vermo.

2 mēneši.

Visokovskis, konsultācija. Vermo.

1 mēnesis.

Kemals.

Bostalojeva, Vermo.

3 mēneši.

Vermo.

Kemals.

Bostalojeva.

Visokovskis.

Kemals.

2 mēneši.

Papildu 300 tonnu liellopu gaļas. Par 100 rubļiem siltums. Centrālajā mītnē novērst slāpes.

Ne mazāk kā 400 tonnu gaļas. Bezvēja gadījumā, kad strāvas pieplūde maza, tornis jāpilda, lietojot vēršu spēku.

Ekonomija 2000 rbļ., kuri jāiztērē sadedzināšanai paredzētā materiāla iegādei.

Celtniecībā 50 tūkst. rbļ. Mazajai ūdens apgādei 40 tūkst. rbļ. gadā. Lielajai ūdens apgādei (matērijas jūra) sociālistiskais risks.

Tehniskā boļševisma nodibināšana «Dzimtajos Laidariņos» un visā atklātajā zemes telpā.

10 tūkstoši rubļu gadā.

Septītajā, astotajā un devītajā plāna punktā tika iekļauti citi darbi. Jebkuram no šā plāna pasākumiem jāsaņem palīdzība un konsultācija no Nepazīstamo Siltuma Masu Institūta, Novada VEB. Lētās Enerģijas Institūta, Varnitso, Dziļās Urbšanas Biedrības un no citām attiecīgām instancēm.

Pēc mēneša vai pusotra «Dzimtajos Laidariņos» parādījās iekārtas un materiāli, ko Bostalojeva bija sagādājusi novada centrā, un tikai

tāpēc pienāca, ka Bostalojeva pati bija atradusi noklīdušās kravas un atvedusi uz tuvāko staciju. Citādi kravas vispār varēja kļūt par «bārenēm», pazust bez vēsts, un neskaitāmo būvju aģenti, kādi tajā laikā atradās visos transporta punktos, tās tūdaļ pievāktu: šie aģenti mūždien lūrēja vilka acīm uz svešu kravu un tikai savu celtniecības objektu uzskatīja par sociālisma likteņa izlēmēju, tāpēc viņi ļoti brīnījās, ka arī citi tiek apgādāti, un veicināja sērdienīgo kravu klaiņošanas izbeigšanu, izmantodami celtniecības kņadu, tās pāradresēja savām organizācijām.

Gandrīz ap to pašu laiku sovhozā no novada ieradās divi inženieri: elektriķis Hofts un hidroģeologs Dajevs. Hofts bija no Nezināmo Kurināmo Institūta, bet Dajevs — no Vernitso un Dziļās Urbšanas Biedrības. Viņi kopā ar inženieri Vermo izstrādāja Volta urbšanas konstruktīvo ideju un detaļu rasējumus, novērsa torņa izveides, vējdzinēja un brikešu preses nepilnības.

Inženieris Hofts nevēlējās aizbraukt no sovhoza un tajā palika līdz visu darbu pabeigšanai, bet Dajevs un Bostalojeva drīz vien devās uz Ļeņingradu, lai sadabūtu labus elektrometināšanas agregātus; šie agregāti bija tūlīt jāpārveido citas nozares vajadzībām. Ar vienu no agregātiem karjerā jāgriež akmeņi un no tiem līdz ziemas sākumam jāsametina mītnes.

Sovhoza pārkārtošanas kantoris atradās elektriskā skābbarības torņa priekštelpā, kur visi rasēja, rēķināja, gulēja naktīs un murgoja sapņos. Kemals konstatēja šādu sadzīves likstu, tālab devās pie Federatovnas. Pēc četrām diennaktīm viņš uz slēpēm atveda sešas tukšas mājas, kas agrāk bija piederējušas budžiem, kuri akā slēpās no māmulītes. Mājas tikai drusciņ bija cietušas no transportēšanas un izrādījās pilnīgi noderīgas tehniskā personāla izvietošanai un tehnisko brigāžu naktsguļai.

Inženieris Vermo nekavējoties izvērsa darba fronti pret visām pretestībām, un galveno triecienu viņš koncentrēja gaļas apstrādes torņa pabeigšanai un labiekārtošanai, personiski nodrošinādams montāžas darbus.

Taču bija tikai piecpadsmit strādnieku, kas mocījās pārpūlē. Viņi nespēja nomazgāt sviedrus, un noguruma aizdzīšanai nepietika miega.

Reiz naktī Vermo sēdēja pie galda un skuma pēc Bostalojevas, skatījās viņas grāmatas. Vermo atradās starp ļaudīm, kas gulēja uz grīdas, no viņiem dvesa darbam atdotā dzīve, viņu krekli bija pielipuši pie pārkarsušajām miesām, atvērtās mutes pauda skumjas un alka atsvaidzināšanos ar nakts gaisu, kas izietu caur visu ķermeni, ko bija aizsprostojis nāvīga nespēka sastrēgums.

Kemals ar pamirušu seju gulēja augšpēdu, viņš dienā vienatnē bija nesis baļķus tornī, bet vakar dzinis enkurpāļus vējdzirnavu nostiprināšanai pret ziemas vētrām.

Viņš ar savu elpu viegli cēla un nolaida ribas, apaugušas ar stipra spēka dzīslām, un viņa seja, kurā bija iegūlis skumjš nogurums, joprojām glabāja savu kautrīgo cerību maigumu un smīnu par raupjo dzīves smagumu, un šajā situācijā nemanot viņš bija kļuvis līdzīgs Bostalojevai.

«Kāpēc gan viņš stiepa baļķus, kāpēc nepakāra blokus un vēršiem nelika vilkt ar virvi?» Vermo domāja lielās telpas klusumā. «Kāpēc darbs mums ir vienveidīgu procesu atkārtojums; tas jāaizstāj ar nepārtrauktiem radošiem izgudrojumiem.»

Umriščeva ventilatora vērša dzinējs gulēja ar seju uz leju. Viņš dienā noņēmās ar zemes rakšanu dažādām ierīcēm. Vermo nolēma, ka jau rīt izgatavos dažas lāpstas rakšanai ar zirgiem vai vēršiem, pat ar vēju.

Vermo nezināja, vai Kemalam un vēršu dzinējam ir arī cita dzīve, estētiskā gaume un ietaupījumi krājkasē. Viņi droši vien bija bāreņi un nākotni pārvērta par savu dzimteni.

Vermo Bostalojevas mantās atrada «Ļeņinisma jautājumus» un sāka pārlasīt šo nepārvērtējamo grāmatiņu, kuras patiesības dzijums jau bija pazīstams, pēc savas būtības dziļš, tāpēc ka stils veidojās no lielu jūtu lietderības, bez kaut kāda smieklīga rotājuma un bija skaidrs līdz pašam horizontam kā skaidri apgaismota telpa aizejoša laika bezgalībā un pasaulē.

Vermo lasīdams izjuta mieru un laimīgu savas dzīves pārliecību, gluži kā vecs, nopietns, nepazīstams biedrs atbalstīja viņa spēku, un, ja arī inženieris Vermo novārdzis ietu bojā, vienalga, viņš pat mirušo būtu pacēlis uz draudzīgajām rokām līdz panākumu augstumiem un dzīvi palikušie biedri no zemes dzīlēm iegūtu matērijas jūru un saules gaismu pārvērstu elektrībā.

No rīta Vermo izgāja laukā. Zeme griezdamās šās vietas nesa pretim saulei, un saule atbildēja ar parādīšanos. Taču Vermo, kas vienmēr aizdomājās par visu, šoreiz necentās iedziļināties šajā parādībā, naktī bija pārāk salasījies un tagad sevi uzskatīja par nepietiekami gudru. Viņš aizgāja patālāk stepē un apgūlās, seju piespiezdams zemei, tā pasvītrodams savu bezvērtību.

It kā no iecirkņa puses nākdams, Vermo tuvojās Visokovskis. Viņš sacīja, ka divpadsmit ganus atbrīvojis no ganīšanas un nosūtījis palīgā tehniskajām brigādēm, bet govis uzticējis apzinīgākajiem buļļiem, viņš jau nodarbojās ar ganāmpulka pašsaglabāšanas eksperimentu, dažus buļļus pieradinādams atsevišķām govju grupām, aizsākdams dzīvnieku ģimenes veidošanu. Un kas tad? Buļļi kaujas savā starpā, katrs savām govīm cenšas nodrošināt labāku zāli un dzirdinātavu, bet govis mierīgi ganās un pieņemas svarā. Ja pāriet uz dzīvnieku ģimeņu formu, var daudzkārt samazināt lopkopju štatus.

Vermo neklausīdamies vēroja Visokovski.

Pēc tam viņš atgriezās mājā, kur joprojām gulēja strādnieki, taču viņu sejas, rītausmas apspīdētas, pauda dziļu svinīgumu. Vermo, cik spēdams, saprata revolūcijas pīlārus — viņu domas — boļševiku ieceri par maksimāli varonīgu cilvēku masām, kuras vēsturiskā katastrofa novedusi līdz varonībai, par cilvēku, kas septiņpadsmitajā gadā ar kārnu roku nožņaudza bruņoto buržuāziju un tagad trūcīgajā zemē būvē sociālismu, no savas miesas ņemdams sākotnējo materiālu.

Sī ideja, nemanāmi izkausēta grāmatās, kuras naktī izlasījis Vermo, nav sadzirdama ar individuālista vai buržuja sīko sirdi.

Tajā pašā dienā Vermo izveidoja septiņu cilvēku brigādi un pats iekļāvās tās rindās. Viņš gribēja radīt pamatu proletāriskā cilvēka jaunradei, lai ikviens izgudrojums kļūtu par palīgu darbā, nevis Kemals lai stieptu baļķus, bet vērsis vai vējš, lai darbam būtu jēga, nevis smaguma radītās ciešanas, līdzīgas kapitālismā strādājošajam mietpilsonim.

Pirmās nedēļas nogalē brigāde vairs neizmantoja tā saukto melno darbu, jo to nomainīja koka, virvju un dzelzs ierīces, kuras darbināja dzīvnieciskais vēršu spēks.

Pēc diviem mēnešiem, jau rudenī, no Ļeņingradas atsūtīja pārtaisītos metināšanas agregātus un citas nepieciešamās iekārtas. Reizē ar daudzajām mašīnām atgriezās mājās arī Bostalojeva un inženieris Dajevs.

Bostalojeva brauca pa dzelzceļu caur kolhozu un sev atveda līdzi Umriščevu, ko Federatovna bija izsūtījusi no sovhoza, lai viņu izskolotu strādniecības vidē.

Umriščevs sen bija izslēgts no partijas, izcietis tiesas procesu un par savu svešo pasaules uzskatu nožēlojis grēkus rajona avīzē. Tagad viņš piesardzīgi gāja pa zemi, īsti nezinādams savu vietu, garas dienas dzīvoja pie Federatovnas saimnieka lomā, par to Bostalojeva aiz nezināmiem iemesliem priecājās un smējās visu ceļa posmu viņu kopīgā brauciena laikā četrriteņu ratos, bet Umriščevs uz šaurā sēdekļa atvirzījās no viņas.

Bostalojeva dažas dienas uzturējās Maskavā, Lopkopības apvienībā, un no turienes atveda patīkamas ziņas visiem strādniekiem: «Dzimtajos Laidariņos» organizēs parauga izmēģinājumu un mācību gaļas kombinātu. Novada partijas komiteja bija izvirzījusi šo jautājumu, un tas visur tika saskaņots un novērtēts.

Pēc kāda laika «Dzimtajos Laidariņos» ieradās daudz ļaužu no Maskavas un novada centra: viņiem vajadzēja darboties mācību kombināta organizēšanā un kļūt par lieciniekiem notikumam — pirmoreiz pasaulē zemes urbšanai ar Volta loku, kad augsne tiek izdedzināta līdz pazemes ūdeņiem.

Inženieris Vermo, saņēmis Volta agregātu, tūlīt pa nezināmu ceļu aizbrauca stepē, līdzi paņemdams vienīgi Kemalu.

Vermo, pēc četrām dienām atgriezies no stepes, uzstādīja agregātu topošās sovhoza jaunbūves vidū, iedarbināja motoru un spīdošo lodveida liesmas mēli virzīja vertikāli pret zemes dzīlēm.

Maskavas delegācija tajā laikā apsēdās uz soliem apkārt kaucošajam agregātam; kodīgas gāzes stabs pacēlās virs kūstošajiem iežiem, pārvērzdamies magmā, pēc tam — pēc pusstundas — atskanēja sprādziens un uz āru izlauzās tvaika viesulis: liesma bija iegājusi ūdens masā un to pārvērta tvaikos. Vermo izslēdza agregātu.

Ikviens no klātesošajiem bija liecinieks iegūtajam urbumam, kas bija kādus trīs metrus dziļš, jo sovhozs izvietojās zemienē, urbuma iekšējā daļa noklājās ar izkusušo, tagad jau sacietējušo iezi, tādējādi aka kļuva izturīga, pasargāta no iebrukuma, un apakšā spīdēja ūdens. Pēc tam Vermo un Kemals ieslēdza liesmu asā šautrā un kā ar asmeni sāka griezt iepriekš novietotos tīrradņus, kurus pēc tam monolīti savienoja, no tiem veidojot sienu. Viņi demonstrēja paņēmienu, kā tagad jābūvē nami cilvēkiem un mītnes lopiem.

Vēlā rudenī no Ļeņingradas uz Hamburgu devās kuģis. Uz kuģa klāja stāvēja inženieris Vermo un Nadežda Bostalojeva. Viņi devās komandējumā uz Ameriku, uz pusotru gadu, lai tur izmēģinājumos pārbaudītu jauno metodi — padziļinātu urbšanu ar Volta liesmu un iemācītos iegūt elektrību no telpas, no apgaismotas debess.

Krastā viņus pavadīja divi neliela auguma cilvēki: Federatovna un Umriščevs. Māmulīte ieradās no tālienes, lai uz visiem laikiem atvadītos no Bostalojevas, tāpēc ka viņa necerēja nodzīvot pusotru gadu: jo visu dzīvi pārāk strauji bija pukstējusi viņas sirds, līdz nu pagurusi.

Federatovnas galvu kā dzelksnis sedza dīvaina cepure; mazais, mierīgais Umriščevs turēja pie elkoņa veco sievieti un ar baltu mutautiņu slaucīja acis. Viņš kolhozā bija iemīlējis Federatovnu par viņas atklāto sirds kaismi, par idejiskā gara nesaudzību, un māmulīte, būdama pozitīva sieviete, pakāpeniski aizrāvās ar pacietīgi negatīvo večuku, pēc kāda laika viņi apprecējās.

Kuģis aizpeldēja ūdeņu plašumos . . . Vermo un Bostalojeva atkāpās no borta. Vecītis un vecenīte palika tālajā krastā un ilgi raudāja, vērodami horizontu, bet pēc tam sāka viens otru mierināt.

Tās pašas dienas vakarā viesnīcā, liekoties gulēt, Umriščevs ilgi stenēja, neuzdrošinādamies izteikties.

— Mavruša, ei, Mavruša, — pēc iekšējām mocībām viņš pievērsās Federatovnai.

— Kas tev kaiš, večukiņ? — Federatovna ieinteresēta prasīja.

— Bet, Mavrušiņ, kas notiks, kad Nikolajs Edvardovičs un Nadežda Mihailovna sāks no dienas gaismas taisīt elektrību, ko, Mavrušiņ, vai tad uz zemes iestāsies krēsla? . . . Redzi, Mavrušiņ, viss veidojas vados, bet vadi, Mavrušiņ, ir tumši, jo tie ir no čuguna,

Mavrušiņ! ... —

Te gulošā Federatovna pagriezās pret Umriščevu un viņu nosauca par oportūnistu.

1934. g.

M. Platonovas sakārtots teksts un publikācija

No krievu valodas tulkojis **ĒVALDS STRODS**

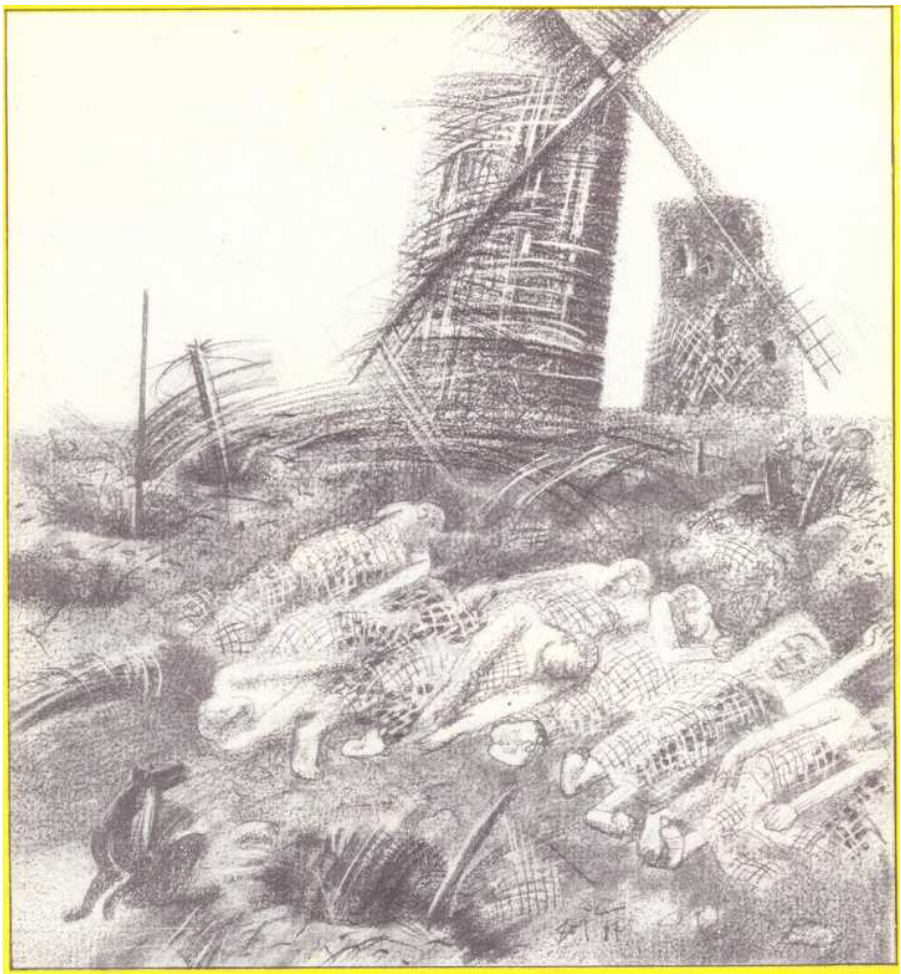

ZOJAS FROLOVAS ZĪMĒJUMS ANDREJA PLATONOVA STĀSTAM «JUVENILIE ŪDEŅI»

Sarmītes Maliņas un Sergeja Davidova vāku noformējums

«Avots», 1988, № 2, 1—80

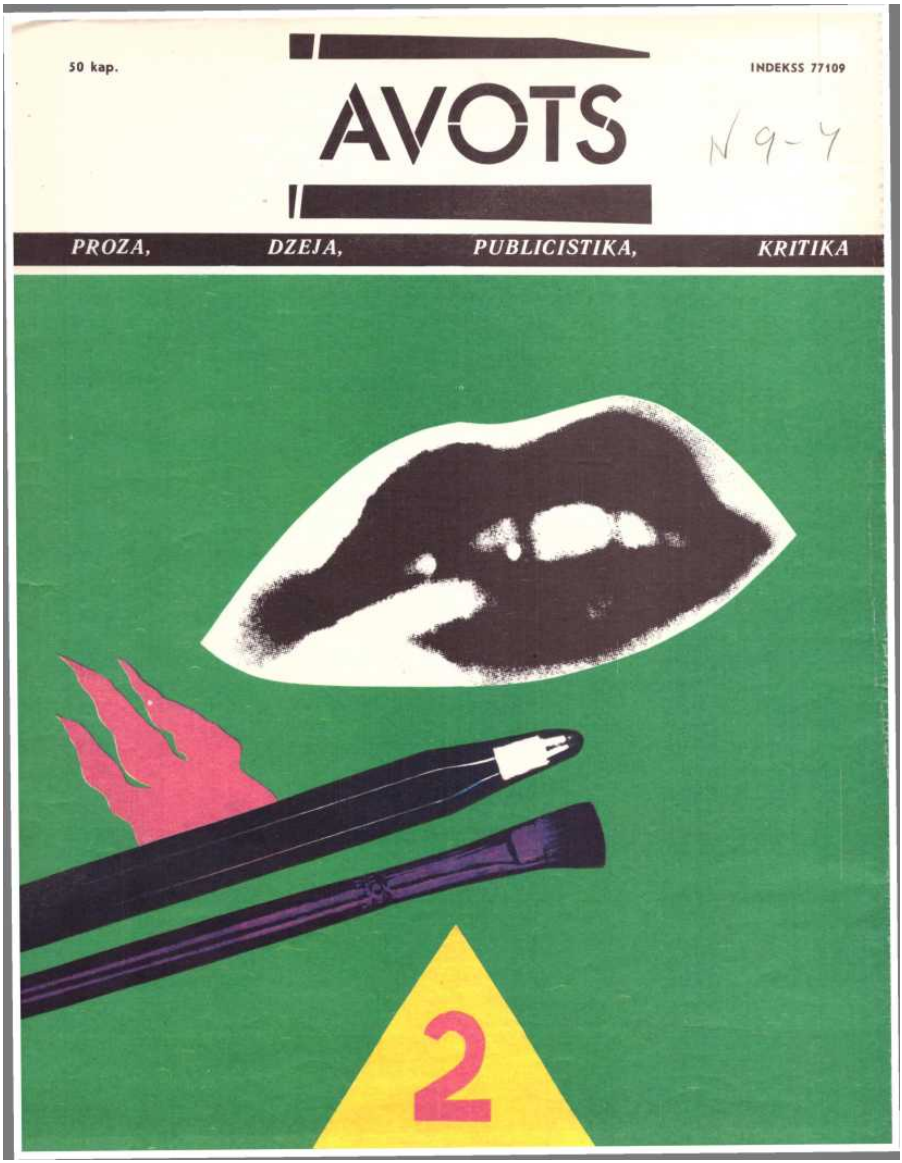
50 kap.
AVOTS
INDEKSS 77109
N 9-4
PROZA, DZEJA, PUBLICISTIKA, KRITIKA
2

notes

1

) A. G. Pogribnijs. Mākslinieciskais konflikts un mūsdienu padomju prozas attīstība. Kijeva, 1981.

2

Straubergs J. Rīgas vēsture. R., b. g. 310 Ipp.